

CEHII DIN BANAT

EDITORI:
ALBERT ZSOLT JAKAB
LEHEL PETI

m COLECȚIA
MINORITĂȚI

**CEHII
DIN BANAT**

 COLECȚIA
MINORITĂȚI

COORDONATORI SERIE:
HORVÁTH ISTVÁN
JAKAB ALBERT ZSOLT

CEHII DIN BANAT

EDITORI:
**ALBERT ZSOLT JAKAB
LEHEL PETI**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIEREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

| CLUJ-NAPOCA • 2018 |

Lector:

dr. Gidó Attila, ISPMN, Cluj-Napoca, cercetător științific

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cehii din Banat / ed.: Jakab Albert Zsolt, Peti Lehel. - Cluj-Napoca :

Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale,
2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8377-58-2

I. Jakab, Albert Zsolt (ed.)

II. Peti, Lehel (ed.)

323.1

Corectură: **Anca Sârbu**

Design și copertă: **Könczey Elemér, IDEA Plus**

Tehnoredactare: **Tipoteka Labs**

Tipar: **IDEA Design & Print**, Cluj-Napoca

© Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

Cuprins

Cuvânt-înainte	9
Etnicitate și turism – cehii din Banat. Studiu introductiv (Albert Zsolt Jakab, Lehel Peti)	13
Izvoare istorice, lucrări de referință (Alena Gecse, Desideriu Gecse)	35
Prezentare generală	35
Istoria diferitelor etape ale minorității cehe (Alena Gecse, Desideriu Gecse)	41
Colonizările în Banat	41
Colonizarea cehilor. Prezentare generală	47
Primul val al colonizării cehilor	50
Al doilea și al treilea val al colonizării cehilor în Banat	53
Anexe	63
Organizarea vieții politice și situația economică (Alena Gecse, Desideriu Gecse)	70
Organizări militare	70
Organizări civile	72
Habitat și societate	75
Demografie	81
Privire generală asupra proprietății și a ocupațiilor în Banat și în zona graniței militare, în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea	84
Ocupații, meserii, îndeletniciri, slujbe	86
Agricultura	86
Meșteșugurile	95
Mineritul	103
Comerțul	108
Evenimente politice semnificative	109
Primul Război Mondial și comunitățile cehe	109
Comunitățile cehe în timpul celui de-al Doilea Război Mondial	113
Reemigrarea în Cehia	117
Deportarea cehilor în Bărăgan	120
Anexe	124

Învățământul	146
(Alena Gecse, Desideriu Gecse)	
Alte comunități cehe din colonizarea inițială	155
Școala cehă în perioada comunistă	156
Anexe	160
Organizarea vieții eclesiastice și religioase	164
(Alena Gecse, Desideriu Gecse)	
Cadrul general organizatoric și legislativ	164
Catolicii	164
Evanghelicii	166
Baptiștii	166
Localitățile cehe	167
Alte comunități cehe din colonizarea inițială	181
Cimitirele	182
Cruci și troițe	184
Anexe	186
Organizarea memoriei	196
<i>Memoria eroilor fondatori</i>	196
(Sînziana Preda)	
Introducere	196
Întemeierea ca poveste	197
Concluzii	211
<i>Oameni de seamă ai comunității. Personalități</i>	213
(Alena Gecse, Desideriu Gecse)	
Anexe	216
Tradiții, folclor	221
(Alena Gecse, Desideriu Gecse)	
Aspecte identitare. Aspecte lingvistice:	
limba maternă și denotațiile	221
Aspecte cultural-folclorice	225
Aspecte ale vieții cotidiene	229
Alimentația	229
Vestimentația	230
Sărbătorile religioase	232
Ceremoniile familiale	237
Anexe	242

Comunitățile cehe în perioada postdecembristă	257
(Alena Gecse, Desideriu Gecse)	
Revoluția din decembrie 1989 și percepția ei în comunitățile cehe	257
Reluarea legăturilor cu Cehoslovacia (Cehia)	258
U.D.S.C.R. sau succesul unui nou început	259
Stat și comunitate	262
Aspecte economico-sociale	264
Școala cehă la răscrucea a două milenii	266
Anexe	269
Cronologia minorității cehe 1989–2015	276
(Ioan Kukucska)	
Bibliografie	312
Lucrări generale și speciale	312
Surse arhivistice, izvoare inedite	325
Abstract	326
Rezumat	327

Cuvânt-înainte

Cercetarea minorității cehe din Banat, România, a fost inițiată de Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) în 2007. Pe parcursul deceniului care a trecut, această preocupare a însemnat monitorizare constantă și cercetări periodice de teren, centrate pe diferite proiecte. Între 2007 și 2009 ISPMN a întocmit registrul instituțional al minorităților naționale din România în cadrul unui proiect mai larg.¹ În cadrul proiectului respectiv, am evaluat starea minorităților naționale și a instituțiilor acestora (vezi Kiss 2010), ajungând să punem întrebări referitoare la structura politică, economico-antreprenorială, bisericească și civilă a minorității naționale cehe. În 2008, noi, editorii prezentului volum, am vizitat cele mai importante localități cehe și am realizat interviuri biografice cu persoane din elita comunității (lideri religioși, politicieni de nivel local și național, antreprenori etc.).

Parțial pe baza rezultatelor cercetărilor noastre și parțial din lucrările cercetătorilor proveniți din comunitățile locale, care consideră importantă perpetuarea și popularizarea propriei culturi, am editat împreună două volume de studii (Jakab–Peti ed. 2009a, 2009b). În cele mai multe cazuri, cercetările privind cultura și procesele sociale caracteristice minorităților naționale din România au fost inițiate de oamenii de știință din patria-mamă a minorităților respective. Din nefericire, aceste lucrări au ajuns să facă parte din viața științifică autohtonă numai în situații excepționale. Tocmai din acest motiv, am considerat important să identificăm aceste lucrări și să le introducem în circulația ideilor, atât la nivelul discursului public, cât și la cel al cercetării sociale. Astfel, am inclus în volumele noastre și analize traduse din limbile minorităților respective, semnate de cei mai buni cunoscători ai comunităților respective.

În 2010, am editat volume separate despre situația existențială a minorităților naționale cehă și slovacă din România și din Ungaria, în care am publicat studii dedicate unor teme precum bilingvismul, interferențele lingvistice, procesele identitare, eforturile de asimilare și asimilarea efectivă, conservarea culturii, relațiile și sistemele de relații interetnice, dar și problemelor istorice legate de migrația, stabilirea și strategiile comunitare ale minorităților cehă și slovacă (Jakab–Peti ed. 2010a, 2010b). În privința minorității cehe, considerăm important să evidențiem studiul semnat de Alena Gecse și Desideriu Gecse, care prezintă stabilirea cehilor în Banat, strategiile lor de conviețuire cu etniile înconjurătoare și legăturile lor culturale, precum și elementele etnice de identitate și instituțiile minorității cehe (Gecse–Gecse 2010). În urma schimbărilor sociale care au avut loc în secolul XX, dar și ca efect al migrației forței de muncă și al proceselor de asimilare provocate de schimbarea de regim din 1989, satele cehe

1 Proiectul a fost coordonat de Albert Zsolt Jakab. Baza de date online, care sintetizează și prezintă rezultatele (*Instituțiile minorităților naționale – cadastru online*), poate fi accesată la adresa: <http://ispmn.gov.ro/page/institutiile-minoritatilor>.

au devenit inclusiv terenuri ale restructurării identității etnice. În acest sens, Sînziana Preda și-a dedicat studiul analizei aspirațiilor de migrație și identității cehilor din Banat (Preda 2010a și, într-o altă variantă, 2010b).

În 2013 am realizat un film documentar despre cehii din Banat.² În 2016 am efectuat o cercetare concentrată, în primul rând, asupra satului Sfânta Elena, structurată pe mai multe etape. Pe parcursul cercetării, am încercat să urmărim punctele de vedere aplicate și în cadrul proiectului de cercetare intitulat *Manifestarea etnicității în comunitățile minoritare* (2011-2012), desfășurat sub egida ISPMN.³ În acest fel, am remarcat influența uzului lingvistic, a instituțiilor locale care influențează etnicitatea, a politicii față de minoritățile naționale a patriei-mamă, precum și a relațiilor economice asupra etnicității (vezi Kiss-Kiss 2018).

Una dintre caracteristicile cercetării minorităților naționale din România constă în faptul că, pe lângă puținele lucrări din domeniul științelor sociale semnate de cercetători științifici, majoritatea studiilor au ca autori intelectuali activi în diferite segmente culturale și politice ale acestor comunități (artiști, scriitori, clerici, profesori, istorici locali, politicieni etc.). Acest lucru explică în parte și de ce, până în prezent, au apărut mai puține lucrări despre comunitățile naționale mai puțin numeroase, printre care și comunitatea cehă din România. Din cauza caracterului lor, aceste lucrări nu au putut exercita decât o influență restrânsă în ceea ce privește prezentarea minorităților respective, dat fiind faptul că au fost scrise, în majoritate, în limbile minorităților respective și au apărut în publicații cu circulație restrânsă. Așa se face că, inclusiv în domeniul cercetării minorității cehe din Banat, întâlnim o multitudine de lacune și probleme de cercetare nerezolvate.

Volumul de față face parte din Colecția Minorități a ISPMN, o serie de monografii dedicate minorităților naționale din România. Majoritatea autorilor prezentei monografii sunt intelectuali locali, fiind, în același timp, implicați și în construcția publică a minorității cehe, datorită cunoștințelor lor locale și culturale, respectiv, în unele cazuri, pe baza angajamentului lor explicit în acest sens. Elita intelectuală și cercetătorii aparținând etniei cehe au monitorizat în permanență acea situație existențială minoritară pe care au trăit-o și în a cărei formare au fost implicați într-o anumită măsură. Sistemele instituționale minoritare, cu puține excepții, nu au putut oferi o bază sigură și sprijin pentru cercetările științifice. Astfel, sintezele mai cuprinzătoare și analizele obiective și metodice lipsesc în cea mai mare parte. Prin urmare, aceste lucrări, cu precădere de istorie locală, rareori au ajuns să se bucure de atenția științifică și publică pe care ar fi meritat-o. Astfel, la întocmirea prezentei monografii am avut în vedere și remedierea acestei lipse.

2 *Cehii din Banat. Minorități în tranziție*, 2013. Regizor: Bálint Zágoni, specialiști intervievați: Iulia Hossu și Lehel Peti, operator: Zoltán Varró-Bodoczi. Accesibil la adresa: <https://www.youtube.com/watch?v=9WbEtKYQOnE>.

3 Proiectul a fost coordonat de Dénes Kiss și Lehel Peti. Principiile metodologice ale cercetării au fost elaborate de Dénes Kiss și au fost folosite de cercetători în cazul tuturor comunităților minoritare incluse în cercetare.

Obiectivul volumului constă în elaborarea unei descrieri în stil monografic a situației minorității cehe din Banat (România). Acesta cuprinde următoare capitole tematice: contextul istoric al colonizării, dinamica demografică, organizarea vieții politice și economice, sistemul educațional, organizarea vieții ecleziastice și religioase, organizarea, locuri și ritualuri ale memoriei, elementele patrimoniului cultural și formele de preservare a tradițiilor populare ale minorității cehe, un studiu despre perioada postdecembristă, cu accent deosebit pe sistemul instituțional și pe relațiile cu statul ceh, precum și prezentarea amplă a cronologiei minorității cehe.

Albert Zsolt Jakab – Lehel Peti
editori

Etnicitate și turism – cehii din Banat.

Studiu introductiv

|ALBERT ZSOLT JAKAB, LEHEL PETI|

Introducere • În prima jumătate a secolului al XIX-lea, coloniștii cehi s-au stabilit, cu precădere, în munții împăduriți de pe cursul inferior al Dunării din partea de sud-vest a României. Izolarea de grad înalt, caracteristică acestor coloniști, a avut ca efect constituirea unei organizări culturale și comunitare închise (de exemplu, cu o endogamie ridicată). Baza subzistenței a fost, la început, exploatarea forestieră, pe lângă care, acolo unde permitea mediul natural, au încercat să se ocupe și de agricultură tradițională.

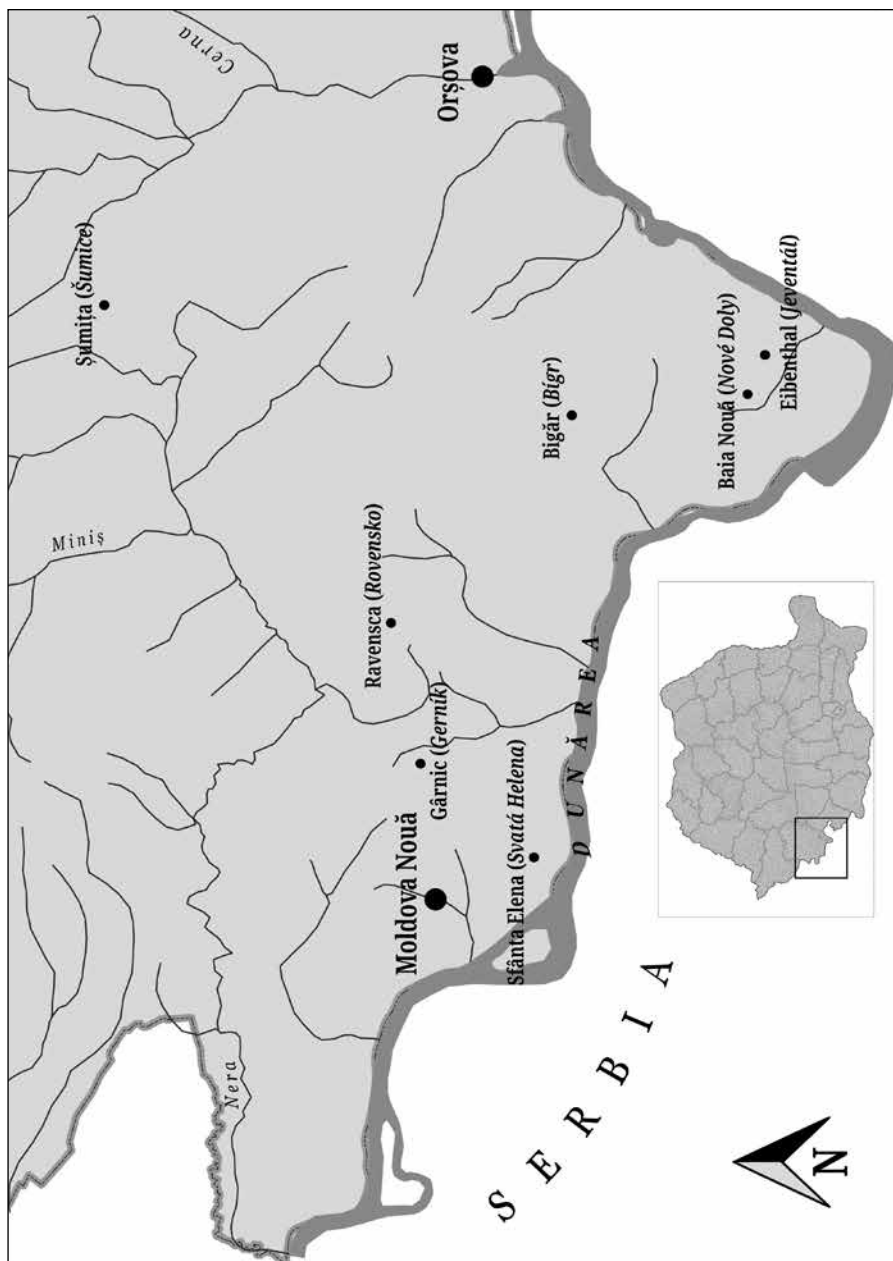
Înainte de schimbarea regimului, comunitatea cehă din România număra aproximativ 5 500 de persoane.¹ După 1989 are loc emigrarea tot mai accentuată a populației vorbitoare de limbă cehă și de religie romano-catolică. Recensământul din 1992 a numărat 5 797 de cehi în România, al căror număr a scăzut la 2 477 de persoane până la recensământul din 2011, ceea ce reprezintă o scădere de 57% în mai puțin de un deceniu. Cea mai mare comunitate de cehi trăiește în Eibenthal (Tisové Údolí), comună locuită de 310 persoane în 2011. Explicația acestei concentrații a populației constă în posibilitățile economice sporite și în pensiile de mineri, satisfăcătoare la nivel local.² Între timp, populația a îmbătrânit și în această localitate, astfel încât probabil va ajunge la soarta localităților parțial populate sau ale căror case sunt folosite numai tranzitoriu, în perioada concediilor de vară, de către descendenții localnicilor de altădată.

Activitatea lui Václav Mašek, preot paroh din Eibenthal, depășește cu mult cadrele slujirii spirituale, dat fiind faptul că joacă un rol-cheie în prezervarea identității, a limbii și a conștiinței istorice de către comunitate. În decursul vieții și al carierei, parohul, activ și în prezent, a putut asista la reducerea treptată a comunității cehe din România. El ne spune din memorie datele demografice mai importante, referitoare la toate localitățile cehe. Potrivit relatării sale, populația satului Șumița era de 350 de persoane în 1968, cifră care a scăzut până în prezent la numai 50 de locuitori.³ Deoarece localitatea se află la o distanță mai mare de acele 5-6 sate cehe (Sfânta Elena/Svatá Helena, Gârnic, Ravensca, Bigăr, Baia Nouă, Eibenthal) care, deși sunt uneori mai greu accesibile și mai departe unele de altele, aparțin de aceeași microregiune, ea nu face parte din circuitul turiștilor care vin din patria-mamă.

1 Relatarea lui Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

2 Relatarea lui Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

3 Relatarea lui Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

Harta nr. 1. Satele cehe din Banat

Hartă realizată de Ákos Nagy și Ilka Veress.

Înapoierea este în mod clar perceptibilă la Șumița. Imaginea ferestrelor acoperite cu placaje, a porților și ferestrelor bătute în cuie, a străzii principale acoperite cu buruieni, a perimetrelor caselor, a buruienilor care cresc înalt pe lângă porți și a salcâmilor sălbăticiți trimite la ideea că decizia foștilor locuitori este pentru totdeauna. Datele comunicate de preotul paroh reflectă o imagine tristă despre Ravensca. În 1968, numărul de locuitori ai satului era de 380; acesta a scăzut, între timp, la o cifră între 80 și 100.⁴ Mecanismele de depopulare au ajuns în stadiul cel mai avansat în aceste două localități.⁵

În unele localități (de exemplu, în Ravensca sau în localitatea menționată anterior, Șumița), depopularea a ajuns să fie aproape completă. Străzile acestor sate sunt dominate de ordinea și proporționalitatea, dar și de caracterul artizanal și de ornamentarea discretă și sofisticată a satelor cehe. Coloritul reținut, dar minuțios, ornamentele florale și geometrice pictate manual, cu mare migală, pe porțile de lemn, construite în fațadele stradale, reflectă simțul proporției, confortul și atenția pentru detalii. Porțile sunt blocate cu lacăt, obloanele ferestrelor sunt trase sau acoperite cu placaje și străzile satului sunt pline de buruieni.

Ce reflectă oare cifrele statistice? Ce fel de modele migraționale se manifestă aici și ce se întâmplă cu comunitățile de origine? Cum se transformă semnificațiile asociate cu locurile de origine în rândul emigranților cehi? Cum apare patria părăsită în discursul lor? Și cum influențează cehii din patria-mamă, aflați în căutarea ruralității tradiționale, a experienței exotice și a „călătoriei în timp”, etnicitatea cehilor din România?

Despre cercetare • István Horváth definește minoritatea din punct de vedere demografic și sociologic, respectiv pe baza inegalităților economice și de statut. În sistemul de relații minoritate-majoritate, relațiile demografice proporționale și cele de putere sunt determinante. Ele pot fi definite, în fond, ca relații de subordonare ierarhică (Horváth 2006: 157-166). Tipologia minorităților distinge între „minoritățile *indigene*, formate în urma colonizării, cele *regionale*, conturate pe parcursul procesului de construire a națiunii, *minoritățile naționale*, respectiv *minoritățile imigrante*” (Horváth 2006: 159).

În ceea ce ne privește, ne ocupăm de studierea minorității cehe începând din 2007. Pe parcursul deceniului care a trecut, această preocupare a însemnat monitorizare constantă și cercetări periodice de teren, centrate pe diferite proiecte. Între 2007 și 2009, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) a întocmit registrul instituțional al minorităților naționale din România în cadrul unui proiect mai larg.⁶ În cadrul proiectului respectiv, am evaluat starea minorităților naționale și a instituțiilor acestora (vezi Kiss 2010), ajungând să punem întrebări referitoare la structura politică, economi-

4 Relatarea lui Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

5 Relatarea lui František Draxel (*Cehii din Banat...* 2013).

6 Proiectul a fost coordonat de Albert Zsolt Jakab. Baza de date online, care sintetizează și prezintă rezultatele (*Instituțiile minorităților naționale – cadastru online*), poate fi accesată la adresa: <http://ispmn.gov.ro/page/instituțiile-minoritatilor>.

co-antreprenorială, bisericească și civilă a minorității naționale cehe. În 2008, am vizitat cele mai importante sate cehe și am realizat interviuri biografice cu persoane din elita comunității (lideri religioși, politicieni de nivel local și național, antreprenori etc.).

Parțial pe baza rezultatelor cercetărilor noastre și parțial din lucrările cercetătorilor proveniți din comunitățile locale, care consideră importantă perpetuarea și popularizarea propriei culturi, am editat împreună două volume de studii (Jakab–Peti ed. 2009a, 2009b). În cele mai multe cazuri, cercetările privind cultura și procesele sociale caracteristice minorităților naționale din România au fost inițiate de oamenii de știință din patria-mamă a minorităților respective. Din nefericire, aceste lucrări au ajuns să facă parte din viața științifică autohtonă numai în situații excepționale. Tocmai din acest motiv, am considerat important să identificăm aceste lucrări și să le introducem în circulația ideilor, atât la nivelul discursului public, cât și la cel al cercetării sociale. Astfel, am inclus în volumele noastre și analize traduse din limbile minorităților respective, semnate de cei mai buni cunoscători ai comunităților respective.

În 2010, am editat volume separate despre situația existențială a minorităților naționale cehă și slovacă din România și din Ungaria, în care am publicat studii dedicate unor teme precum bilingvismul, interferențele lingvistice, procesele identitare, eforturile de asimilare și asimilarea efectivă, conservarea culturii, relațiile și sistemele de relații interetnice, dar și problemelor istorice legate de migrația, stabilirea și strategiile comunitare ale minorităților cehă și slovacă (Jakab–Peti ed. 2010a, 2010b). În privința minorității cehe, considerăm important să evidențiem studiul semnat de Alena Gecse și Desideriu Gecse, care prezintă stabilirea cehilor în Banat, strategiile lor de conviețuire cu etniile înconjurătoare și legăturile lor culturale, precum și elementele etnice de identitate și instituțiile minorității cehe (Gecse–Gecse 2010). În urma schimbărilor sociale care au avut loc în secolul XX, dar și ca efect al migrației forței de muncă și al proceselor de asimilare provocate de schimbarea de regim din 1989, satele cehe au devenit inclusiv terenuri ale restructurării identității etnice. În acest sens, Sînziana Preda și-a dedicat studiul analizei aspirațiilor de migrație și identității cehilor din Banat (Preda 2010a și, într-o altă variantă, 2010b).

În 2016 am efectuat o cercetare concentrată, în primul rând, asupra satului Sfânta Elena, structurată pe mai multe etape. Pe parcursul cercetării, am încercat să urmărim punctele de vedere aplicate și în cadrul proiectului de cercetare intitulat *Manifestarea etnicității în comunitățile minoritare* (2011-2012), desfășurat sub egida Institutului pentru Studiul Problemelor Minorităților Naționale.⁷ În acest fel, am remarcat influența uzului lingvistic, a instituțiilor locale care influențează etnicitatea, a politicii față de minoritățile naționale ale patriei-mamă, precum și a relațiilor economice asupra etnicității (vezi Kiss–Kiss 2018) – în mare parte, sub forma analizei „contextelor” de manifestare a

7 Proiectul a fost coordonat de Dénes Kiss și Lehel Peti. Principiile metodologice ale cercetării au fost elaborate de Dénes Kiss și au fost folosite de cercetători în cazul tuturor comunităților minoritare incluse în cercetare.

etnicității, conturate de Richard Jenkins (vezi Jenkins 2002: 255-261 și Jenkins 2008: 65-74). În cadrul cercetării, am acordat atenție deosebită influenței turismului provenit din patria-mamă și orientat spre aceste sate, ceea ce a reprezentat o situație specială față de toate comunitățile minoritare, studiate anterior pe baza unor principii similare.

În acest studiu am folosit inclusiv interviuri, respectiv fragmente din interviuri realizate în 2012-2013 pentru și incluse într-un film documentar despre cehii din Banat,⁸ respectiv ne-am bazat și pe observațiile lui Lehel Peti și ale Iuliei Hossu, consultanți de specialitate de la ISPMN, intervievați în cadrul filmului.

Situația economică • În perioada socialistă, majoritatea locuitorilor acestor sate au lucrat în așezările industriale din jur, în mine. După 1989, industria a intrat în declin, minele și industria grea au fost închise. De exemplu, mina de antracit de la Baia Nouă, deschisă în 1840, și-a încetat activitatea la mijlocul anilor 2000. În ciuda infrastructurii sale înapoiate, această mină – despre care un muncitor și-a amintit că minerii de aici lucrau din greu, cu forță manuală, folosind târnăcoape și lopeți – asigura traiul pentru 250 de muncitori înainte de accidentul soldat cu decese, în urma căruia a fost, în sfârșit, închisă.⁹ Pe lângă minerii cehi, la Baia Nouă lucrau români din Moldova și Oltenia, dar și nemți.¹⁰

Mina din Moldova Nouă și-a început funcționarea în 1962. Principala sursă de trai a familiilor consta în veniturile bărbaților angajați în minerit. De asemenea, la întreținerea familiilor a contribuit și producția de produse alimentare de casă, bazată pe forța de muncă a familiei și provenită din agricultura la scară mică. Pe lângă producția alimentară casnică a familiei, femeile active în cadrul fermelor familiale se ocupau și de vânzarea pe piață a produselor.¹¹ În unele localități au funcționat, pentru câțiva ani, fermele colective „6 Martie”, care erau însă, în mare parte, falimentare (vezi Gecse–Gecse 2010: 54). În Sfânta Elena, memoria colectivă consideră, de fapt, „un fel de tovărășie” această formă de organizare, în cadrul căreia localnicii și-au muncit pământurile în comun timp de o jumătate de deceniu. În perioada socialistă, importanța principală i-a revenit valorificării pe piață a laptelui și a produselor din lapte.¹² Anii de după începerea activității minei au adus un val de construcții în Sfânta Elena.¹³

Cehii au fost incluși în baza de date IPUMS (datorită ponderii mici a acestei minorități) cu o mostră redusă numeric (în 1992, pentru județul Caraș-Severin,

8 *Cehii din Banat. Minorități în tranziție*, 2013. Regizor: Bálint Zágoni, specialiști intervievați: Iulia Hossu și Lehel Peti, operator: Zoltán Varró-Bodoczi. Accesibil la adresa: <https://www.youtube.com/watch?v=9WbEtKYQOnE>.

9 Bărbat anonim, în vârstă, Baia Nouă (*Cehii din Banat...* 2013).

10 Bărbat anonim, în vârstă, Baia Nouă (*Cehii din Banat...* 2013).

11 Despre meseriile tradiționale, practicate în satele cehe, și despre caracterul agriculturii vezi, mai pe larg: Gecse–Gecse 2010: 49.

12 Pe baza interviului realizat cu Václav Pek (3 iunie 2008).

13 Pe baza interviului realizat cu Václav Pek (3 iunie 2008).

numărul de cazuri referitoare la cehi este de 370, în timp ce, până în 2002, numărul a scăzut la 279 pentru același județ).¹⁴

Tabelul nr. 1. *Implicarea etniilor română și cehă în diferitele ramuri industriale și de servicii în județul Caraș-Severin (populația rurală) – 1992*

Ramura industrială/de servicii	Români	Cehi
Agricultură, pescuit și exploatarea pădurilor	51%	54%
Minerit	6%	27%
Fabrici	16%	5%
Electricitate, gaz și apă	1%	0%
Construcții	4%	2%
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	3%	2%
Hoteluri și restaurante	1%	1%
Transport și comunicare	7%	2%
Servicii financiare și asigurări	0%	1%
Administrație și apărare	3%	1%
Servicii imobiliare și de afaceri	1%	1%
Educație	3%	1%
Sănătate și asistență socială	2%	0%
Alte servicii comunitare și personale	1%	2%
	100%	100%

Sursa: IPUMS, 1992

Implicarea ridicată a populației cehi în industria minieră este reflectată de datele recensământului din 1992. În minele încă funcționale la începutul anilor 1990 lucra 27% din populația cehă a județului Caraș-Severin. În același timp, statistica arată și gradul ridicat de implicare a populației cehi în activitatea agrară (54%).

14 Baza de date IPUMS din 2011 conține numai 165 de cazuri pentru județul Caraș-Severin. De aceea, nu vom mai prezenta datele din 2011.

Tabelul nr. 2. *Implicarea etniilor română și cehă în diferitele ramuri industriale și de servicii în județul Caraș-Severin (populația rurală) – 2002*

Ramura industrială/de servicii	Români	Cehi
Agricultură, pescuit și exploatarea pădurilor	54%	62%
Minerit	3%	20%
Fabrici	14%	5%
Electricitate, gaz și apă	1%	3%
Construcții	4%	2%
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	5%	2%
Hoteluri și restaurante	5%	0%
Transport și comunicare	1%	0%
Servicii financiare și asigurări	0%	0%
Administrație și apărare	5%	2%
Servicii imobiliare și de afaceri	1%	3%
Educație	3%	3%
Sănătate și asistență socială	2%	0%
Alte servicii comunitare și personale	1%	0%
Servicii gospodărești private	0%	0%
	100%	100%

Sursa: IPUMS, 2002

În același timp, datele recensământului din 2002 reflectă foarte bine scăderea importanței mineritului (cu 7%) și, în paralel, creșterea implicării în agricultură, respectiv în exploatarea forestieră (cu 8%) în județul cu cea mai mare pondere a populației cehe minoritare. Așadar, se poate presupune că în spatele datelor statistice care arată creșterea importanței activității agricole se află transferul muncitorilor disponibilizați din industria minieră și, într-o măsură mai mică, din fabrici, în domeniul agricol.

Până la sfârșitul anilor 2000, industria din regiune s-a prăbușit complet. În urma închiderii minelor, comunitatea cehă a ajuns într-o situație de criză și s-a văzut nevoită să-și regândească strategiile de viață. Migrația forței de muncă în străinătate s-a generalizat și valul de emigrare s-a intensificat.

După schimbarea de regim din România, activitatea agricolă bazată pe tracțiunea animală și pe mașinile agricole cu randament scăzut, apropiat de

nivelul producției complementare, gospodărești, de produse alimentare, s-a păstrat în câteva sate, fiind practică mai ales de pensionari. În anii de după schimbarea de regim, în urma începerii turismului în aceste sate, activitatea agricolă îndeplinește, în unele cazuri, la Sfânta Elena, rolul „fermei de prezentare”. Proprietarii acestor ferme dețin, de obicei, câte o vacă și câteva capre, ocupându-se cu producția privată de produse alimentare (lapte, brânză etc.). În acest context, prezentarea modului de producție pentru turiști are cel puțin aceeași importanță ca valorificarea produselor ca alimente.

În cazul localităților studiate, majoritatea tinerilor au emigrat din sate, acestea rămânând locuite numai de pensionari. Migrația intensă produce numeroase probleme sociale aparent fără soluție, printre care – asemenea situației din multe alte părți ale lumii – și abandonarea bătrânilor. În cazul generației de vârstă medie, motivul pentru care încă nu și-au urmat copiii deja emigrați constă în faptul că situația părinților lor în vârstă nu este rezolvată.¹⁵ După dispariția acestei generații, și acest grup de vârstă va părăsi satele cehe. În același timp, tinerii ai căror părinți nu au emigrat, din diferite motive, se pregătesc mental încă din perioada anilor școlari să emigreze pentru a lucra în Cehia după majorat.¹⁶ De asemenea, și posibilitatea continuării studiilor în Cehia a contribuit, pe lângă colapsul industriei de după schimbarea regimului din România, la procesele de depopulare. În anii 1990 și 2000, pentru studenții din învățământul terțiar din Cehia era de la sine înțeles că se vor încadra în muncă și se vor stabili în acest stat modern vest-european.

În rândul generației în vârstă domină sentimentul pierderii. Pe de o parte, membrii acestei generații consideră firesc faptul că tinerii trebuie să părăsească țara, din cauza lipsei mijloacelor de trai la nivel local și regional. Pe de altă parte, aceștia se consideră însă și marii perdanți ai prezentului. În loc de a se bucura de plăcerile pensiilor mari, promise de mineritul bazat pe simpla forță omenească și pe tehnici rudimentare, cu care s-au chinuit toată viața, bătrânii trebuie să se confrunte acum cu degradarea comunităților rurale și cu conștiința iminentei dispariții complete a acestora.

Membrii generației mai în vârstă, rămași în localitate, sunt foarte conștienți în ceea ce privește atrofierea comunității locale, precum și nesustenabilitatea modului de viață și a situației comunitare de dinaintea schimbării de regim. Fostul miner Iosif Nedved, pensionar din Eibenthal, urmărește contractarea spațiului său vital, a lumii locale cehe, prin „propria statistică”, scrisă de mână într-un caiet de matematică. După cum a relatat în filmul documentar, Eibenthal și Baia Nouă, care aparțin administrativ de aceeași localitate, numărau 487 de locuitori în 1999. Până în 2010, numărul de locuitori a scăzut la 310 persoane.¹⁷

15 Pe baza relatării lui František Draxel (*Cehii din Banat...* 2013).

16 Muncitor anonim, bărbat de vârstă medie, Sfânta Elena (*Cehii din Banat....* 2013).

17 Relatarea lui Iosif Nedved, Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

Relatarea lui Iosif Nedved și a parohului din Eibenthal, Václav Mašek, care a recitat pe de rost în fața camerelor statisticile etnico-lingvistice pentru aproape toate satele din microregiune, reflectă faptul că renunțarea la spațiul vital în curs de dispariție nu este ceva de la sine înțeles, ci un proces împovărător din punct de vedere mental și emoțional. „Statisticile personale” parcă reprezintă, pentru localnicii care trăiesc personal procesele de depopulare a satelor cehe și transformarea acestora în „vitrine etnice”, încercări simbolice de oprire a timpului.

Cehii din România au reușit să ajungă în patria-mamă prin rețele familiale și de rudenie, fapt care explică numărul relativ mic al țintelor migrației. Cehii din România și-au reprodus comunitățile în mod colonial în Cehia. Unul dintre lucrătorii migranți a oferit informații chiar și cu privire la o fabrică unde peste 60% din muncitori sunt cehi din România.¹⁸ Fabrica de anvelope Mitas din Praga a însemnat, pentru mai multe persoane, primul loc de muncă din Cehia: punctul de plecare în orientarea spre alte oportunități de angajare din patria-mamă (și, pentru unii, din Europa Occidentală) sau „platforma de lansare”, după cum a formulat un tânăr bărbat din Bigăr.¹⁹

Situația migrațională a inițiat procese paradoxale în privința aprecierii cehilor din România. În timp ce vizitatorii din patria-mamă trăiesc experiența exotismului autentic (dialectul ceh tradițional, regional etc.), lucrătorii migranți cehi se plâng din cauza faptului că sunt stigmatizați în Cehia, din cauza identificării lor cu statutul de lucrători migranți români²⁰ – așa cum se poate auzi adesea de la alți lucrători migranți din România, cu multiple afinități etnice și culturale. Așadar, cehii din România simt că cei din patria-mamă mențin granițe etnice clar delimitate, prin care îi separă pe ei.

Instituții politice • Înființată în 1990, Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România (U.D.S.C.R.) este organizația comună, de reprezentare a intereselor, dar și politică, a minorității slovace și cehe din România (vezi Kukucska 2016: 188-189), cu patru organizații teritoriale. Organizația Teritorială Zona Cehă a Banatului de Sud cuprinde organizațiile locale ale localităților cehe din județele Caraș-Severin și Mehedinți. Centrul Cultural Ceh, înființat în Moldova Nouă în 1994, funcționează, în același timp, și ca sediul din Banat al U.D.S.C.R. (vezi Kukucska 2016: 204). U.D.S.C.R. sprijină evenimentele școlare dedicate cultivării limbii cehe (vezi Kukucska 2016: 219), oferă sprijin politic și material pentru înființarea de școli noi și și-a asumat un rol principal în medierea între sfera politică și civilă din Cehia și minoritatea cehă din România, în coordonarea sprijinului primit (vezi,

18 *Cehii din Banat...* 2013.

19 Ion Mleziva, Bigăr (*Cehii din Banat...* 2013).

20 La o concluzie similară a ajuns și Sînziana Preda, care semnalează că „imigranților dându-li-se de înțeles că sunt, de fapt, «români», conotația peiorativă fiind evidentă” (Preda 2008: 509, 2010a: 252).

de exemplu, Kukucska 2016: 191, 193) și în asigurarea funcționării relațiilor diplomatice (vezi Kukucska 2016: 202, 230, 231 etc.). De asemenea, U.D.S.C.R. este activă în absorbția burselor de stat din Cehia, în dezvoltarea bibliotecilor locale (vezi Kukucska 2016: 191) și în subvenționarea formării profesionale în patria-mamă a profesorilor cehi din România (vezi Kukucska 2016: 194) sau în sprijinirea (re)introducerii predării limbii cehe, finanțată de Cehia (vezi Kukucska 2016: 197–198).

Învățământ și uz lingvistic • Limba primară de comunicare în aceste sate este și în prezent limba cehă. Începuturile predării în limba maternă datează de la mijlocul secolului al XIX-lea, aceasta fiind asigurată, la început, de coloniștii cu știință de carte și, mai târziu, de dascăli din Cehia (vezi Gecse–Gecse 2010: 52).²¹

În cele mai multe sate cehe învățământul elementar în limba maternă a fost asigurat până la începutul anilor 1970. Profesorii care au absolvit departamentul în limba cehă al Colegiului Pedagogic din Nădlac între 1972 și 1977 au jucat un rol important în școlile cehe prin organizarea unor activități de cultivare a tradițiilor și de păstrare a identității naționale în limba cehă (vezi Gecse–Gecse 2010: 52–53), chiar dacă ei înșiși au predat în școli în limba română. Începând din anii 1970, activitățile de la grădiniță și de la școala generală s-au desfășurat în limba română. Cu toate că membrii elitei locale cehe, puțini la număr, s-au opus trecerii de la limba de predare cehă la limba română în grădinițe și în școlile elementare, schimbul lingvistic a avut loc.²² În perioada socialistă, pregătirea profesională și cea liceală s-au desfășurat, de asemenea, în limba română, în unul dintre orașele portuare sau miniere de pe cursul inferior al Dunării (de obicei, în Oravița sau în Moldova Nouă), numărul celor care au avut parte de acest tip de educație fiind relativ redus (Gecse–Gecse 2010).

Trecerea la educația în limba română a afectat negativ competența în limba maternă a copiilor nativi cehi. Copiii cehi care au trecut la educația în limba română au ajuns să se exprime mai precis și folosind un vocabular mai bogat decât în comunicarea în dialectul ceh din cadrul familial sau cu vecinii.²³

Eliminarea limbii cehe din educație indică limitarea funcțională și reducerea prestigiului dialectului local, precum și faptul că, în epoca socialistă, comunitatea cehă a considerat însușirea la nivel înalt a limbii române garanția esențială a succesului în viață. În aceeași perioadă, pe lângă educația școlară, și angajarea în industria grea sau în minerit a facilitat

21 Potrivit descrierii realizate de Alena Gecse și Desideriu Gecse, educația în limba cehă a fost suspendată între 1920 și 1929, cursurile desfășurându-se în limba română, după care, cu scurte întreruperi, au început să sosească din nou cadrele didactice de limbă maternă cehă (vezi Gecse–Gecse 2010: 52).

22 Vezi, de exemplu, evocarea lui Václav Mašek și Alena Gecse (*Cehii din Banat...* 2013).

23 Vezi, de exemplu, relatarea lui Václav Mašek (*Cehii din Banat...* 2013).

învățarea limbii. Cu toate acestea, la nivelul sferei private, limba comunicării cotidiene a rămas limba cehă, reprezentând un marcant factor generator de etnicitate în mediul din Banat, caracterizat prin diversitate etnică și culturală, pe lângă religia romano-catolică și conștiința comunitară, respectiv modul de viață specific al locuitorilor acestor sate.

Limba cehă va fi introdusă ca materie separată în 1998, pe baza sprijinului unor profesori cehi din patria-mamă, predarea tuturor celorlalte discipline continuând însă în limba română.²⁴ Bineînțeles că, la școală, profesorii nu au predat dialectul local, ci limba standard vorbită în Cehia. Succesul programului a fost atât de mare, încât, deja în 2002, a fost organizat și primul concurs de limbă cehă în Moldova Nouă, la care au participat 40 de elevi din 7 școli cehe (vezi Kukucska 2016: 219).

Oamenii nu numai că vorbesc și ascultă limba, ci o și manifestă și reprezintă, din motive simbolice și practice. Interpretarea textelor și a mesajelor prezentate în diferite locații ne poate duce mai aproape de înțelegerea comportamentului lingvistic al comunității care folosește limba. Dacă limba vorbită și ascultată, respectiv cea reprezentată în spațiul public corespund în mare parte, atunci vitalitatea lingvistică a comunității se află la un nivel extrem de înalt (cf. Shohamy–Gorter eds 2009). Peisajul lingvistic al sator cehe trebuie studiat în sistemul de relații între limba oficială de stat și uzul lingvistic minoritar. Punctele noastre de vedere trebuie să se refere la funcția comunicativă a reprezentării limbii, respectiv la locul, dimensiunile, designul (aranjare, grafie/fonturi, culoare, material etc.) și stilul lingvistic al semnelor lingvistice și al inscripțiilor (cf. Sloboda 2009: 181).

Inscripțiile din spațiile publice ale localităților, din centre și din apropierea școlilor, a bisericilor și a magazinelor se împart între limbile română și cehă. Plăcile cu numele localităților și ale instituțiilor sunt inscripționate în ambele limbi. De asemenea, sunt bilingve și hărțile și prezentările istorice ale localităților. Diferențele pot fi sesizate prin compararea textelor, în cele mai multe cazuri, neoficiale, din spațiile semipublice sau private, cu cele oficiale, venite din centrele de putere. Epitafurile din cimitire, inscripțiile de pe statuile (cu caracter religios) din spațiile publice, din interiorul bisericilor, al școlilor, al grădinițelor prezintă, în concordanță cu uzul lingvistic minoritar intens, limba cehă. Anunțurile de interes local (programele de circulație ale autobuzelor private, anunțurile care prezintă posibilități de excursii, apelurile către populație etc.) apar, cu precădere, în aceeași limbă. În schimb, reglementările, apelurile și informările care se încadrează în discursurile puterii (anunțurile de angajare, informațiile despre admitere, instrucțiunile etc.) sunt deja publicate în limba statului.

În Sfânta Elena și în Eibenthal, cele două localități de primă importanță din punctul de vedere al turismului cehilor din patria-mamă, peisajul lingvistic este dominat de inscripțiile în limba cehă din zona birtului și a magazinului, precum și în reclamele comerciale și în inscripțiile care li se adre-

24 Alena Gecse, Moldova Nouă (*Cehii din Banat...* 2013).

sează turiștilor cehi, de la festivalul folcloric organizat anual.²⁵ Anunțurile expuse în ferestrele caselor îi informează în limba cehă despre posibilitățile de cazare și masă.

Așa cum ne anunță și placa comemorativă bilingvă (în cehă și în română) de pe peretele școlii din Sfânta Elena, școala elementară a fost construită între 1996 și 1998, în cadrul unei colaborări dintre România și Cehia. La data vizitei noastre, peisajul lingvistic al școlii prezenta un aspect amestecat (ceh și românesc). Potrivit profesorului Petr Skorepa, venit din Cehia, care, în 2013, a predat la Sfânta Elena, în clasele I-VIII au fost încadrați 90 de copii de etnie cehă în 1999. Până în 2013, numărul acestora a scăzut la 27, în special din cauza migrației etnice în Cehia. În Gîrnic nu mai există grădiniță și, în 2013, profesorul ceh prevedea desființarea școlii din sat în câțiva ani, similar situației din 2012 de la Șumița, când la școală s-a înscris un singur copil.²⁶

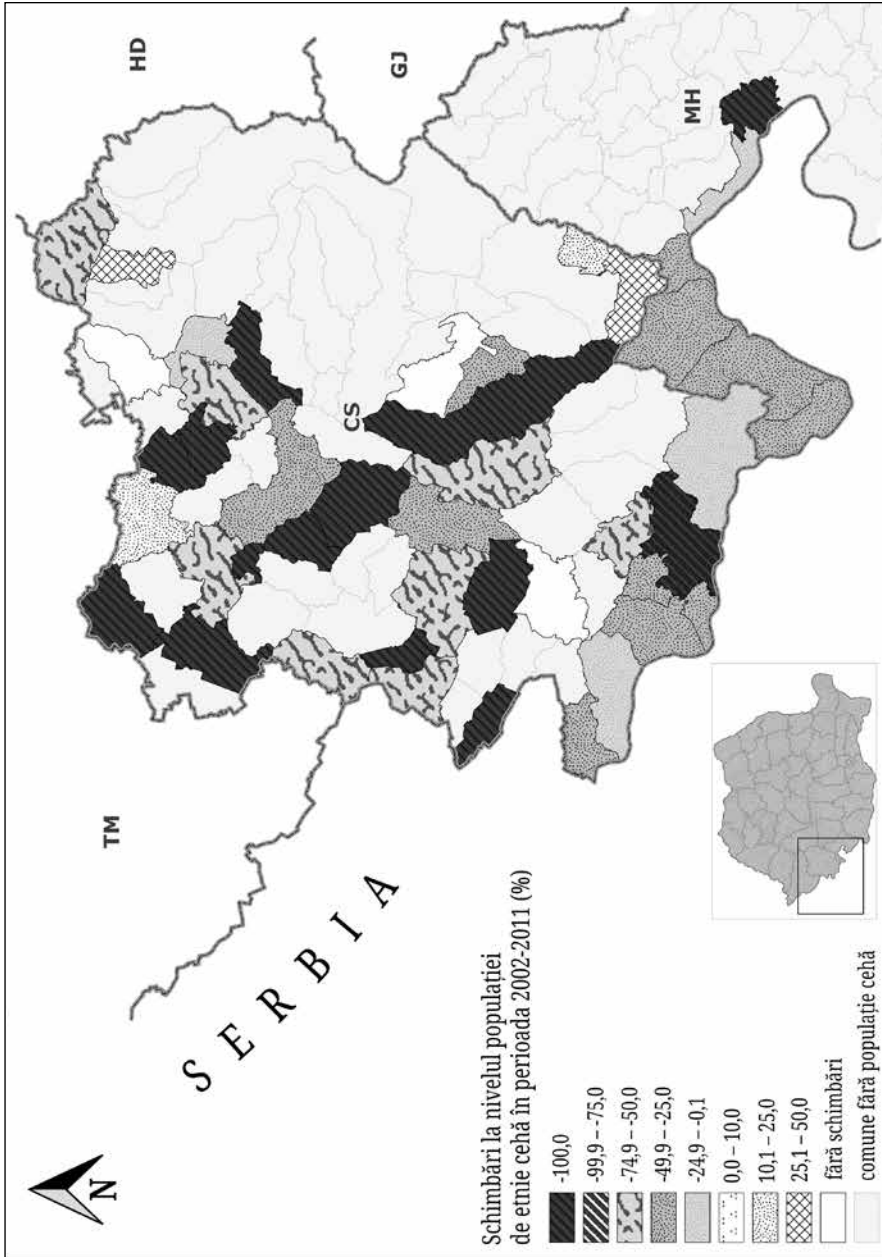
Predarea limbii cehe ca materie separată este asociată probabil și cu acele procese care au făcut din limba cehă un instrument de obținere a succesului în sfera economică. Așa cum am arătat deja, începând din anii 1970, după desființarea educației în limba maternă, cehii au început să considere limba română singurul instrument de afirmare în afara lumii locale, a cărei însușire crește șansele copiilor de a obține succes în viață. În schimb, odată cu începerea migrației în Cehia, au apărut și noile modele de asigurare a traiului, care au crescut valoarea cunoașterii și, indirect, prestigiul limbii cehe.²⁷

Problema vitalității lingvistice este legată și de declinul populației, așa cum ilustrează și hărțile lingvistice de mai jos.

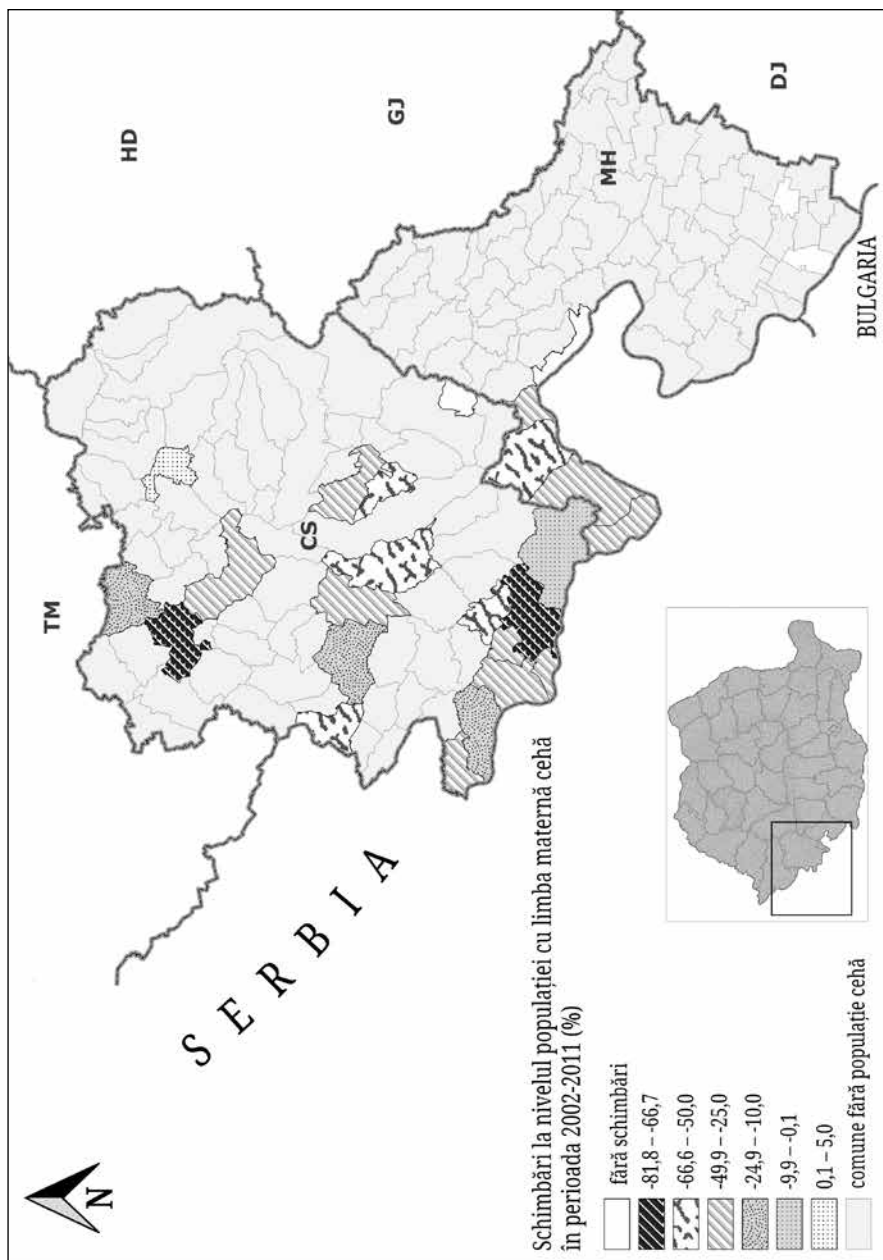
25 Vezi știrea Observator TV publicată pe YouTube. Data publicării: 17 august 2017. Adresa web: <https://www.youtube.com/watch?v=2JkxnmPI6lU>. Data accesării: 12. 03. 2018.

26 Olteanu Francisc, profesor, Șumița (*Cehii din Banat...* 2013).

27 Procesul este asemănător cu cel descris de Ilka Veress în cazul comunității grecești din România, de la Izvoare (vezi Veress 2018). Autoarea constată faptul că, în cazul comunității grecești cercetate, schimbul lingvistic și aspirația spre revitalizarea lingvistică evoluează în paralel, cea din urmă datorându-se faptului că „patria-mamă, existentă până acum numai la nivel virtual, devine o țară țintă pentru migrație” (Veress 2018). Tendințe similare pot fi observate și în cazul ceangăilor din Moldova, la care, din cauza devalorizării, limba asociată cu etnicitatea ceangăiască a ajuns în ultima fază a schimbului lingvistic (vezi Tánzos 2012). Cu toate acestea, datorită migrației forței de muncă în Ungaria și a redescoperirii valorii de utilizare a limbii, dincolo de spațiul vital local și de sfera informală, numeroși ceangăi au început să își privească limba maternă într-un mod pozitiv și și-au înscris copiii într-un program de însușire a limbii maghiare finanțat de Ungaria, care își propune ca obiectiv revitalizarea lingvistică (vezi Peti 2017: 130-131).

Harta nr. 2. Diferența dintre numărul locuitorilor de etnie cehă în anii 2002-2011 în județele Caraș-Severin și Mehedinți
Sursa: ISPMN; hartă realizată de Ákos Nagy și Ilka Veress.

Harta nr. 3. Diferența dintre numărul vorbitorilor de limba cehă în anii 2002-2011 în județele Caraș-Severin și Mehedinți

Sursa: ISPMN; hartă realizată de Akos Nagy și Ilka Veress.

Comunitatea etnică rurală cehă din județul Caraș-Severin a avut un statut social inferior față de populația rurală majoritară română, după cum reiese din analizele privind nivelurile de educație ale celor două etnii din județ, care indică diferențe semnificative, în sensul superiorității nivelului educațional al etniei române față de cehi.

Tabelul nr. 3. *Structura educațională a populației rurale cehe și române în județul Caraș-Severin în 1992*

Nivel educațional	Români	Cehi
Nu răspunde	13%	14%
Fără studii	5%	2%
Cursuri de alfabetizare	0%	0%
Învățământ primar	27%	31%
Învățământ secundar inferior	37%	41%
Educație specială	0%	0%
Învățământ secundar teoretic	2%	0%
Învățământ secundar vocațional	7%	4%
Școală secundară de ucenici	7%	5%
Învățământ postliceal tehnic	1%	1%
Universitate/școală superioară	1%	0%
Necunoscut	0%	0%
	100%	100%

Sursa: IPUMS, 1992

Tabelul nr. 4. *Structura educațională a populației rurale cehe și române în județul Caraș-Severin în 2002*

Nivel educațional	Români	Cehi
Nu răspunde	10%	11%
Fără studii	4%	3%
Cursuri de alfabetizare	0%	0%
Învățământ primar	23%	35%
Educație specială (2002)	0%	0%
Învățământ secundar inferior	36%	37%
Educație specială	0%	0%
Învățământ secundar teoretic	3%	1%
Învățământ secundar vocațional	8%	4%
Școală secundară de ucenici	11%	6%
Învățământ postliceal tehnic	1%	0%
Cursuri de calificare	0%	0%
Universitate/școală superioară	1%	0%
Necunoscut	1%	2%
	100%	100%

Sursa: IPUMS, 2002

Biserica • Pentru comunitatea cehă din România, majoritatea de religie romano-catolică, limba liturghiei a fost dialectul ceh local. Congregațiile bisericilor romano-catolice construite în satele cehe la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX²⁸ erau deservite de patru preoți în anul de început al cercetării noastre (2008). În biserica catolică din Sfânta Elena slujbele se țin în limba română, deoarece preotul nu cunoaște limba cehă, în timp ce membrii congregației înțeleg fără probleme limba română.²⁹

În urma scăderii considerabile a importanței școlii în conservarea limbii cehe locale, rolul primar în reproducerea etnicității cehe i-a revenit (și îi revine până în prezent) bisericii. Parohul din Eibenthal, Václav Mašek, a exprimat această idee în felul următor: *Rolul bisericii să știți că are două pagini: și partea civilă, și partea spirituală. De exemplu, partea civilă: dacă n-ar exista biserica,*

28 Pentru anii de construcție a bisericilor din fiecare sat, vezi Gecse–Gecse 2010: 49.

29 Informator anonim (născut în 1948), în compania lui Václav Pek (3 iunie 2008).

*probabil nu s-ar mai vorbi limba cehă. Partea duhovnicească spirituală: la noi [...] aproape 90% oamenii frecventează biserica.*³⁰

Asemănător situației descrise de Dénes Kiss și Tamás Kiss în cazul minorității croate (crașovene), religia catolică și articularele simbolice spațiale ale acesteia (construcțiile sacrale minore, stilul arhitectural al bisericilor, utilizarea simbolurilor religioase în cazul caselor etc.) constituie cel mai important mod de exprimare a delimitării de românii majoritari și în situația minorității cehe (vezi Kiss-Kiss 2018). Ca și în cazul comunității croate, trei din cei patru preoți care slujesc în satele cehe sunt absolvenții facultății de teologie catolică din Alba Iulia, ceea ce are drept rezultat faptul că „pregătirea preoților [...] nu-i apropie pe aceștia de cultura românească (așa cum se întâmplă, de exemplu, în cazul ceangăilor)” (Kiss 2018). Cu toate acestea, faptul că la Sfânta Elena slujbele au deja loc în limba română indică prioritatea elementului religios, cel puțin în unele situații, față de limbă, în articularea identității.³¹ Se poate presupune că unul dintre factorii de atracție ai bisericii baptiste din Sfânta Elena constă, pe lângă nivelul ridicat de organizare, în folosirea limbii materne în ceremoniile religioase.³²

Parohul Václav Mašek, care a asigurat singur, timp de decenii, serviciul religios pentru mai multe sate, a reprezentat în epoca socialistă și continuă să reprezinte și în prezent aproape o instituție în sine.³³ Înainte de schimbarea de regim, parohul a introdus în secret cărți liturgice în limba cehă în congregațiile slujite de el. Potrivit relatării sale, dacă mai au loc, foarte rar, ceremonii religioase (altele decât înmormântările), acestea reprezintă numai rezultatul sentimentelor nostalgice ale familiilor care se mai întorc în vizită și care consideră important ca ceremoniile de căsătorie sau de botez să aibă loc în satul natal.

Congregația baptistă din Sfânta Elena a fost înființată în 1921.³⁴ În prezent, practicile religioase ale acestei comunități numeroase au loc tot în limba cehă.³⁵ Bucurându-se de sprijinul bisericii și în cadrul instituțional al acesteia, funcționează și o orchestră de mandoline, de tineret. Până în 1966, biserica lor

30 Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

31 Acest proces al schimbului lingvistic și al asimilării, efect al atașamentului față de identitatea religioasă (în ciuda schimbării uzului lingvistic în cadrul liturghiei), a fost descris de Gábor Barna în 1996, în cazul unei comunități reformate maghiare din Slovacia (Barna 1996). Cercetarea lui Vilmos Tánzos referitoare la ceangăii din Moldova a urmărit fenomene similare (cf. Tánzos 2012) și merită menționat și studiul lui Klára Sándor (Sándor 1996), în același sens.

32 István Higyed menționează faptul că la biserica baptistă „se țin și predici în limba română, în anumite cazuri” (Higyed [s.a.]), însă noi înșine nu am observat acest lucru.

33 Referitor la biografia sa și la rolul pe care l-a jucat în conservarea identității comunității cehe, vezi, mai pe larg, Gecse-Gecse 2010: 57-58.

34 Pe baza interviului realizat cu Václav Pek (3 iunie 2008). În prezentarea sa asupra istoriei bisericii și a congregației reformate trecute la baptism, István Higyed datează în 1924 formarea congregației neoprotestante (vezi Higyed [s.a.]), în timp ce Alena Gecse și Desideriu Gecse oferă ca dată anul 1921 (vezi Gecse-Gecse 2010: 49).

35 Potrivit relatării lui Václav Pek, lider comunitar (sau, așa cum s-a numit el însuși, „prezbiter baptist”), congregația numără 55 de membri, însă la întâlnirile de duminică se adună chiar aproape câte 100 de participanți (*Cehii din Banat...* 2013).

a funcționat ca biserică reformată, în care, după al Doilea Război Mondial, s-au ținut, din când în când, slujbe religioase chiar și în limba maghiară și, mai târziu, în cehă (vezi Higyed [s.a.]).³⁶ Pastorul reformat István Higyed descrie modul în care „congregația a fost condusă de către administratorii bisericești, care citeau texte în cadrul slujbelor și distribuiau chiar și împărțășania” (Higyed [s.a.]). Același autor constată și rolul dificultăților specifice zonei de frontieră în faptul că servirea pastorală a congregației reformate a devenit imposibilă, astfel încât, în 1978, chiar și cei care până atunci și-au păstrat religia reformată s-au convertit la credința baptistă, după care congregația baptistă a preluat și biserica în 1982 (vezi Higyed [s.a.]).

Rolul statului ceh în păstrarea identității minorității cehe • Rogers Brubaker distinge între patru forme de naționalism care nu caută înființarea unui stat separat: naționalismul „naționalizant” (care „implică revendicări formulate în numele unei «națiuni de bază» sau al unei naționalități”), naționalismele „patriilor naționale externe” („orientate spre comunitățile etno-naționale înrudite, ai căror membri sunt rezidenți și cetățeni în alte state”), naționalismul minorităților naționale („atitudini care implică, în mod caracteristic, autointerpretarea în termeni specific «naționali» și nu «etnici», revendicarea recunoașterii naționalității etno-culturale distincte și afirmarea unor drepturi culturale și politice colective, pe bază de naționalitate”) și naționalismul național-populist („orientat spre protecția economiei, limbii și obiceiurilor naționale sau a patrimoniului cultural împotriva presupuselor amenințări din exterior”) (Brubaker 1998: 276-277).

Cehia, respectiv diferitele organizații din această țară, prin sprijinul sociale (pentru asigurarea infrastructurii de bază și a îngrijirii medicale locale), dar și prin cel oferit în vederea conservării culturale și lingvistice, sunt prezente, direct sau indirect, în viața minorității cehe din România.

„După revoluția din 1989 din România, statul ceh a încercat, prin ambasada sa de la București și prin fundația «Človek v tísní» («Omul la strâmtoare»), să îmbunătățească condițiile de trai ale cehilor din Banatul de Sud, implicându-se în diferite acțiuni și proiecte edilitar-gospodărești precum introducerea curentului electric, a televiziunii, a telefoniei fixe și mobile, repararea și chiar asfaltarea unor drumuri de acces, construirea de școli, încurajarea agroturismului etc.” (Gecse–Gecse 2010: 55). De exemplu, la ședința din 18 februarie 1995 a Consiliului de coordonare zonală U.D.S.C.R., ambasadorul ceh, Jaromir Kvapil, a expus posibilitatea alocării de către guvernul ceh a unui fond de dezvoltare pentru satele cehe din România în valoare de 30 de milioane de coroane (2 miliarde de lei) (vezi Kukucska 2016: 206). Potrivit părții cehe, fondul de dezvoltare ar servi, cu colaborarea guvernului român, la sprijinirea unor proiecte. „Proiectele ar trebui să vizeze reconstrucția și dotarea școlilor cehe, reparații de drumuri comunale și județene din zonă, lărgirea rețelei de telefonie, asigurarea de dispensare rurale” (Kukucska 2016: 206). Începând din 2006, dato-

36 Václav Pek datează ultima slujbă reformată ținută în biserică în anul 1966.

rită sprijinului unei organizații civile din Cehia, Charita Hodonin, au început să funcționeze centre de îngrijire socială în toate cele șase localități cehe, cu câte un singur asistent medical din Cehia în patru și cu câte doi în două dintre localități (vezi Kukucska 2016: 241). Așadar, pe lângă ajutoarele de stat venite din Cehia, acordate în vederea dezvoltării infrastructurii locale, în satele cehe din România ajunge și sprijinul sferei civile din patria-mamă, sub coordonarea organizației comune de reprezentare a intereselor minorității slovace și cehe din România, U.D.S.C.R.³⁷

Investițiile infrastructurale realizate de statul ceh și de organizațiile non-guvernamentale din patria-mamă reprezintă un model aparte al dezvoltării rurale în satele montane din România, care seamănă poate cel mai mult cu politica de sprijin a statului german pentru protecția moștenirii culturale a satelor săsești din România. Cu toate că scopul acestor dezvoltări infrastructurale constă, în cazul satelor cehe, în fixarea populației rurale în zonele respective, satele individuale se află, de fapt, în faza finală a dizolvării comunităților locale (de exemplu, Șumița) sau vor ajunge probabil în această fază în decurs de un deceniu (Eibenthal și Sfânta Elena, care încă mai dispun de o existență comunitară autonomă). Există și sate situate în zone montane pitorești în care a început procesul de achiziționare a caselor în vederea transformării în case de vacanță de către populația urbană înstărită din apropiere sau chiar din regiuni mai îndepărtate. Această situație seamănă cu procesele de schimbare a funcției care au loc în regiunile rurale din vecinătatea marilor orașe din România, peisajul rural ajungând să deservească și aici consumul urban și dorința de a trăi o altfel de experiență a spațiului.

Identitatea locală cehă • Pe lângă asumarea identității locale cehe, în cazul căreia diferențierea se realizează prin raportare la cehii din patria-mamă, se observă și faptul că membrii acestei comunități se referă la sine, în calitate lor de lucrători migranți, ca fiind români. În contextul din Cehia, acest aspect nu anulează însă conținuturile prezentate anterior ale etnicității cehe, provenite, în primul rând, din diferențele lingvistice și religioase, dar și din conștiința puternică a identității locale. În patria lor natală, etnicitatea cehă este consolidată de reproducerea permanentă a graniței culturale menținute de națiunea majoritară. În schimb, în Cehia, conștientizarea diferențelor culturale, de mentalitate și de mod de viață, lingvistice etc. determină o deplasare a loialității în direcție românilor: *Minoritatea cehă din România e considerată, suntem considerați români, în schimb în România suntem cehi. Asta e o realitate care cred că nu va dispărea ușor.*³⁸

37 Cronologia istorică a cehilor din România menționează faptul că, la ședința Consiliului de coordonare al U.D.S.C.R. din 30 ianuarie 1993, de la Eibenthal, pe ordinea de zi a figurat și următorul punct: „Urmează discuțiile cu reprezentanții Asociației pragheze pentru Ajutorul Compatrioților din România. Aceștia oferă un ajutor sub forma unor mașini, care să faciliteze transportul în localitățile izolate cu populație cehă” (Kukucska 2016: 200).

38 Ion Mleziva, Bigăr (*Cehii din Banat...* 2013).

Întâlnirea cehilor din România se organizează bianual în diferite orașe din Cehia în care s-au format comunități mai importante, de exemplu, în Žatec (în special cei veniți din Sfânta Elena, împreună cu patru familii din Bigăr) sau în Plzeň (mai ales migranți din Gârnic și din Ravensca, dar și din alte sate din aria teritorială a Moldovei Noi).³⁹ Aceste evenimente comunitare reprezintă ocazii pentru reproducerea și consolidarea etnicității cehe locale.

Turism etnic • Regimul comunist a exercitat un control strict asupra mobilității internaționale a populației și a obstrucționat emigrarea (în masă) (cf. Mueller 1999: 702, Horváth 2012: 199). În urma schimbării regimului, imigranții reprezintă sursa principală de informații a cehilor din patria-mamă cu privire la comunitatea ceică din România, ceea ce a declanșat un val de turism în satele lor. Caracterului etnic îi revine un rol important în rândul motivațiilor pentru „consumul” mediului tradițional și pentru turismului care oferă și posibilitatea „călătoriei în timp”. Ținta principală a acestui turism este Sfânta Elena – respectiv, în timpul festivalului de vară, Eibenthal –, sat care, vizitat în lunile estivale, prezintă imaginea unei comunități înfloritoare și pline de viață. Terasa din fața birtului este plină de oameni și, la sfârșitul săptămânii, satul mișună de cei care se grăbesc la biserică. Toți acești indivizi sunt însă fie turiști, fie localnici emigrați, care își petrec aici concediul de vară, prezenți în localitate numai temporar. „Priveliștea estivală” a satelor include atât jeepurile cu plăci de înmatriculare de Cehia, cât și grupuri de tineri, care fac excursii cu rucsacul în spate în regiune. O mare parte din drumurile care duc în aceste sate, trecând prin serpentine, păduri și zone cu căderi de stânci, prezintă provocări serioase șoferilor. Majoritatea sunt drumuri neasfaltate, însă există și câteva șosele amenajate cu sprijinul statului ceh. În schimbul dificultăților de acces, pe vizitatori îi așteaptă un peisaj variat și romantic. Drumul oferă uneori priveliștea Dunării șerpuitoare în adâncuri, alteori duce îndelung prin păduri dense, pentru a se deschide mai pe urmă spre câte o vale întinsă, cu șiruri de case construite într-o armonioasă ordine: un sat ceh. Culorile cel mai des folosite (maroul, albul, albastrul și verdele) apar pe case specifice, proporționale, construite la o scară umană. Porțile și frontoanele caselor prezintă ornamentații florale. Un tânăr antreprenor, emigrat din Sfânta Elena în Cehia, asigură curse regulate cu autobuzul între satele cehe din România și marile orașe din Cehia.

Éric Menson-Rigau folosește conceptul de *vendre du rêve* („vânzare de vise”) pentru situația în care turistul care vizitează un obiect arhitectural sau o atracție participă astfel la moduri de viață care nu au existat niciodată în forma respectivă, fiind vorba despre vânzarea iluziei unei alte lumi sau a unui alt mod de viață (Menson-Rigau 2000: 92-102).⁴⁰ În cazul nostru, turismul ru-

39 Josef Hrůza, antreprenor, Sfânta Elena/Žatec (*Cehii din Banat...* 2013).

40 Autorul francez a creat conceptul pentru turismul bazat pe castelele de pe Valea Loirei deschise publicului. În schimbul biletului de acces, vizitatorul găsește aici o lume organizată și ordonată, pe care are posibilitatea să o experimenteze, fiind vorba despre vânzarea unei idile construite artificial.

ral de coloratură etnică exercită o atracție în special asupra descendenților migranților care și-au părăsit satele natale.

Un eveniment important, care sprijină turismul orientat spre regiunea Dunării, este festivalul folcloric organizat în diferite localități cehe începând din 1993.⁴¹ La acest eveniment, inscripțiile de pe corturile care le oferă turiștilor mâncăruri gătite în casă sunt în limba cehă. Obiectivul principal al festivalului din Eibenthal constă în deservirea turismului etnic, cel mai important public-țintă fiind turiștii cehi din patria-mamă. Potrivit estimărilor media, festivalul găzduiește anual aproximativ 1 000 de turiști cehi.⁴²

Între localnici și turiști s-a stârnit o controversă interesantă atunci când o întreprindere care produce energie verde a instalat mai multe turbine de vânt la periferia satului, realizând astfel o importantă dezvoltare infrastructurală. În timp ce localnicii s-au bucurat de posibilitatea vânzării terenurilor la prețuri bune, de dezvoltările aduse de întreprindere și de celelalte beneficii, turiștii din patria-mamă au vorbit despre o „crimă împotriva naturii”.

Spre deosebire de cehii din Banat implicați în migrația etnică,⁴³ cehii din patria-mamă interpretează depopularea satelor în contextul narativei pierderii provocate de globalizare. Elementul esențial al acestei narative constă în sentimentul pierderii localităților cehe, aflate în proces de eliminare treptată/transformare graduală în urma migrației etnice. În acest discurs, localitățile cehe denotă spațiul vital și etnicitatea tradițională („peisaj natural virgin”, „dialect ancestral”, idealul „omului independent, care trăiește de pe urma muncii sale” etc.). Această atitudine este ilustrată în mod elocvent de comentariul unui ceh din patria-mamă la filmul documentar despre cehii din Banat, publicat și pe un portal video: *Vor ajunge să regrete că au plecat. Așa cum a spus și omul din film, copiii săi nu vor mai ști de unde vine mâncarea, care avea un gust mult mai bun în sat. Familiile își aveau pământurile proprii, pe care se puteau gospodări. Ele aveau la dispoziție case gata construite de bunicii lor.*⁴⁴ În același sens, un turist din Praga ne-a declarat în 2013: *Stăm la bunica Karbulova, care are și o vacă. Soțul ei a murit acum un an. Au avut și cai, dar acum nu mai are. Are trei copii, care trăiesc toți în Republica Cehă. Ei stau acolo, iar ea trăiește singură aici. Și are două case de care trebuie să se ocupe. Însă cred că le va închide în*

41 Primul festival de acest fel a fost organizat la Eibenthal, în 5-6 iunie 1993, sub denumirea de Festivalul Folclorului Ceh (Kukucska 2016: 201).

42 Vezi știrea Observator TV publicată pe YouTube. Data publicării: 17 august 2017. Adresa web: <https://www.youtube.com/watch?v=2JkxnmPI6IU>. Data accesării: 12. 03. 2018.

43 Folosim aici termenul în sensul stabilit de István Horváth, care l-a introdus pentru desemnarea „tipului de migrație” specific populației evreiești și germane care a părăsit România (vezi Horváth 2012: 199).

44 În original în engleză: *They will regret leaving. Like the man said, his kids didnt know where the food came from and the food tasted much better in the village. Their families had land there they could of farmed. Free houses were available from their grandparents.* Comentariu public pe YouTube la filmul documentar *Cehii din Banat. Minorități în tranziție* (2013), 9 martie 2018.

*octombrie și se va muta la copii, în Republica Cehă. Și se va închide încă o casă. Și va fi sfârșitul unei istorii de două sute de ani.*⁴⁵

Majoritatea turiștilor cu care am stat de vorbă au menționat printre motivele pentru care vizitează aceste sate atracțiile turismului rural, dar și posibilitatea contactului personal cu dialectul ceh arhaic, cu folclorul interpretat în această limbă și cu stilul de viață rural, de factură premodernă, sau cu o perspectivă istorică de 150-200 de ani.

Sinteză • Studiul nostru s-a concentrat asupra cauzelor emigrării cehilor din România în patria-mamă, după schimbarea de regim din 1989, precum și asupra discursurilor despre etnicitate asociate cu acest proces. În paginile precedente am comparat discursurile etnicizante, legate de localitate, ale populației indigene, îmbătrânite, cu cele ale cehilor emigrați în patria-mamă, dar și cu discursurile turiștilor cehi care „descoperă” aceste sate după schimbarea regimului. Raportarea la localitate a populației rămase în sat este definită de sentimentul existențial al dificultății din ce în ce mai alarmante de a asigura traiul de zi cu zi și de a menține forma de viață comunitară, din cauza declinul economic de după tranziție, dar și a izolării satelor. Același sentiment îl trăiesc însă și cehii care au emigrat și nu își mai folosesc casele decât în perioada concediilor de vară sau în timp vizitelor efectuate în vederea cultivării legăturilor familiale și de rudenie. În același timp, activitatea turistică orientată spre această regiune a cehilor din patria-mamă contribuie la revalorizarea etnicității cehe.

Traducere de Lóránd Rigán

45 În original în engleză: *We live by grandma Karbulova, and she has a cow, but her husband died. One year ago. They had horses, and they don't have anymore. But she has three children, and all of them are in Czech Republic. They live there, and she is alone here. She has two houses to take care about. And in October, I think, she will close it, and she will move to Czech Republic to her children, and another house will be closed. And it is a finish of a 200 years history.* Tomas Cejp, Praga/Sfânta Elena (*Cehii din Banat...* 2013).

Izvoare istorice, lucrări de referință

|ALENA GECSE, DESIDERIU GECSE|

Prezentare generală

Cercetătorul care se încumetă să reconstituie cu ajutorul condeiului trecutului comunităților cehe din Banat încă de la început se izbește de dificultăți majore determinate de câteva cauze obiective. Astfel, datorită izolării lor geografice, aceste comunități au stat doar în mică măsură în atenția istoricilor contemporani, aproape că se poate spune că, într-un fel, au fost „uite”. De asemenea, foarte puțini intelectuali cehi „autohtoni” – preoți și dascăli – au lăsat însemnări și cronici despre starea de lucruri din așezările lor, iar implicarea coloniștilor cehi în marile evenimente ale istoriei României, precum revoluția pașoptistă, Primul Război Mondial, Marea Unire din 1918, a doua conflagrație mondială, este și mai puțin surprinsă de lucrările istorice. De fapt, majoritatea istoricilor români și cehi au scos în evidență destul de amănunțit doar aspectul efectiv al colonizării cehilor în Banat, după care însă evoluția satelor cehe a fost lăsată într-un con de umbră.

Unii cercetători s-au aplecat în special asupra problemelor folclorice și lingvistice din aceste așezări, știindu-se faptul că folclorul și tradițiile sunt mai „perene” decât aspectele socioeconomice, însă și acestea sunt în pericol de alterare și chiar de dispariție, mai ales după 1990, când, foarte repede, așezările cehe s-au înjumătățit demografic, din cauza reemigrării masive în Cehia.

În anul 1995, scriitorul Ondrej Štefanko, președinte al Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România (U.D.S.C.R.), împreună cu Pavel Hlásnik, profesor la Liceul „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac, au publicat lucrarea *Bibliografia písomných zdrojov o Slovákoch a Čechoch v Rumunsku* [Bibliografia surselor scrise despre slovacii și cehii din România], care, într-adevăr, este un instrument prețios de lucru pentru orice cercetător al acestei problematici.

Principalele categorii de izvoare istorice folosite la reconstituirea evoluției istorice a comunităților cehe din Banat sunt:

Izvoare epigrafice • Sunt de fapt pietrele funerare din cimitirele cehe, dar și unele monumente din piatră, dedicate militarilor cehi căzuți în Primul Război Mondial, cum ar fi cel din Bigăr, sau monumentul deportaților în Bărăgan, români, germani și cehi, din Caransebeș. Pietrele funerare vechi, cu inscripții în limbile germană, maghiară și cehă, sunt dovezi ale primilor coloniști, ale poziției lor sociale, ale evoluției familiei respective.

Izvoare arheologice • Sunt reprezentate de fundațiile din piatră, unele chiar din piatră fasonată și bine aranjată, ale primelor case întemeiate de coloniștii cehi la Elisabetfeld și Eibenthal, localități care, cu timpul, fie au dispărut, fie și-au schimbat vatra. Vara, fundațiile, sunt acoperite de vegetație, însă toamna ele sunt destul de vizibile. Astfel la Elisabetfeld, lângă Sfânta Elena, se pot vedea fundațiile primei capele, iar la Eibenthal, fundațiile primei case comunale, și tot acolo, pe valea râului Tișovița, sunt vizibile fundațiile morilor de apă, înființate în perioada interbelică. De asemenea aproape de localitatea Svinița, dar în albia Dunării, se pot vedea ruinele cetății Tricule (Trei Turnuri), unde grănicerii bănățeni, printre care și cehii din Bigăr și Eibenthal, au executat serviciul militar.

Izvoare folclorice și etnografice • Se referă la diferite narațiuni, dansuri, cântece, obiceiuri și tradiții laice și religioase aduse de coloniștii cehi din regiunile lor de baștină și care s-au menținut aproape nealterate până prin anii 1950. În anii 1961–1962 o delegație de oameni de știință din Cehoslovacia, formată din dr. Vladimír Karbusický, muzicolog-folclorist, dr. Olga Skalníková și dr. Vladimír Scheufler, etnografi, dr. Jaromír Jech, folclorist, toți cercetători științifici la Institutul de Etnografie și Folcloristică din Praga, și dr. Slavomír Utěšený, dialectolog la Institutul de Limbă Cehă din Praga, a efectuat studii de etnografie, folclor și dialectologie în satele cehe din sudul Banatului, în urma cărora au rezultat mai multe articole în limba cehă și română. Václav Mašek, originar din Gârnic, actualmente preot în Bigăr, a publicat în anul 2008 o culegere de peste 300 de cântece în limba cehă, adunate după o muncă asiduă din localitățile cehe de pe Clisura Dunării, fiind prima lucrare de acest gen din Cehia și România. De asemenea, portul popular, definitiv fiind mai ales al femeilor cehe, s-a transmis din generație în generație, însă după anul 1990 a început să devină o raritate. Studii etnografice, folclorice și lingvistice despre cehii din Banat au apărut în diferite publicații sub semnăturile unor specialiști precum: Florin Georgescu, Emil Vrabie, Tiberiu Pleter, G. Ciplea și alții.

Izvoare scrise inedite • În funcție de proveniența și conținutul lor, acestea se pot grupa în mai multe categorii:

O primă grupă o reprezintă actele școlare: registre matricole, cataloage, condici de prezență, registre pentru recensământul elevilor etc., aflate în arhivele școlilor cehe sau la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale din Caransebeș, însă datele oferite de ele nu „coboară” mai jos de anul 1900, iar unele arhive, ca cea a școlii din Bigăr, au fost distruse în mare parte de două incendii.

O altă grupă o reprezintă actele bisericești, aflate în arhivele parohiale catolice și în ale bisericii evanghelice și baptiste de la Sfânta Elena. Așa sunt următoarele registre:

- *Historia Domus parochiae romano-catholicae* – un registru în care preoții parohi au făcut însemnări ale unor evenimente mai importante din perioada când au păstorit acolo. De fapt, era un fel de cronică cu însemnări

în limba germană, maghiară și cehă și mai recent în limba română, despre evenimente fericite și nefericite apărute în comunitate.

- *Matricula baptismalis* – registrul de botez;
- *Matricula copulatorum* – registrul de cununii religioase;
- *Matricula defunctorum* – registrul de decese;
- *Protocollum confirmatorum* – registrul de mir;
- *Protocollum conversorum* – registrul de persoane convertite la religia romano-catolică;
- *Protocollum apostorum* – registrul de persoane care au părăsit religia romano-catolică;
- *Schematisme* – registre cu preoți și parohii aflate la Episcopia Romano-Catolică din Timișoara;
- *Registre de botez* – registre ale bisericii baptiste din Sfânta Elena.

A treia grupă este reprezentată de arhivele de familie: arhive scrise, arhive vizuale sau fotografice și arhive orale. Unele familii cehe au păstrat, în condiții nu prea potrivite (adică în pod sau în pivniță), vechi acte personale, bisericești, școlare, judiciare, funciare, contracte, bonuri, adevăruri etc., eliberate în limbile germană, maghiară, cehă și, după anul 1920, în limba română. Cele mai vechi pe care le-am descoperit datează din anul 1852, iar cele mai numeroase datează din perioada dualismului austro-ungar. Chiar și numai din examinarea lor se conturează un alt tablou despre comunitățile cehe, un tablou în care pulsează viața economică și socială și tendința continuă de modernizare și progres economic. Din păcate, în multe familii, aceste acte s-au distrus cu timpul, fiind fie arse, fie refolosite, nerealizându-se importanța lor.

În schimb toate familiile cehe au o arhivă fotografică, o cutie mai mare sau mai mică plină de fotografii. Alții, însă puțini la număr, au albume ordonate chiar cronologic, iar în alte familii există fotografii și portrete de familie, foarte bine păstrate, puse în rame mari pe pereții camerelor. Totuși, puține familii au fotografii mai vechi de anul 1880. Arhiva fotografică reprezintă o adevărată mină de aur pentru cercetători, din care aflăm informații valoroase despre portul popular, cel cotidian și cel de ceremonie, scene care surprind diferite ocupații rurale, imagini de la nunți, botezuri și înmormântări, chipuri de militari cehi care au participat la războaiele mondiale sau la alte acțiuni militare.

Arhiva orală este reprezentată de amintirile localnicilor vârstnici, octogenari și nonagenari, care au participat la al Doilea Război Mondial, au supraviețuit deportării în Bărăgan sau cunosc diferite informații despre strămoșii lor. Relațiile lor trebuie coroborate și comparate cu alte surse de informații.

Tot izvoare inedite sunt și relatările memorialistice ale unor intelectuali cehi, din care s-au păstrat două lucrări. Astfel, primul învățător catolic cu diplomă din Sfânta Elena, Jindřich Schlögl-tatăl, care a activat în sat între anii 1863 și 1897, a lăsat numeroase însemnări. Acestea au fost strânse și completate de Jan Schlögl-fiul, tot învățător în Sfânta Elena, realizând o lucrare numită *Školská kronika* (1934), ce oferă numeroase amănunte despre viața economică, socială, culturală și școlară de la Sfânta Elena.

O altă lucrare inedită este așa-numita *Cronica baptistă de la Sfânta Elena*, realizată de predicatorul popular Alois Boháček după relatările orale ale primilor bapțiști. Cronica prezintă perioada tulbure din primele trei decenii ale secolului al XX-lea, când la Sfânta Elena s-au „confruntat” patru religii: romano-catolică, adventistă, evanghelică și baptistă, confruntare terminată prin asimilarea adventiștilor de către bapțiști și întărirea acestora din urmă.

Izvoare edite • Acestea sunt reprezentate de diferite statistici, registre și recensăminte austriece, austro-ungare și, mai recent, românești, din care aflăm o diversitate de informații: demografice, profesionale, silvice, agricole, școlare etc. Dintre aceste izvoare menționăm:

- *Katolická misi ve vojenské Hranici* [Misiunea catolică în Regimentul grăniceresc], numit și „Raportul lui František Unzeitig”, primul preot paroh de la Gârnic, care însă, în calitate de ofițer al Regimentului Grăniceresc Sârbo-Bănățean, a răspuns și de alte sate cehești, sârbești și românești de pe Clisura de sus a Dunării. În raportul său din anul 1855, el își informa superiorii de la Praga despre efectivele de enoriași, despre populația școlară, despre distanțele dintre satele cehe, calculate în funcție de mersul pe jos, călare sau cu căruța. Raportul său aproape că nu a fost folosit deloc de istoricii români care s-au ocupat de coloniștii cehi din Banatul de Sud.
- *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie* de istoricul austriac Karl Freiherr von Czoernig (1804–1889), publicată la Viena în anul 1857, este o lucrare mult folosită, care amintește despre coloniile cehe, dar și ale altor etnii din Banat, și oferă diferite informații statistice.

Lucrări speciale • *Istoriografia cehă* a dedicat acestei teme câteva lucrări, cele mai importante fiind (în ordinea cronologică a publicării):

- Auerhan, Jan: *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku* [Cehoslovacii din Iugoslavia, România, Ungaria și Bulgaria]. Melantrich, Praha, 1921 – prezintă pe scurt întemeierea coloniilor cehe în Iugoslavia, România, Ungaria și Bulgaria.
- Schlögl, Jindřich: *Dějiny českých osad v rumunském Banátě* [Istoria localităților cehe din Banatul românesc]. [s.n.], Praha, 1925 – prezintă succint întemeierea și evoluția satelor cehe din Banat, acordând fiecărui sat câteva pagini, fără a menționa obiceiurile și tradițiile.
- Noška, František Jíří: Minoritățile cehoslovace în Transilvania și Banat. In: Bucuța, Emanoil – Gusti, Dimitrie (ed.): *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918–1928*. Vol. 1. Cultura Națională, București, 1929, 661–666.
- Urban, Rudolf: *Čechoslováci v Rumunsku* [Cehoslovacii din România]. [s.n.], București, 1930 – este socotită o lucrare de căpătâi în ce privește această problematică, toți autorii, cehi și români, făcând referire la ea. Este cea mai completă lucrare, abordând istoricul coloniilor cehe și slovace din România, de la întemeiere și mergând cu informațiile până prin

anii 1925-1926. Totuși, istoria politică și administrativă este destul de sumar tratată.

- Karas, František: *Československá větev zapomenutá nebem i zemí. Čechove v Rumunsku* [Ramura cehoslovacă uitată de cer și pământ. Cehii din România]. Vydal Spolek Komenský, Praha, 1937.

În perioada comunistă interesul istoriografiei cehoslovace față de așezările cehe din Banat a fost mai scăzut, publicându-se totuși unele articole în revista *Český lid* din Praga în anii 1963 și 1982, apoi însă, după anul 1990, a avut loc un fel de „redescoperire” a satelor cehe care au fost vizitate de diferiți oameni de cultură din Cehia: profesori, muzeografi, etnografi, preoți, pastori etc. și treptat au apărut noi lucrări astfel:

- Jech, Jaromír – Secká, Milena – Scheufler, Vladimír – Skalníková, Olga: *České vesnice v rumunském Banátě* [Satele cehe din Banatul românesc]. Vydal Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha, 1992;
- *Češi v cizině* [Cehii din străinătate]. Ústav pro etnologii a folkloristiku ČSAV v Praze, Praha, 1996;
- Šindelářová, Jana: *Čeští vystěhovalci v Banátu a jejich repatriace do České republiky* [Emigranții cehi din Banat și repatrierea lor în Republica Cehă]. Diecézní charita, Plzeň, 1997;
- Svoboda, Jaroslav: *Česká menšina v Rumunsku* [Minoritatea cehă din România]. Edice Češi na Balkáně, Praha, 1999;
- Urbánek, Radim: *Češi v rumunském Banátu* [Cehii din Banatul românesc]. Regionální Muzeum, Vysoké Mýto, 2003;
- Svoboda, Jaroslav: *Gerník v létech 1826–1949* [Gârnicul în anii 1826–1949]. Vydavatelstvo Ivan Krasko, Nadlak, 2004;
- Špicel, Alois – Šubert, Václav: *Rovensko* [Ravensca]. [s.n.], [s.l.], 2007 – aceasta este singura monografie dedicată unui sat ceh, Ravensca, ai cărei autori au fost localnici, dar au emigrat în Cehia. Lucrarea a fost reeditată în anul 2013;
- Hrdá, Martina – Šíp, Radim: *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu* [Identitatea în cercetarea social-pedagogică]. Vydavatelstvo Muni Press, Brno, 2011;
- Kocman, Josef: *Vyprávění o Banátu, vyprávění s Janem* [Povestiri despre Banat, povestiri cu Jan]. Nakladatelství Euroservis, Volyně, 2011;
- Kresová, Helena: *Rodinné obřady české menšiny v rumunském Banátu* [Sărbătorile familiale ale minorității cehe din Banatul românesc]. Vydavatelstvo Ivan Krasko, Nadlak, 2012;
- Špicel, Alois: *Poutní misto, Číklava* [Locul de pelerinaj Ciclova] A. Špicel, Skalná, 2012;
- Gecse, Desideriu: *Historie českých komunit v Rumunsku* [Istoria comunităților cehe din România]. Herrman & synové, Praha, 2013;
- Hruža, František: *Vrátili jsme se do vlasti... Svědectví o životě Čechů z banátských Karpat 1823-2006* [Ne-am întors în patrie... Mărturie despre viața cehilor din Carpații bănățeni 1823-2006]. Nadační fond „Kalich”, Lovosice, 2013;

- Schovanec, Karel: *Dějiny české osady Fabián v Království jihoslovanském* [Istoria localității cehe Fabian în Regatul Iugoslav]. Česká národní rada, Bela Crkva, 2013;
- Filip, Petr: *Po Dunaji za Čechy do Rumunska, Návrat ztracených dětí* [Pe Dunăre după cehii din România. Întoarcerea copiilor pierduți]. Jana Hanusová, Praha, 2014.

În *istoriografia română* problematica colonizării cehilor în Banat nu a fost tratată în lucrări speciale, ci în cadrul mai larg al colonizărilor austriece și austro-ungare, sau a fost cuprinsă în diferite articole și monografii dedicate Banatului. Dintre autorii care s-au preocupat de această problemă îi menționăm pe Ilie Ghenadie (1930), Ștefan Manciu (1943, 1944), Teodora Alexandru-Dobrițoiu (1965), Pavel Rozkoš (1996). Despre grănicerii bănățeni, din rândurile cărora au făcut parte și cehii, ample lucrări au realizat Antoniu Marchescu (1941), Augustin Bunea (1941) și Liviu Groza (1983), iar dintre lucrările monografice de mare utilitate sunt „Monografia Clisurii” și „Din monografia Clisurii” (1938a, 1938b) scrise de învățătorul Alexandru Moisi din Moldova Nouă, în care satelor cehe Sfânta Elena, Gârnic și Bigăr le sunt alocate câteva pagini, mergând cu informațiile până prin anii 1934-1936. Însă autorul nu se referă decât la localitățile de pe linia Dunării, de la Baziaș până la Cozla (adică limita estică a județului Caraș-Severin). Alte monografii unde apar menționate succint satele cehe sunt: „Monografia Banatului” (vol. I, 1935) de Ioan Lotreanu, cât și două lucrări mai recente ale etnografului Nicolae Dolângă: „Țara Nerei” (1995) „Țara Almăjului” (2000), care însă tratează prea filozofic și chiar astronomic tradițiile populare ale cehilor. De asemenea, pentru istoria modernă a Banatului până la mijlocul secolului al XIX-lea, istorici precum Ioan Dimitrie Suciu (1941-1942, 1977), Nicolae Bocșan (1986), Costin Feneșan, Valeriu Leu au publicat lucrări temeinic documentate, conținând și unele informații despre cehii bănățeni.

Profesorul Francisc Draxel și ziaristul Nicolae Pătruț au publicat, în anii 2008-2009, în ediție bilingvă, lucrarea în două volume „Învingătorii muntelui”, dedicată comunităților cehe din Banat.

O amplă frescă a Banatului, în perioada 1867-1918, a realizat istoricul Ioan Munteanu în lucrarea „Banatul istoric”, în trei volume, publicate în anii 2006, 2007, 2008. În cele 1 500 de pagini ale acestei lucrări monumentale găsim și date statistice foarte utile despre istoricul comunităților cehe din Banat, extrase din recensămintele austro-ungare.

Istoria diferitelor etape ale minorității cehe

| ALENA GECSE, DESIDERIU GECSE |

Colonizările în Banat

Banatul contemporan, cuprinzând județele Arad, Timiș (Banatul de Câmpie), Caraș-Severin și parțial Mehedinți (Banatul Montan), din puncte de vedere demografic se caracterizează printr-o mare diversitate etnică, lingvistică, culturală și religioasă. Acest caracter multiethnic, în care bineînțeles că predomină populația de etnie română, a început să se contureze încă din Evul Mediu și s-a accentuat treptat în zorii epocii moderne, în perioada habsburgică.

În cadrul „problemei orientale”, în anul 1716 a izbucnit un nou război între Austria și Imperiul Otoman. Războiul, început prin trecerea armatei turcești peste Sava în provinciile habsburgice, a fost scurt și decisiv. Prin două campanii fulgerătoare, comandantul armatelor habsburgice, prințul Eugeniu de Savoia, a înfrânt armata marelui vizir la Petrovaradin în 1716, apoi a asediat și a cucerit Belgradul în 1717 și i-a silit pe turci să semneze Pacea de la Passarowitz sau Pojarevaț din Serbia în 1718. Unele operațiuni militare s-au purtat pe teritoriul Țărilor Române, în armata austriacă luptând și voluntari români. Prin Pacea de la Passarowitz, Oltenia, nordul Serbiei cu Belgradul, cât și Banatul au trecut sub stăpânirea Austriei. Împăratul Austriei a încredințat Banatul unei administrații militare, cu sediul la Timișoara, subordonată Consiliului de Război și Camerei Aulice, numind în fruntea provinciei guvernatori. La început, Banatul a fost împărțit în 13 districte și 6 ținuturi. Între anii 1718 și 1751 guvernatorii provinciei au fost:

- Claudiu Florimund Mercy (1718–1734);
- Francisc Leopold Engelshofen (1734–1736);
- Andrei Hamilton (1736–1737);
- Wilhelm Reinhard Neipperg (1737–1739);
- generalul Succow (1739–1740);
- Francisc Leopold Engelshofen (1740–1751).

În anul 1751 Banatul a fost trecut sub administrație civilă, având în frunte un președinte, succedându-se următorii președinți:

- Francisc Leopold Engelshofen (1751–1753);
- Perlas Rialph (1753–1769);
- Clary von Altringen (1769–1774);
- Iosif Brigido (1774–1777);
- Pompei Brigido (1777).

În anul 1778 Banatul a fost încorporat Ungariei, împărțindu-se în anul 1779 în trei comitate: Krassó (Caraș), Temes (Timiș), Torontál (Torontal). Împărații habsburgi Carol al VI-lea, Maria Tereza, Iosif al II-lea și Francisc al II-lea au încurajat, prin legi și ordonanțe, colonizările succesive și dislocările de populație în Banat.

„Politica populaționistă a casei de Habsburg în Banat între 1718 și 1780 și mai ales în epoca Luminilor, converge celorlalte domenii ale reformismului luminat din sfera economicului, politicului, culturalului și a armatei.” (Bocșan 1986: 31).

Din legislația habsburgică referitoare la populaționism semnalăm ordonanța Mariei Tereza din 14 iulie 1765, prin care cerea strămutarea unor comune românești din Banat în alte ținuturi, pentru asigurarea colonizării germanilor și a altor populații. Planul nu s-a pus în aplicare, totuși trei comune au fost mutate în Torontal. Tot în acest sens, în anul 1766, împărăteasa Maria Tereza a înființat la Viena o comisie de colonizare, avându-l ca președinte pe baronul de Lamberg, iar la Timișoara s-a înființat o altă comisie condusă de Hildebrand, Knoll, Laff și Neumann, care a împărțit Banatul în mai multe sectoare pentru colonizare. În ceea ce privește dislocările de populație în Banat, și guvernatorul Banatului, contele Perlas Rialpf, a înaintat Mariei Tereza, în anul 1767, un memoriu în care propunea mutarea populației române din unele sate ale șvabilor (Manciulea 1943: 45–47). La rândul său, Iosif al II-lea a efectuat trei călătorii în Banat în anii 1768, 1770 și 1773, gândindu-se și el la un plan de evacuare a românilor până la Orșova, iar împăratul Francisc al II-lea a plănuit în anii 1797–1798 evacuarea românilor din jurul Caransebeșului pentru a face loc altor populații. Una din cele mai importante măsuri populaționiste a constituit-o realizarea primului recensământ modern al Ungariei, înfăptuit între anii 1784 și 1787, în urma decretului numărul 7868 din 16 iulie 1784, recensământ care în Banat începuse încă din anul 1781. Foarte importantă a fost și măsura de introducere a registrelor matricole (de naștere, botez, deces) începând cu anul 1779.

Colonizările au început la puțin timp după Passarowitz și au continuat în tot secolul al XVIII-lea (perioadele „carolină”, „tereziană” și „josefină”) și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, în timpul împăratului Carol al VI-lea (1711–1740) au fost înființate în Banat 28 de comune, iar între anii 1743 și 1790, Maria Tereza și Iosif al II-lea au înființat în Banat 87 de localități, dintre care 41 de comune pur germane, 34 de comune majoritar germane și 12 comune cu alte etnii, printre care și cehi (boemi), care însă s-au germanizat curând. „Cronologic, de o politică populaționistă coerentă, ca parte componentă a programului reformist, poate fi vorba până la moartea lui Iosif al II-lea (1790), când încetează colonizarea de mari proporții organizată de stat, în schimb se multiplică inițiativele particulare, ale proprietarilor de domenii în primul rând.” (Bocșan 1986: 31)

Principalele populații colonizate în Banat în diverse timpuri, dar mai ales în timpul stăpânirii habsburgice, au fost: germanii, francezii, italienii, spaniolii, bulgarii, maghiarii, slovacii, sârbii, croații, cehii.

Germanii • Majoritatea coloniștilor germani erau de religie catolică și au fost așezați în zona de câmpie, dintre Bega și Mureș, în următoarele localități: Moravița, Jamul-Mare, Stamora-Germană, Maurițiușfeld, Deta, Omor, Ciacova, Liebling, Nițchidorf, Rittberg, Săcălaz, Sântandrei, Becicherecul-Mic, Mertișoara, Cenad, Sânnicolaul Mare, Vizeșdia, Beba-Veche și alte centre rurale. Ei au constituit nucleul grupului etnic al șvabilor din Banat. Denumirea de șvabi derivă de la una dintre regiunile de proveniență a coloniștilor, Suabia, din sudul Germaniei, deși cei mai mulți au venit din stânga Rinului (Lorena, Hessa, Palatinat). Colonizarea lor s-a făcut în mai multe etape. Primii coloniști germani au sosit în anii 1718–1719 și au fost de fapt vreo 3 000 de meșteșugari și mineri din provinciile austriece Tirol și Steiermark. Majoritatea au fost așezați în Timișoara, înființând un cartier nou numit Fabric, deoarece meșterii coloniști au deschis numeroase manufacturi. În 1719 au venit 3 000 de familii de țărani germani, cărora autoritățile le promisese răscutire de impozit pentru trei ani și exceptarea de la obligațiile feudale. Al doilea și cel mai important val de colonizare s-a desfășurat în epoca tereziană, pe baza unui plan sistematic, minuțios întocmit. Astfel, colonizări masive s-au făcut între anii 1744 și 1768, iar imediat după Pacea de la Hubertusburg (1763 – războiul de șapte ani) au fost aduși în Banat 40 000 de germani. În anul 1774 au fost colonizate în Țara Almăjului, la Bozovici și Prigor, 96 de familii de germani, toți meșteșugari (Dolângă 2000: 93).

În anul 1782 a fost inițiată a treia colonizare, în cursul căreia în Banat au fost aduși germani protestanți (Göllner 1973: 47–48). Șvabii au contribuit foarte mult la prosperitatea economică a Banatului.

Francezii • Au început să sosească în grupuri mici în anul 1752, fiind colonizați în Timișoara și Mertișoara. Între 1763 și 1765 au sosit alte grupuri, fiind așezate la Timișoara și Sântandrei. Un al treilea grup de francezi a venit din Alsacia și Lorena, prin anii 1769–1772, fiind așezați la Besenova Nouă, Biserica Albă, Tomnatic și Szölös, iar în fine, ultimul grup a venit prin anii 1786–1794, așezându-se în localitatea Traunau. Treptat, francezii au fost asimilați de germani.

Italienii • Primele familii au venit în Banat prin anii 1719–1732, fiind așezate la Timișoara, Ciacova, Freidorf, Mertișoara, Jasenova, Giroda, Gearmata, pentru a contribui la răspândirea tehnicilor de creștere a viermilor de mătase. Alte grupuri s-au așezat la Timișoara, în anul 1733, iar în anul 1735, din regiunea Triestului au fost colonizate câteva familii, care s-au așezat la Mertișoara. Cu timpul italienii s-au contopit în masa elementului germanic.

Spaniolii • Au pătruns în Banat în trei grupuri: primul grup era format din câteva familii provenind din anturajul fostului rege al Spaniei Carol al IV-lea, refugiat la Viena; în anul 1735, aceștia au fost așezați în Timișoara și Mertișoara. Al doilea grup a sosit în primăvara anului 1736 și s-a așezat în Vârșet, iar un al treilea grup, venit în vara lui 1736, a fost colonizat în localitățile Becichere-

cul-Mare, Lugoj, Caransebeș, Ciacova, Vârșeț și Palanca Nouă. Însă din cauza condițiilor grele de trai, în anul 1738 majoritatea spaniolilor s-au mutat la Buda și Viena, iar puținii rămași, cu timpul, s-au risipit printre populația de șvabi a zonei (Manciulea 1943: 39–40).

Bulgarii • Marea majoritate erau catolicizați și s-au stabilit în Banat, în patru valuri, venind din Oltenia, unde se așezaseră încă din anul 1638, pentru a scăpa de asuprirea turcească. Primul val, format din 4 600 de persoane, sub conducerea episcopului catolic Nicolae Stanislavici, a fost așezat de autoritățile austriece în localitățile Besenova-Veche, Vinga și Lovrin în anul 1734; al doilea grup s-a stabilit la Vinga, Besenova-Veche, Vizeșdia, Dudeștii Vechi, Bulgăruș și Breștea în anul 1740; a treia grupă s-a stabilit în localitățile Lovrin și Bodrog în anul 1776, iar a patra grupă, formată din câteva zeci de familii, s-a așezat prin anul 1789 în localitățile bănățene, colonizate anterior de bulgari.

Croații • Primii croați numiți carașoveni s-au așezat în Banat anterior anului 1333, când localitatea Carașova din județul Caraș-Severin este atestată documentar. Alte localități unde se întâlnesc croați carașoveni sunt: Lupac, Clocotici, Nermed, Rafnic, Vodnic și Iabalcea (județul Caraș-Severin) (Nicoară 2005: 10). Într-o a doua etapă, în cursul secolului al XVI-lea, s-au stabilit croați la Recaș (județul Timiș) și Lipova (județul Arad), după ce în Croația turcii îi deposedaseră de pământuri. Al treilea moment al venirii și așezării pe teritoriul actual al României este cel de la începutul secolului al XIX-lea, prin așezarea croaților în zona Jimbolia, la Checea și Cenei (1801). Croații stabiliți aici proveneau din familii nobile și au primit pământuri în schimbul pământului cedat în Croația, pentru interesele militare ale Imperiului Habsburgic (Dumitrescu *et al.* coord. 2008: 38).

Sârbii • S-au stabilit la nord de Dunăre în mai multe etape, în strânsă legătură cu ofensiva otomană în Peninsula Balcanică. Se pare că primele grupuri de sârbi s-au refugiat după tragedia de la Kosovopolje (1389), alții în timpul lui Iancu de Hunedoara, alții după prăbușirea regatului medieval sârb, Despoția, în 1459, când peste 200 000 de persoane au trecut pe teritoriul Ungariei, nobilimea sârbă primind întinse pământuri în Banat. Între anii 1509 și 1525 a pătruns în Banat un grup masiv de sârbi coordonat de mitropolitul Maxim, apoi, în 1538, un alt mare grup de familii sârbe s-a așezat în Banat, primind și unele privilegii (Munteanu 2006: 231). La sfârșitul secolului al XVIII-lea episcopul de Vârșeț, I. Ioanovici de Sakabent, s-a preocupat de așezarea în zona graniței militarizate bănățene a unui mare număr de sârbi. Astfel, în 1790 au venit 400 de familii și în 1791, 5 400 de persoane. Apoi, între septembrie 1813 și iulie 1816, au intrat în granița bănățeană 55 513 refugiați sârbi, dintre care s-au înapoiat în Serbia 36 033, rămânând în Banat aproape 20 000 (Bocșan 1986: 39). Astăzi sârbii trăiesc în localități compacte din Defileul Dunării, precum: Zlatița, Socol, Divici, Lescovița, Belobreșca, Pojejena sârbă, Măcești, Moldova Veche, Svinița, dar și în zona de câmpie de la Timișoara.

Maghiarii • Chiar dacă încă din secolul al XII-lea Banatul a fost cuprins în structurile administrativ-teritoriale ale regatului maghiar (comitatele),¹ pătrunderea populației civile de etnie maghiară în Banat s-a făcut lent și în număr redus, iar după transformarea Banatului în *Vilaietul* („Pașalâcul”) turcesc de Timișoara (1552), mulți maghiari catolici s-au refugiat în Banatul de Lugoj și în Transilvania. Abia după anul 1760 numeroase familii de maghiari au început să se așeze în Banatul de câmpie, ca muncitori agricoli pe moșiile nobililor sau drept cultivatori de pământ în localități precum: Beba Veche, Jtebe, Bachova, Ghertenış, Timișoara, Caransebeș, Lugoj, Vizeșdia, Darova, Brestovăț, Tormac (1791), Buziaș (1822), Gătaia (1835), Recaș (1899), Făget (1900–1903), Jimbolia (1900) (Manciulea 1943: 49–50).

Slovacii • Au fost colonizați începând din anul 1747 la Mocrea, apoi la Stamura Germană în 1783, câteva zeci de familii, apoi, în anul 1803, ei au colonizat Nădlacul, în 1813 s-au așezat la Butin, în 1827, 25 de familii evanghelice de slovaci s-au așezat la Vucova și la Brestovăț; alte grupuri de slovaci s-au așezat în anul 1853 la Peregul Mare și în 1883 la Țipari. Grupuri mai mici s-au așezat și în alte localități ale Banatului. Majoritatea slovacilor erau țărani săraci care au fost împroprietăriți.

Ucrainenii • Comunitatea ucraineană din Banat s-a format mai ales între anii 1908 și 1918, prin colonizarea unor proprietăți de pământ vândute de latifundiarilor nemți și maghiari. Coloniștii ucrainenii care și-au cumpărat loturi de pământ proveneau din zonele muntoase și sărace ale Transcarpatiei, din localitățile situate în dreapta Tisei, iar alții, în număr mai mic, din zona muntoasă a Bucovinei, locuită de ucrainenii huțuli. Alți etnici ucrainenii au venit după anul 1970, din satele maramureșene și bucovinene, cumpărând gospodăriile nemților emigrați. În Banat ei s-au stabilit în zona Aradului (Remetea Mică), a Caransebeșului (Cornuțel, Copăcele și altele) și în zona Lugojului (Pogănești, Dragomirești, Știuca etc.).

De-a lungul timpului, din necesități militare sau economice, au fost așezate în Banat și numeroase grupuri de români, care au contribuit astfel la întărirea elementului românesc, predominant, din această provincie. Astfel, în zona de sus a Clisurii (Defileului Dunării), în perioada 1641–1756 s-au stabilit țărani români din Oltenia, care, aici, au fost numiți „bufeni”. Urmașii lor trăiesc și astăzi în circa 18 localități din Banat, precum Coronini, Padina Matei, Moldovița, Cărbunari, Știnapari etc. De asemenea, „în 1785, în regiunea graniței slavonobănățene au fost deportate 137 de familii de țărani din Munții Apuseni, ca represalii după răscoala lui Horea, dar la scurt timp o parte s-au întors la locurile de baștină din Transilvania” (Bocșan 1986: 39). Alții au rămas în zona Pančevo, Vârșet și Alibunar (azi în Serbia) (Prodan 1979: 516–524). S-a calculat că în cursul secolului al XVIII-lea au imigrat în Banat peste 80 000 de persoane.

1 Avram Andea menționează că în 1177 este atestat documentar comitele de Timiș, în 1197, cel de Cenad și în 1200, comitele de Caraș (Andea 1996: 57).

Însă colonizările repetate nu au schimbat caracterul predominant românesc al populației bănățene, așa cum rezultă dintr-o statistică din anul 1836, ci doar i-au accentuat diversitatea etnică (Munteanu 2006: 238).²

În afară de aceste colonizări realizate mai ales pe criterii etnice, *Erariul* („Fiscul”) austriac a organizat aducerea unor coloniști mineri din Boemia și Slovacia, necesari activităților miniere de la Anina-Steierdorf. Această acțiune s-a desfășurat între anii 1846 și 1858, cuprinzând mai multe grupuri de mineri astfel:

- În octombrie 1846 au sosit 58 de lucrători mineri (*Bergarbeiter*) împreună cu familiile lor (30 de femei și 87 de copii) și alți câțiva lucrători specializați din Boemia, pentru care Fiscul a construit 94 de case în locul numit Karrenschlag, formându-se așa-numitele Colonia a II-a și Colonia a III-a.
- În decembrie 1850, din Slovacia au fost aduse două mari grupuri de coloniști: întâi 101 mineri de la Smolnic, împreună cu familiile lor (39 de femei și 56 de copii) și apoi 50 de mineri de la Aranyitka (Zlatá Ipka), împreună cu 17 femei și 22 de copii.
- În anul 1851 au venit de la Zbiroh (Boemia) 32 de mineri împreună cu 23 de femei și 63 de copii. Pentru ei și pentru cei veniți în anul 1850, Fiscul a construit 154 de case care au format Colonia Boemă (*Böhmische Kolonie*).
- În 1856 au venit la Anina 49 de mineri, împreună cu familiile lor (20 de femei și 36 de copii), originari din Schmöllnitz.
- În anul 1857, alți 15 coloniști au venit din Boemia.
- În anul 1858 a sosit un mare grup de coloniști din Kladno (Boemia), cuprinzând 112 bărbați, 101 femei și 226 de copii, care și-au construit, în anul 1859, o colonie proprie, cu 129 de locuințe, numită tot *Böhmische Kolonie*. Tot aici s-au așezat și 35 de persoane originare din Saxonia (15 bărbați, 8 femei și 12 copii).

Unii coloniști mineri au încheiat contracte pe cinci ani, după care au părăsit Anina, alții însă au preferat să se stabilească definitiv. Coloniștii au beneficiat, din partea *Erariului*, de importante avantaje, precum: loc de casă gratuit, împreună cu grădină, un lot de pământ pentru cultivarea cartofilor, o bucată de pășune pentru întreținerea unei vaci. Prin anul 1864 toate aceste bunuri au fost vândute coloniștilor, care au devenit astfel proprietari. (Feneșan–Gräf–Zaberca–Popa 1991: 25–27, 85)

2 Statistica din 1836 menționează: români – 427 069 (52,8%), germani – 155 770 (19,2%), sârbi – 132 680 (16,4%), maghiari – 50 292 (6,1%), bulgari – 12 000 (1,4%), francezi – 6 000 (0,7%), croați – 9 504 (1,1%), slovaci – 5 454 (0,6%), muntenegreni – 2 830 (0,3%), alții – 1 698 (0,1%).

T A B L O U L
colonizării străine din Banat, în secolele XVIII–XIX
(După F. C. v. Czornig și A. Bodor)

№. nr.	Anul colonizării	Localitatea colonizată	Naționalitatea coloniștilor							
	40			1771	Sulzer, Charleville	Francezi, Germani				
	42			1771	Marientfeld	Germani				
	43			1771	Charlottenburg	Germani, Torosezi				
	44			1771	Aitrangen, Buchberg	Germani	90	1843	Aud, Ujhely	Germani
	45			1771	Lichtenwald	Germani	91	1843	Lüchling	Germani
	46			1772	Weseshaid, Gottlob	Germani	92	1843	Kübeckháza	Germani, Slovaci
	47			1775	Kanizsa	Unguri	93	1845	Buzas	Slovaci
	48			1774	Lugos	Sârbi	94	1846	Oravja	Slovaci
	49			1770	Vulieni, Moravița	Sârbi, Germani	95	1846	Rajja	Slovaci
	50			1776	Ialoca	Sârbi	96	1846	Gyál, Népazdás	Germani, Unguri
	51			1777	Racari	Croați	97	1850	Sai-Jánosfalva	Slovaci
	52			1778	Moldova-Nouă	Cohi	98	1868	Torosikkeresztúr	Unguri
	53			1778	Kostelep	Unguri	99	1880	Otelek	Unguri
	54			1783	Bakovar	Germani, Unguri, Slovaci	100			
	55			1785	Béla	Germani, Unguri	101	1880	Aurel	Germani, Unguri
	56			1785	St.-Andriú	Sârbi, Germani	102	1881	Szapirfalva	Unguri
	57			1785	Msurfalud	Germani, Unguri	103	1881	Józsefalva	Germani, Unguri
	58			1785	Ialoc	Bulgari	104	1882	Boodra	Germani
	59			1785	Nazskidorf	Germani, Unguri	105	1882	Ghâsla	Unguri
	60			1785	Ebendorf	Germani, Slovaci	106	1883	Bethlenháza	Unguri
	61			1785	Gierbámsug	Germani, Unguri, Croați	107	1887	Istvánfalva	Unguri
	62			1786	Brestoraj	Germani	108	1889	Lisovca	Unguri
	63			1786	Baravar	Germani	109	1893	Igárfalva	Unguri
	64			1786	Becicherecul-Mic	Germani, Unguri, Slovaci	110	1899	Roca	Unguri
	65			1786	Cioctoci	Germani	111	1900	Bodófalva	Unguri
	66			1787	Janiú-Mare	Bulgari	112	1900	Fáget	Unguri
	67			1789	Zichydorf	Germani, Unguri	113	1902	Brijei	Unguri
	68			1790	Lugac	Germani, Unguri	114	1902	Mándstúr	Unguri
	69			1791	Vesceháza	Bulgari	115	1904	Stancova	Unguri
	70			1792	Modos	Germani, Slovaci	116	1907	Obizella	Unguri
	71			1793	Nakófalva	Germani, Unguri	117	1907	Nevincsa	Unguri
	72			1793	Fránzsdorf	Austriați	118	1907	Tárgoviste	Unguri
	73			1793	Eclé	Germani, Slovaci	119	1908	Valea-Lunga	Unguri
	74			1795	Katarfenfeld	Germani, Unguri, Slovaci	120	1910		
	75			1799	Lazarfeld	Unguri				
	76			1801	Pordán	Germani, Unguri				
	77			1802	Boka	Croați				
	78			1803	Stamm	Unguri, Germani				
	79			1805	Socca, Elemér	Germani, Slovaci				
	80			1807	Traunau	Germani				
	81			1809	Cacova	Unguri, Slovaci, Germani				
	82			1809	Chichinda-Mare	Sârbi, Unguri, Germani				
	83			1810	Fizcs, Sta-Helena	Germani				
	84			1810/23	Elisabetfeld	Germani, Slovaci				
	85			1821	Bocovic	Germani, Slovaci				
	86			1828	Jánosfalud	Germani, Unguri				
	87			1828	Coloztelek	Germani				
	88			1843	Armeneg	Unguri				
	89			1843	Kovács, Kistelep, St.-Pétru	Germani				

Colonizarea cehilor. Prezentare generală

În cadrul politicii mai ample de colonizare a Banatului deschisă de Imperiul Austriac după anexarea Banatului în anul 1718 (prin Pacea de la Passarowitz), în cursul secolului al XIX-lea, în Banatul românesc are loc procesul de colonizare a cehilor. Nu putem fi de acord cu Emil Vrabie, care susține că „purtătorii graiurilor cehe actuale din R.P.R. sunt descendenții ai coloniștilor aduși aici în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Astfel în anul 1778 au fost aduși coloniști din Boemia la Moldova Nouă, iar în anul 1791 la Orșova” (Vrabie 1963: 81). Cehii apar menționați ca fiind colonizați în anul 1778 la Moldova Nouă și în „Tabloul colonizărilor străine din Banat, în secolele XVIII-XIX” realizat de Karl Freiherr von Czoernig și Anton Bodor. Chiar dacă au fost aduși coloniști din Boemia, germani sau cehi, dar mai probabil slovaci, cu care cehii au fost adeseori confundați, aceștia au fost foarte puțini la număr, continuitatea lor nu a putut fi determinată și în niciun caz nu ei au stat la baza întemeierii satelor cehe din Banat. Dacă satele cehe din Banatul de Sud ar fi fost înființate în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, ele ar fi trebuit să apară pe hărțile lui Francesco Grisellini și Nicolae Pop, însă ele nu sunt înregistrate. Oricum, acest „tablou” a lui Czoering și Bodor este incomplet (de exemplu, nu menționează coloniile germane și cehe înființate în anii 1827–1828 și nici colonizările *Erariului* de la Anina-Steierdorf) și conține și unele inadvertențe (de exemplu, Sfânta Elena ar fi fost colonizată în anul 1810 de germani, iar Elisabetfeld, între anii 1810 și 1825 de germani și slovaci). De altfel, *Historia Domus* de la Moldova Nouă menționează clar că în anul 1778 au fost aduși germani din Boemia și nu cehi.

„Purtătorii graiurilor cehe actuale” sunt de fapt urmașii coloniștilor aduși în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Istoriografia cehă și cea română consideră că această colonizare s-a desfășurat în trei valuri.

Începând cu anul 1823 este consemnat primul val al colonizărilor, ce duce la înființarea localităților Elisabetsfeld („Câmpul Elisabetei”) și Sfânta Elena („Svatá Helena”) din actualul județ Caraș-Severin, dintre care doar Sfânta Elena s-a menținut până astăzi.

Cel de-al doilea val al colonizării cehilor s-a desfășurat între anii 1826 și 1828 sub autoritățile austriece, mai ales în Munții Almăjului, fiind înființate localitățile Eibenthal (județul Mehedinți), Ravensca, Șumița, Gârnic și Bigăr din județul Caraș-Severin.³

Descriind colonizarea cehilor, dar referindu-se la al doilea val, istoricul austriac Karl Freiherr von Czoering scrie că „între anii 1826–1830 au luat ființă în Banat 12 sate locuite de cehi. Acestea sunt Gârnic, Bigăr, Ravensca, Eibenthal, Frauenwiese, Nový Župánek, Șumița, Schöntal, Weidental, Wolfsberg, Wolfswiese, Lindenfeld. Cehii au continuat să vină în grupuri mai mici până în anul 1860” (Urban 1930: 12–13). De fapt, istoricul austriac „a pus laolalt” satele cehe cu cele colonizate de germani, aduși tot din Boemia, căci în localitățile Weidental (azi Brebu Nou, lângă Reșița), Wolfsberg (azi Gârâna, comuna Brebu Nou), Lindenfeld (comuna Buchin) și Wolfswiese („Poiana Lupului”, azi Poiana, comuna Buchin), toate în județul Caraș-Severin, au fost așezați germani și doar foarte puține familii cehe, care s-au germanizat repede. De fapt, așa cum vom vedea, al doilea val de colonizare a cehilor s-a desfășurat în același timp și de multe ori chiar împreună cu cel al germanilor din Boemia. În schimb, unii cercetători precum Ștefan Manciușea îi confundă pe cehii din Banatul de Sud cu slovacii (Manciușea 1944: 381). Însă primele opt așezări din „lista lui Czoering” au fost într-adevăr colonizate de cehi, fiind localizate astfel:

- Gârnic sau Weizenried, la circa 14 km de Moldova Nouă (sau 25 km pe drumul vechi), județul Caraș-Severin;
- Bigăr sau Schnellersruhe, azi în comuna Berzasca, este la circa 45 km de Moldova Nouă, județul Caraș-Severin;
- Ravensca, la 14 km sud de centrul de comună Șopotul Nou, județul Caraș-Severin;
- Eibenthal, la 38 km de Orșova (azi aparține de comuna Dubova, județul Mehedinți);
- Frauenwiese sau Poiana Muierii (azi dispărută), la circa 10 km de Orșova, în amonte pe Dunăre, a aparținut de comuna Eșelnița, județul Mehedinți;
- Nový Župánek sau Jupalnicul Nou (azi dispărută), foarte aproape de Orșova;
- Șumița, la 5 km de centrul de comună Lăpușnicel, județul Caraș-Severin;

3 Milena Secká consideră că primul val a fost între anii 1820 și 1824, iar al doilea, între anii 1826 și 1830 (*Češi v cizině* 1996: 98), iar František Jiří Noška susține că venirea cehilor a avut loc între anii 1820 și 1860 (Noška 1929: 661).

- Schöntal, Poneasca sau Pidolsheim (azi dispărută), pe valea Minișului, aparținea de comuna Bozovici, județul Caraș-Severin.

În fine, cel de-al treilea val al colonizărilor are loc în anul 1863, când familii de chei sunt așezate atât localitatea Clopodia (comuna Jamu Mare, județul Timiș), cât și în Peregul Mare din județul Arad.

La începutul secolului al XX-lea, din cauze socioeconomice, cheii din aceste sate au început să se stabilească și în orașele și comunele din actualele județe Caraș-Severin și Mehedinți, precum Moldova Nouă, Băile Herculane, Orșova, Zlatița, Liubcova, Cozla, Berzasca, Bozovici, Mehadia, Vukova, Jupa, Scăiuș (lângă Lugoj), alcătuind comunități etnice mai mult sau mai puțin compacte. Alte grupuri de chei au migrat către marile orașe: București, Ploiești, Oradea, unde treptat au fost în mare parte asimilați.

Denumirea de „chei” a fost schimbată treptat de locuitorii români din vecinătatea lor cu denumirea mai facilă de „pemi”, o derivare de la bohemi, ea aplicându-se și germanilor sosiți din regiunea Bohemiei. La rândul ei, denumirea de Boemia sau Bohemia, patria de origine a „pemilor”, provine de la antica provincie Boiohaemum, unde s-au așezat în secolul I d. Hr. boii, un neam celtic. După unii cercetători, denumirea de „pemi” provine din cuvântul german „Böhmen”, denumire pe care germanii din Banat o dădeau tuturor celor ce veneau din Boemia. De fapt, în zilele noastre, în Caraș-Severin, denumirea de „pemi” se dă atât cheilor, cât și germanilor stabiliți în localitățile din „lista lui Czoering”.

Cauzele care au generat colonizarea cheilor au fost de natură economică, socială, politică și religioasă. O primă cauză economică a fost înrăutățirea generală a situației șerbilor din Boemia și Slovacia, situație ce a provocat izbucnirea unor răcoale țărănești, ca cea de pe domeniul Náchod, din 1775, condusă de Antonín Nývlt, înfrânte și urmate de persecuții din partea autorităților. Patenta de abrogare a iobăgiei din 1781 a acordat șerbilor unele drepturi, dar a lăsat neschimbate, în raport cu anul 1775, obligațiile de robotă, financiare și naturale față de stăpânii de moșii, spre deosebire de teritoriile germane ale imperiului, unde țărani erau liberi. Patenta a provocat acțiuni de protest în Boemia și Ungaria. Obținerea libertății personale nu a marcat și obținerea independenței economice; chiar dacă Iosif al II-lea a interzis nobililor cumpărarea proprietăților țărănești, asigurând astfel țăranilor o oarecare protecție a proprietății, aceștia nu aveau voie să cumpere pământ. Așadar claca s-a menținut până în anul 1848, provocând și aceasta migrația țăranilor săraci, care își vindeau bunurile, părăsind moșiile. O altă cauză economică a apărut după anul 1800, când în „țările chee” a început să pătrundă prima revoluție industrială, concretizată în agricultură prin introducerea primelor mașini, ceea ce a dus la disponibilizarea multor muncitori agricoli de pe marile moșii și deci la accentuarea sărăciei. De asemenea, excedentul demografic din Cehia a fost o altă cauză a migrațiilor, căci în perioada 1815–1859, numărul locuitorilor din „țările chee” a crescut de la 4,8 la 6,8 milioane locuitori. Totodată, mulți locuitori care nu erau de confesiune romano-catolică au fost prigoniți în regiunile mai sărace, căci în Cehia contrareforma atinsese apogeul în deceniul

al treilea al secolului al XVIII-lea. La decizia mutării într-o nouă patrie a contribuit, se pare, și durata serviciului militar obligatoriu, care era de 14 ani. Nici situația populației din Clisura de Sus a Dunării nu era strălucită, aceasta deoarece îndelungatele războaie austro-turce din cadrul „problemei orientale” au însemnat și localități distruse, teritorii pustiite, pământuri nelucrate, o situație generală de insecuritate și sărăcie. Alte războaie, și anume cele napoleoniene, au afectat de asemenea populația românească din Banatul de Sud: morți pe câmpurile de luptă, mobilizări în armata imperială, dezertări, accentuarea delictelor, fuga pe malul drept al Dunării și peste toate acestea s-a abătut foamea, iar în anul 1815, o epidemie de ciumă, care a decimat populația din zonă. Însă colonizările desfășurate de autoritățile imperiale au răspuns necesității de a popula teritoriul slab locuite, de a defrișa păduri și de a asigura, împreună cu satele românești și sârbești, paza granițelor.

Primul val al colonizării cehilor

În ce privește cronologia desfășurării primului val de colonizare, din însemnările lui Jindřich Schlögl, primul învățător cu diplomă din Sfânta Elena, care a venit în sat în anul 1863 și deci probabil a avut ocazia să discute chiar cu unii din primii coloniști, aflăm că „în jurul anului 1820 a plecat la un drum lung primul val de muncitori săraci, lemnari, tâmplari și potcovari care trăiau în condiții foarte grele...”. Tot el consideră că primul val de colonizare s-a încheiat în anul 1822 (Schlögl 1934: 11). Totuși majoritatea istoricilor cehi și români consideră că primul val al colonizării cehilor în Banat s-a desfășurat în anii 1823–1825, din Boemia de Sud-Vest, numărând cam 500 de persoane (circa 80 de familii) și s-a realizat dintr-o inițiativă privată. Astfel, un mare comerciant (antreprenor) de lemne și cherestea din Oravița numit Iosif (Georg, Jiří, János) Magyarly (în localitățile cehe îi spuneau Manžáry și, după unii, se pare că ar fi obținut titlul de baron) (Urban 1930: 7) a concesionat de la autoritățile militare, pe timp de trei ani, circa 12 900 iugăre de pădure, din preajma localității Moldova Nouă, plătind 20-30 de creițari pentru un iugăr de pădure și, de asemenea, a încheiat cu autoritățile militare ale Regimentului Româno-Ilir un contract de colonizare tot pe trei ani (Štěpánek 2005: 75). La circa 10 km în aval de Moldova Nouă, pe dealurile Alibeg, el a parcelat terenul pentru 100 de case și pentru aceasta antreprenorul a mai primit suplimentar (în compensare) de la autorități un alt teren, calculat la 200 de stânjeni pentru fiecare casă din cele 100. Magyarly a trimis în Cehia agenți plătiți pentru a recruta îndeosebi lemnari, deoarece trebuiau exploatare pădurile seculare din apropierea Dunării. Agenții lui Magyarly au prezentat în culori foarte ispititoare avantajele colonizării și situația din Banatul de Sud, astfel că inițiativa sa a avut un larg răsunet în Boemia, atrăgând numeroși coloniști. La rândul lor, și aceștia, vrând să afle mai exact situația din Banat, au trimis doi mesageri,

pe Martin Mareš și Michal Glázer, pentru a strânge informații. Ei au revenit în Boemia confirmând bogăția și frumusețea zonei și bunătatea oamenilor (Špicel–Šubert 2008: 6). De aceea foarte repede coloniștii s-au organizat și au plecat către Banat. Magyarly a adus trei transporturi de cehi pe care i-a colonizat pe dealurile Alibeg de lângă Moldova Nouă. În aceste trei prime grupuri au fost aduși cehi din împrejurimile orașelor Praga și Časlav din regiuni ca Sazava, Plzeň, Klatovy, Domažlice, Příbram. Cercetările efectuate de specialiști asupra graiurilor cehe vorbite în Banatul de Sud confirmă faptul că acestea sunt graiuri ale dialectului ceh central și ceh sud-vestic, în care s-au păstrat unele elemente, ce-i drept, foarte puține la număr, ale graiurilor cehe de nord-est (Alexandru-Dobrițoiu 1965: 139).

Cehii veniți în primele două grupuri, în anii 1823–1824, erau de meserie fierari, lemnari și tâmplari și pentru a ajunge în Clisura Dunării au călătorit circa două luni cu care trase de boi, traversând Viena și pusta maghiară. Ei au fost așezați de Magyarly pe valea pârâului Elisabeta, întemeind colonia Elisabethfeld sau Alžběta sau Câmpul Elisabetei (pe scurt, Elisabeta sau Lizabeta), formată din 32 de familii catolice, precum: Šibal (provenită din Vinohrady), Eliáš (provenită din Kouřim, de lângă Kolín), Růžička, Hrůza, Klepáček, Štěpnička, Kopřiva (provenite din Pardubice), Pitra, Urbánek, Borovička, Trnka și altele. Cehii sosiți în al treilea grup și aduși din ținutul Šumava din Cehia în anii 1824–1825 au întemeiat colonia Sfânta Elena (*Svatá Helena*), formată la început din 28-30 de familii evanghelice precum: Petráček, Klepáček, Jelínek, Kopřiva, Mlejnek, Řezba, Růžička, Kulhavý, Kňourek, Fiala, Kovářík, Čermák, Skřívánek, Kafka, Strnad, Stehlík. Tradiția orală spune că aceste denumiri au fost date după numele celor două fiice ale comerciantului Magyarly, Elisabeta și Elena.

Au apărut și unele explicații fazeziste privind colonizarea cehilor. De exemplu, istoricul austriac Karl Kraushaar scria în anul 1923 că „la 1823 Boemii au format o comună muntoasă pe Babacaia cu 100 de case numind-o Elisabethfeld” (Moisi 1938b: 7), iar în *Historia Domus* din Moldova Nouă se menționează cu referire la Sf. Elena că „acest nume provine din perioada lui Napoleon. Această comunitate [cehii – n.n.] a colonizat insula Moldova”.

Din lucrarea lui František Karas aflăm că printre coloniștii cehi au venit și familii germane purtând numele de Sauer, Seidl, Keller, Schneider, Altmann, Hoffman, Roth, Merhaut, Glaser, Filander, Pek (Karas 1937: 7).⁴ Alături de acestea, în Sfânta Elena au mai locuit câteva familii de maghiari. Jan Schlögl, care a fost învățător în Sfânta Elena, scria că aproximativ pe același loc pe care a luat ființă satul ar fi existat înainte o mică colonie de maghiari, formată din câteva familii, precum Göny și Danczó, venite probabil din satul Moldovița de lângă Moldova Nouă și care s-a desființat curând, deoarece n-a putut rezista condițiilor grele de viață și s-a împrăștiat în diverse locuri (Schlögl 1934: 20). Se pare că o parte dintre ei s-au mutat în anul 1897 în

4 Prezența germanilor în unele sate cehe este atestată și de recensământul austro-ungar din anul 1880: la Sfânta Elena era un german, la Gârnici, patru, și la Bigăr, cinci.

Bulgaria, iar cei rămași, puțini la număr, au fost asimilați de cehi, la fel ca și familiile nemțești.

Bătrânii satului povesteau că atunci când primii cehi au fost așezați în Elisabeta, trebuiau să-și caute loc pentru casă și grădină și au fost nevoiți să defrișeze pădurea. Fiecare familie a primit gratuit loc de casă și grădină și două iugăre de pădure. Se pare că ar fi trebuit să primească câte 20 de iugăre de pădure, însă antreprenorul Magyarly a profitat de cehi, el acordându-le doar 2 iugăre, iar pe restul de 18 vânzându-le. La început coloniștii au mai primit de la Magyarly alimente, unelte și vite, pe care treptat le-au plătit prin munca lor la exploatarea pădurilor. Obligația coloniștilor era să defrișeze pădurile, să predea lemnul, iar pământurile agrare rezultate erau scutite de la orice fel de impozit timp de 10 ani.

Primele case ale coloniștilor au fost de fapt bordeie din pământ, iar după doi ani s-au ridicat primele case cu fundație din piatră și pereți din lemn de stejar tencuiți cu lut. Tot în primii ani s-a ridicat și o bisericuță cu clopotniță. Lemnele tăiate de cehi erau transportate de Magyarly pe Dunăre la Pančevo și Belgrad și pe Bega până la Timișoara, unde erau vândute. Tăierea masivă a pădurilor a permis extinderea pășunilor, a fânețelor și a terenurilor arabile. Totuși, expirându-i contractul și considerând că afacerea cu lemne nu este suficient de rentabilă, prin anii 1828–1829 Magyarly a părăsit zona pentru totdeauna, lăsându-i pe coloniști fără locuri de muncă și luându-le chiar și uneltele silvice împrumutate. Treptat, situația coloniștilor a devenit disperată. În această situație, cehii din Sfânta Elena și Elisabetfeld s-au adresat comandamentului militar grăniceresc de la Pojejena, cerând să fie înregistrați în zona grănicerească. O delegație de 8 persoane a prezentat această cerere colonelului croat Mihail von Drasenovici (Drassenovich), comandantul Regimentului Româno-Ilir aflat la Pojejena, care din anul 1833 a fost avansat general de brigadă. Solicitarea cehilor a fost bine primită de colonel, mai ales că acesta încă în anul 1826 se adresase printr-un memoriu comandamentului general de la Timișoara, cerând colonizarea teritoriului de graniță acoperit de regimentul său. De aceea, foarte repede, Drasenovici a obținut avizul favorabil al mareșalului campestru Andreas Schneller, comandantul trupelor de grăniceri din Banat, și astfel cele două sate cehe au fost înregimentate. Coloniștii au primit scutire de impozit pe zece ani pentru terenurile ce urmau să fie despădurite și pe șapte ani pentru terenurile curățate de mărăcinișuri și, de asemenea, scutire pe zece ani pentru recolte (perioadă socotită de la prima recoltă).

Din cauza despăduririlor masive, foarte repede, pârâul Elisabeta a dispărut. Lipsind apa potabilă, condițiile de trai s-au înrăutățit, a izbucnit și un incendiu devastator, de aceea, prin anii 1846–1847, Elisabetfeld s-a desființat și locuitorii ei s-au mutat la Sfânta Elena, la circa 2 km distanță. Însă mutarea coloniștilor nu s-a făcut brusc, ci treptat, începând cu anul 1829, ultimele familii care au abandonat Elisabetfeld fiind Šibal, Eliáš, Růžicka, Hruza, Klepáček, Štěpnička și Kopřiva.

Al doilea și al treilea val al colonizării cehilor în Banat

Dacă primul val de colonizare s-a făcut dintr-o inițiativă privată și oarecum în pripă și s-a terminat nefericit pentru coloniști, fiind lăsați de izbeliște de antreprenorul Magyarly, următoarele două valuri au fost mult mai bine organizate și planificate, făcându-se sub directa coordonare a autorităților militare austriece.

Astfel, pentru al doilea val de colonizare, inițiat în anul 1826, Consiliul Aulic imperial (Camera Aulică) a emis o circulară prin care dispunea unele măsuri precum: stabilirea unui acord cu guvernul Boemiei privind transportul emigranților la Viena, asigurarea condițiilor privind primirea acestora în capitală și transportul lor pe Dunăre spre Banat, cu vapoarele, acordarea unui ajutor financiar (*sustentation*) de 3-6 creițari pe zi pentru fiecare emigrant, scutirea emigranților de serviciul militar timp de zece ani și de plata dărilor către stat, tot timp de zece ani, pentru terenurile păduroase, și pe cinci ani, pentru terenurile nepăduroase, asigurarea gratuită a semințelor de cultură și a lemnului necesar construirii de case și poduri și altele. Tot Consiliul Aulic a dispus tipărirea de prospecte de emigrare care au fost răspândite în Boemia și au avut un mare răsunet în rândurile populației. De asemenea, guvernul Boemiei, dorind să afle cât mai exact realitățile din Banat, a trimis în provincie doi „mandatari”, și anume Martin Draxler și Michal Gangl. Aceștia au luat contact cu autoritățile militare din Banat, au făcut cercetări pe teren și s-au întors în Boemia atât cu informații promițătoare, cât și cu autorizații de imigrare (*Aufnahmschein*) eliberate de colonelul Drasenovici, prin care se aproba așezarea coloniștilor pe teritoriul Regimentului Româno-Ilir și se stabileau drepturile și îndatoririle coloniștilor. Astfel, fiecare familie de colonist urma să primească câte o întindere de pământ de jumătate de moșie grănicerească, formată dintr-un iugăr de pământ pentru casă, curte și grădină, nouă iugăre de teren arabil și trei iugăre de fânețe (rât), cât și toate celelalte înlesniri stabilite prin circulara Consiliului Aulic din 1826.

Condițiile de colonizare fiind considerate foarte avantajoase de populația Boemiei, mulți oameni, germani și cehi, nu numai săraci, dar și meseriași, mici comercianți, mici proprietari și-au lichidat gospodăriile și s-au înscris pe listele de emigrare. De fapt, autoritățile scontau pe emigrarea a circa 500-600 de familii, însă în doar câteva luni s-au înscris 1 500 de familii, căci Banatul era prezentat ca un „pământ al făgăduinței”, cu bogății și frumuseți neasemuite. Emigranții trebuiau să posede o foaie de primire de la Comandamentul Regimentului nr. 14 Grăniceri, că au în Banat un loc asigurat, cât și un certificat numit „Zertifikat nr. 5754, Entlass-Schein” și „Exhibitori Praesentiniu” (autorizație de colonizare) (Urban 1930: 12). În 22 martie 1827, autoritățile grănicerești au comunicat Consiliului Aulic de război că s-au făcut pregătirile pentru așezarea coloniștilor cehi în următoarele locații:

- Poneasca sau Schöntal, pentru 36 de familii (6 cehe, 30 germane);
- Poiana Bigăr și Schoy (Schnellersruhe), pentru 30 de familii;

- Poiana Gârnic și Revky (Weizenried), pentru 91 de familii;
- Valea Tisoviței sau Eibenthal, pentru 81 de familii;
- Poiana Muierii (Frauenwiese), pentru 39 de familii;
- Lazurile (Poiana) și Mraconi (Quarzheim) pentru 26 de familii (nu au mai fost colonizate).

Toate familiile planificate pentru emigrare urmau să primească imediat, în noile așezări, câte o jumătate de moșie grănicerească fiecare (Marchescu 2006: 156).

În anul 1827 s-a organizat un prim transport de coloniști format din 56 de familii germane din Boemia (printre care erau și cei doi delegați, Martin Draxler și Michal Gangl) și câteva zeci de familii cehe. Coloniștii au fost aduși de la Viena cu vapoarele și apoi transbordați în bărci mai mari. (Pe vaporul cu coloniști, în noaptea de 9 spre 10 octombrie 1827 s-a născut cehul Petr Gläser, care în anul 1904 va scrie lucrarea „Istoria localităților germano-cehe din Banat”.) Germanii s-au așezat provizoriu la Slatina – Timiș –, la familii române, de unde, în primăvara anului 1828, s-au mutat mai spre munte, întemeind colonia Weidenthal (Brebu Nou), unde regimentul le pregătise 133 de locuri de casă, din care șapte au rămas vacante. Coloniștii cehi s-au așezat în locațiile stabilite de autoritățile militare, înființând coloniile: Gârnic (Weizenried sau Vacevov, cea mai veche din al doilea val, înființată, se pare, chiar în toamna anului 1827), apoi Bigăr (Schnellersruhe), Jupalnicul Nou (Nový Župánek), Poiana Muierii (Frauenwiese), Poneasca (Schöntal), Eibenthal și Ravensca.

În primăvara anului 1828 a părăsit Boemia, în șase serii, al doilea transport de emigranți, format din 506 familii (2 868 de persoane, deși autorizații de emigrare primiseră 1 900 de familii), majoritatea germane, dar și câteva cehe. Germanii au înființat coloniile: Wolsberg (Gărâna), cu 120 de locuri de casă, din care 22 au rămas vacante, Wolfswiese (Poiana Lupului), cu 99 de familii, și Lindenfeld, cu 36 de familii. Familiile de cehi au fost plasate în coloniile înființate anterior, altele au rămas în coloniile germane (de exemplu, șase familii de cehi s-au stabilit în Poneasca, locuită de germani), iar 22 de familii (circa 123 de persoane) au înființat colonia Șumița. Rudolf Urban susține că primii coloniști au venit la Șumița în anul 1827 (Urban 1930: 45), iar Nicolae Dolângă, bazându-se mai mult pe relatări orale, menționează că încă în anul 1826 s-au așezat la Poneasca 16 familii cehe aduse de Magyarly, care, după puțin timp, s-au despărțit, unii mutându-se la Ravensca, alții la Șumița (Dolângă 2000: 63).

Cert este că, până la sfârșitul anului 1830, toate coloniile cehe din Banatul de Sud erau înființate și se poate considera ca încheiat cel de-al doilea val de colonizare a cehilor. În urma acestei colonizări, situația demografică în noile colonii se prezenta astfel:

- Weizenried – 469 de persoane (cehi);
- Bigăr – 266 de persoane (cehi);
- Ravensca – 237 de persoane (cehi);
- Eibenthal – 356 de persoane (cehi);
- Frauenwiese – 186 de persoane (cehi);
- Nový Župánek – 43 de persoane (cehi);
- Schöntal – 281 de persoane (cehi);

- Șumița – 123 de persoane (cehi);
- Weidenthal – 597 de persoane (germani);
- Wolsburg – 444 de persoane (germani);
- Wolfwiese – 256 de persoane (germani);
- Lindenfeld – 166 de persoane (germani).

Total – 3 424 persoane, colonizate în al doilea val, la care se adaugă 338 de cehi din Sfânta Elena și 118 cehi din Elisabethfeld, colonizați în primul val, rezultând un total de 3 880 de cehi și germani din Boemia.

Autoritățile Boemiei, prin contele Chotek, îngrijorate de afluxul de emigranți, au cerut guvernului de la Viena oprirea emigrărilor și au luat unele măsuri de împiedicare a plecărilor sau de reîntoarcere a emigranților nemulțumiți.

Cu toate că procesul de colonizare a celui de-al doilea val din Boemia s-a încheiat în anul 1830, în următoarele 3-4 decenii se constată numeroase emigrări secundare și terțiare în coloniile nou înființate din Banat.

Astfel, „încă în vara anului 1828, s-au întors în Boemia mai multe familii de emigranți germani, dar mai ales cehi. Din motiv că nu aveau bani, la întoarcere au făcut drumul pe picioare; puținul avut ce le-a mai rămas și copiii mici i-au transportat în cărucioare trase după ei, iar hrana și-au procurat-o mai mult din cerșit” (Marchescu 2006: 157).

De asemenea, din satele cehe nou înființate, unele familii s-au mutat, fie în alte sate cehe, fie în localitățile românești și sârbești apropiate. Toate aceste mutări au fost provocate de greutatea materiale foarte mari întâmpinate de primii coloniști (de exemplu, la Gârnic, în numai câteva luni de la întemeiere, au murit 27 de persoane), de indiferența autorităților sau de imposibilitatea acomodării coloniștilor în noile locații, căci, spre deosebire de coloniile germane, unde autoritățile militare pregătiseră din timp mici căsuțe din lemn, în coloniile cehe se ridicaseră, în grabă, barăci insalubre, în care fuseseră îngrămădite trei-patru familii, ceea ce i-a nemulțumit pe coloniști. Colonia Weidenheim de lângă Weidenthal, unde autoritățile investiseră 5 670 de florini, construind 65 de căsuțe din lemn pentru 140 de familii de germani și cehi, nici nu a mai fost populată, rămânând pustie de la început, din cauza condițiilor de trai neadecvate.

Unele colonii, precum Frauenwiese, sufereau de lipsa apei potabile, de apariția unei boli de piele, de aceea coloniștii nu au mai rezistat și în anul 1860 (după alte surse, în 1837–1840), cu aprobarea autorităților, au abandonat colonia, o parte dintre ei s-au mutat la Orșova și Plavișevița, alții, majoritatea, au întemeiat chiar pe malul Dunării colonia Nová Ogradena, lângă Ogradena Veche, locuită de români și sârbi. În documentele istorice, ea apare și sub numele de Ogradina Nouă sau Ujasszonyrét. Pavel Rozkoš consideră, evident, eronat, că „localitatea Ogradena Nouă a fost întemeiată de coloniștii cehi, aceiași care, în anii douăzeci ai secolului al XIX-lea, au înființat satul Eibenthal” (Rozkoš 1996). Însă nici la Nová Ogradena cehii nu s-au putut menține decât circa 100 de ani, căci prin 1968, din cauza creșterii nivelului Dunării după construirea barajului de la Porțile de Fier I, localitățile Tișovița, Plavișevița, Ogradena Veche, Ogra-

dena Nouă și Orșova Veche au fost acoperite de ape, locuitorii lor mutându-se din timp la Dubova, Eşelnița, Eibenthal, Baia Nouă și Orșova. De aceea, în niciun caz nu putem accepta concluzia lui Pavel Rozkoš că „în prezent numărul cehilor la Ogradena este extrem de mic...”, pentru că, la data scrierii articolului (1996), Ogradena nu mai exista de mult. Aproape de Orșova, la Nový Župánek (Jupalnicul Nou), au fost colonizați și 43 de cehi, care au conviețuit cu cei circa 500 de români și 150 de germani din localitate, însă tot în anul 1968 satul a fost acoperit de apele Dunării, majoritatea locuitorilor mutându-se la Orșova Nouă.

Din coloniile germane și cehe au fost trimise autorităților numeroase memorii în care coloniștii se plâneau de condițiile extrem de grele, de multe lipsuri, de slaba aprovizionare etc. Pentru a cerceta situația, o comisie formată din generalul de brigadă Schön von Trauenwert și comisarul de război Kollman a efectuat o inspecție în colonii în data de 12 iulie 1832. În raportul lor, aceștia subliniau că agricultura nu dădea destule mijloace de trai coloniștilor, plantele de cultură nu aveau timp să se coacă, pentru că iernile erau prea lungi, iar cu vitele primite de la *Erariu* „nu au putut face multă ispravă, din lipsă de nutreț și din cauza îmbolnăvirii lor” (Marchescu 2006: 160). De asemenea, clima era considerată insuportabilă. Dintre satele cehe, numai Șumița și Frauenwiese erau socotite ca având o situație materială mai bună și de aceea numai ele ar putea restitui *Erariului*, conform înțelegerii, toate cheltuielile de imigrare; celelalte sate nu numai că nu ar putea face aceasta, dar au nevoie și pe viitor de ajutoare.

Alte inspecții au efectuat, în cursul anului 1832, căpitanul intendent Schwab și locotenent-colonelul Hermany din Regimentul 13 Grăniceri, care în raportul lor au arătat că cehii și germanii colonizați sunt cei mai potriviți pentru condițiile de trai din regiunile muntoase, căci au început să se adapteze climei și traiului de la munte (Marchescu 2006: 163).

O altă cauză a acestor emigrări secundare a fost și faptul că unele familii de coloniști, meseriași cehi ca ceasornicari, pălărieri, confecționeri de pipe etc, nu s-au putut acomoda cu munca grea de la pădure sau cu muncile câmpului și au preferat să plece din satele cehe și să-și caute un trai mai bun în altă parte. Izolarea geografică a coloniilor și lipsa legăturilor cu principalele centre din zonă pentru asigurarea aprovizionării au fost alte cauze ale deplasărilor de populație. De exemplu, ruta principală Orșova-Caransebeș ocolea localitățile cehe, iar de la Moldova Nouă la Caransebeș era un singur drum foarte greu, prin munți, prin Bozovici. De la Bigăr la Orșova se făceau cu carul 10 ore, de la Gârnic la Sasca, 5 ore, iar de la Poneasca la Oravița drumul dura 8 ore.

Din această „vânzoleală” demografică determinată de cauzele de mai sus menționăm câteva momente mai importante:

- 1829–1831 – câteva familii de la Elisabetfeld au plecat în afara graniței militare, dar tot în Banat, în localitatea Veliko Središte (lângă Vârșeț – Serbia), pe moșia latifundiarului Golub Lazarevič, unde au întemeiat o mică colonie cehă.
- 1832 – Consiliul Aulic a permis coloniștilor să se mute unde doresc ei, însă doar în interiorul regimentului de graniță, astfel că multe familii s-au mutat la: Dalboșeț, Prilipeț, Vrani, Zlatița, Moldova Veche, Mercina,

Caransebeș, Orșova. Un efect al acestei măsuri a fost și plecarea a circa 288 de familii germane (mai ales de meseriași) în Banatul unghuresc și desființarea coloniei Wolfwiese și, în 1852, a coloniei Lindenfeld.

- Noiembrie 1833 – 110 familii germane, care plecaseră anterior, au revenit la Weidenthal și Wolsberg. Alte 40 de familii nemțești și cehe au recolonizat localitatea Sadova-Timiș (sau Sadova Veche) din județul Caraș-Severin, românii din sat fiind obligați de autorități să se mute într-o altă locație, numită Sadova Nouă.
- 1837–1838 – familii de cehi din Gârnic, Ravensca și Șumița s-au stabilit la Kruščice, în Serbia, astfel: Matiaš Kvapil, Johan Strnad și Václav Hellebrand din Bigăr (în 15 aprilie 1837), apoi Josef Veselý din Bigăr și Václav Shovánek din Ravensca în 30 aprilie 1838, iar în 8 martie 1838 s-au stabilit Josef Šuha și Josef Choz din Șumița (Štěpánek 2005: 75).
- 1852–1853 – douăzeci și cinci de familii și câțiva necăsătoriți din Gârnic, numărând 81 de persoane, s-au mutat în Serbia pentru a munci la o mină de lângă Bor.
- 1856 – la Șumița s-au așezat șase familii de cehi, și anume: Zelenka, Sýkora, Šuha, Mičan, Turek, Šembera, venite din Boemia de Vest (zona Volduchy de lângă Plzeň).
- 1896–1898 – mai multe familii din Sfânta Elena s-au mutat în Bulgaria de Nord și de Nord-Vest în mai multe grupuri, astfel: în primăvara anului 1896, douăzeci de familii (circa 80 de persoane) au coborât cu plutele pe Dunăre, au ajuns la Nicopole și de acolo s-au stabilit pentru un timp la Gorna Mitropolja; în mai 1897, alte 20-25 de familii au plecat cu vaporul din Moldova Veche și s-au stabilit la Plevna (Pleven), de unde, cu aprobarea autorităților bulgare, s-au mutat în locul numit Sasek de lângă orașul Kneža. În fine, în anul 1898, 30-35 de familii evanghelice din Sfânta Elena s-au mutat tot la Sasek, de unde, în anul 1900, au plecat și au înființat localitatea Vojvodovo, la 12 km sud de Dunăre. Urmașii lor trăiesc și astăzi acolo. (Necov 2006: 20–33)
- 1900 – circa 50 de familii din Gârnic s-au mutat în regiunea Dinwiddie din statul Virginia (SUA).
- 1912 – două familii din Gârnic, numite Veverka, numărând 10 persoane, s-au mutat în Bulgaria la Vojvodovo.
- 1914 – șase persoane din familia Nechuta din Sfânta Elena s-au mutat la Veliko Središte din Serbia.
- 1919 – douăzeci de familii din Gârnic au plecat la Gaj, lângă Kuvín, în Serbia.
- Perioada interbelică – câteva familii de la Sfânta Elena s-au mutat în Argentina, în provincia La Pena (vezi *Anexa* din pag. 64.)

Referindu-se la desele deplasări de populație, învățătorul Alexandru Moisi scria: „Cehii din Gârnic emigrează mereu. În America s-au dus peste 50 de familii, Liubcova 12 familii, Zlatița 8 familii, Ogradena 7 familii, Berzasca 7 familii, în Bulgaria 19 familii, Cehoslovacia 12 familii, Biserica Albă 10 familii, iar acum se mută mereu la Vrani, Mercina, Rusova etc.” (Moisi 1938a: 272).

Am lăsat mai spre final colonia Poneasca (numită și „colonia dispărută”) sau *Schönthal* = *Krásné údolí* („Valea Frumoasă”), considerând că soarta coloniștilor de aici a fost cea mai dramatică. Poneasca era locuită de cehi și germani și condițiile de trai erau cele mai mizere dintre toate satele cehe și germane, de aceea și mortalitatea a fost cea mai ridicată. La Poneasca, deși capacitatea coloniei era de 36-40 de familii, s-au stabilit 80 de familii, ceea ce a secătuit repede resursele locului. Pentru suma de 80 de florini, plătiți mai târziu, autoritățile militare au construit pentru coloniști căsuțe din bușteni, fără fundație, măsurând 4 stânjani lungime și 2,5 stânjani lățime și având o cameră și o bucătărie. Treptat, majoritatea familiilor cehe și germane s-au mutat din Poneasca, rămânând doar 22-24 de familii de țărani. În anul 1833 coloniștii au adresat un memoriu autorităților militare, cerând mutarea în alte locuri mai roditoare. Locotenent-colonelul Hermany a fost trimis să cerceteze situația coloniștilor, dar nu s-a implicat, nu le-a luat apărarea, de aceea memoriul coloniștilor a fost interpretat ca o revoltă și câțiva „lideri” au fost pedepsiți cu lovituri de baston și cu închisoare. Totuși, după alte memorii, au primit ajutor de la locotenent-colonelul Eisler, originar din Moravia, comandantul companiei Bozovici, care a inspectat colonia, a constatat situația dezastruoasă a coloniștilor și a scris un raport direct Consiliului Aulic de război de la Viena, care a aprobat părăsirea localității. Maiorul Rakilovič a primit ordin să caute coloniștilor o nouă locație și a găsit o câmpie pustie numită Ablian (250 de iugăre și 1 400 de stânjani pătrați de pășuni și vegetație și mai târziu alte 92 de iugăre) din cadastrul localității Jasenovo (Serbia) (Hříbek 1914: 15). În 9 ianuarie 1837, cei 120 de locuitori cehi din Poneasca s-au mutat la Ablian, iar în 12 aprilie 1837, prin decretul colonelului Roth de la regimentul de graniță, localitatea Ablian s-a considerat ca înființată (vezi *Anexa* din pag. 64.). Cehii i-au spus Fabián, apoi, din 1895, i s-a spus Csehfalva, iar din 1946, Česko Selo. Deci colonia Poneasca a fost părăsită de cehi în anul 1837.

La fel ca la Frauenwiese, și coloniștii din Bigăr și Eibenthal au suferit la început de lipsa apei potabile. La început coloniștii din Bigăr s-au așezat la locul numit Debelilug, pe valea pârâului Berzasca, însă din cauza vânturilor puternice și permanente, după circa doi ani s-au mutat la 6,5 km mai sus, pe locul actual al satului.

În ceea ce privește întemeierea localității Eibenthal, tradiția orală povestește că doi vânători, numiți Urban și Gottwald, aflați în urmărirea vânatului, au descoperit o vale frumoasă, Valea Arinilor (de fapt, valea pârâului Tișovița), de care au fost foarte impresionați, și i-au convins pe cehi să se stabilească acolo (Skalníková–Scheufler 1963: 332). Adevărul istoric este că primii coloniști cehi, circa 35 de familii, s-au așezat la vreo 3 km nord mai sus de pârâu, pe dealuri, unde nu erau izvoare, în locul numit Pruhon, unde au construit case din lemn cu fundație din piatră, urme ale acestei așezări fiind vizibile și astăzi. Conform tradiției orale, prin anii 1830–1831, un incendiu puternic, provocat de joaca unui copil și care nu a putut fi stins din cauza lipsei de apă, a mistuit 32 de case și a obligat coloniștii să se mute mai jos, în locul actual, în apropierea pârâului Tișovița.

Ultimul val de colonizare a cehilor în Banat, al treilea, s-a desfășurat între anii 1862 și 1864 și a cuprins două grupuri distincte: așezarea cehilor la Clopodia și așezarea cehilor la Peregul Mare.

	1880	1910
români	609	723
maghiari	131	447
germani	260	420
slovaci (de fapt cehi)	388	35
sârbi	6	3

În anul 1862, circa 40 de familii cehe, numărând vreo 200 de suflete și provenind din Moravia, din preajma localităților Olomouc, Brno, Ostrava și altele, au fost colonizate în satul Clopodia (sau în limba cehă: Klopotin), pe moșia baronului Kinský. Satul aparține de localitatea Jamu-Mare, județul Timiș, și se află la jumătatea distanței dintre Buziaș și Vârșeț (Serbia). Ea a fost înființată încă în secolul al XIII-lea, fiind locuită de români. Apoi, în secolul al XV-lea, s-au așezat și familii sârbești, iar în anul 1716 s-au așezat și câteva familii de germani, iar mai târziu și câteva familii de maghiari. Cehii, la fel ca și ceilalți locuitori ai satului, s-au ocupat cu agricultura (câmpurile fiind întinse și fertile), creșterea animalelor și a păsărilor de casă, legumicultura și pomicultura. Cu timpul însă, comunitatea cehă s-a redus tot mai mult din cauza căsătoriilor mixte și a mutărilor la Timișoara și Lugoj. Această situație reiese clar comparând recensământul austro-ungar din anul 1880 cu cel din anul 1910, referitor la localitatea Clopodia (Munteanu 2006: 373).

Asemănător s-a petrecut și ultima colonizare a cehilor în localitatea Peregul Mare din județul Arad. De-a lungul timpului localitatea a mai fost numită Perrek, apoi Peregul German sau Németpereg sau Deutschpereg sau Nagy Pereg, sau, în limba cehă, Velký Pereg. La fel ca și Clopodia și Peregul Mare, a fost întemeiat în secolul al XIII-lea de români. La jumătatea secolului al XIX-lea zonele de câmpie ale Aradului erau destul de puțin populate din cauza războaielor cu turcii și se resimțea insuficiența forței de muncă, de aceea unii mari proprietari de pământ s-au preocupat să colonizeze muncitori agricoli care să aibă un minimum de avuție (unelte agricole, cai și boi, căruțe etc.) și să le acorde unele avantaje, precum: scutirea de dări pe o anumită perioadă, materiale de construcție pentru biserici și școli, dreptul de a înființa și gospodări mori de vânt și de apă și altele.

În acest context are loc și colonizarea Peregului: primii veniți au fost ucrainenii horneați (numiți și ruteni) (Urban 1930: 93), în anul 1852. Ei proveneau din Slovacia răsăriteană, din satele de pe cursul superior al râului Ondava.

Tot în același an cu ucrainenii s-au stabilit la Peregul Mare și germani (șvabi), veniți din regiunea austriacă Mistelbach, iar în anul 1853 s-au așezat slovaci din regiunea Sariș. Între timp, la Peregul Mic, localitate aparținând de Peregul Mare, s-au stabilit familii de maghiari.

În anul 1863 (după alți autori, în anul 1864) la Peregul Mare au fost colonizate 50 de familii de cehi, provenind din perimetrul geografic Přelouč, Semtěš, Starokoč, Bučice, Čáslav din Boemia (Pleter 1965). O povestire, bazată pe unele elemente de autenticitate istorică, surprinde începuturile colonizării cehilor la Peregul Mare, menționând că în cadrul domeniului imperial Mezöhegyes, pe o pustă numită Pereghaus, lucra și un armurier de origine cehă numit Vančura. Prin reforma agrară din 1854, statul maghiar a parcelat domeniul respectiv, atribuind fiecărei gospodării circa 14 iugăre cadastrale de pământ (teren arabil, pajiști și fânețe), sub lozinca „Guvernul a dat pământ oamenilor”. Vančura a scris rudelor și apropiaților săi din Boemia despre pământurile mănoase de la Pereg și începând din luna mai a anului 1864 au venit primele familii de cehi evanghelici (Rozkoš 1996: 54). Se zice că, după Vančura, primul ceh venit din Boemia a fost Josef Bednář, originar din Chlumec nad Cídlinou, însă nu era de religie evanghelică, ci romano-catolică.

Încă de la început, coloniștii cehi s-au ocupat în principal cu cultivarea pământului și creșterea animalelor și secundar cu practicarea unor meserii precum tâmplăria, dulgheria, croitoria. Datorită hărniciei și priceperii lor, treptat ei și-au dezvoltat gospodării înstărite, au cumpărat noi pământuri sau au lucrat în arendă pământuri de la proprietarii de alte etnii. Însă reprezentând „minoritatea cea mai puțin numeroasă” din Pereg, treptat numărul cehilor a scăzut tot mai mult, s-au mutat prin alte localități, astăzi fiind pe cale de dispariție.

Astfel, în decursul secolului al XIX-lea, într-un interval de circa cinci decenii, în peisajul multietnic și multicultural al Banatului a apărut o etnie nouă, etnia cehă, care, așa cum vom vedea în paginile următoare, își va aduce o contribuție importantă la prosperitatea provinciei, stabilind relații de bună coabitare cu celelalte etnii din Banat.

Deoarece coloniile Poneasca, Elisabetfeld și Frauenwiese (apoi Noua Ogradena) și Nový Župánek (Jupalnicul Nou) au dispărut, iar la Clopodia și Peregul Mare comunitatea cehă s-a amestecat treptat cu celelalte etnii, în paginile următoare ne vom referi mai ales la istoricul coloniilor pur cehe din Banatul de Sud, adică Gârnici, Sfânta Elena, Bigăr, Ravensca, Șumița și Eibenthal, și doar tangențial vom face referiri și la cehii din comunitățile mixte și la cei din Serbia și Bulgaria. Prezentăm mai jos localizarea geografică a acestor așezări:

Gârnici, în limba cehă Gerník, este cea mai mare dintre coloniile cehe din România, așezată în sud-vestul țării, la circa 14 km de orașul Moldova Nouă, pe un platou muntos, între Dealul Moșului și Codrul Popii. După unele surse, numele de Gârnici provine de la cuvântul slav *gírlo*, adică „baltă”, căci înainte de așezarea cehilor sus pe platou era o baltă, unde se scaldau mistreții. Autoritățile austriece au consemnat satul sub numele de Weitzenried (*Weitzen* – „grâne”; *Ried* – „lan”, în limba germană) sau Waitzenried, Weizenried, Vacerov, iar

mai târziu, cele maghiare – sub numele de Szörénybuzás, Szörény Buzás sau Buzásróna. Satul este așezat la 705 m deasupra nivelului mării. *Historia Domus* a Parohiei din Gârnici menționează că satul a fost întemeiat de coloniști cehi aduși din 76 de localități din Boemia de Vest și Centrală.

Elisabetfeld (Svatá Alžběta, Sankt Elisabeth) și **Sfânta Elena** (numită în limba germană Sankt Helena, în limba maghiară, Dunaszentilona, și în limba cehă, Svatá Helena) au fost primele localități cehe întemeiate în Banat, fiind foarte apropiate geografic, așezate la circa 12 km de Moldova Nouă și la 6 km de la „drumul lui Széchenyi”. Astăzi Sfânta Elena aparține de comuna Coronini (numită anterior Pescari și Alibeg) și este așezată la o altitudine de circa 400 m. Coloniștii cehi proveneau din împrejurimile orașelor Praga, Čáslav, Plzeň, Sázavy, Domažlice.

Bigăr, în limba germană Bigr, în limba maghiară Bigér, în limba cehă Bígr, este una dintre cele mai izolate și mai îndepărtate localități cu populație cehă din România. Se află așezată la o altitudine de 550 m, în partea sudică a Banatului românesc, în pădurile Clisurii Dunării, în locul numit Poiana Bigărului (unde era un izvor puternic), la o distanță de circa 20 km nord de comuna Berzasca, de care aparține azi din punct de vedere administrativ. Așezarea este străjuită de două vârfuri muntoase numite Copriva, de 913 m înălțime, și Omersnicu, de 898 m înălțime. După unii istorici ai Banatului, „Bigăr este un cuvânt latin, care înseamnă izvor cu apă bogată, multă apă ieșită din stâncă”. Însă denumirea dată satului de autoritățile austriece a fost de **Schnellersruhe**, adică „locul de odihnă al lui Schneller”, căci generalul Andreas Schneller, comandantul trupelor de grăniceri din Banat, împreună cu suita sa, s-ar fi odihnit o dată în preajma izvorului Bigăr, cu ocazia unei inspecții făcute la unitățile grănicerești din zonă. *Historia Domus* a Parohiei din Gârnici menționează că satul a fost întemeiat de coloniști cehi aduși din 15 localități din Boemia de Vest, și anume: Klíčov, Mozolín, Mrákov, Postřekov, Chodov, Tábor, Hořovice, Mlýneček, Lhota, Pasečnice, Podzámčí, Stráž, Janovice, Záhořany, Velká Dolná. Colonizarea s-a realizat prin trei grupuri: primul grup a cuprins 32 de familii, al doilea, 47 de familii, iar ultimul grup a cuprins 19 familii. Deoarece erau așezați într-o regiune foarte sălbatică și izolată, li s-a spus „munteni”, în limba cehă *horáci* (în limba latină *monticola*).

Ravensca, în limba cehă Rovensko și în limba maghiară Almásróna, este socotită cea mai mică localitate cehă din Banatul de Sud și totodată una dintre cele mai izolate. Numele satului nu este de origine cehă, ci provine de la două pâraie, Ravensca Mică și Ravensca Mare, care izvorăsc de lângă sat și se unesc în apropierea localității Sichevița. În cadrul acesteia există și astăzi un cătun numit Valea Ravensca.

Ravensca este așezată la o altitudine de 780-790 m (după alți autori ar fi 866 m) și din punct de vedere administrativ, astăzi aparține de comuna Șopotul Vechi, de care o despart 14 km. Conform *Historiei Domus* din Gârnici, coloniștii

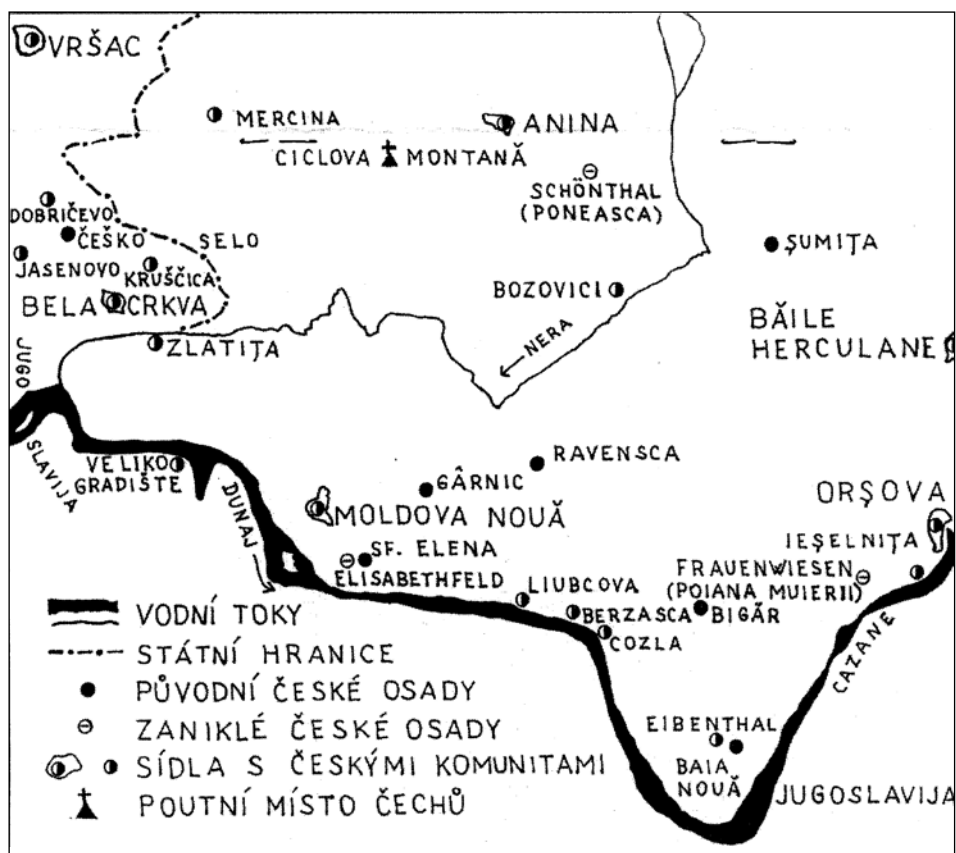
au fost aduși din 16 localități din Boemia Centrală, și anume: Zbiroh, Libomyšl, Zdice, Lochovice, Beroun, Hořovice, Dolín, Bavoryně, Praskolesy, Lhotka, Neřežín, Jivina, Knížkovice, Olešná, Strašice, Týček. În prima fază au venit 30 de familii, apoi alte 13. Primii coloniști au fost așezați provizoriu în satul românesc Sichevița, până au reușit să-și încropească primele case, mai sus pe munte.

Șumița, numită în limba cehă Šumice și în limba maghiară Cseherdős, este localitatea cehă aflată la cea mai mare altitudine, 983 m, într-o zonă păduroasă, destul de izolată de celelalte sate cehe, căci cel mai apropiat dintre ele, Ravensca, se află la 13 ore de mers pe jos direct prin munți. Șumița este așezată în partea de nord a Văii Almăjului, pe două coline, între care curge un pârâiaș, Valea Salinului. Astăzi satul aparține de comuna Lăpușnicel, de care îl despart 5 km. Denumirea de Șumița probabil că provine de la cuvântul sârbesc *šuma*, care înseamnă „pădure”. Colonizarea s-a realizat în două faze, între anii 1827 și 1856. Astfel, în anul 1827, din zona Plzeň și Chynov au venit 50 de familii (însă unele familii au plecat foarte repede), dintre care 16 familii au întemeiat actuala vatră a satului. Acestora și astăzi li se spune „chinovați”. În anul 1856, din Boemia de Vest (din Volduhy) au mai venit încă 6 familii și acestora li se spune „voldușați”.

Eibenthal, numită în limba maghiară Tiszafa, iar în limba cehă Jeventál, este o localitate cehă așezată la 540-600 m altitudine, pe valea pârâului Tișovița, la circa 7 km distanță de drumul care leagă Moldova Nouă de Orșova (numit și „drumul lui Széchenyi”) și la 38 km distanță de orașul Orșova. Astăzi aparține de comuna Dubova (județul Mehedinți). Denumirea localității provine din limba germană: *Eibe* – „tisă”, plural *Eiben*; *Thal* – „vale”, deci Eibenthal înseamnă „Valea Tisei” (în cehă, Tisové údolí).

Coloniștii au fost aduși din localități din Cehia din zona Plzeň, Příbram și Kladensko.

Anexe

Harta colonizării cehilor în Banatul de Sud
(după Svoboda 2002: 29)

Soupis posledních				
Stav	Jména rodičů	Léta	Náboženství	Kdo odkoupil stavení
muž	Karel Klepáček	41 114	ev. ref.	Stroja Jan, Rumun z N. Moldavy
j. ž.	Anna roz. Pitra	34	"	"
muž	Václav Stěpnička	25	řím. kat.	Jan Klepáček, jeho švagr, zde, katolík
j. ž.	Kateřina roz. Eliáš	25	ev. ref.	"
muž	František Mudra	32 128	řím. kat.	Václav Plachý, katolík, zde
j. ž.	Marie roz. Rot	30	"	"
muž	František Hruza	36 214	baptista	Stojí prázdné
j. ž.	Kristina r. Křivánek	25	"	"
muž	Jozef Mocek	36 16	řím. kat.	Fr. Mocek, jeho bratr, zde
j. ž.	Marie roz. Hruza	30	ev. ref.	"
muž	Alois Hruza	28 223	"	Fr. Filander, katolík, zde
j. ž.	Barbora f. Kovářik	26	"	"
muž	Štěpán Boháček	29 166	"	Alois Klepáček, katolík, zde
j. ž.	Kateřina r. Hruza	31	"	"
muž	Jozef Klepáček	39 24	"	Alois Boháček, jeho švagr, zde
j. ž.	Olga roz. Boháček	32	"	"
muž	Václav Ochoz	32 64	řím. kat.	Stojí prázdné
svob.	Adolf Filip	20 77	ev. ref.	"
svob.	Štěpán Kovářik	20 111	"	"
svob.	Jozef Kovářik	27 33	"	"
svob.	Alois Klepáček	25 133	"	"
vdovec	Jozef Hruza	29 62	"	"

Tito všichni rozloučili se se Sv. Helenou dne 13. ledna r. se nesdaného živo

vystřchovalců z Heleny.

Děti a jejich věk	Stafi rodiče
Alžběta 14 let. Ráchel 7, Jakob 5, Etelka 3, Daniel 1	Jakob, Alžběta roz. Cerník
Alžběta, 1/2 roku	Jozef, Alžběta roz. Urbánek
Jozef 9, Václav 7, Alois 3	Václav, Sofie roz. Gönyl
Jaroslav 7, Karel 5, Sofie 3	Jan, Marie roz. Cerník
Olga 9, Marie 7, Rudolf 1	František, Anna roz. Kůna
Rozalie 5, Rudolf 2	Václav, Marie roz. Stěpnička
Václav 5, Jaroslav 3	Karel, Olga roz. Cerník
Jaroslav 9, Rudolf 7, Marie 4	Ferdinand, Sofie roz. Boháček
	Štěpán, Anna roz. Paneš
	Karel, Olga roz. Cerník
	Václav, Anna roz. Hruza
	Alois, Kateřina roz. Eliáš
	Václav, Marie roz. Pitra
	Pavel, Anna roz. Cerník
	Jakob, Alžběta roz. Cerník
	Václav, Marie roz. Pitra
	Matěj, Anna roz. Křikavova*)
	Karel, Marie roz. Cernák
	Rudolf, Kateřina roz. Dobiáš
	Jozef, Anna roz. Gerda
	Štěpán, Marie roz. Šnajder
	Antonín, Barbora roz. Pitra

*) (muž je zde přiznán z Bigrú; žena s dětmi je zde u rodičů)

1929, aby v Argentíně snadněji chleba dosáhli a zprostili ta ve všem ohledu.

Tabel cu cehii din Sfânta Elena care au emigrat în Argentina în anul 1929
 Tabel preluat din cronica evanghelică *Za pûdou* [După pâmânt], scrisă de pastorul popular Petr Kovářik din Sfânta Elena (Kovářik f. a.: 118–119).

- Martin Port
- Lorenz Wolák
- Alois Houdek
- Matěj Šisstek
- Juliana Schmiedová (văduva)
- Josef Šperl
- Josef Pokorný
- František Šimůnek
- Vojtěch Sloup
- Matěj Hrbek
- Václav Záluský
- Tomáš Bůzek
- Jan Jelínek
- Josef Vávra
- Josef Ekk
- Václav Votruba
- Josef Vohanka
- František Kornalík
- Josef Kratochvíl
- Josef Vorlíček
- Jan Bufka
- Jan Tesař

Tabel cu familiile de emigranți cehi de la Poneasca la Ablian (Serbia)
 (Tabel extras din: Svoboda 2002: 22.)

Privire de ansamblu asupra localităților cehe

Gârnic

Sfânta Elena

Bigăr

Şumița

Ravensca

Eibenthal

Coloniști din satele cehe

Coloniști din satele cehe

Coloniști cehi din Sfânta Elena

Familie de cehi din Sfânta Elena emigrată în Argentina

Organizarea vieții politice și situația economică

| ALENA GECSE, DESIDERIU GECSE |

Organizări militare

În deceniul al III-lea al secolului al XIX-lea, când coloniștii cehi au început să se așeze în Banat, acesta era o provincie a Imperiului Habsburgic împărțită în trei comitate, și anume Timiș, Torontal și Caraș, care cuprindeau în total un număr de unsprezece unități administrative mai mici, numite districte, în sudul Banatului fiind districtele Orșova, Vârșeț și Caransebeș.

La 18 noiembrie 1849, Curtea imperială a reorganizat Banatul, înființând provinciile Voivodina Sârbească și Banatul Timișean, cu centrul la Timișoara, împărțite în cinci districte: Lugoj, Timișoara, Becicherecul Mare, Neoplanta și Zombor. Limba oficială a administrației era germana. Fiecare district era condus de un șef militar și era divizat în mai multe cercuri districtuale. Întreaga provincie era condusă de un guvernator militar numit de împărat. Primul a fost generalul baron Ferdinand Mayerhofer, apoi generalul Johann Baptist Alexander, conte de Coronini-Cromberg (între 1851 și 1859), căruia i-au urmat Iosif Soksevitz și contele de Saint-Quentin (1859–1860) (Munteanu 2006: 21). Atât în perioada guvernării lui Coronini, cât și după aceea, întreg Banatul a cunoscut un progres real în majoritatea sectoarelor de activitate: a crescut producția de cereale, s-au înființat judecătorii urbariale, Camera de Comerț și Industrie, prima casă de economii, Biroul de Poștă și Telegrame, s-au îmbunătățit căile de comunicație, s-a înființat la Lugoj Episcopia Greco-Catolică, cu 22 de parohii, iar în anul 1855 societatea S.T.E.G. a achiziționat domeniul minier din Banatul de Sud. Cele 72 de localități achiziționate au fost organizate în zece oficii administrative (din anul 1877 s-au redus la șapte), la Moldova Nouă funcționând un asemenea oficiu.

În ciuda opoziției românilor, în anul 1860, Curtea de la Viena a decretat „reîncorporarea Banatului la Ungaria, pe baza dreptului public al Ungariei” (Radu–Orha 1966: 358). Prin legile din 1869, 1876 și 1886, autoritățile maghiare au definitivat foarte clar organizarea administrativ-teritorială a Banatului, stabilirea funcțiilor de conducere și atribuțiile fiecărei funcții. Astfel, Banatul a fost împărțit în trei comitate: Caraș, Timiș și Torontal. Fiecare comitat era împărțit în unități mai mici, numite cercuri administrative sau plăși (în total erau 34, din care Carașul avea 14 plăși). Fiecare comitat era condus de un comite (*főispán*), numit de împărat la propunerea guvernului maghiar, și fiecare plasă era condusă de un solgăbirău (*szolgabíró*), care numea primarii de comune.

Însă zona Banatului de Sud, din punct de vedere jurisdicțional, era subordonată autorităților militare grănicerești, care la rândul lor se subordonau Cămelei Aulice de război de la Viena. Dar, în diferite etape și în diferite grade, guvernatorul habsburgic al Banatului și-a exercitat autoritatea și asupra regiunii de frontieră (confiniu militar).

Timp de aproape cinci decenii puterea militară a influențat covârșitor evoluția satelor cehe. Astfel, primul val de coloniști cehi a fost mai târziu înregistrat, iar al doilea val de coloniști germani și cehi a fost organizat, transportat și așezat sub atenta coordonare a autorităților militare grănicerești.

În primul sfert al secolului al XIX-lea, când coloniștii cehi s-au stabilit în Banat, granița militară habsburgică se întindea pe o lungime de 1 689,63 km, de la Marea Adriatică din Dalmația până la granița de răsărit a Transilvaniei, având o suprafață de 48 159,03 km², cu circa 950 000 de locuitori și cu o densitate medie de 19,8 locuitori/km². Lățimea graniței era variabilă: în unele locuri 7 km, iar în alte părți, chiar 800 km.

La începutul secolului al XIX-lea, în partea de sud a Banatului, Imperiul avea două regimente grănicerești:

- Regimentul German sau Regimentul nr. 12, cu sediul la Pančevo (Serbia), având 12 companii;
- Regimentul Româno-Ilir sau Valaho-Ilir sau Regimentul nr. 13, cu sediul la Biserica Albă (Serbia), din 1804 având sediul la Caransebeș, format din 16 companii a câte 240 de grăniceri fiecare (Groza 1983: 15–16).

Suprafața întregii granițe militare bănățene era de 10 065,49 km², cu o populație de circa 180 000 de locuitori și cu o densitate medie de 18 locuitori/km², însă în Banatul de Câmpie densitatea era aproape dublă, în timp ce în Clisura de Sus era de 6 locuitori/km². Regimentul de Caransebeș acoperea cam o treime din suprafața graniței bănățene, având următoarele limite: în est până la granița cu România, în sud până la Dunăre (granița cu Turcia), în nord până la Mureș, iar în vest până la linia care unea localitățile Belinț–Bozovici–Oravița, cu ieșire la Socol și Baziaș.

În prima fază, toate coloniile cehe au fost cuprinse în Regimentul Româno-Ilir, care avea 99 de comune grănicerești. Deoarece teritoriul Regimentului Româno-Ilir era prea întins, în 1 noiembrie 1838 s-a hotărât scindarea acestuia, formându-se Batalionul Ilir cu sediul la Biserica Albă (transformat în anul 1845 în Regimentul Sârbo-Bănățean nr. 14) și Batalionul 1 românesc, inclus în Regimentul Româno-Ilir nr. 13 și care va primi numele de Regimentul Româno-Bănățean nr. 13, cu sediul la Caransebeș. După toate aceste reorganizări, satele cehe au fost „repartizate” astfel:

- Regimentul Sârbo-Bănățean nr. 14, cu sediul la Biserica Albă, a cuprins și satele cehe: Sfânta Elena (Compania nr. 11, cu sediul la Pojejena de Sus), Gârnici și Bigăr (Compania nr. 12, cu sediul la Berzasca)
- Regimentul Sârbo-Bănățean nr. 13, cu sediul la Caransebeș, a cuprins și satele cehe: Ravensca (Compania nr. 1, cu sediul la Dalboșeț), Șumița (Compania nr. 4, cu sediul la Petnic), Eibenthal și Ogradena Nouă (Compania nr. 6, cu sediul la Orșova).

În această perioadă, conform Constituției Confiniare din 7 august 1807 (*Grundgesetze für Militärgrenze*), valabilă până în 1872, fiecare localitate grănicerească era formată din mai multe comunioane sau familii grănicerești conduse de bărbatul cel mai în vârstă, numit după lege „pater familias”, adică un fel de staroste sau vlădică. Atât el, cât și soția lui („mater familias”), care îl ajuta în conducerea comunionului, trebuiau să știe carte. El nu putea fi înlocuit decât în cazul unor greșeli mari și cu aprobarea companiei. (Dolângă 2000: 93) Din rândurile lor se alegea o persoană reprezentativă (ca un fel de primar), care colabora cu subofițerul delegat de companie și față de care răspundea pentru tot ce se întâmpla în sat. Asemenea conducători în satele cehe au fost Molka la Poneasca (1834), Karel Čermák la Sfânta Elena (1862), Petr Jakubovský la Șumița (1870).

Nimic nu se făcea în graniță fără aprobarea autorităților militare, fără respectarea treptelor ierarhice. Parcelarea terenurilor, construirea caselor, a școlilor și a bisericilor, practicarea meseriilor, mutările de populație etc., totul se făcea sub controlul strict al puterii militare. Inițiativele locale neanunțate din timp erau socotite rebeliune și erau prompt înăbușite. Așa s-a întâmplat la Poneasca, unde coloniștii cehi, îndrumați de localnicul František Pálek, nemulțumiți de condițiile de trai, au scris un memoriu direct la Viena, fără știrea primarului local Molka, pus de autoritățile militare. „Răzvrățiții” au fost descoperiți, închiși și bătuți. De asemenea, la Elisabetsfeld, în anul 1832, majoritatea coloniștilor au vrut să se întoarcă în Cehia, „cu de la ei putere”, însă au fost forțați de autorități să rămână pe loc.

Organizări civile

În anul 1870, pe teritoriul militarizat din graniță (confiniu militar) s-au înființat patru cercuri administrative: Teregova, Bozovici, Caransebeș și Orșova, numite și preturi. Era preludiul demilitarizării, care s-a și realizat în anul 1872, printr-un decret al împăratului Francisc Iosif I. Cele două regimente grănicerești au fost desființate și teritoriul lor a format un nou comitat, Severinul, cu centrul la Caransebeș. În anul 1880 comitatele Caraș și Severin au fost contopite, formându-se comitatul Caraș-Severin, cu centrul la Lugoj. Noul comitat avea o suprafață de 9 629 km² și cuprindea 15 plăși, 361 de așezări rurale și două orașe. Satul Sfânta Elena făcea parte din plasa Moldova Nouă, satele Gârnic, Bigăr, Eibenthal, Ogradena Nouă și Jupalnicul Nou au fost incluse în plasa Orșova, iar Ravensca și Șumița, în plasa Bozovici, însă din anul 1890, Gârnic și Bigăr au fost trecute în plasa Moldova Nouă.

După realizarea Compromisului Austro-Ungar (februarie 1867), și în satele cehe s-a făcut simțită tot mai pregnant politica de maghiarizare. Un pas important în acest sens a fost și introducerea denumirilor ungurești în localități în anul 1911 (și schimbarea ștampilelor oficiale), astfel:

- Svatá Helena (Sfânta Elena) – Dunaszentilona
- Gerník (Gârnic) – Szörénybuzás sau Szörény Buzás sau Buzásróna
- Bígr (Bigăr) – Bigér
- Rovensko (Ravensca) – Almásróna
- Šumice (Șumița) – Cseherdős
- Jeventál / Tisové Údolí (Eibenthal) – Tiszafa
- Nová Ogradena (Ogradena Nouă) – Újasszonyrét
- Fabián (Ablian) – Csehfalva
- Perek (Peregul Mare) – Nagy Pereg sau Németpereg

Limba maghiară a devenit obligatorie în actele oficiale.

În anul 1925 s-a realizat o nouă împărțire administrativ-teritorială a României, în concordanță cu noile realități rezultate după Marea Unire din 1918. Astfel, teritoriul Regatului României s-a împărțit în 71 de județe și 498 de plăși (pre-turi), reședințe, municipii, comune urbane, comune rurale și sate. Eibenthal, Ogradena Nouă și Jupalnicul Nou au fost incluse în plasa Orșova, aparținând de județul Severin, satele Ravensca și Șumița, în plasa Bozovici, aparținând de județul Caraș, iar Sfânta Elena, Gârnic și Bigăr au făcut parte din plasa Moldova Nouă, aparținând tot de județul Caraș, cu reședința la Oravița. În anul 1927 cele două județe s-au unit, formând județul Caraș-Severin.

Această situație s-a menținut până în anul 1950, când statul comunist a legiferat o nouă împărțire administrativ-teritorială a României, în regiuni și raioane. Gârnic, Sfânta Elena și Bigăr au fost incluse în raionul Moldova Nouă, satele Eibenthal, Ogradena Nouă, Ravensca și Șumița, în raionul Almăș-Mehadia, toate aparținând de regiunea Banat (numită inițial regiunea Timișoara). Printr-o lege din 1952 s-au mai făcut anumite rectificări teritoriale la regiuni și raioane, Eibenthal fiind inclus în raionul Almăj, regiunea Severin. În anul 1957 a avut loc reorganizarea regiunii Banat, când s-au desființat trei raioane, printre care și raionul Almăș-Mehadia, și s-au înființat raioanele Bozovici (cu satele Ravensca și Șumița) și Orșova (cu satele Eibenthal și Ogradena Nouă). Între anii 1950-1954, din cauza tensionării relațiilor cu Iugoslavia, centrul de raion a fost stabilit la Mehadia.

În fine, în anul 1968 au fost organizate județele de azi, localitățile Gârnic, Sfânta Elena, Bigăr, Ravensca și Șumița făcând parte din județul Caraș-Severin, cu reședința la Reșița, iar Eibenthal, din județul Mehedinți, cu reședința la Drobeta-Turnu Severin (Ogradena Nouă fiind desființată). Dintre satele cehe doar Gârnic s-a menținut ca centru de comună, având ca sat aparținător Padina Matei, locuit de români, celelalte sate cehe fiind incluse astfel:

- Sfânta Elena – comuna Pescari. (Începând cu data de 6 mai 1989, Consiliul Popular al comunei Pescari a fost desființat, comuna trecând sub jurisdicția Consiliului Orășenesc Moldova Nouă, reprezentantul comunei în acest consiliu fiind prof. Gecse Desideriu, directorul școlii din Sfânta Elena. Această situație a ținut până în 19 martie 1990, când Primăria Pescari și-a reluat activitatea normală, iar localitatea și-a schimbat numele în Coronini.)
- Bigăr – comuna Berzasca;
- Ravensca – comuna Șopotul Nou;

- Șumița – comuna Lăpușnicel;
- Eibenthal – comuna Plavișevița și apoi comuna Dubova.

Atât în perioada dualistă austro-ungară, cât și în perioada interbelică și apoi în cea comunistă, până în 1950, satele cehe, la fel ca și celelalte localități rurale, au avut primării proprii (numite, în regimul comunist, sfaturi populare). Totuși, după al Doilea Război Mondial, satul Bigăr fiind o localitate foarte mică, nu a mai avut primărie proprie, ci a aparținut de primăria Berzasca. Dintre primării chehi care s-au ocupat de rezolvarea problemelor comunității, în diferite acte oficiale sunt menționați:

- la Sfânta Elena: Eliáš Karel (1906), Šveida Iosif (1922–1930), Pek Karol (1945), primar în Coronini, Ferdinand Křivánek-tatăl (1944–1946), primar în Sfânta Elena, Mlejnek Iosif (1946–1951), primar în Sfânta Elena, Urbánek Vencel (1952–1956), primar în Coronini, Pek Alois (1970–1982), viceprimar în Coronini;
- la Bigăr: Matiš Vochoc (1905), Adam Mleziva (1910), Matěj Voňafka (1932–1934), Alois Vochoc;
- la Ravensca: Iosef Kotva (1910), Jan Šubert, Petr Špicl, Václav Špicl, Václav Mudra, Jan Kotva, V. Pražák (1925), Josef Hermann (1928–1930), František Merhout, Alois Fiala, Štěpán Špicel;
- la Eibenthal: Václav Fíkl (1925), Bartolomej Löw (1928–1930), Vojtěch Mleziva, viceprimar (1928–1930), Jakub Bradáč (1940), Josef Fíkl (1942–1944), Albert Mleziva (1944–1946), Martin Seidl (1946–1949), Tomeš Pospíšil (1950–1955), Štefan Wágner (1956–1962), Seidl Kamil (1963–1964) și Cara Vențel, primar în Dubova;
- la Gârníc: Ferdinand Houska (1928–1930), Josef Vrba (1947), Josef Altman (1947–1948), František Nedvěd (1948–1951), František Roth, Ferdinand Winš, Merhout Vencel, Roth Vențel (1964–1967), Karel Kuska (1967–1969, 1980–1987; viceprimar în perioada 1975–1980);
- la Șumița: Ludvík Kalina, Karel Draxel, Josef Veverka (1924–1925);
- la Clopodia: Josef Fabrinský (1946–1950);
- la Ogradena Nouă: Ferdinand Bublík (1928–1930);
- la Peregul Mare: Josef Beran (1930–1932).

Primării erau aleși la început pe o perioadă de doi ani și apoi pe patru ani și își desfășurau activitatea în așa-numitele case comunale sau case ale statului (numite popular „erariu” sau, în limba maghiară *községháza*, iar în limba ceahă, *stráž*). Acestea au fost primele clădiri oficiale, ridicate încă de primii coloniști, la 1-2 ani de la așezare, cu sprijinul autorităților grănicerești. De-a lungul timpului aceste clădiri, care aveau mai multe încăperi, au îndeplinit multiple funcții: la început au fost case de rugăciuni și săli de clasă, fiind totodată locuințe pentru primii preoți și învățători. Apoi au devenit primării rurale. Aproape în fiecare duminică, locuitorii erau chemați la adunare (numită popular *befehl*) în fața casei comunale, cu ajutorul unui toboșar al satului, care bătea toba și striga pe ulițele principale. (La Sfânta Elena: Adolf Růžička, Vencel Klepáček, František Štěpnička; la Eibenthal: Emerich Pešic, Tomeš Erdely, Gábor Löw, Jáchym Löw și Dominik Faigl, la Bigăr František Mleziva și la

Șumița Josef Kalina.) La Ravensca și Gârnic, pentru mobilizarea populației se folosea trompeta; la Ravensca „trompetiști” au fost Ján Fišer și Tomáš Pražák, iar la Gârnic, Jan Vrba și Josef Houska. La ora stabilită, primarul sau unul dintre consilierii locali (numiți și „chimeți”) anunța la adunare diferite ordine oficiale pentru săptămâna viitoare și chiar făcea muștrări publice. Pe timp de noapte paza satului era asigurată de bărbați între 18 și 60 de ani, câte doi-șase pe tură, după un grafic stabilit de primărie, sau existau guarzi comunali plătiți de stat. După desființarea primăriilor rurale (cu excepția comunei Gârnic), în sările caselor comunale s-au înființat puncte medicale umane și veterinare, mici biblioteci sătești, oficii poștale, grădinițe, sedii ale organizațiilor locale ale P.C.R. etc.

Habitat și societate

Relatările primilor coloniști surprinse de izvoarele scrise („Cronica școlară” de la Sfânta Elena, „Cronica baptistă” de la Sfânta Elena, Raportul lui František Unzeitig de la Gârnic, *Historia Domus* și altele) scot în evidență, în unanimitate, dezamăgirea coloniștilor la venirea lor în Banat, unde credeau că vor găsi „raiu pe pământ”. În realitate, ei s-au izbit de dificultăți foarte mari și variate, cu care nu fuseseră obișnuiți în Cehia, unde lăsaseră case și gospodării, majoritatea modeste, însă bine închegate.

Cea mai grea situație au avut-o coloniștii din primul val, căci antreprenorul Magyarly nu le pregătise nimic. Astfel încât coloniștii, așezați în „Poiana Alibegului”, la circa 6-7 km de Dunăre (și care au întemeiat coloniile Elisabetfeld și Sfânta Elena), au fost nevoiți la început să-și construiască bordeie săpate parțial în pământ, acoperite cu grinzi groase din lemn verde, peste care au aruncat crengi, pământ și bucăți de glie, ca să oprească pătrunderea frigului și să se protejeze de animale sălbatice. În aceste cocioabe trăiau 5-6 sau chiar mai multe persoane, toate laolaltă, într-o încăpere întunecoasă, plină de aburi și umezeală, iar pentru iluminat foloseau așchii de pin sau opaițe cu seu de oaie (Schlögl 1934: 23).

Cam după doi ani de la așezare, coloniștii au reușit să-și construiască primele căsuțe din lemn de fag, cu o fundație de piatră înaltă cam de 1 m. Peste pereții din lemn rotund s-a aplicat un strat de lut ca să nu pătrundă vântul prin crăpături.

În al doilea val de colonizare situația a fost ceva mai bună, căci autoritățile militare pregătiseră din timp, în viitoarele locații, barăci din lemn în care au fost cazate câte 2-3 familii de coloniști. La Poneasca, cei foarte săraci au primit cocioabe din lut, iar coloniștii mai cu stare, germani și cehi, au fost adăpostiți în case din bârne, fără fundație și soclu, măsurând 4 stânjani lungime și 2,5 stânjani lățime (un stângen sau braț = 1,829 m). O asemenea casă avea două încăperi (o cameră și o bucătărie) și costa cam 80 de galbeni, care trebuiau plătiți *Erariului* în următorii 2-3 ani.

Totuși, închegarea clară și bine conturată a habitatelor cehe a fost întârziată de factori economici și sociali despre care am mai amintit, și anume migrațiile secundare și chiar terțiare a zeci de familii, iar coloniștii din Bigăr, Eibenthal, Poneasca, Elisabetfeld și Frauenwiese (apoi Ogradena Nouă) au fost nevoiți să se mute după prima stabilire, cu tot cu avutul lor, și s-o ia de la început în noile așezări.

Construirea caselor și a anexelor gospodărești, delimitarea curților, a grădinilor și a terenurilor agricole etc., nu s-a făcut haotic și dezorganizat, ci pe baza unor planuri topografice și de sistematizare a localităților, realizate de autoritățile grănicerești. Primul plan cadastral al localităților Sfânta Elena, Elisabetfeld și Alibeg (Coronini) a fost făcut în anul 1832, de locotenentul Gheorghe Ghimboasă și caporalul Crăciun Belcotă de la compania de grăniceri Pojejena (Moisi 1938b: 246), iar Boader Ionaș a realizat în anul 1876 unul dintre primele planuri cadastrale ale localității Gârnici.¹

În perioada administrației grănicerești, localitățile cehe, la fel ca și celelalte localități grănicerești, erau organizate pe sistemul comunional, adică satele cuprindeau mai multe case sau familii grănicerești numite comunioane. Așa cum am mai arătat, acestea erau conduse de cel mai bătrân și mai harnic dintre bărbații casei. Un asemenea comunion putea să cuprindă câteva zeci de persoane. Datorită creșterii demografice, comunionul se putea divide în două sau chiar trei comunioane mai mici. „Asupra împărțirii se face la companie un act scris (Theilungs-Urkunde) în care se specifică averea și datoria fiecărui comunion. El se semnează de toți noii pater familias, comandantul de companie, ofițerul economic și bătrânul satului. Compania îl înaintează, cu avizul său, regimentului spre a decide. Până la desăvârșirea împărțirii și construirea caselor de locuit și de gospodărie, toți membrii aparțin vechiului comunion. După terminarea operațiunilor de împărțire, pater familias face raport despre aceasta. Casele noi primesc număr nou, al unei case rămase vacantă sau dacă nu există număr vacant, numărul următor celui mai mare număr de casă din sat.” (Marchescu 2006: 141).

Construirea caselor s-a realizat în funcție de specificul geografic (mai ales așezări de deal, adică sate adunate, cu case apropiate). Astfel, Sfânta Elena, Gârnici și Ravensca au o stradă principală, din care pleacă ulițe secundare, satul Bigăr are forma unei cruci, Șumița are forma bobului de linte, Eibenthal s-a extins de-a lungul pârâului Tisovița, având foarte puține ulițe secundare, iar Ogradena Nouă s-a extins de-o parte și de alta a „drumului lui Széchenyi”, în lunca Dunării.

La fel ca alte sate de deal și de munte, nici satele cehe nu au o piață largă, un centru propriu-zis. Chiar clădirile oficiale (case comunale, școli, biserici) și cârciumele sunt așezate de o parte și de alta a unor străzi mai importante din sat. În unele localități (Gârnici, Eibenthal), majoritatea caselor au fost construite perpendicular pe stradă („cu geamurile în curte”), în altele (Sfânta Elena), cele mai multe case sunt paralele cu strada („cu geamurile la stradă”). În anumite

1 Filiala Arhivelor Statului Caransebeș

locuri la marginea străzilor s-au săpat fântâni publice, fie cu ciutură, fie cu roată sau doar simple.

Cât privește curțile, acestea au forme destul de neregulate, pentagonale și triunghiulare, dar majoritatea sunt în formă de pătrat și dreptunghi.

În afară de casă și curte, fiecare gospodărie cehă mai cuprindea: cotețe pentru păsări, o cocină pentru porci, o magazie pentru scule și unelte agricole (care era și atelier de reparații), cuptorul pentru pâine (doar în unele sate), grajdul pentru animale, una-două șupe (magazii) compartimentate (pentru trifoi, paie, tului, pleavă), cu poduri înalte, ceea ce indica existența unui număr destul de mare de taurine și porcine. Nu existau șuri sau hambare (în afară de Clopodia și Peregul Mare, care sunt sate de câmpie), deoarece producția de cereale era destul de mică și nici spațiu pentru construcții voluminoase nu exista în curte. În general, întreaga gospodărie cehă este aranjată în formă de potcoavă, unită printr-o poartă mare, pentru accesul căruței, și o poartă mică, pentru accesul oamenilor.

Primele case mai „răsărite” s-au făcut din pământ, astfel: mai întâi se făcea o fundație de 50-80 cm adâncime, peste care se punea un cofraj din scânduri de 50-80 cm lățime și 5 m lungime, în care se punea pământ amestecat cu paie și crengi și se bătea bine. Cofrajul se muta treptat, până la 2,30-2,40 m înălțime, ridicându-se astfel pereții casei. Colțurile se îmbinau cu tije din lemn și crengi. Când pereții erau gata, se tăiau cu toporul spații pentru ferestre și uși. Bolta se făcea din piatră moale sau din cărămidă, la fel și pivnița. Clădirea astfel terminată se tencuia cu lut gros și apoi se nivela.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea satele cehe au început să capete „forma” actuală. S-au construit din cărămidă adevăratele case de tip ceh, cu un singur nivel, având în general următoarele încăperi principale:

- tinda sau veranda numită în limba cehă *pavlač*, cu stâlpi din lemn sau din cărămidă, putea fi depozit temporar de produse, unelte etc. Mai târziu a fost închisă cu geamuri și s-a numit gang. Pe jos tinda era pietruită.
- cuina sau *kuchyň*, de fapt bucătăria, era prima încăpere la intrarea în locuință, în care se aflau vatra cu coș deschis și uneori un pat mic pentru odihna în timpul zilei, numit în limba cehă *palanda* sau *válenďa*. În apropierea cuptorului se atârna de tavan un suport mare din lemn numit *bydilko* pe care se puneau rufele la uscat. Treptat, partea de sus a coșului (din pod) a fost transformată în afumătoare pentru carne de porc. Sub coș, cam la 1,20 m înălțime de la pământ, în peretele bucătăriei, era o firidă pătrată cu laturile de 55 cm, având 50 cm adâncime. În ea se ardeau așchii uscate pentru iluminarea bucătăriei. Fumul intra direct în coș. Po-deaua era din lut bine tasat.
- camerele de locuit, una mai mare și una sau două mai mici, erau spațioase și de regulă tip vagon. Pe jos se punea dușumea de scânduri din lemn de stejar. Ca mobilă specifică cehilor se remarcă dulapul numit *almara* (*iarmara* sau *halmara*), bufetul cu sertare numit *almárka*, o masă dreptunghiulară cu patru scaune cu spătar. De asemenea, ieșea în evidență

patul din lemn masiv, înălțat de la podea cam 30-40 de centimetri și care părea și mai „umflat” datorită dunelor și pernelor foarte groase aranjate pe el și acoperite cu o cuvertură din pânză înflorată, împodobită cu dantelă. De regulă, paralel cu patul și lipit de el se așeza o bancă lungă cu spătar. Pe pereți se puneau icoane, portrete de familie pictate sau fotografii, carpete etc.

De fapt a fost perioada unui adevărat avânt „edilitar” în tot Banatul, căci între anii 1869 și 1910 s-au construit în toată provincia 741 de case. Acest avânt este sesizabil și în cele opt sate compact cehe din Banatul de Sud: Ablian, Bigăr, Eibenthal, Gârnic, Ogradena Nouă, Ravensca, Sfânta Elena și Șumița, unde în anul 1910 erau recensate 869 de case, față de 461 de case în anul 1869. Îmbunătățirea situației economice a coloniștilor rezultă și din materialul din care erau construite casele. Astfel, în 1910, din 869 de case, majoritatea (424) erau construite din cărămidă, 212 din piatră și văiugă (pământ bătut, amestecat cu paie și crengi), 159 din lemn și doar 74 din văiugă. În ce privește acoperișul caselor, șindrila a rămas materialul predominant (678 de case), căci se putea confecționa în sat, pe când țigla era mai scumpă și trebuia procurată din localități mai îndepărtate. (Munteanu 2006: 154, 163, 170)

Această perioadă de avânt a fost perturbată de câțiva ani de secetă, urmați de foamete, de criza economică din anii 1873–1875 și de o epidemie de holeră și tuberculoză, care a lovit tot Banatul prin 1880–1882.

Însă nici în deceniile următoare extinderea localităților nu a încetat, mai ales că perioada interbelică din istoria României se caracterizează prin progrese remarcabile în toate domeniile. Din relatările unui misionar evanghelic din Cehia care a vizitat satele cehe din Banatul de Sud în anul 1924 și a discutat cu oamenii și primarii locurilor, aflăm că la Gârnic erau 350 de case și 1 030 de locuitori, la Sfânta Elena erau 210 case și 820 de locuitori, la Eibenthal erau 200 de case și 700 de locuitori, la Șumița, 115 case și 400 de locuitori, la Ravensca, 120 de case și 350 de locuitori, la Bigăr, 80 de case și 400 de locuitori și la Ogradena Nouă erau 75 de case și 300 de locuitori (Míčan 1931: 18–26). Chiar dacă datele probabil că nu sunt absolut exacte, totuși iese în evidență sporul edilitar din cele șapte sate, comparativ cu anul 1910. După aproximativ 5 ani se întâlnește următoarea situație a caselor: la Gârnic erau 217 case, la Sfânta Elena, 224, la Bigăr, 98, la Ravensca, 86, la Șumița, 114, la Ogradena Nouă, 54 și la Eibenthal (împreună cu Baia Nouă) erau 130 de case (Urban 1930: 56). Totuși, unele date statistice trebuie privite cu circumspecție. Astfel, sunt situații când între datele statistice referitoare la satele cehe există neconcordanțe. Ele pot să apară și din cauza unor înțelegeri greșite a situației de pe teren, căci într-o gospodărie pot să existe și 2-3 case, iar într-o casă pot conviețui și două familii, dar în sate existau și case nelocuite care au fost recensate.

În perioada comunistă, specificul gospodăriilor cehe nu a suferit schimbări majore. Totuși, tineretul, pe măsură ce ajungea moștenitor și cap de familie, a început treptat să se detașeze de tradiții, a început modernizarea caselor: tencuirea cu ciment măcar a fațadei sau chiar folosirea mozaicului colorat. La casele noi s-au folosit numai cărămidă și bolțari de ciment, iar pentru acoperișurile

drepte s-au turnat plăci de beton. Șindrila a fost înlocuită în totalitate cu țigla și chiar cu tabla zincată dreaptă sau ondulată, iar pe grajduri s-au pus plăci de azbociment. Mulți locuitori și-au tras apă curentă de la fântânile proprii sau de la izvoarele apropiate și, folosind gresie și faianță, și-au amenajat băi moderne. Totuși, toaletele au rămas în exteriorul casei, la distanță, deoarece nu există canalizări amenajate și nici fose septice, ci doar niște simple gropi. În satele cu izvoare puține (Sfânta Elena), locuitorii și-au săpat lângă case fântâni adânci, betonate, numite *bunare*, în care captau apa de ploaie de pe streșină, folosind-o pentru spălat și adăparea animalelor.

După anul 1960, treptat, în habitatele cehe au pătruns aparatele electrice și electrocasnice: radiouri, televizoare, mașini de spălat, plite electrice, boilere electrice, aragaze etc., care au ușurat mult traiul oamenilor. Dar nu sunt rare cazurile când, și în zilele noastre, în bucătărie, aragazul modern „conviețuiește” alături de bătrâna *špolhert* („plită pe lemne”). S-au modernizat și curțile, care au fost parțial betonate, unii au înlocuit porțile mari din lemn cu porți metalice, au făcut cocini din beton și fier-beton, iar plasele metalice au luat locul gardurilor făcute din lănteți de lemn.

În paralel cu creșterea numărului de construcții particulare a avut loc și construirea unor obiective social-culturale, de interes general, înființarea unor instituții, introducerea unor repere ale civilizației în continuu progres.

Astfel, în anul 1900, în colonia minieră Baia-Nouă de lângă Eibenthal s-a deschis un punct sanitar, la Gârnic, prin anul 1910, s-a instalat un post telefonic și tot la Gârnic între anii 1910 și 1918 a funcționat un notariat de stat, unde au activat notarii: Adolf Müller, Ferencz Balogh și Heinrich Hegel. Prin anul 1925, un învățător din Cehia a adus la Șumița primul aparat de radio, în jurul căruia se strângea tot satul.

În perioada interbelică, marile partide politice P.N.L. și P.N.Ț. au reușit să-și extindă influența și în satele cehe, atrăgând membri, iar câțiva zeci de cehi au îmbrăcat chiar cămașa verde a mișcării legionare. Cu ocazia rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, cei opt legionari din Gârnic s-au prezentat la Oravița pentru a susține mișcarea, însă armata le-a dat o „corecție fizică” și ei au fost bucuroși să revină în sat doar cu atât. La sfârșitul acestei perioade, majoritatea cehilor, bărbați și femei, au fost „convinși” să se înscrie în Partidul Națiunii al regelui Carol al II-lea.

După 1945, perioada de „avânt muncitoresc” din comunitățile cehe s-a caracterizat prin lumini și umbre, la fel ca și în restul țării. Astfel, la Ravensca, Bigăr, Eibenthal și Gârnic s-au introdus pentru iluminat grupuri electrogene pe păcură numite popular „șulțer”, care funcționau doar câteva ore pe zi, cel din Gârnic alimentând doar primăria, școala și căminul cultural. Între anii 1950 și 1955, la Gârnic, Sfânta Elena, Șumița (1968), Eibenthal și Ogradena Nouă s-a introdus curentul electric continuu, întâi monofazic, iar mai târziu și trifazic, aproape toate casele racordându-se încă de la început. Primele familii racordate din Sfânta Elena au fost Taborschi Jakob, Hrůza Petr și Urbánek Vencel. Apoi, între anii 1970 și 1980, stâlpii de lemn ai iluminatului public au fost înlocuiți cu stâlpi din beton.

La Baia Nouă a fost instalat un post telefonic, foarte necesar activității miniere, iar la Eibenthal, între anii 1953 și 1955, prin grija învățătorului Hans Buchert, a funcționat o linie de radioficare, care retransmitea știrile de la radio în difuzoarele din casele oamenilor.

Între anii 1960 și 1970, în satele cehe s-au construit cămine culturale, în care, în deceniile următoare, s-au desfășurat numeroase activități cultural-artistice, nunți, dar și adunări populare. Construirea căminului cultural din Eibenthal s-a făcut cu meșteri aduși de la Sfânta Elena: Štěpán Klepáček, Václav Klepáček, Josef Kůna, Vencel Táborský. Tot în căminele culturale, săptămânal, operatori localnici, plătiți de Întreprinderea Cinematografică Română, proiectau populației filme artistice, în marea majoritate producții comuniste, dar mare succes au avut și filmele indiene. Alte obiective realizate au fost magazinele sătești (1965–1970), alimentarea cu apă la Gârnici,² instalarea unor relee de televiziune, până atunci captându-se doar posturile iugoslave, s-au înființat mici dispensare medicale, unde săptămânal venea personal medical mediu și din când în când mai venea și un doctor. Această asistență medicală necorespunzătoare a provocat nașteri la domiciliu, decese din cauze minore etc.

De fapt, asistența sanitară în Banatul de Sud a fost precară mai tot timpul, din cauza reliefului muntos și a lipsei căilor de comunicație. În anul 1928 s-a construit la Moldova Nouă Spitalul „Ion I. C. Brătianu”, dar a fost inaugurat abia în anul 1936 (avea 30 de paturi, un medic chirurg, trei cadre medii și trei infirmiere). Cu doi ani înainte se inaugurase spitalul din Bozovici, de medicină generală, având douăzeci de paturi. În 1976 s-a inaugurat noul spital orașenesc din Moldova Nouă, de care aparțin dispensarele rurale din zonă.

Căile de acces către localitățile cehe au contribuit foarte mult la izolarea lor geografică și au fost o preocupare constantă a autorităților publice. Dacă Ogradena Nouă, fiind așezată la drumul principal Orșova – Moldova Nouă, putea comunica cu restul lumii destul de ușor, situația celorlalte colonii cehe era foarte dificilă, căci drumurile erau pline de gropi și iarna se înzăpezeau cu nămeți foarte înalți. Din izvoarele scrise știm că primii coloniști au trebuit să muncească din greu, cu mijloace simple, pentru a tăia în munte primele drumuri înguste de căruțe. Până în 1965, drumul Tisovița – Eibenthal era doar un simplu drum forestier îngust. Apoi, 30 de muncitori aduși din Bihor au muncit aproape doi ani pentru lărgirea drumului, care ulterior a fost stricat de multe ori și reparat de utilajele minei din Baia Nouă, care duceau cărbunele în port. La Ravensca, între anii 1960 și 1965, Întreprinderea de Construcții Forestiere Sasca a amenajat drumul spre Șopotul Nou, iar între anii 1970 și 1973, Întreprinderea Forestieră Drencova a amenajat drumul către Liubcova (de pe comunicația Moldova Nouă – Orșova). Pe aceste drumuri circula și poșta, corespondența era transportată la început cu căruța la și de la centrele de comună, de oameni ai satelor. Deoarece nu existau mijloace de transport în comun regulate, oamenii

2 Și la Sfânta Elena s-a încercat, între anii 1980 și 1982, realizarea alimentării cu apă, dar nu s-a reușit. În schimb, prin forțe proprii, în anul 1988, câțiva săteni de pe strada Englicko (Taborschi Vențel, Moțek Rudolf, Pek Iosif și alții) au amenajat un bazin de apă, alimentat dintr-o vale printr-o pompă electrică foarte puternică.

porneau la oraș pe jos sau cu diferite „dube” muncitorești, iar cei din Eibenthal coborau în port urcați pe vagoaneții cu cărbune.

Căminele culturale, magazinele sătești, aducțiunile de apă, reparațiile de școli, casele comunale, drumurile etc., toate s-au făcut prin muncă voluntară, atât cu brațele, cât și cu atelajele proprii. Un rol important în mobilizarea oamenilor la aceste acțiuni l-au avut organizațiile locale ale P.C.R., care în satele cehe s-au înființat prin anii 1947–1948, numărând 20-25 de persoane. Inițial existaseră organizații ale Frontului Plugarilor, care apoi au fost absorbite de P.C.R. Alți cehi au devenit membri ai P.C.R. la întreprinderile unde au lucrat, din Baia Nouă, Orșova, Moldova Nouă, Anina etc. Totuși, ideile comuniste nu au pătruns prea adânc în mentalitatea cehilor, în schimb totdeauna s-a menținut respectul față de autorități, indiferent dacă au fost capitaliste sau comuniste. Poate tocmai de aceea cehii, oameni temători, au acceptat cu resemnare aplicarea unor măsuri nepopulare precum: introducerea rațiilor alimentare pe bază de cartele (retrase în 1954), predarea cotelor de cereale, predarea la fondul centralizat al statului, pe niște sume derizorii, de tăurași, porci, găini, ouă, lapte, brânză, cartofi etc., cedarea terenurilor din centrul satelor pentru construirea de cămine culturale și magazine mixte (cei afectați primind în schimb terenuri în izlazul comunal, pe baza unor documente numite „Act de schimb”), iar din 1980, reintroducerea cartelelor pentru alimentele de bază.

Marile evenimente interne și externe care aveau o oarecare legătură cu viața și munca cehilor bănățeni, precum „Primăvara de la Praga” (1968), greva minerilor din Valea Jiului (august 1977) sau revolta populară de la Brașov (noiembrie 1987), au avut un ecou redus în satele cehe. După cutremurul din martie 1977, din comunitățile cehe au fost trimise donații și ajutoare către localitățile afectate, iar la două săptămâni după revolta de la Brașov, două ziariste din Cehoslovacia au făcut o scurtă vizită la Sfânta Elena, discutând cu oamenii. După plecarea lor a urmat o anchetă și autoritățile comunale (primărie, miliție) au fost aspru admonestate pentru că nu au împiedicat interviurile ziaristelor, însă după un timp totul a revenit la normal și viața și-a urmat cursul firesc.

În ciuda tuturor greutăților, comunitățile cehe au reușit să supraviețuiască sub regimurile totalitare care au condus România timp de cinci decenii, între anii 1938 și 1989.

Demografie

Avântul edilitar din satele cehe a fost strâns legat de sporul demografic, dar și de migrațiile ulterioare stabilirii în Banat. Familia a fost nucleul de bază al comunităților cehe și în mod obișnuit cuprindea soțul, soția și 2-3 copii, dar erau și destul de multe familii cu 4-6 copii, iar familiile baptiste din Sfânta Elena aveau chiar 10-12 copii. Raporturile dintre membrii adulți ai familiei erau de egalitate, totuși bărbatul era socotit capul familiei, căci, de regulă, era singu-

rul salariat și avea rolul decizional. Femeile cehe se măritau, de obicei, la 16-17 ani și se ocupau cu creșterea copiilor, unele munci ale câmpului și treburile casnice. În familie, copiii erau foarte ascultători și disciplinați, fiind folosiți la diferite munci ușoare: pășunatul și adăpatul vitelor, culegerea fructelor, la bucătărie și curățenie.

În unele sate precum Sfânta Elena și Bigăr, atât în cadrul comunităților catolice, cât și în cadrul celor baptiste s-au înregistrat și câteva căsătorii consanguine între rudele de gradul al III-lea sau al IV-lea. Echipe ale Institutului de Medicină Legală din Timișoara au studiat acest aspect, pentru a descoperi anumite semne degenerative la copiii rezultați din asemenea căsătorii, dar nu au tras vreun semnal de alarmă și dreptat aceste practici au fost abandonate.

De asemenea, și factorul economic a favorizat progresul edilitar și sporul demografic, căci deschiderea unor obiective industriale (mai ales mine) în sudul Banatului, unde s-au angajat mulți cehi, a îmbunătățit considerabil situația materială a unor țărani, care până atunci trăiau doar din agricultură.

În anexa de la sfârșitul capitolului am prezentat situația demografică în satele cehe, începând de la prima statistică din anul 1830, înregistrată de Czoering, și până la recensământul din 1966 și totodată am consultat și am comparat și alte izvoare. Pe marginea tabelului, considerăm că trebuie să facem câteva observații:

- Sfânta Elena – în anul 1854 ar fi trebuit să aibă o populație mai numeroasă, din moment ce, în anul 1847, cei 118 locuitori din Elisabetfeld s-au mutat la Sfânta Elena, care avea 338 de locuitori. În anul 1949 localitatea a suferit o scădere drastică de populație, atât din cauza deceselor provocate de război, cât mai ales a reemigrării în Cehia.
- Gârnic – aceeași scădere bruscă de populație în anul 1949, provocată de aceleași cauze ca la Sfânta Elena.
- Bigăr înregistrează o creștere numerică a populației în anul 1966, datorată nu atât sporului demografic, cât mai ales înființării unor colonii muncitorești legate de exploatarea minieră și forestieră deschise lângă sat.
- Eibenthal – în recensămintele din 1910, 1928, 1930, și 1966 apare împreună cu colonia minieră Baia Nouă, la 2 km de sat, care avea o populație fluctuantă. În realitate, doar Eibenthal avea o populație de: 780 de locuitori în 1910; 976 de locuitori în 1928; 590 de locuitori în 1930; 476 de locuitori în 1966.
- Ogradena Nouă – între 1890 și 1910 a înregistrat un spor de populație de 48 de persoane, mai ales datorită faptului că, în anii 1890–1896, s-au stabilit în sat câteva familii croate, care dreptat au fost asimilate (Schlögl 1925: 39).

În afară de cele șapte sate cehe, comunități destul de numeroase de cehi existau în mai multe localități din Banat, și anume:

- Berzasca – 170 de cehi în 1930 și 127 în 1966;
- Cozla (comuna Berzasca) – 41 de cehi în 1966;
- Liubcova (comuna Berzasca) – 91 de cehi în 1930, 71 în 1966;
- Moldova Nouă cu Moldova Veche – 71 de cehi în 1930, 61 în 1966;

- Orșova – 164 de cehi în 1930, 234 în 1966 (stabilirea unor cehi afectați de creșterea Dunării);
- Zlatița (comuna Socol) – 192 de cehi în 1930, 146 în 1966;
- Bozovici – 68 de cehi în 1930;
- Reșița – 682 de cehi în 1910, 500 în 1930;
- Anina – 800 de cehi în 1910;
- Timișoara – 350 de cehi în 1910;
- Arad – 133 de cehi în 1910;
- Caransebeș – 132 de cehi în 1910;
- Peregul Mare – 300 de cehi în 1930;
- Scăiș (lângă Lugoj) – 180 cehi în 1930;

Existau cehi și în alte localități din România (București, Ploiești, Galați), însă în comunități mai puțin numeroase.

Recensământul maghiar din 1910 releva faptul că în întreg comitatul Caraș-Severin erau 9 200 de cehi.

Însă după formarea statului independent cehoslovac (decembrie 1918), în recensămintele românești din perioada interbelică, deseori cehii și slovacii erau „luați laolaltă” și socotiți cehoslovaci, ceea ce îngreunează determinarea numerică clară a celor două etnii.

František Jíří Noška, atașat de presă la Ambasada Cehoslovaciei din București, considera că, în anul 1928, în județele Caraș și Severin trăiau circa 11 000 de cehi (Noška 1929: 661).

În ce privește „compoziția etnică” a celor șapte sate cehe, atât conscripțiile austriece și austro-ungare, cât și recensămintele românești relevă faptul că, în anumite perioade de timp, în aceste sate s-au stabilit în număr mic și locuitori de altă etnie, unii din motive profesionale, alții chiar în urma unor căsătorii mixte. Astfel:

- la Gârnice, în 1910, erau 15 maghiari, în 1928 erau 24 de români, în 1930, 6 români și 3 germani, iar în 1966 erau 16 români;
- la Sfânta Elena, în 1910, era un maghiar, în 1930, 8 români, iar în 1966 erau 10 români;
- la Eibenthal, în 1910, erau 31 de maghiari, în 1928, 100 de români, 12 maghiari, 18 sârbi și 9 evrei, iar în 1966 erau 23 de români și 4 sârbi;
- la Bigăr, în 1930, erau 13 români și 7 germani;
- la Ogradena Nouă, în 1910, erau câteva familii de croați, în 1928 erau 97 de români, iar în 1930 apar consemnați 90 de români, 5 germani, 4 maghiari și 2 sârbi;
- în anii '60 ai secolului al XX-lea, în unele sate cehe s-au așezat și câte 1-2 familii de romi, care, de regulă, au înființat ateliere de fierărie.

În concluzie, din datele statistice reiese o continuă creștere a numărului populației în cele șapte comunități principale din Banatul de Sud, de la 2 374 de cehi în 1830 la 4 859 în 1930, urmând apoi o scădere provocată de unele mutări peste hotare (cum ar fi în Argentina), de al Doilea Război Mondial și de reemigrarea masivă în Cehia. Recensământul din anul 1956 releva faptul că, în întreaga Clisură a Dunării, 8 887 de locuitori se declaraseră de naționalitate

cehă, însă la sfârșitul perioadei comuniste se estimează că erau circa 5 000, din care 3 200 în cele șase sate cehe, iar în prezent mai sunt doar 1 479.

Privire generală asupra proprietății și a ocupațiilor în Banat și în zona graniței militare, în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea

Pe teritoriul confiniului militar, regimul proprietății și al meseriilor a fost reglementat de trei legi grănicerești principale:

- Statutul grăniceresc din 1754, numit *Militärgrenzrechte für das Karlstädter und Varasdiner Generalat* („Drepturile confiniare militare pentru generalatul Carlstadtului și Varasdinului”);
- Legea fundamentală grănicerească din 7 august 1807, care la capitolul I (41 de articole) prevedea că teritoriul graniței constituia o feudă militară, dreptul suprem de proprietate revenind împăratului, în timp ce grănicerul era doar beneficiar al pământului, în calitate de „vasal”. Conform legii, grănicerul apărea doar ca un fel de arendaș, cărui i se dădeau în folosință loturi de 24, 18, 12, 6 și 3 iugăre. Capitolul II (13 articole) se referea la meșteșuguri și stabilea că grănicerilor le este îngăduit să se ocupe de meșteșuguri, în primul rând pentru asigurarea nevoilor interne și mai puțin pentru valorificarea produselor realizate.
- Legea de bază pentru granița militară croato-slovenă și sârbo-bănățeană din 31 martie 1850, care preciza că toate pământurile locuitorilor din graniță constituiau proprietatea deplină a comunionului (deci a locuitorilor), cu condiția de a îndeplini toate obligațiile grănicerești. (Groza 1983: 41)

Așa cum s-a mai menționat, în zona graniței militare (confiniu) autoritățile militare grănicerești organizau, dirijau și controlau finanțele, construcțiile, proprietățile, pădurile, justiția, învățământul etc.

Deci printre primele slujbe ale coloniștilor cehi de pe teritoriul confiniului militar a fost slujba militară de grăniceri, în cadrul celor două regimente amintite mai sus. Aceasta dura 12 ani astfel: după 6 săptămâni de instrucție la sediul companiei, proaspătul grănicer trebuia să execute „serviciul de cordon”, adică patrularea pe graniță timp de o săptămână, după care o săptămână era liber și așa mai departe, timp de 12 ani. Serviciul de supraveghere a graniței se executa la diferite fortificații (pichete). De exemplu, cehii din Ravensca executau serviciul la cetatea Trikulje de pe Dunăre, de lângă localitatea Svinița, până la care aveau de mers pe jos nouă ore, iar cehii din Sfânta Elena executau serviciul la o fortificație de lângă stâncă Babacai. Pichetele erau așezate la o distanță de 1,5 km unul de altul, de-a lungul Dunării.

La stabilirea în Banatul de Sud, coloniștii cehi au primit un certificat prin care li se asigurau următoarele: 9 iugăre de pământ arabil (1 iugăr = 0,5775 ha),

3 iugăre de fânețe, un iugăr pentru casă și curte, scutire de dări pe 5 ani pentru pământ și pe 10 ani pentru pădure, pentru primul an semințe gratuite pentru semănat, lemne de foc și pentru construcții și dreptul de pășunat al animalelor proprii. Alte avantaje ale grănicerilor erau: plata a 12 galbeni pentru hrană și uniformă, scutire de taxe pentru creșterea a 15 porci.

Însă pe lângă obligația efectuării serviciului militar în graniță, ei trebuiau să participe la diferite munci obștești astfel: 12 zile pe an cu brațele și 3 zile pe an cu atelajele, pentru care primeau 20 de creițari de persoană pe zi și mai primeau 3 creițari vara și 6 creițari iarna pentru o oră de căraușie.

După trecerea perioadei de scutire de impozit (5 ani), grănicerii aveau obligația să plătească anual următoarele impozite:

- pentru un iugăr de pământ sau fânețe de categoria I, 32 de creițari, de categoria a II-a, 26 de creițari, și de categoria a III-a, 18 de creițari;
- pentru un iugăr de livadă și grădină, 40 de creițari;
- pentru un iugăr de pășune de categoria I, 26 de creițari, de categoria a II-a, 20 de creițari, și de categoria a III-a, 14 creițari;
- pentru un iugăr de vie, 3 galbeni.

Marea majoritate a grănicerilor cehi au rămas soldați și unii au devenit subofițeri și chiar ofițeri. Astfel, Josef Boháček din Sfânta Elena este menționat prin anul 1846 ca ofițer la Compania din Pojejena, iar *Historia Domus* a parohiei din Gârnic îl menționează pe Alois Hallada, „fiu al satului”, care în anul 1903 avea gradul de *feldmarșál-poručík* și a dăruit două perne de altar pentru biserica romano-catolică din Gârnic (*Historia Domus* a Parohiei din Gârnic, pag. 350).

După desființarea graniței militarizate în anul 1873, satele cehe au fost incluse în structurile administrativ-teritoriale civile nou înființate și evoluția lor economică s-a desfășurat în strânsă legătură cu situația economică generală a Banatului, fie că a făcut parte din Austro-Ungaria, fie din România (după Marea Unire din 1918).

În anul 1900, suprafața arabilă a întregului Banat reprezenta 10,13% din totalul suprafeței arabile a Ungariei și 10,99% din terenurile însămânțate (Munteanu 2008: 251). Din aceasta, comitatul Caraș-Severin avea o suprafață arabilă de 718 170 de iugăre. În anul 1910, unei localități din plasa Bozovici îi reveneau în medie 10 725,8 iugăre, în plasa Orșova, 7 582,5 iugăre, iar în plasa Moldova Nouă, 3 173,1 iugăre.

O trăsătură esențială a proprietății în această perioadă a fost insuficiența pământului și preponderența numerică a țăranimii sărace, indiferent de etnie (inclusiv cehi). Astfel, terenurile de până la 10 iugăre totalizau o suprafață de 222 246 de iugăre, adică 30,93% din terenurile comitatului, iar țăranii cu loturi de 5-10 iugăre reprezentau circa 22% din totalul proprietarilor agricoli, dar nu posedau decât 14,1% din terenurile folosite (Munteanu 2008: 222).

În graniță situația era și mai dramatică, tocmai de aceea Coriolan Brediceanu, în discursul ținut în Dieta maghiară la 19 mai 1908, sublinia că „în fosta graniță militară există 500 000 de iugăre de pământ, jumătate administrată de stat, jumătate de comunitățile de avere. Cu toate acestea se simte o acută lipsă de pământ” (Munteanu 2008: 231).

Principalele legi economice care au influențat și satele cehe după desființarea graniței militare au fost:

- 1894 – Legea XII sau Legea despre economia și poliția de câmp (rurală), elaborată de ministrul agriculturii András Bethlen, conform căreia comunele decideau asupra modului de cultivare a suprafețelor arabile din cuprinsul hotarului, stabileau repartizarea culturilor și alternanța anuală a acestora pe parcelele arabile existente în hotar. De asemenea, se înființau stațiuni de prășire (montă).
- 1896 – Legea XXVI sau Legea despre boalele de vite și despre veterinari, care stabilea o serie de măsuri sanitare pentru protecția vitelor, măsuri privind vânzarea și sacrificarea animalelor.
- 1899 și 1907 – legi prin care autoritățile locale primeau largi atribuții în stabilirea impozitelor plătite la stat și se stabileau măsuri de sprijinire și încurajare pentru înființarea de întreprinderi industriale.
- 1921 – Legea pentru definitivarea reformei agrare în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

Ocupații, meserii, îndeletniciri, slujbe

Evoluția vieții economice și sociale a cehilor din Banatul de Sud s-a desfășurat în strânsă legătură și cu diferitele condiții fizico-geografice din regiune. De fapt, factorii naturali au influențat permanent, mai mult sau mai puțin, întinderea și dinamica suprafețelor cultivate și în general ocupațiile cehilor.

Agricultura

Principala ramură economică în comunitatea cehilor sud-bănățeni a fost agricultura. De altfel, majoritatea coloniștilor veniți din Cehia au fost țărani săraci, cu gospodării mici, iar alții au fost meșteșugari.

Cultivarea pământului • A fost ocupația constantă și primordială. Primii coloniști stabiliți la Elisabetsfeld și Sfânta Elena (1823–1825) au primit la sosire de la antreprenorul Iosif Magyarly (numit în unele izvoare și Margulia) și cu aprobarea autorităților grănicerești câte două iugăre de pământ arabil de familie și trei iugăre de fânețe în extravilan și grădina gratuit, și scutiri de dări 10 ani (Moisi 1938b: 246).

Famiile de cehi care au intemeiat în anul 1828 satul Bigăr (Schnellersruhe) au primit fiecare câte 20 de iugăre de pământ de familie, o vacă, un bou și hrană pentru ei și pentru vite (Moisi 1938b: 94). În celelalte localități s-au primit suprafețe asemănătoare. În general, media de teren, cu păduri cu tot, acordată

satelor cehe a fost de 12 iugăre de familie, iar mai târziu familiilor care au dorit păduri în plus li s-a acordat, cu obligația de a preda lemnul, iar impozitul a fost de 5 creițari pe un iugăr.

Dintre satele cehe întemeiate în Banatul de Sud, hotarul satului Bigăr din plasa Moldova Nouă era cel mai întins, măsurând 7 122 de iugăre în 1895 și 7 112 iugăre în 1910, cuprinzând 70 de case și 373 de locuitori. Urma apoi satul Eibenthal din plasa Orșova, cu 4 939 de iugăre, 144 de case și 848 de locuitori, apoi Ravensca din plasa Bozovici, cu 4 344 de iugăre, 81 de case și 355 de locuitori, apoi Gârnic din plasa Moldova Nouă, cu 4 300 de iugăre în 1895 și 4 100 de iugăre în 1910, având 207 case și 1 048 de locuitori. Sfânta Elena din plasa Moldova Nouă avea un hotar de 2 539 iugăre în 1895 și de 2 550 de iugăre în 1910, cu 177 de case și 814 locuitori. Cele mai reduse hotare le aveau Ogradena Nouă din plasa Orșova, cu 1 183 de iugăre, 54 de case și 163 de locuitori, și Șumița din plasa Bozovici, cu 1 160 de iugăre, 94 de case și 423 de locuitori (Munteanu 2007: 157–159). Suprafața întinsă a hotarului în cazurile Bigăr, Eibenthal și Ravensca se datorează și reliefului foarte accidentat din preajma satelor, impropriu practicării agriculturii, de aceea sătenii trebuiau să meargă cu căruțele o oră pentru a ajunge la terenurile agricole.

De asemenea, în multe locuri din apropierea satelor, stratul de sol este destul de subțire (15 cm la Șumița, 30 cm la Gârnic și Sfânta Elena), sub el fiind stâncă tare sau calcaroasă, iar la Ravensca solul este nisipos și la Sfânta Elena argilos (argilă rece). La Gârnic și Sfânta Elena (în locul numit Patrie) este un sol negru, roditor. Calitatea solului a influențat producțiile agricole în satele cehe.

Pentru creșterea suprafețelor cultivate, coloniștii cehi au practicat defrișarea pădurilor aflate în apropierea satelor. Astfel, după reforma agrară din 1921, hotarele satelor cehe se prezentau astfel:

Șumița

- pământ lucrat – 680 de iugăre, din care: categoria I – 80 de iugăre, categoria a II-a – 250 de iugăre și categoria a III-a – 350 de iugăre;
- pășuni și crânguri – 465 de iugăre;
- suprafața gospodăriilor – 75 de iugăre (116 case);

Ravensca

- pământ lucrat – 2 000 de iugăre, din care: categoria I – 500 de iugăre, categoria a II-a – 700 de iugăre și categoria a III-a – 800 de iugăre;
- pășuni și crânguri – 1 260 de iugăre;
- suprafața gospodăriilor – 80 de iugăre (86 de case);

Gârnic

- pământ lucrat – 3 500 de iugăre, din care: categoria I – 800 de iugăre, categoria a II-a – 1 200 de iugăre și categoria a III-a – 1 500 de iugăre;
- pășuni și crânguri – 1 300 de iugăre;
- suprafața gospodăriilor – 115 iugăre (217 case);

Sfânta Elena

- pământ lucrat – 1 100 de iugăre, din care: categoria I – 400 de iugăre, categoria a II-a – 300 de iugăre și categoria a III-a – 400 de iugăre;

- pășuni și crânguri – 1 450 de iugăre;
- suprafața gospodăriilor – 120 de iugăre (224 de case);

Bigăr

- pământ lucrat – 4 000 de iugăre, din care: categoria I – 800 de iugăre, categoria a II-a – 1 000 de iugăre și categoria a III-a – 2 200 de iugăre;
- pășuni și crânguri – 3 500 de iugăre;
- suprafața gospodăriilor – 62 de iugăre (92 de case);

Eibenthal și Baia Nouă

- pământ lucrat – 2 000 de iugăre, din care: categoria I – 500 de iugăre, categoria a II-a – 700 de iugăre și categoria a III-a – 800 de iugăre;
- pășuni și crânguri – 2 850 de iugăre;
- suprafața gospodăriilor – 89 de iugăre (130 de case);

Ogradena Nouă

- pământ lucrat – 600 de iugăre, din care: categoria I – 80 de iugăre, categoria a II-a – 200 de iugăre și categoria a III-a – 320 de iugăre;
- pășuni și crânguri – 433 de iugăre;
- suprafața gospodăriilor – 50 de iugăre (37 de case).

Totalul averii funciare a satelor cehe era estimat la 133 190 500 de lei (Urban 1930: 69–70).

În ceea ce privește numărul de proprietăți agricole în anul 1910, ponderea principală au avut-o proprietățile mici, de până la 10 iugăre. Astfel:

- la Ravensca, din 77 de proprietăți agricole, 55 aveau cel mult 10 iugăre suprafață și doar 22 aveau peste 10 iugăre;
- la Șumița erau 79 de proprietăți agricole, din care 58 până la 10 iugăre și 21 peste 10 iugăre;
- la Bigăr erau 66 de proprietăți agricole, din care 52 aveau până la 10 iugăre și 14 aveau peste 10 iugăre;
- la Sfânta Elena, din 159 de proprietăți agricole, 109 aveau până la 10 iugăre și 50 aveau peste 10 iugăre, însă numai una singură avea 20 de iugăre;
- la Gârnic erau 187 de proprietăți agricole, din care 141 erau de până la 10 iugăre și 46 aveau peste 10 iugăre, dintre care o singură proprietate avea 28 de iugăre;
- la Ogradena Nouă erau 19 proprietăți agricole, din care 18 până la 10 iugăre și una peste 10 iugăre;
- doar la Eibenthal cele două categorii de proprietăți erau mai apropiate numeric: 35 de proprietăți mici și 27 de proprietăți de peste 10 iugăre, în total fiind 62 de proprietăți agricole.

Preponderența micii proprietăți funciare de până la 10 iugăre, reprezentând de fapt țărâtimea săracă, se regăsește nu numai în satele cehe, ci și în alte localități de pe Clisură. De exemplu, la Pescari (Coronini), sat românesc, din 195 de proprietăți agricole, 194 aveau până la 10 iugăre, iar la Belobreșca, sat sârbesc de lângă Moldova Nouă, erau 175 de proprietăți agricole, din care 126 aveau până la 10 iugăre și 49 aveau peste 10 iugăre.

Majoritatea pământurilor agricole ale cehilor au rezultat în urma defrișării pădurilor, de aceea terenurile pentru agricultură au fost destul de reduse. De

exemplu, după recensământul agricol din 1895, la Bigăr, din 7 122 de iugăre, cât avea hotarul, doar 220 de iugăre erau pentru arătură și 41 de iugăre pentru grădină; la Gârnic, din 4 300 de iugăre, cât era hotarul satului, 1 279 erau alocate arăturii și 52 de iugăre pentru grădină, iar la Sfânta Elena, din hotarul satului, de 2 539 de iugăre, doar 636 de iugăre reprezentau arătura și 36 de iugăre erau grădină (Moisi 1938b: 31).

La fel ca în alte părți ale Banatului, și în satele cehe s-a practicat exploatarea pământului prin arendășie. De exemplu, în anul 1895, din cele 7 122 de iugăre ale satului Bigăr, 19 iugăre erau exploatate în arendă; la Gârnic, din cele 4 300 de iugăre ale hotarului, 192 de iugăre erau în arendă, iar 11 iugăre, cu uzufruct; iar la Sfânta Elena erau 2 539 de iugăre în hotar, din care 156 de iugăre se exploatau în arendă și un iugăr, în uzufruct (Moisi 1938b: 32).

Dintre culturile agricole, mai răspândite au fost culturile cerealiere: grâul, orzul, ovăzul și secara, dar pe suprafețe relativ mici. Satul Gârnic dădea cele mai mari producții de grâu, de aceea austriecii l-au și denumit *Weitzenried* (*Weitzen* – „grâne” și *Ried* – „lan”), iar maghiarii, *Szörénybuzás* (*búza* – „grâu”). Astfel, un hectolitr de grâu cântărea 83,85 kg. La Sfânta Elena porumbul era cultura principală, urmat de secară, grâu, ovăz și cartofi, dar în producții mai mici. La Ravensca s-au dezvoltat mai ales cultura secarei și a cartofilor, iar la Șumița, a ovăzului, cartofului, porumbului și grâului; însă în anii grei, cehii din sudul Banatului au fost nevoiți să cumpere făină și porumb pentru hrana lor și a animalelor. Se apreciază că în satele cehe recoltele anuale acopereau doar 10% din necesitățile locuitorilor, aceștia trebuind să își completeze veniturile prin minerit și munca la pădure (Urban 1930: 67). De această situație s-au convins și autoritățile comuniste, care au înființat în anul 1960 întovărășiri agricole (numite „6 Martie”) la Sfânta Elena, Gârnic și Ravensca, încercând în mod „organizat” treieratul grâului în comun, dar și „predarea” aproape completă a boabelor la fondul de stat, ceea ce a periclitat starea materială a multor familii. În anul 1961 experimentul „tovărășiiilor” (denumirea populară) a fost desființat.

Există o practică specifică satelor Șumița și Eibenthal. La însămânțare se taie cartoful în patru părți și numai „colțul” se punea în pământ, iar restul era folosit pentru altceva. Această metodă a fost transmisă și în satele românești vecine. Cartoful era un aliment de bază, considerat dar dumnezeiesc pentru cehi, așa cum rezultă și din incantația bătrânului Peter Pinkava din Ravensca:

Brambory, brambory, to jsou Boží dary, Chudým jsou to toлары. Popřej nám je Bože, A bude nám dobře... [Cartofii, cartofii sunt daruri dumnezeiești, pentru cei săraci sunt taleri. Dă-ne, Doamne, mulți și va fi bine de noi.]

Alte plante cultivate au fost cele furajere, precum trifoiul, lucerna, sfecla, apoi legumele și zarzavaturile, pe suprafețele mici din grădini: castraveți, roșii, ardei; se mai cultivau dovleacul, fasolea, mazărea, floarea soarelui, macul și altele. Majoritatea legumelor și a zarzavaturilor se cultivau în grădinile de pe lângă case. Astfel, în Bigăr, grădinile totalizau 41 de iugăre, la Gârnic erau 52 de iugăre, iar la Sfânta Elena erau 36 de iugăre de grădină în anul 1895 (Moisi 1938b: 30).

În ceea ce privește producția agricolă a comunităților cehe din Banatul de Sud, din primul recensământ austriac care le consemnează rezultă că în anul

1831 coloniștii au semănat în total 631 de iugăre și 1 100 de stânjeni pătrați (un stânjen = 1,96–2,23 m) de grâu de toamnă și 1 556 de iugăre și 1 590 de stânjeni pătrați de grâu de primăvară; ei au recoltat 23 000 de măsurii de cartofi, sfeclă și cereale și 17 738 de căpățâni de varză (Ștěpánek 2005: 87). Erau primele semnale pozitive că acțiunea de colonizare a cehilor reușise și că noile colonii au început să progreseze, depășind faza de întemeiere și acomodare. Aceleași semnale pozitive sunt menționate de generalul de brigadă Schön von Trauenwert, împreună cu comisarul de război Kollman, în raportul lor după inspecția din iulie 1832, arătând că „la Eibenthal viile și pomii produc primele roade, la Frauenwiesse recolta este îmbelșugată, în Schnellersruhe pământul este de foarte bună calitate, produce și porumb [...] la fel și la Șumița, unde se produc toate păioasele și se coc și prunele, iar la Weizenried, pomii produc primele roade” (Marchescu 2006: 162–163).

Foarte bine dezvoltată a fost pomicultura. Astfel, recensământul agricol din 1895 menționează că la Bigăr existau 85 de meri, 62 de peri, 131 de cireși, 2 vișini, 5 piersici, 1 014 pruni, 45 de nuci și 44 de duzi (în total, 1 388 de pomi), adică 145 de iugăre de livadă. La Gârnic erau 315 meri, 228 de peri, 244 de cireși, 10 vișini, 2 piersici, 3 caiși, 5 793 de pruni, 213 nuci, 44 de duzi, în total, 6 852 de pomi, adică 445 de iugăre de livadă. La Sfânta Elena erau 314 meri, 208 peri, 229 de cireși, 20 de vișini, 90 de piersici, 4 caiși, 4 701 pruni, 382 de nuci, 14 migdali și 189 de duzi, în total, 6 151 de pomi fructiferi, adică 209 iugăre de livadă (Moisi 1938b: 30). Cehii erau foarte grijulii cu livezile lor, pe care le curățau periodic, le stropeau împotriva dăunătorilor, practicau altoirea arbuștilor. Dintre toți pomii fructiferi, poate cel mai îndrăgit era nucul, căci „din nicio curte sau grădină a unui ceh nu lipsea binecuvântatul nuc” (Moisi 1938a: 272).

Viticultura nu a fost o preocupare deosebită a țăranilor cehi, terenul accidentat nepretându-se pentru creșterea viței-de-vie. De aceea numai la Gârnic este menționat un iugăr de vie, iar la Sfânta Elena, cinci iugăre.

Incendiile erau principala calamitate care amenința gospodăriile și culturile cehilor, mai ales că sursele de apă erau reduse, iar mijloacele de stingere a incendiilor erau primitive. De aceea, mulți săteni și-au asigurat gospodăriile. De exemplu, în anul 1895, la Bigăr erau 20 de gospodării asigurate, la Gârnic, 28 de gospodării și trei suprafețe de pășune, iar la Sfânta Elena erau 61 de gospodării asigurate contra incendiilor.

Uneltele agricole folosite de țăranii cehi s-au menținut aproape neschimbate până la sfârșitul secolului al XX-lea, ele fiind confecționate de aproape fiecare gospodar. Astfel, pentru arat primii coloniști foloseau un fel de hârlețe numite *ruchadlo*, apoi s-au introdus plugurile. Izvoarele istorice menționează rolul inovator al învățătorului Jindřich Schlögl din Sfânta Elena, care treptat „a acumulat și mult pământ, aducând, după 40 de ani de la inventarea plugului de fier, unul și în Sfânta Elena, adică primul plug de fier în Clisură, binemeritând numele care i s-a dat de *Reformator*” (Moisi 1938a: 255). Plugurile erau trase la început de boi și vaci, apoi s-au folosit caii. Plugurile aveau două cuțițe, cu al doilea cuțit al plugului acoperindu-se brazda precedentă. Semnarea semințelor de grâu, seară etc. se făcea manual, după care urma grăparea cu

ajutorul grapei numite *brány*. În lunile iulie-august avea loc secerișul, care se făcea cu seceră. Încă din iarnă se pregăteau legături din paie de seceră cu care se legau snopii. La Ravensca și Eibenthal 15 snopi se aranjau în grămezi numite *mandele* sau *krstáče*, cu spicele în interior, iar ultimul snop se puneă cu spicele în direcția casei. La Gârnic se puneau 11 snopi, iar la Sfânta Elena, 13. După uscarea, snopii se aduceau în gospodărie și se depozitau în șuri până la treierat.

Treieratul era socotit o operațiune foarte importantă și dificilă, fiind nevoie de mobilizarea multor persoane (20-30 de oameni), mai ales rude. Treieratul se începea dimineața foarte devreme cu snopii de grâu, apoi ovăzul și seceră. Înainte se treiera manual cu o unealtă din lemn numită „cep”. Aceasta era o unealtă formată dintr-o coadă din lemn cam de 1,5 m lungime, la capătul căreia era prinsă cu șiret din piele de porc o bucată de lemn greu cu care se loveau spicele. În timpul muncii făcute de 3-4 femei era necesară păstrarea unui anumit ritm. De aceea au descoperit diferite zicători pentru păstrarea ritmului. Pentru bătaia în trei timpi se folosea zicătoarea *pes ště-ká*, pentru patru timpi, *Husa peče, sádlo teče* („Gâsca se frige, untura curge”). Pentru cantități mai mari se proceda astfel: spicele se întindeau pe un loc drept și curat din curte și peste ele erau plimbați boii, care scuturau astfel spicele. La Sfânta Elena s-au introdus pentru întâia oară treierătoarele mecanice, triorul (vânturătoarea), tocătorul de paie (rezancă) la sfârșitul secolului al XIX-lea. Apoi ele s-au răspândit treptat și în celelalte sate. De exemplu, în anul 1932, la Bigăr existau: o mașină de treierat, un trior, 90 de pluguri și 52 de grape de fier (Moisi 1938a: 297). Treierătoarele erau acționate de motoare pe benzină marca Langen&Wolf, iar mai târziu s-au adus din Cehoslovacia batoze marca Bubna Praha și din Austria batoze marca Hofher Schranz Wien. Printre primii care au achiziționat motoare pe explozie și batoze la Eibenthal au fost Anton Fikl, Alois Šrámek și František Steiner, la Sfânta Elena, Karel Kopřiva, Alois Hruža, Josef Hruža, Václav Černík și Alois Boháček, la Gârnic, Josef Bouda, Štěpán Němeček, Václav Kuska, Václav Nedvěd, la Ravensca, Jan Fiala, iar la Bigăr, Štěpán Mareš, Jan Hana, Herman Lissi și Ludvík Mleziva. În perioada interbelică instalarea batozelor se făcea doar cu aprobarea autorităților. După treierat paiele rămase se scuturau manual cu o furcă de lemn și se foloseau ca așternut și chiar nutreț pentru animale. Vânturătoarea, numită *fofr* sau *větrnáč*, curăța boabele de pleavă și selecta boabele mari de cele mici, pietricelele și boabele de neghină, după care boabele se măsurau cu banița (vas de lemn de 20 l) și se depozitau în podul caselor.

Un element esențial în gospodăria țaranului ceh era căruța, trasă de cai, boi sau vaci. Din recensământul agricol din 1895 aflăm că la Bigăr erau 4 căruțe trase de câte 2 cai, 26 de care trase de câte o pereche de boi și 5 care trase de vaci; la Gârnic erau 3 căruțe trase de câte un cal, 72 de căruțe trase de câte o pereche de cai, 76 de care trase de câte o pereche de boi și 5 care trase de vaci. La Sfânta Elena, tot atunci, erau 4 căruțe trase de câte un cal, 24 de căruțe trase de câte o pereche de cai și 43 de care trase de câte o pereche de boi (Moisi 1938b: 32). Iarna cehii foloseau sania, cu care transportau gunoiul de grajd la câmp. Mult timp ei nu au folosit îngrășămintele chimice și nici rotația culturilor. În general, căruțele

și săniile se construiau în comunitățile cehe de meșteri rotari, dar se procurau și de la târgurile din Sichevița, Moldova Nouă, Bozovici, Berzasca etc.

La Eibenthal și Ravensca se folosea și taliga, o căruță mai mică cu două roți, foarte potrivită pentru drumurile înguste și șerpuitoare printre stânci. La coborârea unor pante abrupte, frânarea roților de la căruță și taligă se făcea cu o pană cioplită din lemn de esență tare, care se atașa pe una dintre roțile din spate, blocând-o, și care astfel mergea târâș. La Ravensca se folosea și căruțul cu butoi pentru transportul apei de la mare distanță.

Creșterea animalelor • Fiind întemeiate în zone montane, se poate considera că una dintre cele mai importante ocupații în satele cehe a fost creșterea animalelor. Din recensământul agricol realizat de autoritățile austro-ungare în anul 1911 constatăm următoarele:

- la Ravensca erau 82 de crescători de animale și tot atâtea case;
- la Șumița erau 88 de crescători de animale și 94 de case;
- la Eibenthal erau 105 crescători de animale și 144 de case;
- la Bigăr erau 70 de crescători de animale și tot atâtea case;
- la Sfânta Elena erau 148 de crescători de animale și 177 de case;
- la Gârnic erau 188 de crescători de animale și 207 case. (Munteanu 2007: 291–306)

Deci, dintr-un total de 774 de case aflate în cele șase sate cehe, erau 681 de crescători de animale, adică aproape 88%. Între categoriile de animale crescute pe primul loc s-au situat cornutele, mai ales vacile și în mai mică măsură boii. Din recensământul agricol din anul 1895, urmat de cel din anul 1911, aflăm următoarea situație privind creșterea cornutelor:

- la Ravensca – 316 cornute în 1895 și sporește la 405 în 1911, iar media este de 4,93 cornute pe gospodărie;
- la Șumița – 354 de cornute în 1895 și sporește la 357 în 1911, iar media este de 3,79 cornute pe gospodărie;
- la Bigăr – 247 de cornute în 1895 și sporește la 279 în 1911, iar media este de 3,98 cornute pe gospodărie;
- la Sfânta Elena – 609 cornute în 1895 și scade la 549 în 1911, iar media este de 3 cornute pe gospodărie;
- la Gârnic – 927 de cornute în 1895 și scade la 891 în 1911, iar media este de 4,30 cornute pe gospodărie;
- la Eibenthal – 398 de cornute în 1895 și scade la 344 în 1911, iar media este de 2,38 cornute pe gospodărie.

Media generală pe cele șase sate cehe este de 3,64 cornute pe gospodărie. Scăderea numărului de vite la Sfânta Elena și Gârnic este cauzată și de emigrarea în S.U.A., Austro-Ungaria și Bulgaria a unor familii, în perioada 1900–1910, emigranții lichidându-și gospodăriile înainte de plecare. De asemenea, la Eibenthal, în 1890 s-a extins mina de antracit și tot mai mulți țărani și-au diminuat activitățile agro-pastorale, devenind mineri.

În general vacile crescute în satele cehe au fost din rasele Bălțata românească și Holstein. Vacile erau crescute în primul rând pentru lapte, care putea ajunge

la maxim 25 l pe zi la o vacă cu vițel. Unele gospodării mai sărace foloseau vacile la tracțiune și la arat. Specific satului Bigăr este jugul pentru o singură vacă, confecționat în gospodăria proprie astfel: un lemn curbat în sus, unul drept în jos, legate cu lanțuri reglabile după gâtul vacii; iar de la jug la plug se prindeau două lanțuri. Cehii „botezau” cornutele cu nume precum: Flora, Mișku, Prijan, Švajcí, Šandor, Lisa, Prijana, Breza.

După cornute, ca număr de animale crescute urmează porcinele. Cele mai răspândite rase de porci în satele cehe au fost: Duroc, Pik, Marele Alb, Bazna, Mangalița. Comparând recensămintele agricole din anii 1895 și 1911, rezultă următoarea situație:

- la Ravensca – 225 de porcine în 1895, sporește la 242 în 1911, media fiind 3 porci pe gospodărie;
- la Șumița – 71 de porcine în 1895, sporește la 101 în 1911, media fiind un porc pe gospodărie;
- la Bigăr – 135 de porcine în 1895, sporește la 154 în 1911, media fiind 2,2 porci pe gospodărie;
- la Eibenthal – 188 de porcine în 1895, sporește la 260 în 1911, media fiind 1,8 porci pe gospodărie;
- la Sfânta Elena – 464 de porcine în 1895, scade la 436 în 1911, media fiind 2,46 porci pe gospodărie;
- la Gârnic – 688 de porcine în 1895, scade la 267 în 1911, media fiind 1,28 porci pe gospodărie.

Media generală pe cele șase sate cehe era de aproape 2 porci pe gospodărie.

După părerea mea, calul a fost și a rămas animalul cel mai drag și mai apropiat de sufletul „pemului”, între cei doi realizându-se o adevărată comunicare afectivă. Mânzul era botezat de la naștere cu nume precum Vilma, Șargu, Tița, Loți, Pubi, Doina, Rigea. Caii erau foarte bine îngrijiți, curățați, potcoviți etc., erau folosiți rațional la tracțiune, arat, munca în pădure etc., fără să fie supuși la eforturi extenuante, de aceea rezistau în gospodării câte 25-30 de ani.

Principalele rase de cai au fost Muran și Lipițan. Nu toate familiile cehe și-au putut permite să întrețină cai, deoarece aceștia erau mai pretențioși decât vacile și mai scumpi. Un cal bun era evaluat la de 2-4 ori prețul unei vaci. La Gârnic și Ravensca se creșteau cai grei de munte, foarte mari și solizi. Iată cum a evoluat situația numerică a creșterii cailor, relevată de cele două recensăminte:

- la Ravensca – 32 de cai în 1895 și sporește la 49 cai în 1911;
- la Șumița – 10 cai în 1895 și sporește la 14 cai în 1911;
- la Bigăr – 8 cai în 1895 și sporește la 17 cai în 1911;
- la Sfânta Elena – 100 de cai în 1895 și sporește la 138 de cai în 1911;
- la Gârnic – 182 de cai în 1895 și sporește la 252 de cai în 1911;
- la Eibenthal – 65 de cai în 1895 și scade la 31 de cai în 1911.

Media generală pe cele șase sate cehe era de 0,64 cai pe gospodărie. Se poate observa că doar la Gârnic în 1911 numărul de cai (252) depășește numărul de gospodării (207), în celelalte sate raportul fiind negativ (Munteanu 2007: 291-306).

Importanța sectorului zootehnic în satele cehe a fost sesizată și de autoritățile comuniste, care, după anul 1950, au înființat stațiuni de montă (de fapt, un fel de grajduri) subordonate primăriilor, unde erau întreținuți și înlocuiți periodic diferiți reproducători, precum: 1-2 tauri, armăsari și vieri. Hrana lor era asigurată de pe terenurile primăriilor, lucrate de săteni, în contul obligațiilor anuale de muncă (prestații). După 1990 stațiunile de montă s-au închis. De-a lungul timpului îngrijitori la aceste stațiuni au fost: la Sfânta Elena: Josef Sauer, František Kuna, la Gârnic: Josef Houska, la Șumița: Josef Kalina, Karel Veverka, Emil Veverka la Eibenthal: Maria Urban și Dominik Faigl, iar la Bigăr și Ravensca nu s-au înființat.

Alte animale crescute în gospodăriile cehe au fost ovinele și caprinele:

Ovine:

- la Ravensca – 233 în 1895 și 249 în 1911;
- la Șumița – 49 în 1895 și 75 în 1911;
- la Eibenthal – 44 în 1895 și 90 în 1911;
- la Bigăr – 49 în 1895 și 0 în 1911;
- la Sfânta Elena – 194 în 1895 și 313 în 1911;
- la Gârnic – 267 în 1895 și 432 în 1911.

Caprine:

- la Ravensca – 9 în 1895 și 39 în 1911;
- la Bigăr – 4 în 1895 și 0 în 1911;
- la Sfânta Elena – 49 în 1895 și 267 în 1911;
- la Gârnic – 70 în 1895 și 106 în 1911;
- la Șumița și Eibenthal nu sunt menționate caprine.

Doar câteva familii țineau ovine și caprine și transmiteau această ocupație din generație în generație, marea majoritate a cehilor chiar disprețuind-o, tocmai de aceea, în zilele noastre, ea s-a diminuat considerabil și în unele sate chiar a dispărut.

Creșterea cornutelor și a cabalinelor s-a dezvoltat și în strânsă legătură cu suprafețele de pășune deținute de fiecare localitate. De exemplu, în anul 1895, satul Bigăr deținea 44 de iugăre de pășune, Gârnic, 66, Șumița, 51, Sfânta Elena, 742 de iugăre.

Tot de mai mică importanță în satele cehe a fost și a rămas apicultura, așa cum rezultă și din recensământul din 1895, când sunt menționate la Bigăr 10 roiuri de albine, la Gârnic 51 de roiuri, la Sfânta Elena 34 de roiuri, toate însă deținute doar de 3-4 gospodării.

Un rol foarte important în alimentația cehilor l-a avut carnea de pasăre, de aceea creșterea păsărilor s-a practicat în toate gospodăriile. De exemplu, în 1895, la Bigăr erau înregistrate 491 de păsări (8 păsări pe gospodărie), la Gârnic, 1 686 de păsări (8,55 păsări pe gospodărie) și la Sfânta Elena, 1 435 de păsări (8,80 păsări pe gospodărie) (Moisi 1938b: 34). Deci se întâlnea o medie de 8 până la 9 păsări pe gospodărie. Dintre păsări erau crescute mai ales găinile, căci în satele cehe cursurile de apă erau puține, de aceea rațele și găștele nu aveau condiții favorabile.

În perioada comunistă starea de sănătate a animalelor era supravegheată, chiar mai îndeaproape decât a oamenilor. Anual, în lunile ianuarie-februarie, cadrele didactice din sat, sub coordonarea primăriilor, efectuau recensământul animalelor. Săptămânal veterinarii din Moldova Nouă, Dubova, Bozovici și Șopot se deplasau în satele cehe, făcând diferite consultații, iar periodic echipe complexe de veterinari vaccinau animalele. În cazuri de urgențe apărute în lipsa veterinarilor calificați, din rândurile sătenilor „s-au calificat din mers” oameni simpli, felceri populari, care făceau injecții, tratamente, asistau fătările etc., fiind solicitați deseori. Asemenea felceri populari, care zeci de ani au fost la dispoziția sătenilor (dar având de fapt alte locuri de muncă), au fost: la Sfânta Elena, Alois Stehlik (miner), la Eibenthal, Tomeš Šrámek (morar) și Viktor Fikl (miner), la Ravensca, Jan Šubert (învățător), la Gârnic, Václav Roth, la Bigăr, Herman Lissi, la Șumița, Matěj Sýkora.

Meșteșugurile

Între ocupațiile de bază care au contribuit esențial la supraviețuirea comunităților cehe au fost meșteșugurile. Până aproape de revoluția din decembrie 1989, satele cehe au fost relativ izolate și autarhice, în interiorul lor producându-se aproape toate cele necesare traiului. În aceste condiții, treptat, unele familii de agricultori, deși și-au păstrat și pământurile, s-au specializat în diferite meserii și meșteșuguri. S-au putut astfel cristaliza adevărate dinastii în meseriile de tâmplar, fierar, dulgher, pantofar, zidar etc., implicând membrii aceleiași familii pe durate de mai multe generații. Transmiterea secretelor meseriei de la tată la fiu era un fapt obișnuit, mai cu seamă în lumea satelor bănățene, pe această cale fiind asigurat și un nivel relativ ridicat calitativ al produselor realizate.

Se consideră că ponderea meșteșugarilor în satele cehe a fost de 5% din populație.

Într-o statistică austro-ungară din anul 1910 este relevată situația micro-unităților industriale și a atelierelor meșteșugărești din satele cehe astfel:

- la Bigăr erau trei mici unități industriale fără angajați, în care lucrau proprietarul și familia sa. De asemenea, mai existau un fierar și un tâmplar;
- la Ravensca sunt consemnate patru microunități cu caracter industrial, din care trei fără salariați și una cu doi salariați, și mai era un fierar;
- la Șumița existau două microunități fără salariați, patru fierari, un tăbăcar, un pantofar și un zidar;
- la Eibenthal erau nouă microunități fără salariați și patru unități cu doi salariați; de asemenea, mai erau doi fierari, doi tâmplari, patru pantofari, un morar, patru dulgheri, doi cârciumari;
- la Sfânta Elena existau douăzeci de microunități fără salariați și alte șase cu câte doi salariați fiecare; de asemenea, mai existau doi fierari, un mecanic, doi tâmplari, un croitor, un pantofar, doi zidari;

- la Ogradena Nouă erau cinci microunități fără salariați, doi croitori, doi zidari, un dulgher, doi mecanici;
- la Gârnic, în anul 1895 sunt menționate două „întreprinderi industriale”, ca în anul 1910 să fie optsprezece unități industriale mici, fără salariați, și patru unități cu câte doi salariați fiecare, probabil calfe și ucenici, cât și doi fierari, un tâmplar, trei croitori, trei morari și trei cârciumari (Munteanu 2007: 259–264).

Creșterea numărului de microunități industriale și de ateliere meșteșugărești în mediul rural, în primele decenii ale secolului al XX-lea, a fost de fapt o caracteristică a întregului comitat Caraș-Severin și a Banatului în general. Astfel, numărul atelierelor familiale, fără muncă angajată și salariată, a crescut în Banat cu 6,9%, iar în cazul unităților cu 1-5 angajați sporul a fost de 21,2%. În comitatul Caraș-Severin atelierele care nu foloseau angajați aveau o pondere de 68,2% din totalul celor înregistrate în anul 1910 (Munteanu 2007: 356). Această creștere se evidențiază și în satele cehe; de exemplu, la Bigăr, în anul 1932, existau o cârciumă, trei ateliere de tâmplărie, două de croitorie, două de fierărie, șase dulgheri, patru zidari, un cizmar și un cioplitor în piatră (Moisi 1938a: 297); la Eibenthal, în anul 1924, există consemnate trei cârciumi, trei măcelării, două magazine mixte și câteva ateliere meșteșugărești (Urban 1930: 63).

Marea majoritate a bărbaților cehi erau „oameni universali”, adică pricepuți la toate, știind să își confecționeze în propria gospodărie diferitele unelte agricole și obiecte casnice necesare. Totuși, pentru practicarea constantă și bine delimitată a unei meserii trebuia obținută aprobarea autorităților. Pentru aceasta, meșteșugarii trebuiau să facă dovada absolvirii unei școli de ucenici și apoi să se înscrie în bresle. Organizarea breslelor o fost statuată printr-un regulament din anul 1813, reeditat în anul 1825, care stabilea că meșteșugarii trebuiau să posede o licență de funcționare și să plătească impozite la stat.

Una din primele meserii practicate de cehii din sudul Banatului, dar și de vecinii lor români și sârbi, a fost exploatarea pădurilor. De fapt, prin defrișarea pădurilor seculare, cehii și-au făcut loc pentru vatra satului, pentru terenurile agricole, pășuni și livezi. În perioada 1823–1829, cel care a dirijat afacerile cu lemne în Clisura de Sus a fost baronul Iosif Magyarly, antreprenorul pădurilor statului, care le-a dat primilor coloniști cehi unelte, vite, alimente, pe care ei le-au răscumpărat prin muncă. Lemnele exploatare de cehi au fost transportate de baron pe Dunăre cu șlepurile la Pančevo și Belgrad, sau la Timișoara pe Dunăre și Bega.

După desființarea graniței militarizate, pădurile de pe teritoriul confiniului militar aparținând de Regimentul nr. 13 Caransebeș au fost împărțite în două părți egale, între grăniceri și stat. În urma stăruințelor generalului Traian Doda, foștii grăniceri au decis administrarea în comun a pădurilor în cadrul unei „Comunități de avere” a fostului Regiment Româno-Bănățean nr. 13, care cuprindea 94 de localități, între care și Eibenthal, Șumița, Ravensca, Ogradena Nouă și Jupalnic. Pădurile comunității însumau o suprafață de 223 376,96 iugăre, având

o valoare de 16 233,136 florini. Satului Șumița i-au revenit 887 iugăre de pădure. Fiecare familie avea dreptul la 16 m steri de lemn și dreptul la pășunatul vitelor (Marchescu 1941: 18).

În 19 decembrie 1879 a avut loc prima adunare de constituire a „Comunității de avere”, generalul Traian Doda fiind ales președinte și apoi reales de șase ori consecutiv. Comunitatea a funcționat până în anul 1938 și a avut 16 președinți. În zona fostului Regiment Sârbo-Bănățean nr. 14 s-a format Comunitatea de avere a fostului regiment, cuprinzând 37 000 de iugăre de pădure, fânețe și pășuni. Comunitatea a avut sediul la Biserica Albă, iar din anul 1919 sediul s-a mutat la Moldova Nouă. Din suprafața de 37 000 de iugăre, Sfânta Elena a primit 852 de iugăre de pădure, Gârnic – 2 268 de iugăre și Bigăr – 6 694 de iugăre (Moisi 1938a: 30).

La fel ca în viața altor comunități, și în viața cehilor pădurea a jucat un rol foarte important, oferindu-le lemne pentru foc și pentru construcții, materie primă pentru diferite unelte și obiecte, fructe de pădure, furaje pentru animale etc. A fost și o sursă de câștig financiar direct, căci, de exemplu, la Gârnic și Ravensca, pe timpul iernii, bărbații plecau la pădure pentru a face metri cubi de lemne pentru ocoalele silvice. Acești muncitori, răspândiți și în alte părți din Banat, puteau câștiga cam 100 de lei pe zi (în anul 1924 pentru metrul cub de lemn pregătit primeau 40 de lei). (Urban 1930: 66) În perioada interbelică, majoritatea bărbaților cehi din Ogradena Nouă au fost angajați la societatea „Eissler și Biebel”, care, pe valea pârâului Mraconea, nu departe de sat, avea o mare exploatare forestieră cu gatere pe aburi. Nici după al Doilea Război Mondial exploatarea pădurilor nu a fost abandonată, ci dimpotrivă, s-a intensificat, căci în apropierea localităților Gârnic, Bigăr, Eibenthal și Șumița, s-au deschis sectoare ale I.F.E.T. (Întreprinderea Forestieră de Exploatare și Transport), unde au fost angajați și cehi și care au lucrat câteva decenii.

Alte meserii existente în satele cehe și care s-au menținut până aproape de 1990 au fost: fierar (*covaci*), tâmplar (*tišler*), morar, croitor (*šnaidr*), pantofar (*šuster*), rotar (*pinter*), tinichigiu (*clonfer*), dulgher, zidar, măcelar și altele. Prezentăm mai jos principalele meșteșuguri practicate în satele cehe, cât și principalele familii de meșteșugari:

Gârnic

- tâmplari : Pieček, Bouda, Altman;
- fierari: Němeček (1892) Maštalíř, Mašek, Bouda;
- morar: Šrámek;
- croitori: Roth, Bouda;
- tăbăcari: Veverka, Stehlík;
- tinichigiu: Němeček;
- rotari: Pešic, Němeček, Roth, Nedvěď;
- dulgher: Bouda;
- pantofar: Beránek;
- cârciumari: Volánek, Mariánus.

Sfânta Elena

- tâmplari : Ferdinand Pek, Václav Pek, Josef Pek, Josef Sauer;
- fierari: Adolf Hrdý, Josef Švejda, Josef și Václav Schneider;
- croitori: Josef Boháček (stabilit în Pojejena), Rudolf Kovářík, Iosef Hrůza;
- tăbăcar: Petr Hrůza;
- tinichigiu: Štěpán Hrdý;
- rotari: Václav Eliáš și Ferdinand Eliáš;
- dulgheri – zidari: Petr Kovářík, Václav Táborský, Josef Kůna, Josef Roth;
- cârciumari: Karel Čermák, Petr Kovářík, Alois Křivánek, Rudolf Kovářík, Josef Boháček – tatăl (cârciumă în Coronini);
- morar: Petr Kovářík.

Eibenthal

- tâmplari : František Šteiner, Josef Kocman, Štěpán Kocman;
- fierari: František Pešic, Antonín Pešic, Michal Weis;
- croitori: Iosef Karnoš, Václav Bradáč, Josef Jágr;
- morari: Tomeš Šrámek, Alojs Šrámek;
- tinichigii: Iosef Fickl, František Fickl;
- pantofari: Augustín Karban, Antonín Přelouček;
- rotar, dogar: Martin Jágr;
- dulgheri – zidari: Leopold Kocman, Štěpán Benec;
- măcelari: Albert Fickl, Antonín Kobau, Albert Woltr, Ján Weis;
- cârciumari: Jan Kotešovec, Jan Woltr, Kobau Anton (la Baia Nouă).

Șumița

- tâmplari : Štěpán Mudra, Josef Draxel;
- fierari: Václav Veverka și Josef Velich;
- croitori: Veronika Štiková, Helena Draxelová, Amálie Veverková;
- morari: Johan Kalina, Rudolf Kalina, Antonín Jakubovský;
- pantofar: František Kalina;
- rotari: Karel Veverka, Josef Draxel;
- dulgheri – zidari: Karel Kalina, Petr Turek;
- cârciumari: Václav Hrkal, Josef Hrkal, Josef Draxel, Václav Turek, Václav Draxel.

Bigăr

- zidar: Josef Řehák;
- tâmplar: František Dlouhý;
- fierari: Adolf Mleziva, Václav Mleziva;
- croitor: Václav Mareš;
- cârciumari: Josef Vochoc, František Řehák, Štěpán Hána;
- sanitar: Josef Hamata.

Ravensca

- tâmplari: Jan Palát, Jan Pražák, Fratišek Vokáč, František Holeček;
- fierari: Petr Hoták, Josef Špicl, František Špicl, Vojtěch Palát, Josef Palát, Josef Pražák, Tomáš Pražák, Václav Šubert, Václav Kotva, Alois Kotva;
- rotari: Petr Palát, Jan Kalina, František Vokáč, Jan Špicl;
- coșari: Tomáš Šubert, Josef Špicl.

Și în alte localități în care existau cehi se practicau diferite meserii astfel: la Clopodia, Michal Rehorek era fierar, iar Rudolf Parský era birtaș, la fel și Jan Fajgl din Nova Ogradena, iar la Peregul Mare, Karel Mičan era croitor, la fel ca Václav Šrámek din Ablian.

După anul 1950 în unele sate cehe s-au stabilit 1-2 familii de etnie romă, care au înființat ateliere de fierărie, precum: Dumitru la Ravensca, Jurj Mihai zis Lola la Sfânta Elena, Șein Ion zis Iovan la Eibenthal.

De asemenea, în toate satele cehe, în aproape toate gospodăriile, oamenii își confecționau singuri o încălțăminte ușoară, asemănătoare cu opincile, numită *bačkory*, folosită doar de femeile cehe. La Eibenthal, Bigăr și Sfânta Elena se confecționau din lână, prin tricotare, ca un ciorap, iar ca talpă se aplica o bucată de piele de porc, la Gârnic se făceau din postav, iar la Șumița talpa era din cauciuc, iar părțile laterale din postav (copiate de la românii din satele vecine).

Un meșteșug specific doar satelor Gârnic, Bigăr, Ravensca și Șumița era confecționarea brentelor. Cunoscuți meșteri brentari erau: Karban, Mašek, Křeš la Gârnic, Václav Škornička la Bigăr, Josef Fišer, Petr Mojžiš, Josef Mojžiš, Václav Fišer, Václav Mojžiš, František Vokáč, Václav Vokáč, Jan Kalina la Ravensca, iar la Șumița în aproape toate gospodăriile se făceau brente, mături, greble și furci din lemn.

O brentă este un coș alungit, cu patru picioare și cu două curele, pentru a putea fi purtat în spate, și se folosește mai ales de femei pentru a transporta legume, cartofi etc. Brenta se confecționează astfel: din timp se pregătesc bețe de alun drepte și de aceeași grosime, care se usucă și se taie în fâșii foarte subțiri cu un instrument special numit *dědek*, cuvânt care în limba cehă înseamnă „moșul”. Apoi se face un schelet din șipci de lemn printre care se împletesc fâșiile de alun. (Špicel–Šubert 2007: 132–134)

După anul 1950 au apărut și „meșteșuguri” mai moderne, de exemplu cele de fotograf (la Eibenthal, Josef Jágr, și la Sfânta Elena, Ferdinand Suaer și Karel Hrůza) și de depanator radio-tv (la Sfânta Elena, Ferdinand Suaer). Aceste „meserii” erau practicate doar pe lângă slujbele de bază. De asemenea, pentru întreținerea grupurilor electrogene au fost pregătiți și angajați din rândurile cehilor mecanici electricieni, precum: la Ravensca, Jan Mojžiš, la Eibenthal, Matěj Steiner, František Steiner și Jan Kotešovec, iar la Bigăr, Štěpán Mareš și Josef Mleziva.

În satele cehe, în atelierele de fierărie se confecționau potcoave și se potcoaveau vacile și caii, se făceau coase, seceri, sape, ciocane, topoare, diverse piese metalice pentru căruțe etc. O „instalație” de potcovit vitele era făcută din patru stâlpi de lemn, așezați vertical, cam de 2 metri înălțime, legați la 1 și 1,5 m înălțime de alți doi mai subțiri, așezați orizontal, vita fiind imobilizată cu două curele fixate de stâlpii verticali.

Tâmplarii confecționau, din lemn de brad, stejar, gorun, tei, fag, uși, ferestre, mobilă, obiecte casnice etc.

În atelierele de pielărie se confecționau harnașamente pentru cai, căpeștre frumos împodobite, numite *comote*, se prelucrau pieile de vânat etc. La confecționarea comotelor trebuiau să contribuie și tâmplarii.

În atelierele de croitorie se făceau costume bărbătești, dar și paltoane, pantalonii, veste. Croitorii foloseau mașini de cusut mecanice, vestitele mărci germane „Singer” și „Phaf”. Costumele naționale femeiești, precum și lenjeriile de pat și îmbrăcămintea pentru copii se confecționau în fiecare gospodărie de femeile cehe. De asemenea, în multe gospodării femeile cehe se ocupau și cu prelucrarea lânii. Astfel, după ce se tundeau oile, lâna era spălată și scărmanată cu mâna, după care era toarsă cu mașina de tors din lemn numită *kolovrat*. Însă majoritatea femeilor cehe cumpărau lână nescărmanată. Din lână ele făceau pulovăre, ciorapi *fusekle*, căciuli, mănuși etc. Multe fete și femei cehe brodau pe pânză carpete, care apoi se puneau pe perete în bucătărie, dar brodau și șorturi, batiste etc., cele mai multe broderii având motive florale.

Până în primele cinci-șase decenii ale secolului al XX-lea, multe fete și femei tinere din satele cehe plecau ca servitoare în orașele din Banat: Timișoara, Lugoj, Reșița, Moldova Nouă, Caransebeș, Orșova, la diferite familii înstărite de avocați, procurori, medici, ingineri etc. Cehoaicele erau socotite foarte cinstite, curate, harnice și foarte bune gospodine, de aceea erau la mare căutare.

O ocupație specifică cehilor din Gârnic a fost arderea varului, munții calcaroși din jurul satului fiind o sursă bogată de materie primă. Varul din Gârnic era foarte apreciat, fiind comercializat în toată Clisura de Sus.

Varul se producea astfel: pe versantul unui deal se săpa o groapă cu diametrul de 3 m și la fel de adâncă. Peste groapă se puneau niște șine din fier, ca un grătar, peste care se puneau bușteni de 1-2 m lungime și se săpa un șant cu rol de tiraj și evacuarea cenușii. Deasupra lemnului se ridica o construcție boltită, din pietre calcaroase, întoarse cu vârful în jos. Cele mai bune pietre calcaroase erau socotite pietrele adunate de pe câmpuri și văi și nu cele sparte din stânci. Construcția avea cam 90 cm înălțime și deasupra un coș (horn). De jur împrejurul construcției se încastrau în perete 10-12 butuci din lemn, care se aprindeau, ardeau și aveau rol de aeraj (țuguri), ajutând la aprinderea pietrei. Când totul era pregătit, se aprindeau lemnele și se lăsa să ardă până se aprindea și piatra. După aprinderea pietrei, întreaga construcție „se ungea” cu argilă moale, apoasă, pentru domolirea focului. Se lăsa să ardă mocnit cam 2-3 zile și în tot acest timp se consumau cam 36-38 de care cu lemne, obținându-se 10-12 tone de var. În cursul acestei munci dificile „vărării” consumau din plin țuică, pentru a-și dezinfecta gâturile. (Jech-Secká-Scheufler-Skalníková 1992: 38-39)

De asemenea, în izlazul comunei Gârnic, în perioada interbelică, s-a aflat și o formă de pământ numită caolin care, începând cu anul 1935, a fost exploatat ca vopsea. Patronii acestei „făbrițe” au fost Ferdinand Cosea și Epstein din București. Birourile firmei se aflau în centrul satului, fiind dirijate de Lájóš Merhaut, fratele învățătorului, iar producția, de maistrul František Schweiner. La această firmă au lucrat circa 20-30 de bărbați și femei. Vopseaua se ducea în port la Gornea, unde se încărca pe vapoare sau se transporta la tren, la gara Răcășdia de lângă Oravița. Firma a finanțat construirea drumului dintre Gârnic și Moldova Nouă. În anul 1949 activitatea întreprinderii s-a oprit.

Prin anii 1851-1856, tot cu producerea și comercializarea varului, dar în Moldova Nouă, s-a ocupat și Josef Boháček din Sfânta Elena, aflat în slujba unui

bogătaș din Moldova Nouă, numit Alexandru Fullop, care exploata mina și varnița (Moisi 1938b: 48).

Foarte importanți și respectați în comunitățile cehe erau morarii. Pentru cantități mai mici de boabe, aproape în fiecare gospodărie existau râșnițe confecționate din două pietre rotunde și plate, suprapuse; piatra de sus avea un orificiu în care se introducea un băț de corn prins de grindă, pentru a o învârti peste cea de jos, care era fixată. Pietrele aveau cioplite diverse asperități pentru a strivi boabele cât mai bine. Aceste râșnițe se foloseau mai mult pentru a obține uruială pentru hrana animalelor. Prima moară cehă cu două pietre, construită de Erariul austriac, este menționată încă în anul 1832, în satul Eibenthal, în raportul generalului von Travenwert.

Pentru măcinarea unor cantități mai mari de boabe s-au construit mori de apă. Astfel, în satul Gârnic, pe râul Camenița, s-au înființat trei mori, dintre care una, numită „moara lui Šrámek” (deoarece proprietarul se numea Karel Šrámek), avea și o instalație pentru produs scânduri (gater), iar Albert Kapic avea doar gater pentru scânduri; pe râul Gramenska din estul satului, în locul numit „U Petra”, s-au construit cinci mori de apă cu fus vertical și roată cu paletă, care există și astăzi, numite de localnici (din amonte către aval): Cilinder, Kotrlajka, Beránek, Maštaliř, Nová. Și la Eibenthal, pe râul Tisovița, au funcționat trei mori, dintre care două întemeiate în perioada interbelică, de cehii din familia Šrámek, veniți din Gârnic, iar a treia, mai mică, era numită *vodenice*. Aceasta din urmă a fost construită de familiile înrudite Nolbert Löw, Jáchym Löw, Silvestr Löw și Martin Jágr, iar pietrele de moară au fost făcute din cuarț, la Svinița. Fiecare familie avea câte o zi pentru măcinat, stabilită prin vot secret. Tot trei mori au existat și pe așa-numita „Vale cu Mori” de lângă Sfânta Elena.

Modul de construcție și de funcționare a morilor cehești de tip *vodenice* nu se deosebește de cel al morilor românești, doar denumirile părților componente sunt specifice (Dolângă 2000: 142). Astfel, „tubul” de lemn prin care cobora apa din captare se numește *butoň*, reducția sau dopul cu orificiu care se pune la capătul de jos al tubului se numește *galata* și era adusă de fiecare persoană care venea la măcinat, iar vălăul prin care se scurgeau boabele din coș deasupra pietrelor, cu o lungime de circa 30 cm, purta denumire de *korejtko*.

După al Doilea Război Mondial, morile lui Šrámek au fost închise și abandonate, iar *vodenice* a mai funcționat până prin anul 1992. Alte trei mori au existat la Ravensca, cinci la Bigăr, pe pârâul Bigărului, și patru la Șumița, toate asemănătoare cu moara cea mică de la Eibenthal. Pe în anul 1930, cehii Matei și Johan Kalina din Șumița au înființat pe râul Putna, în satul românesc Putna (la 5 km de Șumița), așa-numita „Moară a Pemului”, o instalație uriașă, cu două etaje, cu valțuri cumpărate de la Bocșa și Timișoara și care a funcționat până în anul 1995. De asemenea, la Ravensca a funcționat și o moară de vânt (eoliană).

O inițiativă economică interesantă s-a derulat la Sfânta Elena în perioada interbelică. Astfel, în anul 1927, un mic fabricant de textile din Cehoslovacia, numit Benjamín Ježek, de origine evreu, a instalat în casa unui localnic, numit

Josef Hrůza, zis Cojocar, de pe strada Englicko, 16 războaie de țesut manuale. La țeserea pânzei lucrau femeii din sat, care primeau 500 de lei pe săptămână, ceea ce reprezenta un câștig deosebit. Văzând că afacerea era profitabilă, în anul 1929 Ježek a deschis la Sfânta Elena o țesătorie sistematică. Pentru aceasta s-a asociat cu localnicul Fratišek Mocek. Acesta a cumpărat, tot pe strada Englicko, un teren de la Josef Švejda, cărui i-a dat 30 000 de lei și o casă. Pe terenul achiziționat, Mocek a construit repede o clădire și Ježek a adus câteva războaie de țesut mecanice, acționate pe benzină, angajând 15-20 de femei și 4-5 bărbați, cum au fost: Blahoslav Hrůza, Štěpán Mocek, Alois Pek, Václav Borovička, Josef Pitra. Se aducea bumbac și femeile din sat îl torceau manual, cu *kolovrat*. Acestea erau lucrătoare externe și nu angajate ale țesătoriei. Firele se vopseau și se țesau materiale care se trimiteau spre vânzare în toată lumea, mai ales în S.U.A. Se vindeau și în România, dar erau foarte scumpe. Lângă „fabrică” s-a deschis și un magazin de prezentare. Se producea canafas, poplin, stambă, delin, stofă, pânză, doc – toate de foarte bună calitate. Unele persoane mai au și acum lenjerie de pat din acele materiale și încă și-au păstrat culoarea originală și materialul rezistă.

Afacerea a mers foarte bine, influența lui Fratišek Mocek în fabrică a crescut foarte mult, numele său figurând pe etichetele sulurilor de stofă produse. Însă în septembrie 1934 rezervoarele de benzină au explodat, a izbucnit un incendiu puternic, câțiva angajați au fost răniți, iar în urma arsurilor căpătate, Fratišek Mocek a murit. După această nenorocire, văduva lui Mocek a vândut utilajele fabricii unui evreu din Oradea, unde s-au dus și câțiva muncitori de la Sfânta Elena. Ježek, în schimb, urmărit de creditori, în anul 1937 s-a refugiat în Argentina și astfel experiența industrială din Sfânta Elena s-a terminat nefericit.

Astăzi doar o clădire părăginită de pe strada Englicko amintește de acest experiment.³

Colonștii cehi au fost și pricepuți constructori și zidari, ridicând case, biserici, școli, folosind pământul, piatra, lemnul, varul și alte materiale. Ei au reușit să sape în roca dură fântâni cu izvor și fântâni pentru colectarea apei de ploaie de pe case, numite „bunare”.

Între anii 1837 și 1839, unii cehi din Sfânta Elena, împreună cu unii mineri din Moldova Nouă și Sasca, au muncit la construirea drumului Orșova – Baziaș de pe malul Dunării, primind ca plată 30 de creițari pe zi (Moisi 1938b: 26). La începutul secolului al XX-lea, cehii din Bigăr, sub conducerea inginerului austriac Adolf Handenhofen (sau Aldenhofen), au construit un drum pietruit de 17 km, între Bigăr și Cozla, pe care se circulă și azi.

Deși erau așezați pe Valea Dunării, coloniștii cehi nu au fost interesați de pescuit, spre deosebire de locuitorii din satele românești și sârbești învecinate, precum Coronini, Liubcova, Pojejena, Belobreșca, pentru care pescuitul era o sursă importantă de hrană și câștig. În schimb, vânătoarea era practică mai ales la Bigăr, Eibenthal, Șumița. Se vânau: mistreți și iepuri, care amenințau

3 Declarație luată de la Rozi Eliášová, născută Mocková, fiica lui Fratišek Mocek, fostă angajată a țesătoriei.

culturile agricole, căprioare, lupi, vulpi, jderi și chiar urși. Vânători cunoscuți erau: Antonín Mleziva, František Mleziva și Václav Lissi din Bigăr, Štěpán Wagner, Jan Urban, Václav Urban, Václav Woltr, Jan Vochoc din Eibenthal.

Din rândurile cehilor s-au ridicat și lucrători silvici (codreni sau pădurari), precum: František Nejedlý din Ogradena Nouă, codrean în forestiera (ocolul silvic) Orșova (în 1880), Adolf Veselý, tot din Ogradena Nouă (1930), Vencel Balat din Ravensca, codrean în forestiera Bozovici (în 1880), Ferdinand Boháček, originar din Sfânta Elena, dar stabilit în Pojejena de Sus, care prin anii 1892–1893 a urmat școala de pădurari din Budapesta, cu timpul devenind chiar inspector silvic la Pojejena, František Mleziva din Bigăr (în perioada interbelică), Karel Veverka din Șumița, Štěpán Kapic și Václav Roth din Gârnic și Josef Eliáš și Václav Schneider din Sfânta Elena (toți în perioada comunistă).

În satele cehe, un rol important în menținerea legăturilor cu exteriorul au avut poștașii, care în trecut umblau, fie călare, fie pe jos, distanțe lungi pentru transmiterea corespondenței. Asemenea poștași au fost: la Sfânta Elena: Blahoslav Klepáček, František Eliáš și Johana Roch, la Gârnic: František Roth, la Bigăr: Alois Karban și Josef Řehák, la Șumița: Matěj Velich, Václav Velich și Josef Šembera, la Ravensca: Antonín Šubert, la Eibenthal: Aloisia Jáger, Ana Urban.

Mineritul

Istoria cehilor din Banat a fost strâns legată de minerit. Această ocupație a devenit treptat principala sursă de câștig și prosperitate a comunităților cehe, de aceea închiderea minelor după anul 1990 a provocat reemigrarea tineretului în Cehia, cu consecințe demografice nefaste, și o decădere a bunăstării în satele cehe.

De fapt, angajarea cehilor în mine s-a făcut treptat, după desființarea graniței militarizate (1873) și mai ales după anul 1918. A trebuit să se producă lent o schimbare de mentalitate (teama de subteran), grăbită și de avantajele materiale oferite minerilor de întreprinderi. Astfel, în anul 1910 doar la Eibenthal erau înregistrați 169 de mineri din 848 de locuitori; în celelalte sate numărul minerilor era mult mai mic: doi la Gârnic și patru la Bigăr (Munteanu 2007: 88–105).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la minele de cărbuni din Banat ziua de muncă era stabilită la 12 ore, de la 6 dimineața la 6 seara, cu o pauză de masă de o oră și jumătate, și pentru aceasta un miner era retribuit cu 45 de creițari pe zi, iar un copil primea 12 creițari pe zi. Din cauza muncii epuizante, a condițiilor grele, a protecției muncii precare, de-a lungul anilor mulți mineri au murit, alții au rămas infirmi, alții s-au îmbolnăvit de silicoză. Principalele legi care au reglementat munca în mine au fost:

- 1854 – patentă imperială austriacă;
- 1924 – Legea minelor;
- 1925 – Lege privind repaosul duminical și sărbătorile legale;
- 1929 – Lege privind ocrotirea muncii minerilor și femeilor (se interzicea folosirea copiilor și a femeilor în galeriile subterane).

Cehii din Banatul de Sud s-au angajat în principal la minele de cărbuni din Eibenthal (Baia Nouă), Anina, Bigăr și Cozla, iar mai târziu, la mina de cupru din Moldova Nouă.

Eibenthal • Mina de antracit a fost deschisă în anul 1840, la 4 km de sat, în amonte, pe valea pârâului Tișovița. Mai târziu, prin anul 1890, când producția minei a crescut, lângă mină s-a înființat o colonie minieră numită Baia Nouă (Nový Důl sau Újbánya), cu locuințe-barăci, unde cu timpul s-au stabilit români, sârbi, cehi și alte etnii. De exemplu, după recensământul din anul 1930, la Baia Nouă trăiau 326 de cehi, 200 de români, 47 de germani, 22 de sârbi, 10 maghiari și 37 de persoane de alte etnii (romi, turci), în total 642 de persoane. După recensământul din anul 1966 erau 456 de persoane, din care 261 români, 173 cehi, 10 sârbi, 8 germani, 3 turci, un maghiar.

În anul 1860 mina a intrat în proprietatea societății „Zsidowarer Gewerkschaft” („Corporația Evreiască”) din Nădrag, condusă de bancherul austriac Karl Klein, care apoi, în anul 1880, a vândut-o fraților Gutmann din Viena. Din 1898 a început exploatarea sistematică a zăcămintului sub conducerea inginerului Leopold Erdős (în centrul fotografiei, împreună cu subalternii săi), director al minei, care a rămas în memoria angajaților pentru priceperea sa. După anul 1918 mina a fost achiziționată de Combinatul de Ciment Beocin din Iugoslavia (Societatea Sârbo-Română), purtând diferite denumiri: „Minele de cărbuni Baia Nouă” și „Întreprinderea Carboniferă de stat Baia Nouă”, până când a fost naționalizată de regimul comunist.

Adâncimea maximă a minei era de 150 m, iar numărul maxim de angajați a fost de 350-400, cehi, români și sârbi din satul învecinat Svinița. Principalele galerii de exploatare se numeau „Delia”, „Františka”, „Klára”. Producția era de circa 30 000 de tone de antracit pe an și apoi huiă antracitoasă, fiind una dintre cele mai bune din țară. De exemplu, în anul 1929, deși începuse marea criză economică, mina de la Baia Nouă își vindea cea mai mare parte a cărbunelui în străinătate. Transportul cărbunelui de la Baia Nouă până în portul Tișovița sau Liubotina de la Dunăre s-a efectuat la început cu caii (care trăgeau vagoaneți), apoi s-au introdus mici locomotive pe aburi de 75 cp, pe o cale ferată îngustă. De-a lungul timpului mecanici pe aceste locomotive au fost: Alois Hana (1910), Robert Flaška, Anton Stehlík, Anton Kobau (în perioada comunistă). Coborârea muncitorilor în mină se efectua cu o mașină de extracție austriacă, fabricată în anul 1907. Prin anul 1987 aceasta a fost înlocuită cu una nouă, cea veche păstrându-se într-o magazie, ca o adevărată piesă de muzeu.

Până în anul 1951 cărbunele era scos din abataj cu vagoaneți mici din lemn, cu roți de fier, numiți „huntu”, și transportat cu ei la rostogol (pantă cu înclinare mare), de unde era reîncărcat în vagoane mici, tot din lemn, de 3-4 tone fiecare. 20-25 de asemenea vagoane formau un transport. Mai târziu s-au introdus vagoane mai mari, de 10 tone, zece vagoane formând un transport. „Garnitura” trecea pe lângă localitățile Baia Nouă și Eibenthal și pe culmea unui deal apropiat, în locul numit de săteni „La cruce”, era o mică gară numită popular *veksl*, unde trenul de sus cu cărbune se întâlnea (făcea cruce) cu trenul de jos, care venea

din portul Liubotina, încărcat cu stâlpi din lemn, și tractat de o locomotivă mai puternică, de 150 cp („Reșița”), deoarece panta de 6-7 km era foarte înclinată. La gara *veksl* cele două locomotive se schimbau între ele. Pe zi se făceau două-trei curse. Din anul 1968 transportul cărbunelui până în port cu trenul a fost înlocuit cu autobasculante și apoi cu Rabe. În port cărbunele era încărcat în barje.

În perioada interbelică muncitorii erau organizați într-un club social-democrat și, împreună cu muncitorii din Cozla, Anina și alte mine, făceau parte din sindicatul Uniunea Muncitorilor din Industria Mineră din România, cu sediul central la Cluj. Sindicatul încheia cu patronatul un contract colectiv de muncă, stabilind salariile, sporurile, timpul de lucru etc. Dintr-un asemenea contract din anul 1924 reies următoarele:

- salariul mediu al unui miner ceh era de 110 lei pe zi, plus alocația pentru copii (cehii primeau mai mult, fiind socotiți foarte harnici și pricepuți);
- programul de lucru începea la orele 6, 14 și 22;
- hrana unui muncitor trebuia să cuprindă lunar 8 kg de carne de vacă, berbec sau miel;
- fiecărui muncitor căsătorit societatea trebuia să îi asigure lunar o jumătate de kg de cafea surogat Frank, iar unuia necăsătorit, doar un sfert de kg;
- întreținerea trebuia să asigure câte 200 kg de cărbune lunar vara și 500 kg lunar iarna pentru muncitorii din colonie și pentru cei străini care locuiau în Eibenthal;
- muncitorii care lucrau la căldură mare, de peste 32°C, munceau numai 6 ore, calculându-se salariul pentru munca de 8 ore, plus un spor de 40%. La fel și cei care lucrau în apă;
- fiecare muncitor care împlinea un serviciu neîntrerupt de lucru de 6 luni urma să primească un plus de îmbrăcăminte pentru fiecare schimb de lucru, de 2,10 lei, iar pentru fiecare membru de familie, de 70 de bani.⁴

Treptat, din rândul cehilor s-au ridicat ingineri care au lucrat la Eibenthal și Cozla, precum: Ștěpán Lissi, director de mină, frații Anton și Alois Pospíšil. Mina a dat producții importante și de calitate, și în perioada regimului comunist, și după 1990. Însă în 7 august 2006 puțul principal al minei s-a surpat, omorând doi mineri (Ianculovici din Svinița și Tomoioagă din Eibenthal), care se aflau la 90 m în jos, în colivie. După aceea mina a fost închisă.

În urma unor prospecțiuni geologice, prin anul 1948, la Eibenthal s-a deschis și o mină de azbest, numită de localnici A.C.E.C.S., iar mai târziu I.M.O. (Întreținerea Mineră Orșova). În perioada acestor prospecțiuni, din cauza surpării unor galerii a fost ucis muncitorul Vincenc Mareš din Bigăr. La început azbestul extras se transporta cu carele trase de boi până la portul Liubotina de la Dunăre, unde era o fabrică ce măcina azbestul. Sătenii care făceau această căraușie primeau un leu pe kilogramul de azbest transportat. Mai târziu concasorul de măcinat azbest s-a mutat la Dubova, la 17 km de Eibenthal, și apoi la Orșova, și transportul s-a efectuat cu autobasculante. Circa 60 de mineri din Eibenthal au fost angajați la I.M.O. În apropierea satului existau două sectoa-

4 D.J.A.N. Caraș-Severin, Fond Tribunalul Caransebeș, Dos. 1/1924.

re principale de extragare: sectorul Potcoava, condus de Venca Bradáč și Jan Pospíšil, și sectorul Tisni, condus de Gabor Kára și apoi de František Doskočil și František Steiner. În 1994 și această mină a fost închisă.

În afara cărbunelui și a azbestului, s-a încercat și exploatarea altor resurse. Astfel, prin anii 1856–1858 societatea „Delia” din Budapesta a efectuat prospecțiuni geologice pentru crom pe dealurile Filipacioca și Pușcarschi de lângă Eibenthal, dar zăcămintul nu a corespuns și lucrările au fost abandonate.

Anina • Așa cum am mai arătat, printre primii cehi menționați ca mineri sunt cei care au lucrat la minele de cărbune din Steierdorf–Anina, care până în anul 1855 au aparținut Direcției Miniere Bănățene (fiscului austriac), după care au fost cumpărate de societatea austriacă cu capital privat S.T.E.G. (Societatea Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate), primul administrator al minelor fiind baronul Gustav Berg (1856–1860). Atât statul austriac, cât și S.T.E.G. s-au preocupat de colonizarea unor mineri. Astfel, în anul 1851, statul austriac a adus la Anina 32 de mineri cu familiile lor (23 de femei și 63 de copii), originari din Zbiroch (Boemia), apoi, în 1857, a adus alți 15 coloniști din Boemia, iar în anul 1858 au fost aduși din Kladno (Boemia) alți 439 de coloniști cehi (112 bărbați, 101 femei, 226 de copii), care și-au înființat o așezare proprie numită Böhmsche Kollonie („Colonia Boemă”) (Feneșan–Gräf–Zaberca–Popa 1991: 25).

Cu timpul S.T.E.G. a colonizat și alți mineri, germani și slovaci, acordând muncitorilor avansuri în bani și terenuri pentru construirea de case, curți și grădini. Aceste avansuri urmau să fie achitate în rate. În felul acesta s-a născut, în anul 1864, colonia Sigismund, denumită în vremea aceea de locuitorii ei „America Nouă”. După 1873, când s-a desființat granița militară, treptat și unii cehi din Șumița s-au angajat la mina din Anina.

După unirea Banatului cu România, ca urmare a unor tratative între statul român și S.T.E.G., în anul 1920 s-a constituit o societate românească pe acțiuni, proprietate a S.T.E.G., numită U.D.R. (Uzinele și Domeniile Reșița), având ca acționar principal puternicul trust englez de armament Vickers – Armstrong Limited. U.D.R. a preluat atunci minele de la Ocna de Fier Anina, Secu, Doman, cât și minele inactive de la Oravița (aur și aramă), Ciclova, Sasca și Moldova Nouă (aramă și pirită). În această perioadă de negocieri și incertitudine, la Anina s-a produs, în iulie 1920, o catastrofă minieră care a provocat moartea a 182 de oameni, între care și patru cehi: Antonín Hájek, Ladislav Holeček, Josef Hádač și Václav Zajíček (Brătescu–Popa–Poterașu–Zaberca întocm. 1981: 15–16).

Anina a produs cărbune de bună calitate, însă în anul 2005 s-a produs o explozie în subteran, care a provocat moartea a șapte muncitori și rănirea gravă a altor cinci mineri, după care mina a fost trecută în conservare.

Cozla • Zăcămintul de cărbune de la Cozla (comuna Berzasca) a fost descoperit prin anul 1830 de un român numit Moldoveanu, care a deschis o mină. Cu mijloace rudimentare, el a lucrat timp de doi ani, după care, primind un

preț bun, i-a vândut mina lui Nicolaevici Deligrați, care a extins-o. În anul 1840 acesta a vândut mina la doi negustori din Moldova Nouă, frații Nicolici, care, împreună cu asociatul lor, Mărișescu Gheorghe, au deschis în apropiere de Berzasca două galerii noi, una la nord de pâraul Cozla Mare (galeria „Cozla de Sus”), a doua în apropiere de pâraul Camenița (galeria „Coronini”). Din lipsa unor posibilități de desfacere a cărbunilor extrași, frații Nicoloci în 1846 și apoi Mărișescu în 1848 s-au văzut nevoiți să vândă mina contelui italian Cezar de la Gratzie, care a ținut-o până în anul 1866. Din 1866 până în 1880 mina a fost proprietatea societății Zsidowarer Gewerkschaft („Corporația Evreiască”) din Nădrag, condusă de bancherul austriac Karl Klein. În anul 1876 la Cozla s-a deschis galeria principală „Ida”, foarte bogată în cărbune, de aceea importanța minei a crescut și în anul 1880 a fost cumpărată de frații Gutmann din Viena, care au exploatat-o până în anul 1916. Apoi Cozla a trecut în proprietatea Societății Sârbo-Române Beocin, condusă de Gheorghevici și Deutsch, iar din 1923 până în 1925 mina a aparținut de societatea lui Iulius Berger. În 1925 acesta a dat faliment și mina a fost preluată de statul român, care a închiriat-o societății Industria Minieră Română și apoi societății Creditul Carbonifer. În anul 1948 mina Cozla a fost naționalizată, fiind inclusă în Centrala Cărbunelui de la Anina.

În anul 1932 mina a fost vizitată de regele Carol al II-lea, însoțit de prim-ministrul Nicolae Iorga. Bugetul minei în general a fost destul de redus, de circa 7 milioane de lei în 1936, și capitalul, de 120 de milioane de lei.

În medie Cozla a avut circa 500 de salariați (în 1960 a avut cei mai mulți, adică 831): români, sârbi și circa 80-100 de cehi din Bigăr și Gârnic. Mina avea o adâncime maximă de 120 m. Se extrăgea huilă cocsificabilă, cam 40 000 de tone pe an, în perioada comunistă luând ființă și o stație de cocsare. Cărbunele era transportat pe Dunăre cu barjele, din portul Drencova, comuna Berzasca, la doi kilometri de Cozla. Condițiile de muncă erau foarte grele, ceea ce a provocat și unele accidente în care au murit și cehi. Astfel, în 16 martie 1905, în galeria „Gutmann” a avut loc o mare explozie de gaz metan, în care au murit 16 oameni, 8 români și 8 cehi, și anume: Josef Wünsch, de 25 de ani, și Jan Roth, de 40 de ani, din Gârnic, Josef Špicl, Antonín Vokáč, Josef Pěnkava și Antonín Pěnkava din Ravensca, Michal Rappl și Ciril Kovářík din Berzasca (*Historia Domus* a Parohiei din Gârnic, pag. 210). În anul 1957 a murit în accident de mină František Roch și după un an, Adam Roch, ambii din Bigăr.

De mai multe ori minerii din Cozla au declanșat acțiuni greviste, nemulțumiți de salariile lor, de exemplu, în decembrie 1889 – martie 1890 și în mai 1933. În martie 1942 un muncitor care lucra la Cozla la suprafață primea pentru opt ore de lucru 80-120 de lei, iar minerii care munceau în acord primeau 90-200 de lei și ajutor familial pentru copii în valoare de 500 de lei pe lună (Brătescu-Popa-Poterașu-Zaberca întocm. 1981: 350).

Deoarece utilajele erau învechite și trebuiau investiții mari pentru rețehnologizare, în anul 1998 mina a fost închisă. Astăzi din falnica mină se mai văd câteva instalații înnegrite de cărbune, cât și două blocuri sociale, în care mai trăiesc în condiții insalubre câteva familii.

Bigăr • În 1897 contele August Bouglas a deschis o mină de huilă lângă Bigăr, pe valea pârâului Sirinea, la 15,8 km de portul Drencova, în locul numit Bushman. Aflorimentele de cărbuni din această regiune erau cunoscute încă din anul 1840, însă din cauza dificultăților de relief nu s-au putut exploata. În perioada interbelică mina Bigăr (de fapt Bushman) a fost preluată întâi de societatea Imbo, care a adus instalații moderne, reușind să scoată uneori chiar și 1 000 t de cărbuni pe zi (Moisi 1938a: 297). Apoi a fost preluată de societatea Carbosar. Mina avea o adâncime maximă de 220 m și s-a închis încă înainte de 1990, din cauza terminării zăcământului.

După anul 1980, tot lângă Bigăr, în locul numit Paláška, s-a deschis o galerie de coastă, de unde se extrăgeau cam 10 000 t de huilă pe an. De la ambele mine transportul cărbunelui până la Drencova s-a efectuat la început cu mocănița, apoi cu autobasculante. În anul 1993 mina Bigăr a fost închisă.

Moldova Nouă • Minereurile cuprifere de la Moldova Nouă s-au exploatat până în anul 1898, după care minele au fost închise provizoriu, iar din anul 1920 ele au fost preluate de U.D.R. De abia în anul 1965 minele au fost redeschise, sub numele de Întreprinderea Minieră 6 Banat (mai târziu Întreprinderea Minieră Moldova Nouă, iar după 1990 s-a numit Moldomin), exploatându-se în sectoarele subterane Suvarov, Vărad, Florimunda și la suprafață, în sectorul Carieră. S-a construit și o stație de flotare a minereului și s-au făcut iazuri de depozitare a sterilului. În preajma anului 1990, Întreprinderea Minieră Moldova Nouă avea 5 500 de salariați, din care circa 500-550 erau de etnie cehă, din Moldova Nouă, Sfânta Elena, Gârnic, Berzasca, Liubcova și Zlatița. Ingineri de etnie cehă au fost doi frați Schneider originari din Berzasca. Din rândurile cehilor au murit în accidente de mină la Moldova Nouă: Josef Veverka, Vaclav Bouda și František Cizler din Gârnic și Josef Hruza, Josef Štěpnička, Alois Eliáš și Josef Kopřiva din Sfânta Elena. După anul 1995 mina și-a redus tot mai mult activitatea, iar în anul 2007 ultimii muncitori au fost disponibilizați, mina intrând în conservare.

Munca la mină a contribuit foarte mult la îmbunătățirea stării materiale și sociale a cehilor și a tuturor salariaților în general, la stabilirea unor legături trainice între români, cehi, sârbi, maghiari, romi etc.

Comerțul

Starea materială a cehilor din Banatul de Sud nu le-a permis să practice un comerț de anvergură, surplusul lor fiind destul de redus. Totuși unele produse se comercializau. Astfel, cehii din Gârnic transportau varul cu carele în diferitele localități din Clisură, unde îl vindeau cu 50 de bani kilogramul în sate, iar la oraș se dădea cu 80 de bani kilogramul și chiar cu 1 leu. Câteodată se dădea și la schimb cu porumb: două chintale de var pe un chintal de porumb, sau, când recolta era mai bună, se dădea 1 la 1. Pentru o casă în construcție se puteau vinde 3-4 care de var. (Jech–Secká–Scheufler–Skalníková 1992: 38)

În anii cu recolte mai mari, cehii din Ravensca vindeau secară, cartofi și ovăz. În perioada interbelică, femeile din Șumița mergeau la Orșova, Caransebeș, Băile Herculane pentru a vinde unt, smântână și ouă, produse în gospodăriile proprii și socotite la oraș ca fiind de foarte bună calitate. Pentru aceasta ele plecau din sat pe jos, cu brentele pline în spinare (cam 40 de kg greutate), cale de 4 ore, până la localitatea Iablașița, de unde luau trenul. Pentru un kg de unt primeau 40-60 de lei, iar pe 10 ouă luau 5 lei; pe zi puteau să câștige cam 300-500 de lei. Acest comerț se mai practică și azi, dar mult mai modernizat. De asemenea, iarna, cehii împloteau coșuri din pănuși (*ošatky*), făceau mături, brente, greble, furci de lemn etc. pe care le vindeau prin împrejurimi.

Între săteni se făceau și diferite tranzacții comerciale imobiliare, de vânzare-cumpărare de terenuri agricole, pășuni, livezi, case, sau se vindeau și se cumpărau vite, cai, porci, oi etc. la târgurile din Sichevița, Moldova Nouă, Bozovici, Berzasca etc. De exemplu, în perioada interbelică, un iugăr de pământ era evaluat între 4 000 și 10 000 de lei, un iugăr de pășune, la 500 de lei, iar o gospodărie se vindea cam cu 50 000 de lei (Urban 1930: 69).

Evenimente politice semnificative

Primul Război Mondial și comunitățile cehe

Primul Război Mondial a început la 28 iulie 1914, când Austro-Ungaria a declarat război Serbiei. Austro-Ungaria era un conglomerat de popoare, la fel și armata sa terestră, de 1,4 milioane de militari. Din Banatul istoric au fost mobilizați 124 000 de bărbați cu vârsta între 18 și 50 de ani. Dintre aceștia, 115 000 au luptat efectiv pe front, în linia întâi, iar 9 000 au fost rezerve. Din cei trimiși în linia întâi au murit peste 10 000 de oameni, iar alți 3 100 au murit în lagăre, spitale și închisori; peste 6 000 au fost declarați dispăruți, iar circa 6300 de oameni au rămas invalizi. (Munteanu 2007: 322)

Încă din primele zile ale războiului, în satele cehe, la primării și școli, s-au pus afișe prin care împăratul Francisc Iosif I proclama mobilizarea. Au fost chemați sub arme bărbații între 20 și 45 de ani, care trebuiau să se îndrepte către cele mai apropiate gări: Oravița, Baziaș și Orșova. Mai târziu, intensificarea operațiunilor militare, dar și pierderile suferite pe fronturi au obligat autoritățile militare ca din februarie 1916 să cheme sub arme bărbații între 45 și 50 de ani, iar din martie, și tinerii de 18 ani. Împotriva dezertorilor și a celor care încercau să evite mobilizarea se preconizau măsuri aspre, așa cum rezultă și dintr-un ordin transmis și în satele cehe. În susținerea materială a militarilor de pe fronturi a fost angrenat și Inspectoratul Școlar Regal Caraș-Severin, care, printr-o circulară trimisă directorilor de școli în 19 noiembrie 1915, a solicitat să se strângă bani pentru cadouri de Crăciun militarilor împăratului.

Din *Historia Domus* a parohiei din Gârnic aflăm că 358 de gârnicieni au primit ordin de încorporare, însă unii au evitat înrolarea, angajându-se la minele de cărbune din Cozla, Petroșani și Tatabánya (Ungaria), socotite întreprinderi de importanță strategică ai căror muncitori erau scutiți de armată.

Militarii cehi din Banatul de Sud au fost trimiși mai ales pe frontul sârbesc, apoi italian (chiar și la Piave) și în Galiția, împotriva rușilor. În 9 octombrie 1915 o armată germano-austro-ungară, în care erau și cehi bănățeni, a trecut Dunărea în Serbia, din localitatea Belobreșca (la 12 km în amonte de Moldova Nouă).

Din arhivele de familie, cât și din diverse surse istorice, cunoaștem numele mai multor militari cehi care au fost mobilizați în armata austro-ungară, astfel:

- Sfânta Elena – Václav Pek (mort pe front), Václav Klepáček, Štěpán Bouda (mort pe front), Josef Sauer (mort pe front), Alois Keller (mort pe front), Štěpán Kopřiva (mort pe front), Josef Pitra (mort pe front), Václav Eliáš, Václav Černík, Ferdinand Boháček din Pojejena, originar din Sfânta Elena, și alții. Václav Černík povestește că în 1915 a fost mobilizat la Caransebeș, apoi în Cehia la un regiment austriac, iar la 3 martie 1916 a fost trimis pe frontul italian, unde a luptat 6 luni. La 14 septembrie 1916 a căzut prizonier, fiind închis pe insulița Asinara de lângă țărnul nordic al Sardiniei, iar la 9 august 1919 a fost eliberat din prizonierat (Černík 1999: 12).
- Bigăr – J. Filip, F. Hana, J. Pelnař, J. Škornička, F. Mleziva, J. Roch, J. Řehák, A. Kafka, F. Roch, J. Vochoc, R. Pelnař, J. Mareš și alții. În amintirea lor, în anul 1931, localnicul Josef Pelnař a ridicat un monument din piatră, aflat în centrul satului, în imediata apropiere a bisericii.
- Berzasca – Josef Kafka.
- Eibenthal – František Fikl (mort pe front), Josef Fikl, Martin Seidl, Jan Woltr, František Jágr (au supraviețuit).
- Ravensca – František Šubert (mort pe front), František Pěnkava, František Palat.
- Șumița – zece bărbați au fost mobilizați, între care: Štěpán Velich, Václav Velich, Johan Turek, Augustín Kalina, Josef Draxel (Pătruț–Draxel 2008: 26).
- Gârnic – 31 de bărbați au murit pe front (7 în Italia și 15 în Rusia), între care: Josef Kapic, Josef Nedvěď, Karel Bouda, Jan Glázer, Vencel Bouda, František Kohout, Václav Kapic.

Alți cehi s-au înrolat ca voluntari în legiunile ceho-slovice formate în armatele Antantei. Așa au fost:

- din Sfânta Elena – Ferdinand Kopřiva și Tomáš Mocek în armata italiană și František Hruza în armata rusă;
- din Bigăr – Jan Mleziva, Petr Schneider, Jan Roch, Josef Mareš, Jan Filip;
- din Șumița – Karel Jakobovský, Jan Šourek, Karel Herkal, Julius Veverka, Rudolf Herkal, Josef Draxel și Josef Sýkora, în armata italiană, și František Turek, în armata rusă (Urban 1930: 64).

Efectele războiului s-au resimțit și pe plan material și asupra civililor din localitățile cehe: s-a accentuat inflația, prețurile crescând la unele produse (alimente, încălțăminte) și de cinci ori, s-a introdus raționalizarea alimentelor,

iar unele familii nu și-au mai putut lucra pământurile, deoarece bărbații erau sub arme. Această situație reiese și din scrisoarea soției infanteristului Ștěpán Kopřiva din Sfânta Elena (aflat în convalescență în spitalul de trupă Oradea), adresată comandamentului, prin care solicita învoirea soțului său, însă a primit un răspuns negativ.

Criza generală a imperiului, provocată de înfrângerile de pe fronturi și de revolta popoarelor asuprite, a obligat Ministerul de Război din Viena să introducă măsuri mai severe: din 1917 au început rechizițiile de război, luându-se de la țărani, fără nicio plată, grâu, porumb, făină, untură, carne, cai și atelaje etc. Au fost confiscate și clopotele de aramă ale bisericilor pentru a fi topite: întâi la Bigăr, în 1914, apoi, la Sfânta Elena, clopotul cel mare de 250 kg a fost luat în 17 septembrie 1916, iar al doilea, mai mic, în 7 septembrie 1917 (*Historia Domus* de la Parohia Moldova Nouă, pag. 22), iar la Gârnic în iulie 1917 au fost luate ambele clopote, liturghia anunțându-se prin lovituri în trei șine de fier obținute de la mina Cozla (*Historia Domus* de la Parohia Gârnic, pag. 18).⁵

Au avut de suferit și școlile cehe, căci unele, precum cele de la Ravensca, Șumița și Bigăr, au fost închise, iar în celelalte sate au funcționat cu întreruperi; de asemenea, unii învățători precum Aladar Bakk din Sfânta Elena și František Palat din Ravensca au fost mobilizați, Bakk murind chiar pe front.

Încercând să oprească ofensiva armatelor anglo-franceze pornită din Macedonia, condusă de generalul Franchet d'Esperey, și a armatelor sârbe, care se apropiau de Belgrad, în septembrie 1918, comandamentul militar austro-ungar a informat autoritățile locale de pe Clisura Dunării că în octombrie va avea loc o mare ofensivă austro-ungară de pe linia Dunării și să fie pregătite pentru evacuarea populației civile din teatrul de luptă (*Historia Domus* de la Parohia Gârnic, pag. 18). Însă a fost de fapt doar o propagandă de război, căci Austro-Ungaria își trăia ultimele zile, fiind în plină descompunere politică și militară: în 21 octombrie 1918, guvernul de la Budapesta a declarat independența Ungariei față de Austria, apoi, în 29 octombrie, Austria a cerut armistițiu, în 31 octombrie la fel a procedat și Ungaria, iar în 11 noiembrie 1918 Germania a semnat cu Antanta Armistițiul de la Compiègne, luând sfârșit Primul Război Mondial.

Însă suferințele populației din Banat nu au luat sfârșit odată cu capitularea Austro-Ungariei și a Germaniei. Profitând de dezintegrarea autorității statale maghiare din Banat, de demobilizarea parțială a armatei române după Pacea de la Buftea-București (martie-aprilie 1918) și de tergiversările marilor puteri învingătoare, în 9 noiembrie 1918 armatele sârbe au intrat în Banat, ocupând chiar Timișoara în 14 decembrie 1918. Pe Clisura Dunării sârbii au instalat detașamente militare la Berzasca (noiembrie 1918), Moldova Nouă (2 decembrie 1918) și la Bozovici (11 decembrie 1918), care au exercitat un control relativ asupra comunelor din jur, eliberând chiar acte în limba sârbă. Între autoritățile militare sârbe și noile autorități locale înfiri-

5 În 4 august 1918 s-au cumpărat două clopote noi de la oțelăria din Reșița, cu suma de 3 000 de coroane, și pentru aceasta fiecare familie a donat minim 16 coroane.

pate ad-hoc (consiliile naționale românești și gărzile naționale) s-au încheiat înțelegeri pentru aprovizionarea armatei sârbe. Astfel, zona Almăj, din care făceau parte și satele Ravensca și Șumița, trebuia să asigure zilnic trupelor sârbe: 1 kg de pâine, 400 g carne, 1 kg de legume, ½ l de țuică pe cap de soldat și 6 kg ovăz sau porumb și 10 kg de fân pentru un cal. De asemenea, almăjenii trebuiau să mai dea îmbrăcăminte, încălțăminte, cojoace. Întreținerea trupelor sârbe pe perioada celor trei luni de ocupație a costat în Almăj 1,2 milioane de coroane (Dolângă 2000: 96).

În acest timp, în iarna anului 1918–1919, în lipsa unei autorități statale ferme, satele cehe au fost cuprinse de haos și dezordine. Atât militarii demobilizați, cât și prizonierii de război au revenit treptat acasă. Unii dintre ei, de exemplu feldvebelul Josef Draxel împreună cu cinci colegi, au revenit în satul lor, Șumița, și au încercat să impună o anumită ordine. În schimb, în Gârnic și în împrejurimi, populația era terorizată de banda fraților Winš (Václav, Tomáš și Josef), care, înarmați cu puști și grenade, au jefuit casa notarului neamț (abandonată de proprietar), au pătruns în primăria părăsită de funcționari, tăind cablurile telefonice, au atacat depozitul minei Cozla, furând scânduri și utilaje, au bătut și au jefuit mai mulți consăteni socotiți bogătași. Autoritățile sârbe au trimis patru soldați, chipurile ca să restabilească ordinea, însă aceștia s-au înhăit cu jefuitorii (*Historia Domus* a Parohiei din Gârnic, pag. 13–14). De asemenea, bande sârbești bine înarmate treceau Dunărea noaptea, atacând și jefuind gospodăriile din satele românești.

Între timp însă, în primăvara anului 1919, soarta Banatului începuse să se clarifice. Încă din decembrie 1918, trupe franceze conduse de generalul Tournade au pătruns în Lugoj, iar generalul Gambetta a pătruns cu trupele sale în Timișoara. Trupele sârbe au intrat în subordinea comandamentului militar francez. La Drencova (comuna Berzasca) s-a instalat o companie franceză, care, la cererea populației, a luat măsuri severe pentru restabilirea ordinii, inclusiv la Gârnic. Armatele franceze au potolit astfel zelul autorităților militare sârbe de a se instala definitiv în Banat.

Ținând cont și de hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918,⁶ în 11 iunie 1919, Consiliul Suprem Interaliat de la Paris a comunicat României, Ungariei și Iugoslaviei harta delimitării frontierelor, prin care cea mai mare parte a Banatului revenea României. Pusă în fața acestei situații, armata sârbă a trebuit să evacueze Banatul. Încă din aprilie 1919 trupe românești au intrat în Bozovici apoi, în mai în Berzasca și în august în Moldova Nouă și treptat administrația românească s-a instituit asupra Banatului (consfințită prin Pacea de la Trianon din 4 iunie 1920).

În vâltoarea evenimentelor dramatice din anii 1918–1919, cehii bănățeni au stat oarecum în expectativă, deoarece erau o minoritate și nu știau ce vi-

6 „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 nov./dec.1, 1918, decretează Unirea acestor români și a teritoriilor locuite de dânșii cu România.”

itor vor avea în noua țară România. Probabil că și în satele cehe s-au creat consilii naționale locale (astfel, dintr-un document în limba sârbă, datat 17 mai 1919, aflăm numele președintelui Mocek Francz din Sfânta Elena), care au preluat conducerea, au colaborat cu trupele sârbe pentru aprovizionarea acestora, au susținut trimiterea delegaților români la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și apoi au aplicat dispozițiile Consiliului Dirigent de la Cluj. Cunoaștem că printr-o asemenea dispoziție, Jan Farkaș, preot paroh la Gârnic, a fost numit și învățător la școala din sat (*Historia Domus* a Parohiei din Gârnic, pag. 41).

Însă temerile cehilor bănățeni privind viitorul lor s-au dovedit a fi neîntemeiate, căci în perioada interbelică România a devenit vecină la granița de vest cu Cehoslovacia, prin Constituția din 1923 s-au garantat drepturi egale pentru toți românii,⁷ între cele două țări s-au stabilit relații strânse de prietenie și colaborare, ambele țări au promovat măsuri de politică internă asemănătoare, iar pe plan extern au conlucrat foarte bine în diferite organizații internaționale, având numeroase interese comune. Ascensiunea regimurilor totalitare „roșii” sau „brune” a fost urmărită cu mare îngrijorare, ambele țări fiind direct amenințate.

Comunitățile cehe în timpul celui de-al Doilea Război Mondial

În preajma izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, cele două țări au fost prinse în jocul de interese al marilor puteri: prin Acordul de la München (septembrie 1938), Cehoslovacia a fost sacrificată lui Hitler, iar după Pactul Ribbentrop-Molotov (august 1939) România a fost ciuntită teritorial de U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria (1940). Ion Antonescu, din septembrie 1940 conducător al României, a considerat că numai alianța cu Germania poate oferi posibilitatea recuperării teritoriilor pierdute, de aceea, în 22 iunie 1941, el a implicat țara în al Doilea Război Mondial, participând la atacarea U.R.S.S., ca aliat al Germaniei. La începutul războiului, el a mobilizat circa un milion de militari.

Din cele șase sate cehe din Banatul de Sud, în jur de 200 de bărbați au plecat pe front. Au primit ordin de mobilizare mai mulți, dar, la fel ca în Primul Război Mondial, unii s-au angajat în minele de cărbune din Baia Nouă și Cozla. Tineri cehi au luptat atât în campania din est, participând la grelele bătălii din Crimeea, Cotul Donului și Stalingrad, cât și în campania din vest (după 23 august 1944), participând la luptele pentru eliberarea Transilvaniei, Ungariei și Cehoslovaciei. Unii au murit în est, alții în vest, iar alții au supraviețuit, reîntocându-se acasă (unii chiar invalizi), puternic marcați de ororile războiului,

7 „Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin lege” (Radu-Orha 1966: 430).

despre care mai povestesc și astăzi. Pentru faptele lor de arme unii au primit diverse decorații și medalii militare. Din păcate, în satele cehe nu există niciun monument dedicat acestor eroi. Din diverse surse (registre parohiale, tabele ale Asociației Veteranilor de Război, amintiri ale supraviețuitorilor) cunoaștem numele mai multor fii ai satelor cehe care au participat la campaniile militare din al Doilea Război Mondial, astfel:

- **Sfânta Elena** – Mocek Petr (decorat cu Crucea de Fier), Mocek Adolf, Pek Josef, Štěpnička Josef, Hrůza Alois (Brabec), Hrůza Blahoslav (decorat), Růžička Josef, Stehlík Alois, Hrůza Alois, Černík Vencel, Šibal Štěpán, Šepnička Štěpán, Keller Rudolf, Bašník Alois, Karbula Josef, Kopřiva Štěpán, Merhaut Petr, Hrdý Josef, Hrůza Josef, Bouda František, Salaba Vencel, Salaba Alois (mort pe front), Schneider Štěpán, Pek Ferdinand, Pek Alois, Klepáček Alois și Klepáček Štěpán (morți în luptele din Caucaz), Mlejnek Josef, Karban Štěpán, Černý Vencel, Boháček Josef (domiciliat în Pojejena, dar originar din Sfânta Elena, mort în 1943 în spitalul de campanie din Dalboșeț, județul Caraș-Severin). În memoria lor este în curs de finalizare un monument.
- **Șumița** – Campania din est – *morți pe front*: Herkal Vencel, Štika Jan, Štika Vencel, Rubáš Josef, Draxel Ludvík, Veverka Vencel-Augustin, Kalina Petr, Hanzal Jan, Hanzal Karel, Sýkora František, Herkal Vencel, Hanzal Karel, Hanzal František, Herkal Anton, Herkal Matěj, Kalina Petr, Kalina Vencel.
 Campania din est – *supraviețuitori*: Sýkora Matěj, Mičan František, Kalina Augustin, Hanzal Vencel, Mudra Iosif, Turek M, Veverka Karel.
 Campania din vest – *supraviețuitori*: Kalina Petr, Kalina Karel, Kalina Vencel, Hádač Josef. (Pătruț–Draxel 2008: 30–31)
- **Bigăr** – *morți pe front*: Řehák Karel, Schubert Vencel, Škornička Vencel, Lissi Alois, Vochoc Alois;
dispăruți: Pelnař Jaroslav, Mleziva Adam, Pelnař Tomáš, Roch František, Lissi Josef, Vochoc Vencel;
supraviețuitori: Lissi Šimon, Lissi Albert, Pelnař Štěpán, Řehák Václav, Mleziva Vincenc, Škorniček Ladislav (bucătar în Regimentul 6 artilerie grea, Bateria 4 Timișoara), Schneider Josef din Berzasca. (*Historia Domus* a parohiei din Gârnic, pag. 38)
- **Ravensca** – Fiala Josef, Herman Josef, Herman František, Špicel Václav, Palat Emanuel, Pinkava Jan (mort pe front), Procházka Josef (invalid), Palat Petr, Kučera Václav, Kučera Alois, Pinkava Václav, Fiala Rudolf, Mojžiš František, Kučera Václav (mort pe front), Mojžiš Josef (mort pe front), Vokáč Alois (mort pe front), Palat Josef (mort pe front), Pinkava Václav (mort pe front), Kotva Jan, Šubert Petr, Pražák Jan, Mojžiš Karel, Šubert Tomáš (invalid), Šubert Václav, Šubert Josef, Kalina Jan, Holeček František, Palat Jan și Fiala Josef, Fišer Antonín și Petr Pallat au fugit peste Dunăre la partizanii sârbi, iar Pallat Karel a evitat mobilizarea, ascunzându-se trei ani în pivniță și ieșind din când în când noaptea. (Špicel–Šubert 2007: 85)

- **Eibenthal** – Urban Štěpán, Havlíček Ferdinand (decorat),⁸ Löw Jáchym (decorat), Fíkl František, Fíkl Albert (mort pe front), Jágr Josef, Havlíček Viktor (mort pe front), Pospíšil Vendelín, Kára Václav (mort pe front), Löw Jan (mort pe front), Lissi Ervin (mort pe front), Cizler František (mort pe front), Kara Viktor, Přelouček Josef, Pek Josef, Bašník Josef, Steiner Anton (prizonier un an).
- **Gârníc** – *morți pe front*: Schweiner František, Houska Jan, Bouda Václav; *dispăruți*: Stehlík František, Roth František, Roth Karel, Frič Jan, Veverka František, Nevěd Josef, Nedvěd Emanuel, Nedvěd Alois, Wunsch Josef, Beránek Karel; *supraviețuitori*: Bouda Josef, Glázer Ferdinand, Glázer Josef, Mašek Vencel, Nedvěd František, Nedvěd Josef, Němeček Vencel, Roth Vencel, Cizler Karel, Cizler Josef, Cizler Alois (la vânători de munte, apoi, patru ani, prizonier în Rusia). (*Historia Domus* a parohiei Gârníc, pag. 17)

Un aspect mai puțin luminos, despre care nici bătrânii satelor nu prea doresc să-și amintească, se referă la înrolarea unor tineri cehi în trupele Waffen S.S. Josef Schulz, preot paroh la Gârníc între anii 1953 și 1959, menționează în *Historia Domus* că un rol important în această acțiune, pe lângă propaganda germană, l-a avut și František Merhaut, învățător și cantor la Gârníc, fiu al satului, care a devenit „mare prieten cu nemții” și a convins 289 de cehi din Gârníc să se înscrie în Deutsche Volksgruppe (*Historia Domus* a parohiei Gârníc, pag. 41). O activitate asemănătoare a dus și învățătorul Wormitag la Eibenthal. Bineînțeles că nu toți cei înscriși în această organizație au intrat și în S.S. Considerăm că maxim 10 persoane s-au înrolat efectiv în trupele S.S., fără a obține grade înalte, dar mergând cu acestea până la prăbușirea finală a Germaniei. Unii s-au întors după război, fiind supuși unor severe anchete din partea securității, alții au preferat să-și piardă urma în Germania, venind în România abia după 1990.

În ce privește cehii care au căzut prizonieri la sovietici, aceștia au avut de îndurat iadul detenției, fiind puși la munci epuizante în minele de cărbune de lângă Sevastopol, la repararea drumurilor, a căilor ferate și a unor obiective industriale, primind rații de mâncare la limita subzistenței. Ultimii prizonieri s-au întors acasă prin anii 1951–1952.

La fel ca și în Primul Război Mondial, și în acesta satele bănățene, inclusiv localitățile cehe, au fost supuse unor rechiziții militare de diverse produse și, în diferite perioade, s-au instalat trupe germane, sovietice și române. Bătrânii satelor cehe povestesc că nemții se comportau civilizată cu populația, își plăteau alimentele, pe când militarii ruși devastau grădinile și gospodăriile, confiscau totul, se comportau brutal, stârnind neliniște și teamă. În 1944, la Moldova Nouă s-au stabilit refugiați din Bucovina, care au

8 A căzut prizonier la italieni, a evadat și s-a înrolat în Corpo Volontari della Liberta („Corpul de Voluntari ai Libertății”), organizație de partizani din Italia de Nord, condusă de generalul Cadorna.

fost cazați în parohia romano-catolică (*Historia Domus* a Parohiei din Moldova Nouă, pag. 80).

În toamna anului 1944, partea de sud a Banatului a devenit teatrul unor lupte violente între Brigada 19 Infanterie Română (din cadrul Armatei I) și Divizia Motorizată Germană „Hindenburg”, susținută de trupe hitleriste venite din Iugoslavia. În 26–30 august 1944 armata română a eliberat Orșova și a înaintat pe Defileul Dunării, fiind oprită de forțe germane puternice. În 6 septembrie 1944 germanii au ocupat Moldova Veche (cu această ocazie a fost distrus ceasul din turnul bisericii catolice) și satele din jur, apoi au coborât pe valea Dunării, ocupând și localitatea Svinița și amenințând Orșova. La 4 km de Eibenthal, pe dealul numit Filipacioca, și astăzi se văd ruinele unui pichet de pază german, unde au staționat 6-7 militari, cu rol de supraveghere a zonei. De asemenea, în Gârnic, la marginea dinspre satul Sichevița, germanii au instalat un tun de mare calibru cu care au tras o săptămână (Svoboda 2004: 43). În 12 septembrie 1944 germanii au ocupat Oravița, concentrându-și apoi atacul asupra Aninei, care a căzut și ea, după care forțele germane au ocupat depresiunea Almăjului. A urmat contraofensiva Brigăzii 19 Infanterie Română, care, sprijinită de forțe sovietice (Divizia 49 Infanterie și Aruncătoare de Rachete), a eliberat valea Dunării și Almăjul. În cursul acestor operațiuni militare rușii au ocupat satul Șumița și au stabilit acolo un comandament și un spital de campanie, sătenii nefiind prea încântați de comportamentul „eliberatorilor” (Pătruț–Draxel 2008: 31). La apropierea sovieticilor de Moldova Nouă, preotul romano-catolic Henrich Cieslik, german, s-a refugiat în Germania. Până la sfârșitul lunii septembrie 1944, unitățile militare româno-sovietice au reușit eliberarea completă a Banatului. În luptele pentru eliberarea Almăjului s-au distins Regimentele 95 și 96 Infanterie din Brigada 19 română. Din Regimentul 95 a făcut parte și Nedved Francisc din Gârnic, iar în Regimentul 96 a fost tunar și Václav Mašek din Gârnic, care a ajuns cu unitatea sa până în Cehia de Răsărit, unde a mai staționat încă două luni de la terminarea războiului, el îndeplinind și funcția de translator. Majoritatea militarilor cehi nu au urcat mai sus de gradul de sergent-major.

În ansamblu, satele cehe din Banat, nefiind situate în preajma unor obiective industriale și strategice, nu au reprezentat ținte militare nici pentru germani, nici pentru sovietici, așa că nu au cunoscut direct ororile războiului: bombardamente aeriene sau de artilerie (exceptând cazul de la Ravensca, unde, într-o zi de iulie 1943, avioanele au aruncat șase bombe asupra satului și au tras cu tunurile, fără a face victime), tranșee, cazemate, case distruse etc. și au putut traversa relativ bine această perioadă nefastă pentru omenire.

Nici bine nu se vindecaseră rănilor provocate de a doua conflagrație mondială, că, în primul deceniu postbelic, comunitățile cehe au fost greu încercate din nou de două fenomene politico-sociale, cu adânci consecințe în destinul multor familii: reemigrarea în Cehia și deportarea în Bărăgan.

Reemigrarea în Cehia

Procesul de reemigrare a cehilor din Banat în Cehoslovacia, desfășurat la începutul perioadei comuniste, s-a derulat în strânsă legătură cu situația demografică și etnică din nord-vestul Cehoslovaciei, din așa-numita regiune sudetă. În perioada de ascensiune a lui Hitler, în această regiune trăiau 800 000 de cehi și 3 milioane de germani, care au reprezentat o trambulină de lansare a pretențiilor revizioniste ale lui Hitler față de Cehoslovacia. Ele au fost satisfăcute parțial prin Acordul de la München și apoi total prin lichidarea completă a Cehoslovaciei și transformarea ei în protectorat german. Perioada de ocupație nazistă a Cehiei s-a caracterizat prin tot felul de atrocități față de populația civilă (masacrul de la Lidice, din 10 iunie 1942, deportări în masă etc.). În această situație, treptat, în conștiința majorității cehilor, termenul „nazist” a devenit sinonim cu „german” și invers. În anii 1944–1945, când victoria Aliștilor era tot mai evidentă, mulți etnici germani din afara Germaniei, temându-se de răzbunări și de „plata unor polițe”, și-au părăsit locuințele odată cu trupele germane în retragere. Așa a fost situația și în regiunea sudetă, chiar mai mult, la Conferința „Celor trei mari” de la Potsdam (1945) s-a permis Cehoslovaciei, Poloniei și Iugoslaviei să expulzeze etnicii germani acuzați de colaboraționism și trădare, așa că regiunea sudetă a fost în mare parte „curățată” de germani, rămânând circa 300 000. Pentru a repopula localitățile „părăsite” de germani și pe cele depopulate de evrei din cauza persecuțiilor naziste, guvernul cehoslovac a făcut o largă propagandă în rândurile cehilor din diasporă, promițându-le unele facilități dacă se stabilesc în regiunea sudetă.

Apelul a avut un larg răsunset mai ales în rândurile cehilor și slovacilor din Ucraina, Bulgaria, Croația, Austria, Franța și România, de unde mulți au optat să se întoarcă în Cehoslovacia.

Pentru a reglementa reemigrarea cehilor și slovacilor din România, în 10 iulie 1946, între guvernul cehoslovac și cel român s-a semnat „Protocolul de transfer al persoanelor de naționalitate cehă și slovacă din România în Cehoslovacia”, în care se fixau condițiile reemigrării și se precizau organele și comisiile care vor trebui să dirijeze acțiunea. Autoritățile locale trebuiau să elibereze documentele necesare reemigrării, iar la Timișoara și Oradea au fost înființate așa-numitele „comisii de strămutare”. Aceste comisii însă nu au răspândit în teritoriu ordinul din 10 ianuarie 1947 al guvernului cehoslovac, în care se preciza că reemigranții nu vor primi în Cehoslovacia pământ în proprietate particulară, așa cum credeau mulți dintre ei, ceea ce va produce confuzii și deziluzii. Din februarie 1947, cu ajutorul învățătorilor (la Gârnic a acționat învățătorul Janšta din Cehoslovacia) și al voluntarilor, a început în localitățile cehe din Banat realizarea unui recensământ al celor care doreau să revină în Cehoslovacia, ajungându-se la cifra de 7 952 de cehi. Au fost și unii care, având datorii la bănci și autorități, nu au obținut permisiunea de a se muta. În perioada 11 februarie 1947 – 26 august 1949 au fost expediate din România, pe calea ferată, 31 de transporturi către Cehoslovacia, majoritatea cehilor din Banat plecând cu transporturile 5, 9 și 12. Plecările s-au efectuat din gările Oravița

și Orșova. Pentru mobilizarea cehilor din Gârnic, autoritățile cehoslovace l-au trimis pe Ștefan Kopic, fiu al satului, care fusese învățător și director la școlile din Berzovia și Clopodia. La îndemnul său, multe familii și-au vândut casele, animalele, uneltele agricole și pământurile și s-au înscris pe liste.

La Ravensca mobilizarea localnicilor s-a făcut de către doctorul Doubek din Cehoslovacia.

Din istoriografia cehă, prezentăm mai jos un tabel general cu numărul de persoane reemigrate:

- Sfânta Elena – 580 de persoane, Gârnic – 494 de persoane, Clopodia – 165 de persoane, Bigăr – 153 de persoane, Mercina – 124 de persoane, Scăiuș – 122 de persoane, Eibenthal – 110 persoane, Ravensca – 109 persoane, Liubcova – 69 de persoane, Ogradena Noua – 63 de persoane, Orșova – 58 de persoane, Berzasca – 54 de persoane, Doman – 51 de persoane, Șumița – 40 de persoane, Steierdorf – 31 de persoane, Zlatița – 26 de persoane,
Total – 2 249 de persoane (Jech–Secká–Scheufler–Skalníková 1992: 171–172).

Din izvoare și surse istorice românești și cehe reiese următoarea situație în șase sate cehe din Banat:

- Gârnic – 28.07.1947 – primul transport – 105 familii (330 de persoane);
– 09.10.1947 – al doilea transport – 33 de familii (105 persoane);
– 18.08.1948 – al treilea transport – 7 familii (16 persoane);

Total – 145 de familii (451 de persoane).⁹

- Bigăr – 1947–1949 – trei transporturi – 37 de familii (124 de persoane);
- Eibenthal – 1947–1949 – trei transporturi – 36 de familii (110 persoane);
- Șumița – octombrie 1946 – 17 familii, între care familiile Herkal Josef, Rubáš František, Mudra Petr, Herkal Roulent, Draxel Václav, Šembera Petr, Herkal Václav, Šembera Jan (Pătruț–Draxel 2008: 31);
- Sfânta Elena – 28 iulie 1947 – primul transport;
– 13 octombrie 1947 – al doilea transport;
– 19 noiembrie 1947 – al treilea transport;
– 31 iulie 1949 – al patrulea transport, cu care a plecat și predicatorul baptist Václav Černík, care menționează că în 2 august au ajuns la Orșova, de unde au plecat cu trenul, și în 9 august 1949, la ora 2 după-amiaza, au ajuns în orașul Cheb din Cehoslovacia. Dintre familiile de cehi care au reemigrat menționăm următoarele: Hrdý Václav (2 persoane), Mocek Václav (5 persoane), Růžička Ferdinand (4 persoane), Vlášek Adolf (o persoană), Klepáček Alois (4 persoane), Klepáček Alois (3 persoane), Hrkal Václav (5 persoane), Eliášová Marie (o persoană), Eliáš František (2 persoane), văduva Eliášová Olga (4 persoane), Eliáš Robert (7 persoane), Pek Štěpán (8 persoane), Borovička Adolf, Hruza Jiří (4 persoane), Růžička Adolf.¹⁰

9 În *Historia Domus* a Parohiei din Gârnic, unde sunt trecute și numele persoanelor reemigrate (pag. 182).

10 După informațiile de la Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, din Praga.

- Ravensca – octombrie 1947 – primul transport, plecare din Orșova;
– mai 1948 – al doilea transport, plecare din Orșova.

Reemigranții din Banatul de Sud au fost așezați mai ales în Cheb, oraș care a devenit un fel de tabără principală. Marea majoritate a strămutaților au găsit de lucru în regiunea Chebsko și Sokolovsko, o parte dintre ei au pornit spre minele din bazinul Žácléřsko-Svatoňovický, iar o altă parte, spre cooperativele de creștere a vitelor din Boemia de Sud. Cehii remigrați din România s-au străduit să se adapteze cât mai repede la noul mediu de viață și să renunțe la vechile obiceiuri, din cauza cărora deseori erau ținta glumelor. Cel mai repede au renunțat la costumul tradițional. Harnici și pricepuți, gospodari, ei s-au integrat destul de repede și cu timpul și-au făcut o situație materială bună, reprezentând o atracție pentru cei rămași în România, cu care au păstrat legăturile. Unii dintre ei s-au stabilit după un timp în S.U.A., Canada, America de Sud, Australia. Prima generație de reemigranți a păstrat puternică conștiința și mândria de a aparține grupului revenit din România. Treptat, din rândurile familiilor cehe reemigrate din România s-au ridicat și personalități, precum cunoscutul fotbalist Pavel Nedvěd, ai cărui bunici din partea mamei proveneau din Gârnic, din familia Nejedlý, iar bunicii din partea tatălui proveneau din Bigăr.

Însă nu toți reemigranții au fost mulțumiți de condițiile materiale și sociale oferite de statul cehoslovac. Astfel, Rudolf Bradáč cu soția, plecați din Gârnic în 1947, au revenit în iulie 1948, întorcerea lor influențând plecarea celui de-al treilea transport, din care s-au retras mulți, plecând doar șapte familii.

La Eibenthal, în 1948, s-au întors 5 familii numărând 15 persoane, și anume: Mleziva Albert (4 persoane), Mleziva Jan (3 persoane), Seidl František (4 persoane), František Vochoc (3 persoane), Bašník Ferdinand (o persoană).

La Bigăr, până în 1955, au revenit 13 familii numărând 38 de persoane, iar în 1956 s-a întors Mleziva Iosif cu fiul său (*Historia Domus a Parohiei din Gârnic*, pag. 188).

Tot în perioada comunistă, unii cehi din Banatul de Sud, atrași de mirajul lumii libere occidentale, au riscat, trecând granița legal sau ilegal în Iugoslavia, rămânând un timp la Belgrad, ca refugiați politici. Alții au ajuns direct în lagărele de refugiați din Latina (Italia) și Transkirken (Austria). După câteva luni, atât cei din Belgrad, cât și cei din Latina și Transkirken au obținut vize de emigrare în Australia, Canada, S.U.A. și Suedia, revenind în vizită la rudele din România, doar după anul 1990.

Cu alții însă soarta a fost mai vitregă. Astfel, Fikl Josef din Eibenthal a ajuns în Franța, în Legiunea Străină. A fost trimis să lupte în Vietnam, în trupele coloniale franceze, dar în anul 1952 a fost ucis în Tonkin, în confruntările cu trupele de gherilă comuniste ale Vietminh.

Totuși, spre deosebire de alte localități de pe Clisura Dunării, unde în perioada regimului comunist trecerea ilegală a frontierei în Iugoslavia căpătase proporții îngrijorătoare pentru autorități, în satele cehe acest fenomen a fost nesemnificativ din punct de vedere demografic și nu a afectat în niciun fel evoluția localităților.

Deportarea cehilor în Bărăgan

Tot în prima perioadă a regimului comunist din România s-a desfășurat una dintre cele mai cumplite drame umane din istoria noastră națională, și anume deportările în masă în stepa Bărăganului, care în deceniile 5-6 ale secolului al XX-lea era o regiune izolată, înapoiată și foarte slab populată. Probabil că liderul comunist Gheoghe Gheorghiu-Dej, „artizantul” acestei acțiuni, a copiat modelul lui „tătuca” Stalin, care lichidase în lagărele de muncă circa 20 de milioane de oameni de diferite etnii.

Deportările în Bărăgan au vizat circa 40 320 de persoane din Banat și Oltenia, români, sârbi, basarabeni, germani, evrei, cehi care locuiau la granița cu Iugoslavia, deoarece relațiile româno-iugoslave deveniseră tensionate după excluderea Iugoslaviei din Kominform, în iunie 1948. Deportările s-au făcut conform „Planului de evacuare a zonei de frontieră cu Iugoslavia pe o fâșie de 25 km”, pregătit de Securitate încă din februarie 1950. Cei deportați, numiți în actele oficiale „dislocați”, au fost triați pe categorii: „titoiști”, „chiaburi”, „cârciumari”, „dușmani ai regimului” etc. La nivel național s-a format Comisiunea Centrală de conducere a operațiunilor de dislocare, compusă din: ministrul Alexandru Drăghici, Marin Jianu, Mihail Burcă, general-maior în Ministerul de Interne, Pavel Cristescu, general-locotenent de Miliție, și Vladimir Mazuru, general-maior de Securitate. S-au descoperit documente care arată și implicarea sinistrului anchetator Alexandru Nicolski de la Securitate. La nivel local au fost implicate organizațiile P.C.R. și sfaturile populare, care au primit din timp instrucțiuni clare. De fapt, din actele oficiale rezultă că din data de 14 iunie 1951, trupele de grăniceri au blocat fâșia de frontieră de 25 km și nimeni nu a mai avut voie să părăsească această zonă (Vighi–Marineasa 1994: 207–208).

În Banatul de Sud deportările au început în noaptea de 16 iunie 1951, fiind efectuate de 10 000 de militari și milițieni, pe baza unor liste pregătite din vreme. În general s-au desfășurat după același scenariu, cu unele mici deosebiri de la o localitate la alta. Pentru a se limita agitațiile, s-a răspândit zvonul că va urma un război cu sârbii și locuitorii din zona de graniță trebuie mutați. Deportații din Banatul de Sud au fost obligați ca în câteva ore să-și facă bagajele, după care au fost urcați în camioanele militare și transportați la cele mai apropiate gări: Oravița, Orșova, Băile Herculane, Mehadia, unde au fost îngrămădiți în vagoane de marfă. După o călătorie infernală, ei au fost descărcați în stepa Bărăganului, în regiunile Galați și Ialomița. Unii au primit colibe din chirpici acoperite cu stuf, alții au trebuit să-și facă bordeie, pentru a se adăposti de intemperii. Deportații au suferit de lipsa apei potabile (au cărat și apă din Dunăre de la Borcea, au cumpărat apă de la speculanți cu 25 de bani găleata), a alimentelor, a asistenței sanitare și din cauza calamităților naturale (în vara anului 1951 s-au produs mari inundații, iar în februarie 1954 a fost un viscol cumplit).

Deportații au fost puși la diferite munci grele, precum la recoltat bumbac, orez, floarea-soarelui, mazăre și alte plante, pe terenurile a 14 gospodării agricole de stat și ferme de animale, primind zilnic norme de lucru foarte mari. La îndeplinirea normelor erau deseori cooptați și copiii. Iarna, deportații erau

duși în Delta Dunării pentru a recolta stuf. Treptat, deportații, fiind oameni harnici și inventivi, au ridicat căsuțe trainice, cu grădini de circa 1 000-1 500 m² în jur, școli (în care au predat învățători tot deportați), case comunale, dispensare, întemeind de fapt 18 așezări stabile. Au întemeiat însă și cimitire, căci în Bărăgan au murit oameni, s-au născut copii și au murit copii din cauza bolilor și a malnutriției.

Calvarul cehilor din Banatul de Sud nu se deosebește de cel al altor etnii care au îndurat „fenomenul Bărăgan”, numai că este destul de dificil de reconstituit, deoarece actele oficiale ale parohiilor cehe nu au consemnat deportarea (probabil din teama preoților de a nu intra sub incidența Securității), iar deportații adulți au decedat aproape toți. În satele cehe mai sunt câțiva supraviețuitori ai Bărăganului, care la data deportării erau minori, alții care s-au născut acolo, de aceea amintirile lor directe sunt destul de confuze sau se amestecă cu povestirile părinților lor, care între timp au decedat. Ei mai păstrează unele acte și fotografii din acea perioadă. Coroborând unele surse scrise cu mărturiile orale, se poate contura următorul tablou al deportării cehilor.

În odiosul „Plan de evacuare a zonei de frontieră cu Iugoslavia” au fost incluse și satele Sfânta Elena, Gârnic și Eibenthal. Celelalte localități cehe, adică Șumița și Ravensca, erau în afara zonei de 25 km, iar Bigăr era aproape de limită, de aceea din aceste sate nu s-au făcut deportări. În schimb, cehi au fost ridicați din alte localități de graniță, precum Orșova, Ogradena, Berzasca, Clodina și altele, împreună cu alte etnii.

În noaptea de Rusalii a anului 1951 (16 iunie), din Gârnic au fost deportate patru familii catolice: Němeček, Cizler, Bradáč și Merhaut, numărând 15 persoane, între care: František Němeček, Johana Němečková (căsătorită Croitoru, pe atunci copil de 9 ani), Václav Cizler, Jan Cizler, Václav Bradáč, Alois Bradáč, Karel Merhaut și alții. Din Sfânta Elena au fost ridicate două familii baptiste, și anume Václav Kovářík cu soția sa, Barbora, și cu copiii Rozina, Kateřina și Václav și familia Alois Klepáček (numită și Mira) cu soția Rachela și copiii Petr, Alžběta, Alois și Jakub, numărând 11 persoane, din Berzasca, familia Paneš (7 persoane: František Paneš, soția sa Maria Panešová, Josef Paneš, de 4 ani, František Paneš și Amália Panešová, bunici, și Jan Paneš și Jozefína Panešová, străbunici), din Liubcova, familia Woltr (4 persoane: Rajmund, mama sa, Kateřina, soția Magda și copilul Jani) și din Eibenthal, 32 de persoane, între care: Josef Fikl, Maria Fiklová, František Fikl, Kristina Fiklová, Ana Fiklová (căsătorită Urbanová, pe atunci copil de 4 ani), Margíta Fiklová (căsătorită Peková, pe atunci copil de 3 ani), Ferdinand Vischet, Terezie Vischetová, Augustín Šrámek, Alois Nedved, Ernest Nedved (3 ani), Martin Nedved, Dominik Nedved, Magda Nedvedová, František Nedved, Antonín Kobau, Ana Kobau, Josef Kobau, Anton Kobau (fiul), Josef Havlíček, Irena Havlíčková, Ferdinand Havlíček, Josef Jágr, Aloisie Jágrová, Věra Jágrová (3 ani), Josef Jágr (6 luni), Štefanie Nedvedová, Rudolf Pešic, Gábor Breník, Rudolf Fikl, Antonie Fiklová, Edmund Fikl, Etuš Fiklová, Viktor Schimek din Orșova. (Andrecu 2002: 332–352)

La Gârnic liniștea nopții de Rusalii a fost tulburată de huruitul camioanelor din care au coborât în grabă militari și milițieni bine înarmați. Ei au năvălit

în casele celor patru familii vizate. În casa lui František Nêmeček, tâmplar și agricultor destul de înstărit, l-au „interogat” cu brutalitate pe fiul familiei, în vârstă de 16 ani, până l-au lăsat inconștient. Li s-a comunicat că în câteva ore trebuie să-și abandoneze casa și că au dreptul să ia cu ei două care cu doi cai, o vacă și bagaje cât încap în cele două care (au luat alimente, îmbrăcăminte, un dulap, veselă, câteva găini, ceva nutreț pentru animale etc.). Sub escortă militară, cele patru familii au coborât 7 km până la Dunăre, în satul Gornea (comuna Sichevița), unde s-a organizat o tabără provizorie și unde au fost aduși deportații și din alte localități, inclusiv cehii din Sfânta Elena, Berzasca și Liubcova. După două zile cehii din Gârnic au fost urcați, cu tot cu bagaje și animale, în trei camioane și duși la gara Orșova, unde au fost aduși și cehii ridicați din Berzasca și Liubcova. (*Naše snahy*, nr. 4, 2008, pag. 23)

La Sfânta Elena, deportarea a început luni, 17 iunie, dimineța. Militari și milițieni au năvălit în casa familiei Alois Klepáček, agricultor înstărit. Deoarece copiii Petr și Alžběta erau la școală, un milițian s-a deplasat acolo și i-a adus acasă. După aceea, militarii și milițienii s-au dus acasă la familia Václav Kovářík. În câteva ore, cele două familii și-au încărcat bagajele în două care și au pornit spre tabăra de la Gornea, de unde au fost urcate în două camioane și duse la Oravița. În gările Oravița și Orșova, oameni, lucruri și animale au fost imbarcate în vagoane de marfă: animalele într-o parte a vagonului, bagajele în altă parte și oamenii la mijloc. Familiile din Sfânta Elena au primit un vagon, iar cele din Gârnic, două vagoane. În general s-a respectat proporția de un vagon pentru două familii. În 18 iunie 1951 și familia fostului primar Ferdinand Křivánek-tatăl a fost anunțată de primăria Coronini să fie pregătită, că va fi ridicată, însă până la urmă a fost lăsată în pace. De fapt, așa cum s-a aflat mai târziu, tabelele cu cei care urmau să fie supuși „dislocării” au fost uneori ajustate de primarii locali, care astfel au vrut să scape de anumite persoane care nu erau în grațiile lor.

La Eibenthal deportarea a început în 16 iunie 1951, la ora 4 dimineța, când un pluton de militari sprijiniți de milițieni, în frunte cu șeful de post Ilie Rusu, au urcat cu trenul minier din portul Tisovița, au înconjurat satul și au pătruns în gospodăriile prestabilite. Din casa fostului primar Josef Fikl au fost ridicați doar el și soția sa, Maria, pe când fiul lor, Viktor Fikl, în vârstă de 20 de ani, a fost lăsat acasă. Deoarece drumul de la Tisovița la Eibenthal nu era deschis pentru mașini, deportații din Eibenthal n-au putut lua cu ei vite și bagaje grele, neavând cu ce să le transporte, ci au luat doar câteva bagaje ușoare. Ei au fost urcați pe vagoanele cu cărbune și coborâți în portul Tisovița, apoi au fost duși cu camioanele militare în gara Orșova, unde, după două zile de așteptare, au fost urcați în opt vagoane de marfă. Deportații erau foarte speriați, căci nimeni nu le spusese nimic și ei credeau că vor fi duși în Siberia. Ceferiștii din gări i-au ajutat cum au putut, însă mulțimea de oameni era bine păzită de cordoane de militari și milițieni. Călătoria cu trenul a fost groaznică. Neavând suficient nutreț și apă, multe animale au murit. După două zile de călătorie, deportații au ajuns în gara Ciulnița, unde vagoanele s-au separat: cei din Gârnic, Liubcova și Berzasca au fost duși în gara Călărași, de unde au fost preluați de camioane

și duși în interiorul Bărăganului, către localitățile Independența, Roset și Căcoameanca Nouă. Cehii din Eibenthal au fost coborâți în gara Fetești și duși către localitățile Însurăței și Movila Miresei. Erau împreună cu deportați de diferite etnii, dar nu au știut despre deportații cehi din Sfânta Elena și Gârnic. De fapt, au fost lăsați în câmpul deschis, unde autoritățile au bătut în pământ niște pari și fiecare familie a fost oprită lângă un par, care era semnul viitoarei lor case. Direct în câmp au fost descărcate bagajele. Familia Nemeček din Gârnic și-a marcat „locul ei” cu dulapul, de care au legat vaca, și pe același dulap dormeau și oua găinile. Noua localitate, numită Iezeru, a început să se înfripe din mai nimic: bărbații au tăiat plopii, singurii arbori din jur, au pus câte patru stâlpi pentru casă, au făcut pereți din chirpici și acoperișul din stuf. Cuptorul s-a făcut din lut, iar focul se întreținea cu scaieți, spini și alte ierburi uscate, căci lemnele lipseau. Până la venirea iernii s-au construit și o mică școală și o casă comună, în care, treptat, deportații au organizat mici petreceri muzicale pentru a se relaxa, și chiar nunți. La început nu au avut voie să întrețină legături cu localnicii, nici să primească vizita rudelor și deseori se făceau controale și apeluri. Pentru a verifica situația de pe teren, oficialitățile comuniste au survolat coloniile de muncă din elicoptere și avioane. Așa au aflat deportații că în toamna anului 1951 au fost vizitați „din aer” de Ana Pauker și Teohari Georgescu.

Începând din anul 1952, unii deportați cehi, mai ales cei de la Eibenthal și Baia Nouă, care erau de meserie mineri, au primit ordin să se mute cu trenul la Comănești, unde li s-a stabilit domiciliu obligatoriu și au muncit în minele de cărbune. Era mai bine ca în Bărăgan. Au plecat la Comănești aproape toate familiile din Eibenthal, rămânând în Bărăgan doar Rudolf Fikl și Edmund Fikl cu soțiile. În această perioadă s-au născut în Bărăgan și la Comănești unii copii, precum Augustin Jágr și Josef Fikl.

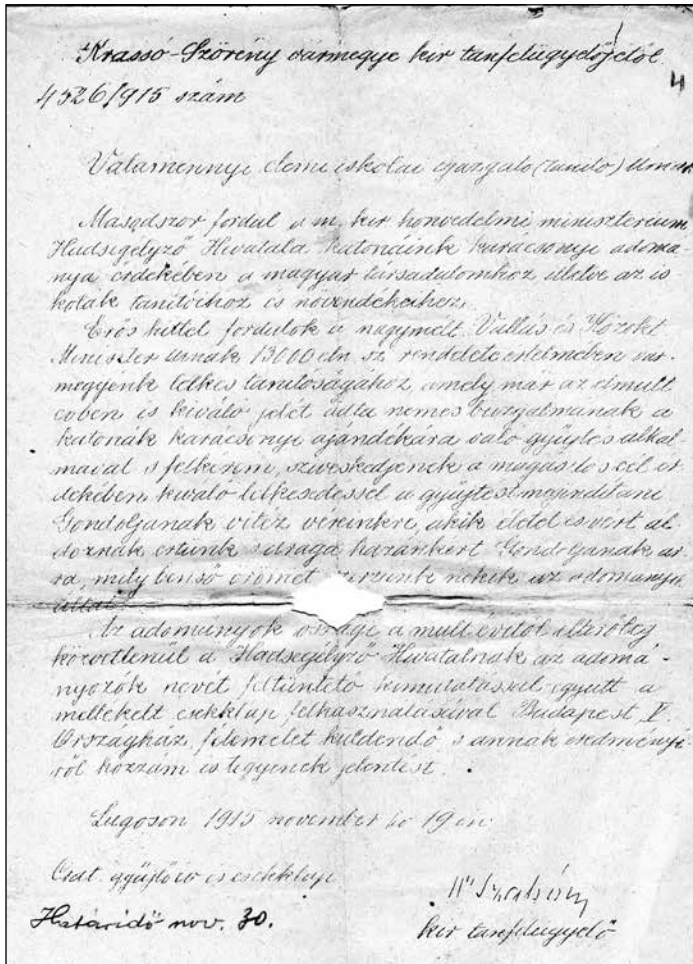
În decembrie 1955 deportații din Bărăgan și Comănești au primit vestea bună că se pot întoarce acasă (conform Deciziei M.A.I. nr. 6200 din 20 decembrie 1955), astfel că din Bărăgan și Comănești au plecat toți cehii, revenind în satele lor. Aici însă ei și-au găsit gospodăriile devastate și părăginite și au trebuit să o ia de la capăt, dar erau bucuroși, căci erau acasă. În casa familiei Paneš din Berzasca se instalase cooperativa agricolă. După 1990 supraviețuitorii Bărăganului beneficiază din partea statului de unele compensații și facilități, iar în memoria victimelor s-au ridicat monumente ale durerii. Însă ei nu pot să uite trecutul. Chiar dacă deportații cehi din cele trei sate din Banatul de Sud nu au înregistrat decât patru decese, între care un copil de șase luni din Eibenthal, al familiei Jágr, și un copil de 12 ani al familiei Klepáček din Sfânta Elena, ceilalți revenind cu toții acasă, ei au rămas marcați fizic și psihic pentru totdeauna de privațiunile îndurate.

Bărăganul este azi o câmpie mănoasă și roditoare, așezată în sud-estul României, pe teritoriul județelor Buzău, Brăila, Vrancea și Ialomița, având o suprafață de circa 26 000 km² și fiind socotită grânarul țării. Dar Bărăganul rămâne și unul din simbolurile represiunii comuniste, unde glasurile celor umiliți și chinuți se îngeamănă cu vântul.

Anexe

Situatia demografică în localitățile cehe conform recensămintelor austriece, austro-ungare și românești

Nr. crt.	Localitatea	Anul	1830	1854	1869	1880	1890	1894	1900	1910	1928	1930	1941	1949	1966
1.	Sfânta Elena		338	313	469	664	757	627	766	814	916	943	1024	590	619
2.	Elisabetfeld		118	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	Gârnic		469	564	820	913	1029	1250	1155	1041	1054	1119	1140	659	789
4.	Bigăr		266	215	225	238	282	302	325	373	453	503	530	-	611
5.	Ravensca		237	216	321	410	418	460	386	355	350	342	425	328	336
6.	Eibenthal + Baia Noua		356	-	469	552	597	-	720	848	1100	1232	476	571	932
7.	Frauenwiese Ogradena		186	-	-	-	189	-	-	237	249	250	-	220	-
8.	Șumița		123	-	202	263	314	-	376	427	510	470	387	410	387
9.	Poneasca		281	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	Total		2374	1308	2506	3020	3586	2639	3728	4095	4632	4859	3982	3778	3678

De la Inspectoratul Școlar Regal al județului Caraș-Severin
Nr. 4526/915

Cătorva domni directori (elevi) ai școlilor elementare

Ministerul Apărării Regale se îndreaptă pentru a doua oară către societatea maghiară, respectiv către învățătorii școlilor și către elevi, în privința colectei de Crăciun pentru militarii noștri.

Cu credință puternică, mă îndrept către demnitarul Cultelor cu nr. de ordin 13000 al domnului ministru, către învățătorii inimoși ai județului nostru, care încă de anul trecut și-au arătat zelul nobil în privința colectei pentru cadourile de Crăciun ale militarilor și vă rog, fiți amabili, începeți această colectă, în vederea acestui țel mareț. Gândiți-vă la sângele viteaz, la cei care și sacrifică viața și sângele pentru noi și draga noastră patrie. Gândiți-vă la bucuria pe care le-o facem prin donațiile noastre.

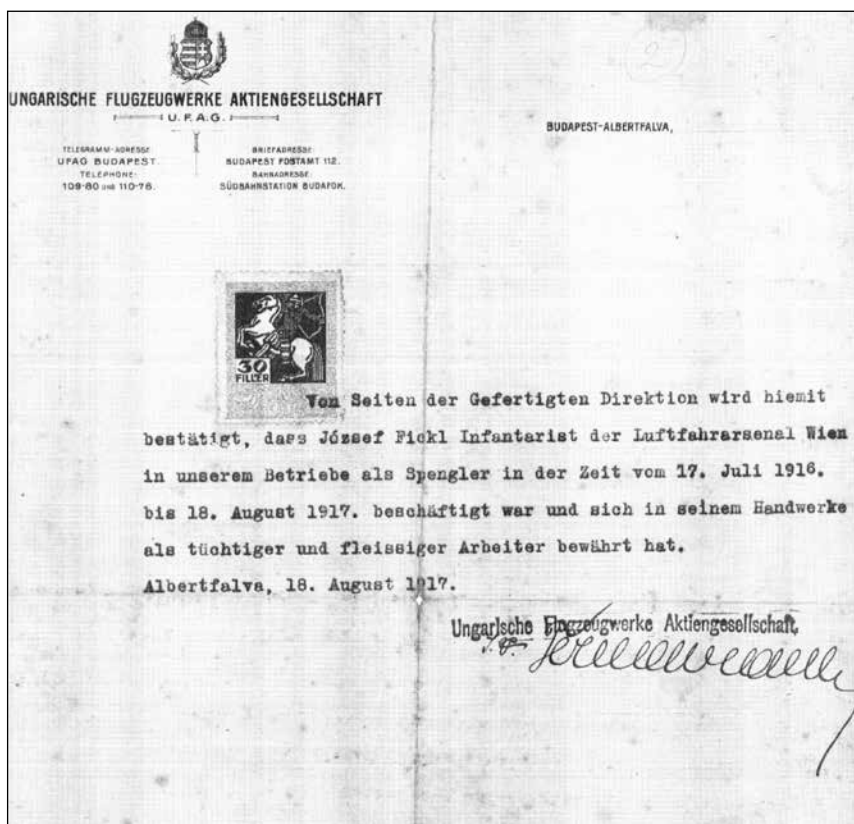
Suma donatorilor, excepție făcând anul trecut, lista cu numele donatorilor la care se vor anexa și filele cec, se vor trimite direct la Oficiul de Ajutor al Armatei, situat la Budapesta V, la Parlament, iar despre aceste rezultate să-mi trimiteți și mie un raport.

Lugoj 1915 noiembrie 19

Inspector Școlar Regal

Atașați lista donatorilor și fila CEC

Termen noiembrie 30

FABRICA MAGHIARĂ DE AVIOANE
Societate pe acțiuni

Din partea direcțiunii se atestă prin prezenta că József Fickl, infanterist la Aeronautica Viena, a lucrat în unitatea noastră ca tinichigiu, în perioada 17 iulie 1916 – 18 august 1917, și s-a dovedit a fi un muncitor priceput și harnic în meșteșugul său.

Albertfalva, 18 august 1917.

Fabrica Maghiară de Avioane
s.s. indescifrabil

Sohintetes Parancsmakozg. -

Férjem Kopriva István meg a nagy-
 nba kor beosmelt katonai szolgálata, míg hozzá
 földünk, mely 12 kataszteri hold területű földem
 magamvalam az eolus kupa nem vagyok, anyi-
 val is inkább, mert az én gyermekeim miatt
 nem hozzá elvégem nem tudom, ha nem annak
 elvégzését föld gondoskodni nem tudok. -

Tisztelettel kérem a Sohintetes Parancs
 mehozgat millostanok férjem Kopriva István
 gyatagost hi a Duchtópucsi Lászlóval Isti-
 kának apaltatim 14 napra szabadságra ha-
 rugolom millostanok, hozzá földünk par-
 lagom ne maradjon

Kérem megnyitása mellett vagyok
 a Sohintetes Parancsmakozg

Dunaszentilona 1916. aug 29-én
 aláírta magyja:
 Kopriva István

Preacinstite comandament

Soțul meu, Kopriva István, încă la mobilizare a fost înrolat în serviciul mi-
 litar, așa că pământul nostru, care cadastral are 12 iugăre, eu singură nu-l pot
 cultiva anul acesta și nici nu pot să mă îngrijesc de terminarea acestor lucrări,
 având în vedere că am copii mici.

Cu respect vă rog, domnule comandant, să binevoiți a-i acorda soțului meu
 infanterist, care momentan este în convalescență, un concediu de 14 zile, pen-
 tru ca pământul nostru să nu rămână în paragină.

Sfânta Elena 1916 august 29
 Dunaszentilona

umila d-voastră servitoare,
 D-na Kopriva István

(din arhiva fam. Ștefan Kopriva din Sf. Elena)

Vechi case din localitățile cehe

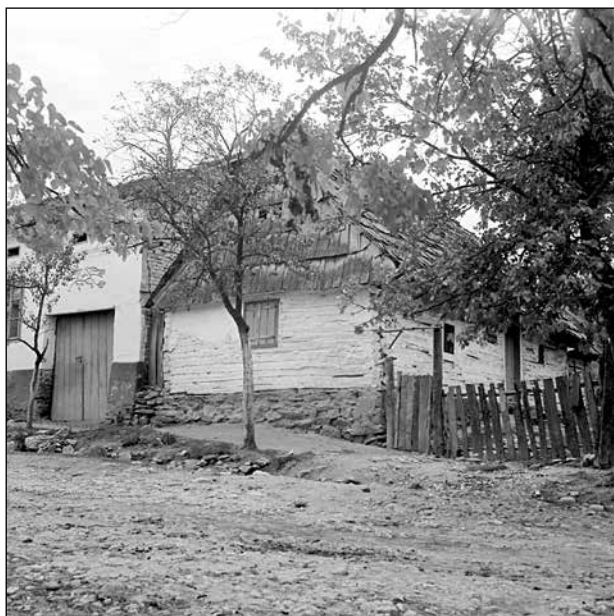
Casă de lemn cu horn din anii '60 ai secolului al XIX-lea, Ravensca

Casă de piatră, Eibenthal, 1850

Casa primilor coloniști cehi

Casă de lemn din Șumița, de prin anul 1870,
cu frontispiciu din șindrilă

Cel mai vechi tip de casă de lemn Bigăr, 1914

Figuri ale soldaților cehi din Primul Război Mondial

Josef Kapic din Gârnic

Jan Woltr din Eibenthal

Václav Klepáček din Sf. Elena

Josef Šibal din Sf. Elena, cu soția Ludmila

Cehi în al Doilea Război Mondial

Ferdinand Havlíček din Eibenthal (sus pe tanc) în trupele de partizani din Italia

Veverka Karel din Șumița (stânga)

Josef Bouda din Gârnic (în mijloc) – rănit, într-un spital din Crimeea, 1944

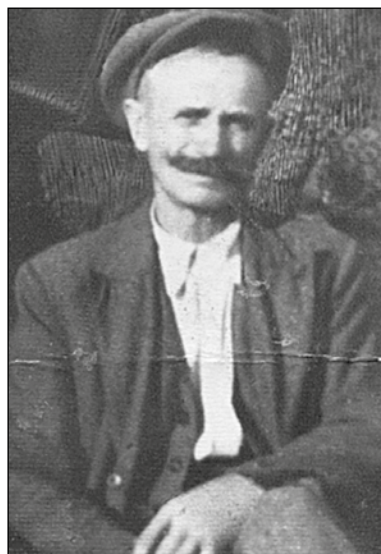

Karel Veverka (în mijloc) la spitalul de campanie din Cernăuți, 25 iunie 1943

Deportați cehi în Bărăgan

Familia Jágr din Eibenthal

Josef Fickl din Eibenthal

Mormântul lui Josef Fikl în Comănești

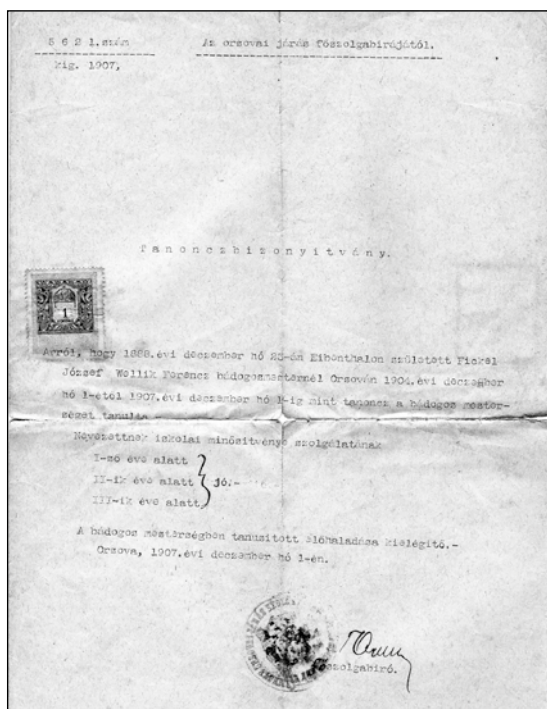

Aspecte din viața deportaților cehi

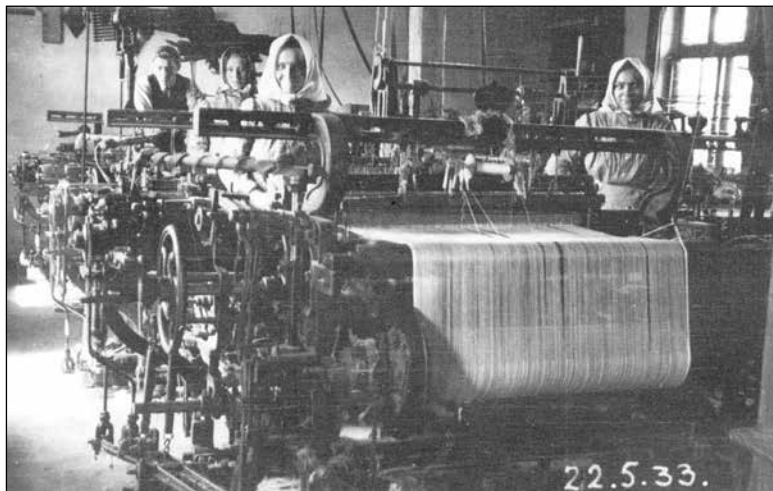

Aspecte din viața deportaților cehi

Ocupații, meserii, slujbe

Adeverință prin care se atestă că Josef Fikl din Eibenthal a absolvit școala de meșteri tinichigii din Orșova în anul 1904

Țesătoria sistematică din Sfânta Elena

Brentar din Gârnici

Mașină de tors – kolovrat

Brentar din Ravensca

Brentă

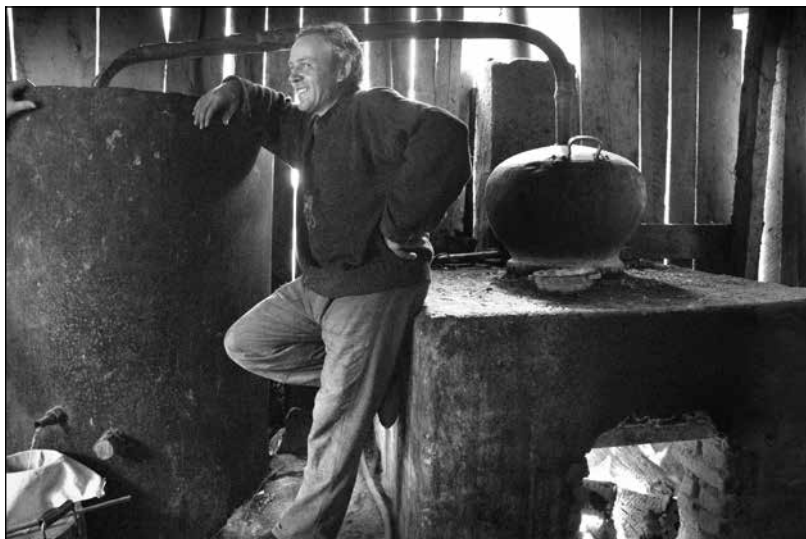
Coacerea pâinii la Gârnic

Rotari din Gârnic

Confecționarea păpușilor din lână la Eibenthal

Prepararea țuicii la Gârnic

Muncile câmpului și creșterea animalelor

Aratul ogorului cu caii

Transportul bălegarului iarna

Întoarcerea de la săpat

Secerișul

Treieratul cerealelor la Sfânta Elena

Transportul fânului

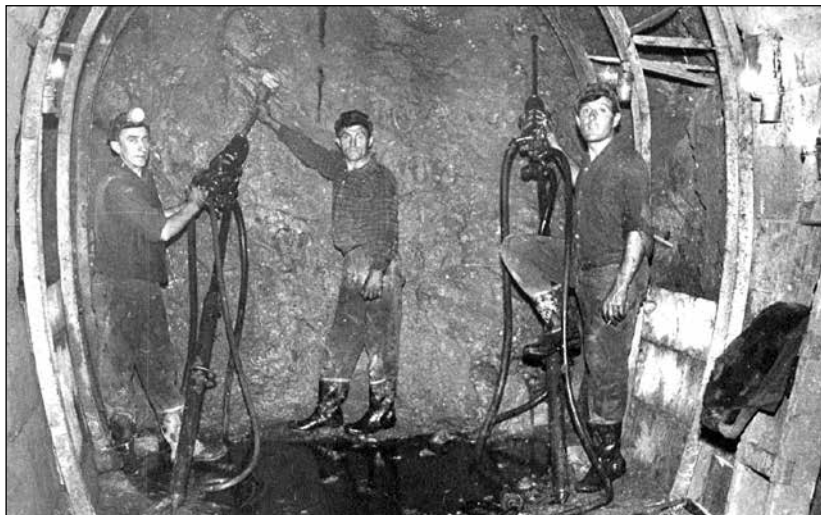
Mineritul

Mineri de la Baia Nouă

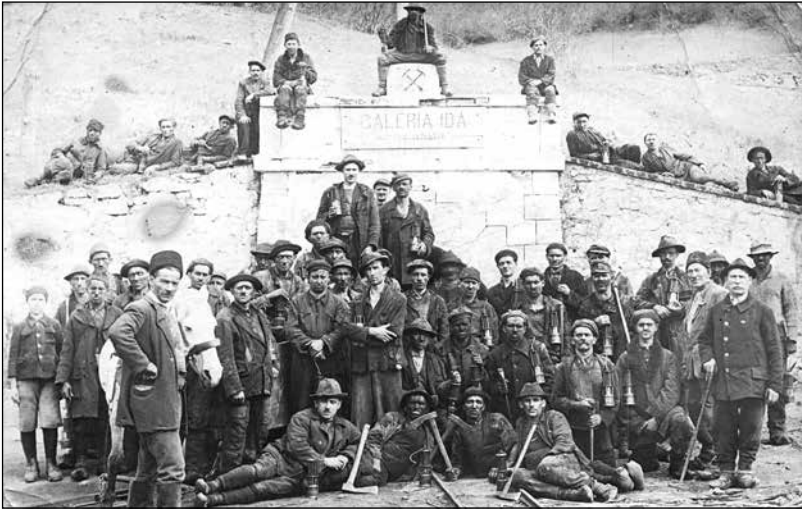
Locomotiva care transporta cărbunele de la Baia Nouă

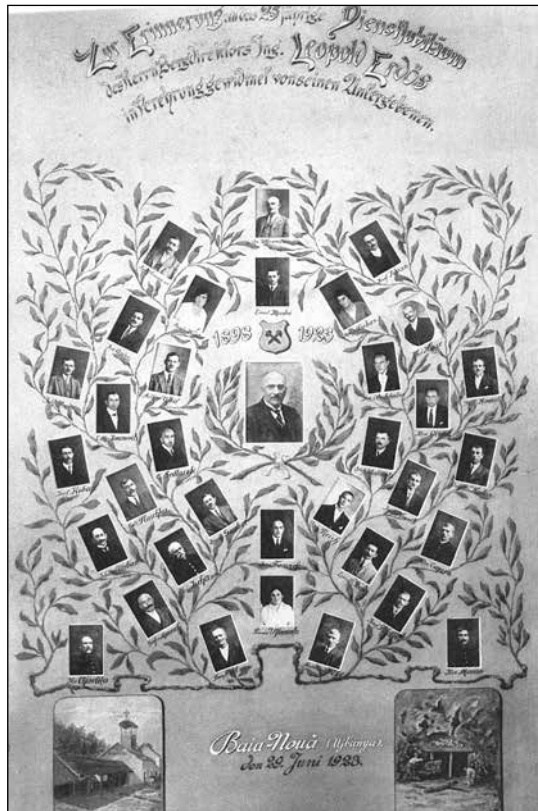
Mineri cehi la mina din Moldova Nouă

Inscripția de pe mașina de extracție de la Baia Nouă

Mineri cehi de la Galeria „Ida”, Cozla

Inginerul Leopold Erdős (în centru), directorul minei de la Baia Nouă, împreună cu subalternii săi

Învățământul

| ALENA GECSE, DESIDERIU GECSE |

În evoluția învățământului din localitățile cehe din Banat, până la 1990, putem delimita trei perioade, în funcție de regimul politic existent, după cum urmează:

- perioada habsburgică și austro-ungară (de la întemeierea coloniilor cehe până în 1918);
- perioada interbelică și a războiului (1919–1945);
- perioada comunistă (1945 – decembrie 1989).

În prima perioadă, învățământul în graniță s-a desfășurat sub îndrumarea și coordonarea autorităților militare grănicerești, pe baza următoarelor legi școlare principale:

- „Regulile directive pentru îmbunătățirea școlilor elementare sau triviale ilirice și valahice” (1774);
- „Ratio educationes” (1777), regulament școlar care garanta utilizarea limbii materne în învățământ;
- „Legea școlară” (1806);
- Legea austriacă „Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich” (1849), care admitea comunităților naționale dreptul de a înființa gimnazii de patru și opt clase;
- „Legea naționalităților” (sau Legea XLIV din 1868) proclama că limba oficială a statului era cea maghiară, permițându-se și întrebuințarea limbii naționalităților în limitele îngăduite;
- „Legea învățământului” (sau Legea XXXVIII, numită și „Legea Eötvös”, din 1868), care prevedea ca de organizarea școlilor să se ocupe fie statul sau comunele, fie confesiunile religioase. Limba de predare urma să fie aceea hotărâtă de susținătorii școlii, de regulă limba părinților elevilor, dar limba maghiară era obligatorie ca obiect de studiu. Această lege va fi întărită prin „Legea Trefort” din 1879.
- „Legea Apponyi” (1907), prin care se desființau școlile confesionale românești, slovace și sârbe; legea viza accentuarea maghiarizării, art. 19 al legii subliniind că „limba maghiară trebuie propusă în așa măsură, ca elevii nemaghiari, după terminarea clasei a IV-a a școlii primare, să-și poată exprima corect gândurile în limba maghiară atât în grai, cât și în scris”. (Moisi 1938b: 71)

Conform acestor legi, rețeaua școlară existentă la graniță era împărțită în trei grupe: școli naționale (primare) grănicerești, constituite în fiecare comună grănicerească, organizate pe două clase și cu limba de predare a etniei din localitatea respectivă, școli triviale, la sediul companiei, organizate pe trei clase și cu limba de predare germană, și școli capitale, cu patru clase și cu predare în

germană, la sediul celor două regimente. În Clisura Dunării, unde trăiau împreună români, sârbi, germani și cehi, existau școli naționale românești, sârbești, germane și cehe, cu un învățător în fiecare comună, apoi școli triviale la sediile de companie, cu doi învățători, cu limba de predare germană, absolvenții acestora ajungând subofițeri în armata austriacă. Cei mai buni elevi erau trimiși la școli „mai înalte”, tot grănicerești, fiind întreținuți de stat. Astfel, încă din 1820 a început să funcționeze la Caransebeș o școală normală (preparandie) grănicerească, iar în 1850 s-a înființat în Biserica Albă școala superioară (capitală) grănicerească cu patru clase, cu predare în germană.

Școlile naționale grănicerești erau bine organizate, ele aflându-se sub direcția supraveghere și conducere a comandantului de companie, care răspundea de repartizarea locurilor destinate școlii și de întreținerea lor. Tot autoritatea militară răspundea și de încadrarea învățătorii în școli. Aceste școli erau controlate periodic de ofițerii de la companie. De asemenea, fiecare regiment avea câte un director al școlilor naționale grănicerești (primul director al Regimentului nr. 13 de la Caransebeș a fost Grigore Obradovici). Între anii 1824 și 1830 organizarea și conducerea școlilor din comunele grănicerești a fost încredințată bisericii, dar după 1830, din nou autorității militare, care a înființat noi școli. Astfel, în anul 1843 existau în graniță 212 școli naționale, din care 98 erau românești, iar restul, ale celorlalte etnii. (Bocșan 1986: 121)

Însă după realizarea Compromisului Austro-Ungar, autoritățile maghiare, din necesități economice sau poate politice, au acționat pentru reducerea numărului școlilor triviale, care inițial existau la fiecare sediu de companie, motivându-se că grănicerilor le este de ajuns „un învățământ pentru citire, scriere și puțină geometrie”, ei fiind destinați „pentru serviciul militar [...] și munca grea în agricultură” (Groza 1983: 95).

Efectele învățământului în granița militară bănățeană, care îi cuprindea și pe cehi, sunt ilustrate de datele cuprinse într-un centralizator din anul 1869, din care rezultă că, din totalul populației grănicerești, de 98 752 de suflete, știau să scrie și să citească 19 921 de bărbați și 10 538 de femei, iar numai să citească, 8 358 de bărbați și 5 147 de femei, restul fiind neștiutori de carte.

La **Sfânta Elena** învățământul s-a înfiripat mai târziu și destul de greu, la inițiativa comunității locale și a autorităților grănicerești. O formă incipientă de învățământ a fost „școala casnică”, adică învățământ la domiciliu practicat de unii localnici mai culti. Asemenea învățători-țărani (*Grenzgemeinde-Lehrer*) au fost Matěj Šibal și František Kroupa (1849) din partea catolicilor și Karel Černík din partea evanghelicilor, care mergeau pe la casele oamenilor, învățând copiii ceva carte. De asemenea, din casa comunală (*stráž*), alcătuită din două încăperi, una a fost destinată cursurilor școlare, iar cealaltă era o sală oficială, unde noaptea stăteau cei opt paznici ai satului (*bokteri*). În anul 1838, Magyarly a donat casei comunale un clopot în greutate de 54 kg (Schlögl 1934: 23).

De abia între anii 1850 și 1852 catolicii, cu ajutorul companiei de grăniceri, și-au ridicat un edificiu școlar din piatră, unde era și o capelă mică. Din lipsă de învățători calificați, la școală au predat tot țărani mai „cultivați”, precum: Hrůza,

Anton Holeš, Matěj Kovářík, Ferdinand Boháček, Antonín Holeček (1854) și alții. Despre „calitatea” unui asemenea învățământ bătrânii satului povesteau o întâmplare care poate fi socotită și veselă, și tristă, din timpul învățătorului Boháček: „[L]a un examen, fiind de față și părinții copiilor și întrebând elevii cât face 3 cu 4 și 6 cu 4, elevii au răspuns: «3 cu 4 fac 9», apoi «6 cu 4 fac 18». După examen părinții au făcut observații învățătorului că a învățat elevii greșit. La aceasta, Boháček le-a răspuns: «Las' că vor învăța ei când vor îmbătrâni și ei ca noi».” (Moisi 1938b: 254)

Primul învățător cu diplomă, Jindřich Schlögl, a venit din Cehia la școala catolică în anul 1863. În preajma venirii sale, școala era frecventată de 55 de elevi zilnic și de 27 de elevi duminica (în 1847 erau 45 de elevi zilnic și 21 duminica) (*Historia Domus* din Gârnic, pag. 19). Deoarece este socotit una dintre puținele personalități ale cehilor de pe Clisura Dunării, fiind supranumit pentru activitatea sa „reformatorul”, voi puncta câteva date de referință din biografia acestuia în subcapitolul *Oameni de seamă ai comunității*.

Înființarea școlii catolice i-a stimulat pe evanghelici, care în anul 1862 și-au construit o școală proprie, fără nicio aprobare,¹ folosind 250 de măsurii de var. Apoi, la intervenția preotului Václav Mikloš din Clopodia și a superiorului său, seniorul Abel de Hajnal, comandamentul militar a recunoscut școala evanghelică.

În acest timp, un fruntaș al comunității evanghelice, pe nume Josef Boháček, a efectuat o călătorie în interes comercial în Prusia și pe drum l-a cunoscut pe pastorul evanghelic Nešpor din Cehia, căruia i s-a plâns că evanghelicii din Sfânta Elena nu au învățător calificat, pe când catolicii îl aveau pe Schlögl. Foarte repede Nešpor a rezolvat trimiterea din Cehia a primului învățător evanghelic cu diplomă, Ignác Buháček (Bukáček), care s-a prezentat la Sfânta Elena în 24 iunie 1862, apoi starostele satului, Karel Černík, l-a prezentat autorităților militare de la compania din Pojejena, fiind acceptat. El a predat în perioada 1862–1864, dar a nemulțumit părinții fiindcă era prea mult atras de băutura. După el a urmat Bedřich Vilém Čížek, care a luat-o de soție pe fiica lui Boháček, om de vază al satului, cu birt în Coronini. Însă în 1876, la cererea sa, a fost mutat la Peregul Mare. „Urmașul” său, Nandor Ferdinand Španiel, avea cam același defect ca și Ignác Buháček și, la reclamațiile oamenilor, a fost mutat la Srediște în Serbia. Alt învățător venit din Cehia a fost Antonín Kořen, care a stat puțin, până în 1885, fiind nemulțumit de salariu. I-a urmat învățătorul Gustav Španiel, despre care se spune că ar fi încălcat cea de-a șaptea poruncă și în anul 1891 a trebuit să plece. (Hrůza 1992: 8) Între anii 1891 și 1897 a fost învățător Antonín Svoboda, care era și pastor evanghelic. După el a urmat Jan Chorvát (Charvát), tot pastor evanghelic. La început evanghelicii își plăteau singuri învățătorii: 100 de florini pe an, câte 10 măsurii de grâu, porumb sau secară, 10 măsurii de cartofi, 10 stâneni de lemn tare și mai aveau și un iugăr de pământ, pe care îl lucrau tot părinții. În timpul dualismului salariul învățătorilor era plătit din casieria comunală.

1 Jindřich Schlögl susține că școala evanghelică s-a construit în anii 1855–1856, fiind totodată și casă de rugăciuni (Schlögl 1934: 23).

La școala catolică „reformatorul” Jindřich Schlögl a activat până la moartea sa, în anul 1897. În anul 1890 la Sfânta Elena erau 78 de elevi la școala catolică și 69 de elevi la școala evanghelică, dintr-o populație de 781 de locuitori (Šindelářová 1997: 15). În continuare, între anii 1897 și 1899, a fost învățător la școala catolică fiul său mai mic, numit tot Jindřich Schlögl, absolvent al Institutului de Învățători din Arad. Deoarece elevii evanghelici nu aveau învățător, el a unit cele două școli, totuși pastorul evanghelic Jan Charvát făcând ore separate de religie cu elevii evanghelici. În anul 1899 Jindřich Schlögl fiul a plecat la Timișoara, unde a activat ca profesor, și la conducerea școlii unice din Sfânta Elena a venit fratele său mai mare, Jan Schlögl, tot învățător cu diplomă, autorul *Cronicii școlare de la Sfânta Elena*. În același timp cu el a activat la școală și învățătoarea Benkő Rozálie, care predă în limba maghiară. În anul 1910 școala veche a fost renovată, s-a mai construit încă o sală de clasă și au fost aduse două noi cadre didactice: învățătorul Aladar Bakk, în locul învățătoarei Benkő, iar la grădiniță sora lui, Marghita Bakk; Jan Schlögl a fost numit director al școlii. De asemenea, el a primit permisiunea de a oficia slujbe religioase, botezuri și înmormântări. Învățământul se făcea în limba maghiară, deseori copiii fiind chiar bătuți de dascălii lor dacă nu știau ungurește. Deoarece în repetate rânduri Jan Schlögl și-a exprimat protestul față de maghiarizarea școlii, a căzut în dizgrația autorităților și, parcă înadins, în anul 1914 a fost mutat în Ungaria, lângă Szegedin, unde a fost pus sub supravegherea autorităților militare. În același an, deoarece începuse Primul Război Mondial, învățătorul Aladar Bakk a fost încorporat și după câteva luni a căzut pe front. Din anul 1916 în școală a venit un nou învățător cu diplomă, Josef Karban, originar din Bigăr. El s-a remarcat ca un cadru didactic harnic, talentat și foarte apreciat de localnici. În timpul său s-a reluat parțial învățământul în limba cehă, dar s-au făcut și ore în limba română. Numărul elevilor a crescut la 169 (având vârste între 6 și 12 ani), la o populație de circa 820 de locuitori. Karban s-a căsătorit cu Marghita Bakk și în anul 1926 s-au transferat la Nădlac. După plecarea lor, în perioada interbelică, pe la școală s-au perindat mai mulți învățători, de origine română, sârbă și cehă: Popa, Oprița, Stamatoi, Pincova, Stroia, Mancovici, Petrovici, Fantišek Nejedlý (până în anul 1950). Prin convenția româno-cesoslovacă din anul 1929 privind învățarea limbii cehe, la Sfânta Elena a venit și primul învățător cehoslovac, Ladislav Šrubař, care a activat până în anul 1932, fiind urmat de Antonín Jírkovský, între anii 1932 și 1938 (Moisi 1938b: 256), și apoi de Bohumil Sládek (1938–1941).

Prima clădire școlară a coloniștilor din **Gârníc** a fost „casa comunală”, o baracă mare din lemn, unde exista și o încăpere pentru învățător. În aceste „condiții” nici interesul părinților pentru carte nu a fost prea ridicat, efectivele de elevi fiind reduse. Totuși, unii coloniști mai „răsăriți” au fost primii învățători fără diplomă ai comunității, și anume: František Viktora, Jan Halada și Josef Czisler, care îi învățau pe copii scrisul, cititul și puțină matematică. Imediat după venirea preotului František Unzeitig în Gârníc, în anul 1850, acesta a intervenit la autoritățile militare, care în anul 1852 au construit o școală din lemn, în care timp de aproape șase ani a locuit și preotul; o sală era și pentru

rugăciuni și alta pentru cursuri. Însă nici bine nu a fost terminată, că în 9 februarie 1852 un incendiu izbucnit într-o gospodărie apropiată a distrus o mare parte din clădire, care a trebuit refăcută. Din raportul părintelui Unzeitig aflăm că în anul 1855, la o populație de 564 de enoriași catolici, școala din Gârnic era frecventată de 63 de elevi zilnic și de 45 de elevi duminică (Svoboda 2002: 27) (în 1847 erau 89 de elevi zilnic și 54 duminică – *Historia Domus* din Gârnic, pag. 19). La intervenția părintelui Unzeitig și la cererea localnicilor, în anul 1856² a fost trimis din Cehia primul învățător cu diplomă, Vincenc Zamouřil. Sursele scrise, dar și tradiția orală susțin că acesta a realizat o adevărată revoluție școlară, implicându-se alături de părintele Unzeitig în toate problemele comunității. A fost un foarte bun pedagog și muzician, a înființat o fanfară a satului și un cor bisericesc pe patru voci, care cânta vechi cântece cehe și cântări liturgice în limba latină și germană. Însă la 3 martie 1881, învățătorul Zamouřil a fost găsit la școală cu gâtul tăiat. Vinovatul a fost Josef Roth din Gârnic, de la nr. 4, iar mobilul crimei, transmis până astăzi prin tradiția orală, se pare că a fost o intrigă amoroasă. Mormântul învățătorului se află în cimitirul localității. Oricum, moartea lui Zamouřil a aruncat asupra satului o mare rușine și a răspândit spaimă printre învățători, căci se spunea „Nu te duce la Gârnic, că-ți taie gâtul” (Schlöggl 1934: 23). De aceea, timp de 15 ani la Gârnic nu au mai venit învățători cu diplomă și din nou au predat oameni mai cultivați ai locului, ca Josef Bradáč, Teofil Liebich, Vincent Schweiner, Jan Szirmai și din nou Vincent Schweiner. În timpul acestora învățământul a decăzut și corul bisericesc s-a destrămat, mai ales că în anul 1887 a murit și inimosul părinte Unzeitig.

În sfârșit, în anul 1896 a venit din Cehia un nou învățător cu diplomă, Eduard Brechtl, care a predat până în anul 1908 și care a reintrodus ordinea și disciplina. În același timp el a fost și cantor la biserică. În timpul său, mai exact în anul 1905, în locul școlii din lemn s-a ridicat o școală din piatră, dar și aceasta avea doar o singură sală pentru cursuri, care s-a dovedit a fi insuficientă, de aceea în anul 1911 s-a construit o clădire mai mare, cu două săli de clasă și două încăperi pentru învățători. Clădirea este folosită și astăzi.

În anul 1908 Brechtl s-a pensionat, rămânând însă în localitate și la școală. Până în anul 1918 au predat învățătorii de etnie maghiară János Gazolli (1908–1911), János Görög (1911), Mária Rafác (1911–1912), Margita Teresztyanszky (Terezánská), aceasta din urmă căsătorindu-se cu învățătorul pensionar Brechtl. Din anul 1918, când învățătorii maghiari au plecat, Bechtl a fost reangajat, dar la școală a predat și preotul paroh din Gârnic, Jan Farkaš, până în anul 1927. Acesta a fost de fapt și directorul școlii, el având și diplomă de învățător, dar nu cunoștea prea bine ortografia cehă (Moisi 1938b: 272). În limba română se predau următoarele materii: scriere și exerciții gramaticale, citirea, exerciții de memorie și liberă reproducere, exerciții de compunere, exerciții de intuiție. Se mai predau următoarele obiecte: matematica, religia, istoria, geografia, științe fizico-naturale, caligrafia, desenul, cântul și exerciții corporale și jocuri gimnastice.

2 Rudolf Urban susține că în anul 1857 (Urban 1930: 36).

Din anul 1927, timp de aproape 20 de ani a fost învățător cu diplomă și director al școlii un fiu al satului, František Merhaut, despre care se spune că a fost energetic și inteligent. El a scris și o lucrare despre geologia zonei. În timpul său unele discipline se învățau în limba cehă, fiind folosite manuale aduse din Cehia, iar unele discipline se învățau în limba română, fiind și un învățător român. În această perioadă aici au funcționat două clase de elevi, în total aproape 120 de copii, disciplinele în limba română fiind predate de învățătoarea Petrovici, iar orele de religie fiind ținute de preotul paroh, dr. Josef Babinský. În anul 1930, în locul învățătoarei Petrovici a venit învățătoarea Maria Hana din Berzasca, originară din Bigăr. La școală fiind doi învățători, activitatea se desfășura dimineața, de la ora 8 până la ora 11, și apoi se relua de la ora 14 până la ora 16, „orele” fiind, de fapt, de 30 de minute. Anual cadrele didactice din școală, împreună cu delegați ai primăriei, efectuau recensământul copiilor de vârstă școlară.³ Denumirea de „Weizenried” s-a menținut în toată perioada interbelică, folosindu-se și cea de „Gârnic”.

Efective de elevi⁴

Anul școlar 1911–1912 – învățător Mária Rafác

- 86 de elevi (46 de băieți, 40 de fete), însă registrele matricole sunt incomplete, lipsind numeroase poziții. Evaluarea elevilor se făcea la Crăciun și la Paști, cu note cuprinse între 1 și 5 (nota minimă), iar la sfârșit de an școlar se acordau următoarele calificative: *kitűnő* („excelent”), *dicséretes* („merituos”), *jeles* („frunțaș”), *jó* („bun”), *változó* („schimbător”), *elégséges* („suficient”), *hanyag* („dezordonat”), *elégtelen* („insuficient”).

Anul școlar 1924–1925 – director Jan Farkáš

- Clasa I – 23 de elevi (13 băieți, 10 fete);
- Clasa a II-a – 23 de elevi (14 băieți, 9 fete);
- Clasa a III-a – 25 de elevi (11 băieți, 14 fete);
- Clasa a IV-a – 28 de elevi (16 băieți, 12 fete);
- Clasa a V-a – 20 de elevi (9 băieți, 11 fete);
- Clasa a VI-a – 7 elevi (4 băieți, 3 fete).

Total: 126 de elevi (67 de băieți, 59 de fete).

Anul școlar 1929–1930 – director František Merhaut

- Clasa I – 38 de elevi (18 băieți, 20 de fete), din care 31 promovati;
- Clasa a II-a – 24 de elevi (14 băieți, 10 fete), din care 18 promovati;
- Clasa a III-a – 40 de elevi (21 de băieți, 19 fete), din care 29 promovati;
- Clasa a IV-a – 31 de elevi (9 băieți, 22 de fete), din care 14 promovati;
- Clasa a V-a – 49 de elevi (21 de băieți, 28 de fete), din care 7 promovati.

Total: 182 de elevi (83 de băieți, 99 de fete), din care 99 promovati.

La fel ca și în alte sate cehe, și la **Bigăr** învățământul s-a dezvoltat odată cu instituția bisericească. Astfel, în casa comunală, o încăpere era transformată în sala de clasă, această „școală” fiind frecventată de 48 de copii (în 1847 erau

3 Arhiva școlii din Gârnic.

4 Arhiva școlii din Gârnic.

29 de elevi zilnic și 12 duminica). Învățătorul era plătit cu 6 florini lunar de la stat și 6 florini lunar de la comunitate (Moisi scrie că 8 florini de la comunitate – Moisi 1938b: 296) și primea și plăta în natură.

După venirea părintelui Unzeitig și activitatea școlară s-a impulsionat, în raportul său din anul 1855 el menționând că școala era frecventată de 30 de elevi zilnic și de 15 elevi duminica.

În anii 1876–1877,⁵ în centrul satului, lângă biserica Sfintei Treimi, s-a construit o adevărată școală, însă tot din lemn, pe care în anul 1910 comunitatea locală a demolat-o, construind actuala clădire a școlii.

În ceea ce privește personalul didactic, primii doi învățători au fost persoane fără pregătire de specialitate, oameni din rândul coloniștilor: N. Kosibauch între anii 1832 și 1843 și apoi Josef Řehák între anii 1843 și 1864. Primul învățător cu diplomă a fost Adam Mleziva din Bigăr, între anii 1864⁶ și 1896, care este și înmormântat în cimitirul din localitate. Despre el o sursă contemporană menționează că era un om frumos, foarte cult și amabil, foarte respectat în sat, de aceea a fost ales și primar (Hříbek 1914: 23). După el, până în anul 1907 a urmat un alt învățător cu diplomă, František Mleziva, tot fiu al satului, iar din anul 1907 până în anul 1914 au fost învățători maghiari și germani, ultimul, înainte de război, fiind Feuersthaler, lăudat de săteni. În timpul Primului Război Mondial la școală nu s-au ținut cursuri, până în anul 1922, când cantorul Václav Mareš, pentru o retribuție de 600 de lei, a preluat și funcția de învățător. În timpul său numărul elevilor a ajuns la 85. Din 1926 au fost doar învățători români, Elena Marinescu și Sava Stanoevici, elevii, în număr de aproape 50, învățând doar în limba română. În 1929, în urma convenției româno-cesoslovace a venit din Cehoslovacia și un învățător ceh, Peter Marek.

Primul lăcaș școlar al coloniștilor din **Ravensca** a fost una dintre încăperile casei comunale construite în anul 1828, în care s-au ținut cursuri școlare până la construirea noii clădiri, în anul 1862, care adăpostea și școala, și capela (Špicel–Šubert 2007). Din raportul preotului Unzeitig aflăm că în anul 1855 școala era frecventată de 28 de elevi zilnic și de 15 elevi duminica.

Primii învățători au fost fără diplomă, simpli țărani, localnici mai cultivați, și anume Kuzibauch și Kotva, iar în anul 1854 a venit primul învățător cu diplomă, Matěj Hájek, fiind urmat de Hlinička, Řehák, Nejedlý, Žehra, Hospberger (cehi), apoi de slovacul Pelšavský (decedat în anul 1899, la vârsta de 41 de ani), Stoíč, Micikói.

În anul 1912 vechea casă comunală a fost demolată și pe același loc s-a construit o școală nouă, care funcționează și astăzi. Școala avea o sală de clasă și trei încăperi pentru învățător. Primul învățător cu diplomă care a predat în noua clădire, chiar în anul 1912, a fost František Pavlat sau Pallat sau Palat (maghiarizat Pálffy), fiu al satului, care s-a implicat foarte mult în rezolvarea problemelor micuței comunități (a mobilizat sătenii pentru construirea bise-

5 Josef Hříbek susține că școala a fost construită în 1850 (Hříbek 1914: 23).

6 Rudolf Urban consideră că a venit în 1865 (Urban 1930: 15).

ricii, a strâns colecte și donații, a înființat o fanfară a satului, a amenajat o bibliotecă școlară numărând peste 160 de volume folosite de întreaga comunitate etc.). În perioada Primului Război Mondial Pavlat a fost mobilizat, școala a fost închisă și s-a redeschis abia în anul 1919, odată cu revenirea lui Pavlat. Acesta a mai rămas până în anul 1930, când s-a mutat la Clopodia, în județul Timiș. În anul 1926 școala era frecventată de aproape 60 de elevi. (Schlögl 1934: 23)

După plecarea lui, la școală s-au succedat mai mulți învățători români: Florescu, Munteanu, Iliceanu, Găină Feri, iar din anul 1940 a fost repartizat ca învățător un fiu al satului, Jan Šubert (1916–1984), absolvent al Liceului Pedagogic din Târgu-Jiu, care a rămas la post timp de 36 de ani.

În ceea ce privește limbile de predare în școală, la început au fost ceha și germana, apoi, între anii 1907 și 1914, s-a predat în limba maghiară. După anul 1919, în timpul învățătorului Pavlat se învățau 18 ore pe săptămână în limba cehă și 12 ore pe săptămână în limba română, după manuale din Cehoslovacia și România.

Prima „construcție școlară” din **Șumița**, de fapt o baracă din lemn, a fost ridicată încă de primii coloniști în anul 1828, lângă casa de rugăciuni. Acolo s-au ținut cursuri, cu întreruperi, până în anul 1857, de către învățători-țărani, la fel ca și în celelalte sate cehe.

În anul 1857, cu ajutorul Regimentului nr. 13 Caransebeș, care a asigurat materialele de construcție, și sub conducerea lui Roman Burak din satul Prigor, din apropiere, localnicii din Șumița au construit o clădire destinată școlii, care a funcționat până în anul 1913. Aici s-au succedat următorii învățători: František Klier (1855–1860), din localitate, apoi din Cehia au venit Václav Procházka (1860–1863), Jan Schweiner (Šnajner) între anii 1863 și 1873, apoi Josef Holeš (1873–1875), Jíří Drobník sau Drobník, în anul 1875, apoi František Štefl (numit și Sepi), între anii 1875 și 1878, care era și inginer cu diplomă. După el a urmat Josef Březina⁷ între anii 1878 și 1884, apoi Vojtěch (Bela) Skála (1884–1890), Ignác Hříbal (1890–1902), Josef Rosenkranz (1902–1906) și Matiaš Šištek (1906–1913), care mai târziu va ajunge profesor la o școală din Reșița.

În memoria localnicilor a rămas o întâmplare hazlie, dar cu final neplăcut, petrecută în timpul învățătorului František Štefl (sau Sepi), inginer evreu din Praga. Spirit întreprinzător și profitând și de naivitatea localnicilor, acesta a transformat câțiva ducați de aur în pilitură, pe care a împrăștiat-o pe un teren agricol și l-a vândut la un preț foarte mare, zicând că este un câmp aurifer. Înșelătoria a fost descoperită și în anul 1878 el a trebuit să „dispară” din sat, fiind urmărit de autorități. (Urban 1930: 47)

În anul 1913 școala a fost închisă de autorități, fiind declarată păcăginită și necorespunzătoare, iar localnicii au demolat-o. S-au strâns materiale de construcție pentru ridicarea unei noi școli, dar din cauza izbucnirii războiului construirea s-a amânat și materialele au dispărut. După război construcția s-a reluat și abia în anul 1924 a fost terminată actuala clădire a școlii, care avea și

7 Rudolf Urban îl consideră primul învățător cu diplomă (Urban 1930: 15).

o locuință pentru învățători. Noii învățători erau de origine română, nu știau limba cehă, de aceea, la cererea localnicilor, a fost numit învățător Josef Pinkava, ceh din Ravensca, absolvent a patru clase gimnaziale, care i-a învățat pe copii doar strictul necesar.

În anul 1929, după convenția româno-ceshoslovacă, Ministerul Învățământului din Praga l-a trimis la Șumița pe învățătorul Voislav Stratil, care s-a implicat foarte serios în educația copiilor. Tocmai de aceea, dacă în anul școlar 1928–1929 veneau la școală 79 de elevi, în anul școlar următor, după venirea lui Stratil, școala era frecventată de 120 de elevi.⁸ După plecarea lui au venit din Cehoslovacia învățătorii František Rataj și František Závodný, care în anul 1941 s-au reîntors acasă. În anul următor Závodný a murit în lagărul de concentrare de la Auschwitz.

Acest învățământ cu intermitență și dese schimbări de învățători și-au pus amprenta asupra nivelului cultural al tinerilor, care citeau și scriau la un nivel foarte modest, iar bătrânii erau analfabeți, din acest punct de vedere Șumița fiind socotită de Urban „cea mai înapoiată localitate cehă” (Urban 1930: 48).

Ca și în celelalte localități cehe, casa comunală din **Eibenthal**, ridicată prin anii 1828–1830, cu ajutorul Companiei de Grăniceri nr. 6 din Orșova, a fost primul lăcaș școlar (dar și religios) al coloniștilor. Aici au predat țărani mai „răsăriți” dintre localnici, precum Jakub Vořechovský și apoi Josef Hošek. Clădirea școlii a fost construită în anul 1848 și avea mai multe încăperi cu diferite destinații: o verandă din lemn, o bucătărie, o sală de cursuri, o sală a primăriei, unde veneau periodic notarul și receptorul pentru a semna contracte și pentru a aduna impozitele. În anii 1938–1939 vechea clădire școlară a fost dărâmată și a fost construită școala actuală, careia în anul 1964 i s-a mai atașat încă o sală de clasă. În anul 1908 și la Baia Nouă s-a construit o clădire școlară pentru ciclul primar și grădiniță.

În școală au predat mai mulți învățători pe parcursul timpului: Jan Houska, Josef Hájek (primul învățător cu diplomă), Josef Kroupa, Jan Lukeš, Matěj Hájek, Jan Říha (menționat în anul 1874 și în arhiva episcopală sub numele latinizat Joannes Říha docens) (Schlögl 1934: 23). După el a urmat Jan sau Karel Holeš, apoi între anii 1878 și 1908 a predat František Urban, fost capelmaistru al fanfarei Regimentului nr. 13 din Caransebeș. În anul 1908 a venit învățătorul cu diplomă Josef Vaněk și după el, învățătorul maghiar Géza Fodor, care îi învăța pe copii în limba maghiară, apoi Martin Löw până în anul 1926. Între anii 1926 și 1928 a activat la Eibenthal învățătorul František Karban, iar în anul 1928 a venit învățătorul Josef Nejedlý, originar din Gârnici. În timpul acestuia învățământul s-a desfășurat într-o singură sală de clasă, dar în două cicluri (dimineața și după-amiaza), căci erau 81 de elevi (39 de fete și 42 de băieți) (Urbánek 2003: 15). Disciplinele erau predate în limba cehă și în limba română, după manuale din Cehoslovacia și România. Între anii 1939 și 1941 a funcționat la școala din Eibenthal învățătorul Boleslav Ivánek din Cehoslovacia, care în

8 Radim Urbánek dă cifra de 510 locuitori (Urbánek 2003: 15).

lipsa preotului oficia slujbele religioase și conducea corul bisericii, fiind foarte apreciat de localnici, iar după el, în perioada războiului, s-a ocupat de elevi învățătorul Wormitag, de etnie germană.

Alte comunități cehe din colonizarea inițială

Ogradena Nouă • Deși era socotită cea mai săracă localitate cehă, comunitatea și-a unit forțele și a construit o școală-capelă, la fel ca și celelalte colonii. La școală s-au succedat următorii învățători cehi: Kyška, Mleziva, Nejedlý, Grill și Jan Lukeš, apoi au venit învățătorii germani Čollak și Křepelka. De prin anul 1910 în sat a venit învățătorul Emil Nejdenbach (german), care a rămas circa 20 de ani. În anul 1929 școala avea 28 de elevi, dintre care 20 erau cehi, la o populație de 240 de locuitori, dintre care 163 erau cehi, 7 germani și 70 români. (Schlögl 1925: 39) Nejdenbach a predat în limbile maghiară și germană, iar după 1918, în limba română. Și slujbele religioase se oficiau în limbile germană, maghiară și mai târziu în limba română. De aceea, nu e de mirare că limba cehă nu mai era vorbită decât de cei bătrâni. Ultimul învățător din Cehoslovacia, Josef Okrouhlý, a predat între anii 1938 și 1941, simultan cu un învățător român, dar nu a mai putut salva situația și după al Doilea Război Mondial învățământul în limba cehă a dispărut cu totul în Ogradena Nouă.

Clopodia • Învățământul în limba cehă din Clopodia a avut cam aceeași evoluție ca la Ogradena Nouă. Astfel, comunitatea a înființat o școală confesională catolică, ce a trecut la stat după anul 1900 și unde până în anul 1926 au predat în limba cehă învățătorii Gabriel Činčík (1900–1918), Veselý, Krajkovič, Ferdinand Smetana și Eberhard, care a stat până în anul 1926. (Schlögl 1934: 23) După acesta au urmat învățători germani și maghiari, care nu știau limba cehă, astfel: Wiesner (maghiar), Grossmann (german), Leblank (german), de aceea părinții au făcut numeroase demersuri pentru trimiterea unui învățător ceh. În anul 1930 a venit din Ravensca învățătorul ceh Fantišek Palat, care însă a stat doar trei ani, după care au venit învățători români. În aceste condiții, învățământul în limba cehă a decăzut, de aceea cei circa 100 de copii cehi mergeau la școala românească. Nici chiar venirea lui Ferdinand Kolářík, învățător din Cehoslovacia, care a stat între anii 1938 și 1941, și a învățătorului Štěpán Kapic de la Gârnic nu a îmbunătățit prea mult situația și după al Doilea Război Mondial învățământul în limba cehă nu s-a mai reluat.

Peregul Mare • Casa de rugăciuni, ridicată în 1873, a fost totodată și școală, având și o cameră pentru învățător. Începând din anul 1874, primii trei învățători au fost Nandor Ferdinand Španiel, Bedřich Čížek și Gustav Španiel (1878–1882) (aceștia au predat mai întâi și la școala evanghelică din Sfânta Elena). Din anul 1882 s-au succedat următorii învățători: Alexander Szekel

(1882–1884), preda în cehă și în maghiară, Jan Trnovský (1884–1894), Gustav Gemzický (1894–1895), Miloslav Jurányi (1895–1903), Julius Kavár (1903–1906), József Juhász (1906–1910), Julius Kavár (1910–1917), Ludvík Meszároš (1917–1920), Alžběta Lengyelová (1920–1922), Jaroslav Kalousek cel Tânăr (1922–1923), curatorul bisericii, Pavel Potoček (1924, preot) și Karel Farago (1924–1925). (Urban 1930: 79–83) După Farago a urmat Bedřich Dušek, care a rămas învățător la Peregul Mare timp de 20 de ani, până în 1945, și între timp absolvind Facultatea de Teologie, a devenit pastor evanghelic. Între anii 1948 și 1953 la școală au predat doi învățători din Cehoslovacia, Vavřin Němeček (1948–1950) și František Socha (1950–1953), iar după ei un an a predat Olga Růžičková, învățătoare suplinitoare din localitate. Din 1954 până în 1961 la școală a funcționat Albina Růžičková, sora Olgăi, absolventă a Liceului Pedagogic din Nădlac.

Efectivele de elevi cehi au scăzut continuu din cauza mutărilor de populație, de la 20-25 în perioada interbelică la 9 imediat după război, iar în anul 1960 erau doar 4 elevi, de aceea, din anul 1961, limba cehă a fost menținută doar ca o disciplină facultativă, cu două ore pe săptămână, celelalte discipline predându-se în limba română.

Școala cehă în perioada comunistă

În perioada comunistă evoluția învățământului în localitățile cehe nu a fost diferită față de a celorlalte minorități naționale din România, căci toate făceau parte din același întreg, sistemul educațional comunist, care avea ca finalitate „crearea omului nou, multilateral dezvoltat, constructor conștient al socialismului”.

După 23 august 1944 presiunea comunistă internă și externă asupra României a devenit tot mai insistentă. În 7 februarie 1945 a apărut Decretul-lege nr. 86 (Statutul Naționalităților Minoritare), care prevedea că „toți cetățenii români sunt egali în fața legii și se bucură de aceleași drepturi civile și politice, fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă sau religie” (art. 1), fiind interzisă „cercetarea originii etnice a cetățenilor români în vederea stabilirii situațiunii lor politice” (art. 2) (Giurescu coord. 2008: 756). Teoretic părea o măsură liniștitoare, însă practic a deschis calea unor măsuri represive, chiar deportări, împotriva germanilor din România. Pentru a nu deveni victimele unor asemenea persecuții, cehii și-au luat de la primării certificate de naționalitate.

După instaurarea deplină a regimului de „democrație populară”, și școlile cehe au fost „beneficiarele” legislației școlare generale, și anume:

- Legea pentru reforma învățământului din 1948 (laicizarea completă a învățământului);
- Legea învățământului din 1968;
- Statutul personalului didactic din 1969.

Ele subliniau foarte clar că rolul principal în îndrumarea și controlul învățământului îl aveau organizațiile locale ale P.C.R. De aceea, la fel ca și în restul țării, și învățământul din școlile cehe a fost supus politizării. Aceasta s-a realizat pe mai multe segmente sau niveluri:

- la nivelul cadrelor didactice: directorii de școli erau numiți de inspectoarele școlare, însă cu aprobarea organelor locale ale P.C.R., iar majoritatea cadrelor didactice au fost nevoite să se înscrie în organizațiile locale comuniste, participând lunar la ședințele de învățământ politic, unde se dezbăteau diferite cuvântări, teze și vizite ale liderilor partidului;
- la nivelul copiilor: copiii de vârstă preșcolară erau cuprinși în „Șoimii patriei”, cei cu vârste între 8 și 14 ani, în „Organizația pionierilor”, ambele fiind organizații-pepinieră ale P.C.R. Cu ocazia zilei de naștere a lui Nicolae Ceaușescu trebuiau prezentate programe artistice încărcate cu poezii și ode închinete acestuia.
- la nivelul edificiilor școlare: pe pereții cancelariilor, ai sălilor de clasă și ai laboratoarelor trebuiau să fie puse portrete ale liderilor comuniști Gheorghe Gheorghiu-Dej și apoi Nicolae Ceaușescu, cât și diferite fotomontaje cu vizite ale conducătorilor în uzine, fabrici, cooperative agricole de producție etc.;
- la nivelul manualelor școlare: pe prima pagină, indiferent de profilul manualului, era portretul liderului comunist, iar manualele de limba română și limba cehă erau pline de poezii „patriotice”, care slăveau comunismul și hărnicia comuniștilor.

După al Doilea Război Mondial în satele cehe au funcționat școli elementare de patru ani, cu limba de predare cehă, iar din anul 1957, la Gârnice, Sfânta Elena, Șumița și Eibenthal s-a înființat și ciclul gimnazial, cu limba de predare română. Excepție făcea satul Eibenthal, unde, la cererea părinților, începând din anul 1970, la ciclul primar s-a predat în limba română. De asemenea, au funcționat și grădinițe de copii cu limba de predare cehă. Pentru a urma ciclul gimnazial, elevii trebuiau să meargă la cele mai apropiate centre de comună: Berzasca (cei din Bigăr), Șopotul Nou și Bozovici (cei din Ravensca), Coronini (cei din Sfânta Elena). Însă până în 1989 marea majoritate a absolvenților clasei a VIII-a nu erau lăsați de părinți să urmeze liceul în orașele apropiate, considerându-se că pentru muncile agricole și pentru munca la mină opt clase sunt suficiente. Doar la Eibenthal părinții au fost „mai deschiși spre lume” și mulți copii ai satului au urmat licee și școli profesionale la Orșova, Caransebeș, Reșița, Timișoara etc., după care unii au făcut și studii superioare.

Toate manualele erau gratuite și în cantitate suficientă. Manualele cehe erau realizate în România de Tiberiu Pleter, profesor universitar la Facultatea de Slavistică din București. În perioada 1979–1981 s-a organizat și învățământul comasat, fără frecvență, destinat adulților care aveau patru clase, pentru a absolvi opt clase (într-un an și jumătate). La Sfânta Elena circa 90 de persoane au beneficiat de această formă de școlarizare.

Efectivele de elevi erau destul de numeroase, mai ales la Sfânta Elena și Gârnice (120-140 de elevi pe an școlar). Frecvența elevilor la cursuri era ridicată, cu

excepția lunilor mai, iunie și septembrie, când părinții rețineau copiii să-i ajute la muncile agricole. În general cursurile se desfășurau dimineața. Elevii purtau uniforme școlare cumpărate de părinți.

Clădirile școlare erau cele din perioada interbelică, primăria intervenind cu dese reparații pentru menținerea lor. Nu aveau apă curentă (apa potabilă se asigura la găleată), iar grupurile sanitare, aflate în curte, erau destul de primitive. Mobilierul școlar era vechi și uzat, de abia după anul 1980 a început înlocuirea acestuia cu mese și scaune noi și introducerea tablelor de sticlă în locul celor din placaj, scorojite. Dotarea cu materiale didactice mai moderne s-a realizat treptat, tot după anul 1980, când s-au adus hărți, planșe, truse de fizică, chimie, matematică, biologie. S-au alocat bani pentru bibliotecile școlare, iar orele de agricultură se efectuau pe loturile școlare date de primărie. Toamna elevii și profesorii culegeau din preajma satelor fructe de pădure (măceșe, porumbe, mure), pe care le predau pădurarilor contra cost, asigurându-se bani la fondul școlii. Tot pentru acesta se mai colectau periodic deșeuri de hârtie și carton, sticle și borcane („educația prin muncă și pentru muncă”).

În ce privește colectivele didactice, la școlile primare plus grădiniță erau formate din 1-2 învățători (români și cehi, dintre care unul era director) și o educatoare, iar la școlile cu șapte și apoi cu opt clase predau 4-5 profesori, plus directorul. Din cauza izolării lor, satele cehe erau socotite un fel de ținut uitat de timp, de aceea, în general, a existat o mare fluctuație de profesori, toți cei care veneau acolo doreau să plece cât mai repede și mai aproape de oraș. Au fost însă și cadre didactice care nu s-au lăsat descurajate de greutatea, au rămas la posturi mulți ani, contribuind substanțial la progresul comunităților cehe. Dintre directorii de școli din perioada comunistă menționăm:

- la Gârnici: Karel Kuska (1948–1952, 1957–1967), Alois Glázer (1952–1955), Georgeta Mărișescu (1971–1978), Constantin Mateican (1979–1982), Alois Špicel (1982–1989);
- la Sfânta Elena: Jiří Janečko (1958–1965), Anna Schnaider (1965–1970), Vasile Huza (1970–1971), Petru Ciolac (1971–1979), Desideriu Gecse (1979–1990);
- la Ravensca: Jan Šubert (1940–1976), František Šubert (1977–1990);
- la Eibenthal: Mihai Manyet (1958–1974), Dumitru Pârvulescu (1974–1995);
- la Șumița: Jan Fábry, Victor Brăilă, František Sýkora;
- la Bigăr: Josef Němeček și Josef Mleziva (din 1977 până în prezent).

Colaborarea cu Cehoslovacia a continuat, trimitându-se învățători în satele cehe până în anul 1960. Astfel, la Șumița au venit Karel Sche (1954–1956) și Karel Pejša (1956–1958), la Sfânta Elena, Karel Janoušek și Antonin Svoboda (1950–1959), la Gârnici, Janšta (1946–1947) și Přemysl Dutý (1955–1957), la Eibenthal, Hornišer (1947–1949) și Přemysl Dutý (1957–1959). Alți dascăli, suplinitori necalificați (cu studii liceale), care au activat mulți ani, s-au ridicat chiar din rândurile cehilor bănățeni, precum: Aloisia Schneider, Maria Hana, Elena Eliaș, Jana Taborschi, Ana Maria Salaba la Sfânta Elena, Alois Mareș la Bigăr, Rozalia Mašek la Gârnici.

După apariția Legii nr. 20, care îngrădea detașarea cadrelor didactice, tinerii profesori repartizați în școlile cehe au fost obligați să rămână în sate și, treptat, până în anul 1989, i-au înlocuit aproape în totalitate pe suplinatorii cu liceu.

O nouă etapă în școlile cehe s-a deschis începând cu toamna anului 1977, când prima promoție de învățători cehi, în număr de nouă (plus doisprezece slovaci), au absolvit Liceul Pedagogic din Nădlac (secția de limbă slovacă și cehă). Admiterea lor în anul 1972 a fost mult încurajată și susținută de Petre Perț, care timp de peste 20 de ani a fost inspector pentru învățământul primar la Inspectoratul Școlar Caraș-Severin și a supravegheat îndeaproape evoluția noilor dascăli. Tinerii erau „copiii” satelor cehe, unde, de altfel, s-au și întors la catedră, astfel: la Sfânta Elena: Josef Dlouhý, František Roch și Alena Gecse, la Bigăr, Josef Mleziva, la Gârnic, Alois Špicel și Josef Pešic, la Ravensca, František Šubert. Aducând cu ei elanul tinereții, dorința de muncă și de afirmare, ei au desfășurat o bogată și variată activitate școlară, social-obștească și cultural-artistică, pregătind cântece, dansuri populare, poezii, piese de teatru, expoziții cu desene, picturi și artizanat etc. Căminele culturale erau pline cu ocazia programelor artistice, iar echipele de artiști amatori (copii, tineri și vârstnici) pregătite de ei susțineau reprezentații în toate satele cehe. Era o atmosferă de înfrățire, de mare efervescență. Într-un asemenea context, după numeroase cereri și intervenții către autoritățile comuniste, s-a desfășurat la Gârnic, în anul 1989, primul festival folcloric al cehilor din Banat, la succesul căruia au contribuit foarte mult și învățătorii cehi.

Anexe

Aspecte din școlile cehe

Clădirea școlii din Sfânta Elena în anul 1977

Aspecte din interiorul școlii din Sfânta Elena, anii '50 ai secolului XX

Aspecte din interiorul școlii din Sfânta Elena, anii '50 ai secolului XX

Elevii din Eibenthal împreună cu învățătorul la începutul secolului XX

Elevii și învățătorii din Șumița în anul 1955

Elevii și învățătorii din Bigăr, 1959

Elevii și profesorii din Gârnic, 1960

Elevii din Ravensca cu profesorul Florescu, 1934

Organizarea vieții ecleziastice și religioase

| ALENA GECSE, DESIDERIU GECSE |

Principala instituție perenă în comunitățile cehe a fost Biserica. Încă din primii ani de la așezarea lor în Banat, coloniștii cehi s-au preocupat și de viața lor spirituală, reflectată prin religie, de aceea au construit lăcașe religioase, au ridicat cruci și troițe. Ca și la alte populații colonizate în Banat, religia a fost un liant al unității și al evoluției lor, iar învățământul s-a dezvoltat în paralel cu biserica, în unele sate, la început, chiar fiind coordonat tot de clerici. În primele cinci decenii de evoluție a localităților cehe (până în 1873), puterea spirituală, adică Biserica, s-a întrepătruns în inițiative, acțiuni și decizii cu puterea militară, adică cu autoritățile grănicerești. Rezultatele acestei colaborări au fost pozitive pentru satele cehe: biserici, clădiri parohiale și școlare, cadre didactice calificate etc.

Cadrul general organizatoric și legislativ

Majoritatea coloniștilor veniți din Cehia, circa 95%, erau de religie romano-catolică; la Sfânta Elena și Peregul Mare s-au stabilit și familii de religie evanghelică, iar după anul 1920 a pătruns și s-a răspândit religia baptistă, mai întâi la Sfânta Elena, apoi la Ravensca.

Catolicii

Coloniștii cehi de religie romano-catolică au fost luați în evidența și sub coordonarea spirituală a Episcopiei Romano-Catolice. De fapt, din punct de vedere organizatoric, catolicii cehi au făcut parte din Dieceza Cenad, unde încă din secolul al XI-lea luase ființă o episcopie romano-catolică.

În anul 1732, în timpul episcopului Adalbert von Falkenstein, scaunul episcopal a fost mutat la Timișoara. La sfârșitul Primului Război Mondial, marea Dieceză de Cenad s-a împărțit în trei părți: o parte era pe teritoriul Ungariei, o parte, pe teritoriul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (Iugoslavia), iar cea mai mare parte a revenit Regatului României, teritoriul numărând 163 de parohii cu centrul la Timișoara. În 17 februarie 1923, această parte a vechii Dieceze de Cenad a fost organizată într-o Administrație Apostolică cu

sediul la Timișoara, canonicul Augustin Pacha devenind administrator apostolic. Tot în 1923, ultimul episcop de Cenad, dr. Julius Glattfelder, a părăsit definitiv Timișoara, marcând sfârșitul titulaturii de Dieceză de Cenad. Însă abia după 7 ani, în 5 iunie 1930, Administrația Apostolică de Timișoara a fost ridicată la rangul de dieceză, iar dr. Augustin Pacha a devenit primul episcop diecezan cu titlul „de Timișoara”. Tot el a fost și primul episcop care a vizitat satele cehe la puțin timp de la numirea sa în funcție. În perioada celui de-al Doilea Război Mondial episcopul Pacha, de origine șvab bănățean, a adoptat o poziție neutră, atât față de nazism, cât și față de Antonescu sau față de liderii Grupului Etnic German. Însă după 1944 atitudinea aceasta nu a fost suficientă pentru autoritățile comuniste, episcopul Pacha fiind calificat drept „mare reacționar și dușman al regimului”; de aceea, în anul 1948 a fost demis din funcția de episcop printr-un comunicat dat de prezidiul Marii Adunări Naționale, iar după doi ani a fost arestat împreună cu alți 44 de prelați și implicat în procesul „spionilor Vaticanului”, fiind condamnat la închisoare. A murit la 4 noiembrie 1954, după aproape patru ani de detenție. (Giurescu coord. 2008: 758–759)

Și ceilalți episcopi romano-catolici de Timișoara, și anume Jozepf Pless, Ivan Frigyr, Konrad Kernweisz, Ferdinand Hauptmann, Sebastian Kräuter (1990–1999) și Martin Roos, au privit cu simpatie și au susținut material și moral micile comunități cehe din Banat și au participat periodic la diferite ceremonii religioase organizate în cadrul acestora.

În ceea ce privește cadrul organizatoric teritorial, în deceniile 3, 4 și 5 ale secolului al XIX-lea, cehii catolici din satele Elisabetfeld, Sfânta Elena, Gârnici, Bigăr și Ravensca au aparținut de Parohia Romano-Catolică din Moldova Nouă. În *Historia Domus* a acestei parohii, preotul Posgay Mathias (paroh între anii 1817 și 1834) menționează că i-a luat în evidență (i-a întâmpinat) pe cehii din Elisabetfeld, Sfânta Elena și Gârnici (*Unter ihm würden die Bömischen grenzsienlungen Elisabethfeld, St. Helena und Weiczenried der Pfarre affiliert*) (*Historia Domus* a Parohiei din Moldova Nouă, cap. 5, p. 131); se pare că aceasta este și cea mai veche mențiune scrisă din Banat despre coloniștii cehi. Urmașii lui Posgay Mathias la conducerea parohiei din Moldova Nouă, care s-au îngrijit în continuare de catolicii cehi, au fost preoții Stein Anton (1834–1838), Ruszinsky Kornel (1838–1848), Sary Mihail (1848–1850) și Pap Ștefan (1850). Ei au oficiat botezuri, cununii, înmormântări, au eliberat diferite acte oficiale etc.

Coloniștii cehi din Eibenthal, Ogradena Nouă, Jupalnic și Șumița au aparținut la început fie de Parohia Romano-Catolică din Orșova, fie de cea din Moldova Nouă. Toate parohiile au făcut parte din Arhidiaconatul Banatului Montan.

În anul 1847, Episcopia din Timișoara a înființat Parohia Gârnici, prima parohie a cehilor, la care au fost arondate și celelalte localități cu populație cehă. Deoarece suprafața de acoperire a parohiei era foarte mare, cu mulți credincioși, iar preotul paroh nu putea face față singur, în diferite perioade, cehii din Sfânta Elena și Zlatița au fost arondați Parohiei din Moldova Nouă, așa cum sunt și astăzi.

În anul 1874 s-a înființat a doua parohie a cehilor, la Eibenthal, de care au aparținut și catolicii din Bigăr, însă lungi perioade de timp, nefiind preot paroh, tot preoții din Orșova și Moldova Nouă s-au ocupat de problemele religioase ale enoriașilor din cele două sate.

Evangelicii

Cehii evanghelici din Sfânta Elena, circa 86 de persoane în 1830, reprezentau o „insulă” în masa populației catolice și ortodoxe din jur (români și sârbi), de aceea au rămas cumva uitați. După 1860 ei au fost luați în evidența Parohiei Evanghelice din Clopodia (comuna Jamu-Mare, județul Timiș) și a Parohiei din Lugoj, subordonate Episcopiei germane din Sibiu, iar în perioada comunistă au fost subordonate Episcopiei Evanghelice maghiare din Cluj-Napoca.

Bapțiștii

După anul 1920, la Sfânta Elena a pătruns treptat religia baptistă, care la început a funcționat într-o stare de semilegalitate, fiind ignorată de autorități. În perioada dictaturii antonesciene, politica generală a regimului de discriminare a bapțiștilor s-a răsfrânt și asupra bapțiștilor cehi. Însă în octombrie 1945, Congresul de la Arad a adoptat Statutul de organizare și funcționare al cultului creștin baptist, iar în 21 martie 1946 acest document, semnat de președintele Ioan Dan și de secretarul general Marin Dumitrescu, a fost publicat în Monitorul Oficial, consacrandu-se recunoașterea deplină a acestei religii. După această dată influența bapțiștilor va crește tot mai mult. Tocmai această ascensiune a fost privită mereu cu suspiciune și neîncredere de organele comuniste, care au supravegheat îndeaproape comunitățile baptiste, inclusiv pe cea din Sfânta Elena.

După ridicarea bisericilor, activitatea religioasă în localitățile cehe s-a organizat tot mai bine. S-au înființat comitete bisericesti formate din 5-9 persoane: președinte, casier (administrator) și membri. Aceste comitete colaborau cu preoții și se implicau în rezolvarea problemelor financiare și administrativ-gospodărești: reparații, întreținere și îngrijire, retribuirea îngrijitorilor, care erau și clopotari. De asemenea, exista și o taxă de cult bine stabilită. Din rândurile enoriașilor s-au evidențiat cantorii, care erau săteni, buni știutori de carte și în lipsa preoților ei țineau liturghia cuvântului. Asemenea cantori au fost: la Sfânta Elena, Josef Pek, Václav Šibal, la Gârnic, Štěpán Kuska și Josef Nedvěď, la Bigăr, Václav Mareš și Alois Kafka, la Șumița, Petr Štika, Augustin Kalina și Ferdinand Herzal, la Eibenthal, Josef Mareš și Viktor Pospíšil, la Ravensca, Josef Špicel și Jan Veverka, la Clopodia, Gabriel Činčík.

Localitățile cehe

Elisabetfeld (Svatá Alžběta, Sankt Elisabeth) și **Sfânta Elena** (numită în limba germană Sankt Helena, în limba maghiară, Dunaszentilona, și în limba cehă, Svatá Helena).

Au fost primele localități cehe întemeiate în Banat, iar din punct de vedere confesional, în anul 1830, locuitorii lor se împărțeau astfel: Elisabetfeld avea 118 locuitori de religie romano-catolică, iar Sfânta Elena avea 338 de locuitori, din care 252 erau catolici (84 de familii) și 86 erau de religie evanghelică (29 de familii).

Catolicii • Așa cum am mai menționat, romano-catolicii au fost luați în evidența Parohiei din Moldova Nouă de Posgay Mathias, preot paroh între anii 1817 și 1834. Se pare că prima construcție religioasă a fost o micuță capelă ridicată la Elisabetfeld, ale cărei fundații se mai văd și astăzi. La Sfânta Elena, primul lăcaș religios a fost ridicat de catolici în anul 1850 (Urban 1930: 28). După alți autori, acest lucru s-a realizat în anul 1852 (Moisi 1938b: 254), iar în *Historia Domus* a Parohiei din Gârnic se menționează anul 1851, astfel: „In Sct. Helena capella ad S. Helenam Vid. anno 1851 aedificata. Patronus Exc. Aera-rium Reg. Hung., Parochus Franciscus Unzeitig, Diaconus et Asector Consist. ad Honores” (*Historia Domus* a Parohiei romano-catolice din Gârnic, pag. 88). Clădirea, construită din piatră tare, avea 4 stânjani lungime, 3 stânjani lățime și 2 stânjani înălțime. Era, de fapt, o singură încăpere mare cu ferestre rotunde, care servea drept capelă, unde se oficiau liturghiile, dar și sală de clasă pentru elevi. Deasupra avea o clopotniță cu un clopot, iar în interiorul capelei se aflau un altar, un tabernacol și un podium. Episcopul de Cenad, Ignac Fabry, a dăruit capelei o icoană a Sfintei Elena, o cruce, patru sfeșnice din lemn și două rânduri de odăjdii bisericesti, cât și 20 de florini. Ele au fost transportate la Sfânta Elena de căpitanul Mayer, șeful companiei din Pojejena. Sfințirea capelei-școală a avut loc în duminica de după Rusalii și s-a făcut cu mare ceremonie de către František Unzetig, preot paroh din Gârnic, în prezența maiorului Tomici, trimisul Ministerului Apărării, și a unor ofițeri de la compania din Pojejena. Corul și fanfara regimentului de grăniceri au mărit gradul de solemnitate a ceremoniei. În lipsa preotului, care trebuia să deservească, pe lângă Gârnic, și alte localități cehe, serviciul religios era oficiat de un sătean mai bătrân, respectat de întreaga comunitate.

Construcția actualei biserici catolice a început în anul 1875, cu bani colectați de învățătorul Jindřich Schlögl. După audiențe personale, acesta a obținut de la împăratul Francisc Iosif 150 de florini, de la împărăteasa Maria Ana, 100 de florini, de la episcopul Bonancz din Timișoara, 500 de florini, iar din localitatea Chrudim din Cehia a obținut un frumos altar cu statuia Sfintei Elena, care există și azi în biserică. Alte donații a strâns din sat și din așezările vecine: Gârnic, Moldova Nouă, Berzasca, Drencova, Orșova, dar și din Cehia, de la Pardubice, Hradec Králové și alte localități (Schlögl 1934: 33). Biserica a fost terminată în anul 1876, fiind sfințită de Sfântul Vaclav în 28 septembrie. Credem că Moisi a

făcut o confuzie arătând că are hramul Sfânta Elena (15 august) (Moisi 1938b: 255). În realitate, patroana bisericii este Sfânta Elena (18 august), iar hramul este de Sfântul Václav. Nicolae Dolângă consideră că sfințirea bisericii a avut loc în anul terminării sale, adică în 1876 (Dolângă 1995: 71), pe când Alexandru Moisi (Moisi 1938b: 255) și Rudolf Urban (Urban 1930: 30) plasează evenimentul în anul 1879, așa cum este trecut și pe frontispiciul bisericii. Cert este că în fiecare an de Sfântul Václav localnicii țin Nedeia satului, numită de ei „Negeie”, denumire preluată de la românii din Țara Almăjului. Biserica este o construcție impunătoare, având 25 m lungime, 12 m lățime și 17 m înălțime, iar în interior se află și o orgă manuală. În anul 1954, Jan Ružička, directorul Fabricii de Mobilă din Clopodia (județul Timiș), a donat bisericii o masă de altar. De-a lungul anilor, biserica a fost supusă la diverse reparații și renovări, inclusiv în perioada postdecembristă.

Între anii 1850 și 1898 biserica a fost filiala Parohiei din Gârnic, de aceea preotul Francisc Unzeitig din Gârnic (până în anul 1873), apoi succesorul său, preotul Bertram Špaček (până în 1890), au oficiat liturghii și la Sfânta Elena cu ocazia sărbătorilor mai mari: Paști, Rusalii, hramul bisericii, Nedeie. Din anul 1898 până în anul 1930, Sfânta Elena a aparținut din nou de Parohia Romano-Catolică din Moldova Nouă, unde s-au schimbat următorii preoți: Horvath Ștefan (1890–1892), Doraszil Anton (1892–1902), Mitz Nikolaus (1902–1909), Anton Nikolaus, administrator parohial (1909–1912), Wolf Johann (1912 – 1 octombrie 1928, după care până în 1 august 1929 nu a fost preot paroh), Packi Peter (1 august 1929 – 1937, fiind înmormântat la Moldova Nouă) și Siegmeth Gregor (1937–1940) (*Historia Domus a Parohiei Moldova Nouă*, cap. V, p. 132). Din 20 septembrie 1930 până în 15 decembrie 1940, Sfânta Elena a revenit în administrarea Parohiei Gârnic, iar din 1940 până în prezent a trecut sub Parohia Moldova Nouă, unde s-au succedat următorii preoți parohi: Henrich Cieslik, german (1940–1944), Josef Schultz, german (1953–1958), Georgius Coceangă-Sascău, român (1958–1968, simultan și la Gârnic), Václav Mašek, ceh din Gârnic (1968–1977), Sebastian Augustinov, bulgar (1977–1979), Petre Stoianovici, croat (1980–1985), Sebastian Boboiciov, bulgar (1985–1988), Václav Mašek (șase luni în 1988), Josef Přelouček, ceh din Eibenthal (1 octombrie 1988–2003), Petar Rebegilă și Josef Altman (2003–2004), Josef Altman, ceh din Gârnic (2004–2006), Petar Rebegilă, croat (2006–2014), Gheorghe Pătășan, croat (2014 – în prezent).

Evangelicii • Sfânta Elena este singura comună cehă de pe Clisura Dunării unde sunt și credincioși evanghelici și baptiști. Unii istorici îi numesc pe evanghelici și „husiți”, deoarece pe cărțile bisericești au semnul potirului (Moisi 1938b: 255, Schlögl 1925: 26), alții îi numesc „helviți”. Jindřich Schlögl-fiul mai arată că ei sunt porecliți de catolici și „berbeci”, probabil datorită tăriei lor în credință. Printre cele mai vechi familii evanghelice, care s-au menținut în această credință până în deceniul al VII-lea al secolului XX, au fost Urbánek, Sauer, Táborský, Kopřiva, Čermák.

Primul lăcaș religios al evanghelicilor a fost ridicat în preajma anului 1856, fiind de fapt o simplă casă de rugăciuni, aflată în clădirea școlii evanghelice și care apoi, după construirea bisericii, a fost transformată în casă

parohială. În fața casei de rugăciuni, între doi nuci seculari, se afla și o clopotniță cu două clopote mari, care mai târziu vor fi mutate în biserică. Biserica evanghelică de azi este o construcție masivă, apropiată și ca dimensiuni (26 m lungime, 11 m lățime, 16 m înălțime), și ca distanță (circa 100 m) de cea catolică. Majoritatea istoricilor consideră că zidirea bisericii s-a realizat între anii 1895 și 1897 (Moisi 1938b: 256, Schlögl 1925: 27), dar o Urban plează mult mai devreme, în 1887. Considerăm că Jindřich Schlögl-fiul este cel mai bine informat, deoarece între anii 1897 și 1899 a fost chiar învățător la Sfânta Elena. Construirea bisericii evanghelice a fost susținută financiar tot din donații, ca și în cazul celei catolice, iar rolul principal în ridicarea ei efectivă l-a avut Petr Kovářík, meșter rotar, dulgher și cioplitor, care a devenit și curatorul bisericii. În legătură cu construirea bisericii evanghelice se spune că, din porunca autorităților, enoriașii din Sfânta Elena, mai ales cei evanghelici, care erau mai înstăriți, au fost obligați în anii 1857–1858 să ajute la construirea bisericii catolice din Gârnic cu carele și animalele lor de tracțiune. Evanghelicii din Sfânta Elena au sperat că „gârnicenii” îi vor ajuta și pe ei să-și construiască biserica, bazându-se și pe promisiunile preotului Unzeitig din Gârnic. Dar după construirea bisericii din Gârnic, clericii catolici din zonă nu au văzut cu ochi buni întărirea comunității evanghelice prin construirea unei biserici și nu le-au mai acordat ajutorul promis. De aceea, construirea bisericii evanghelice s-a târăgănat până în anul 1897.

În ceea ce privește oficierea slujbelor religioase, împrejurările au fost mai vitrege cu evanghelicii față de catolici. Timp de aproape 40 de ani de la înființarea casei lor de rugăciuni, evanghelicii nu au avut preotul lor. Slujbele religioase le țineau localnicii mai de vază ai confesiunii, precum Matěj Trnka, fiul său, Josef, și ginerele său, Švejda, sau învățătorul școlii evanghelice din sat. Botezurile, cununile și înmormântările le făceau preoții romano-catolici din Moldova Nouă, iar după 1850, preotul Unzeitig „cum asistentia passiva”, și tot ei completau matricolele și eliberau diferite acte oficiale. Dintr-un raport, asupra căruia vom mai reveni, aflăm că în anul 1855 în sat erau 164 de catolici și 149 de evanghelici.

De prin anul 1862, preotul evanghelic din Clopodia (azi în județul Timiș) a început să vină de două-trei ori pe an, primul fiind slovacul Václav Mikloš, urmat de preoții Karel Nandor și Václav Mikulášek. După desființarea regimentelor grănicerești în 1873, limba maghiară a pătruns tot mai mult și în slujbele religioase. Preoții din Clopodia, care continuau să mai vină în sat din când în când, oficiau slujbele tot în limba maghiară. Acest lucru a stârnit nemulțumirea evanghelicilor, care au cerut în repetate rânduri trimiterea unui pastor ceh. Primul care a inaugurat noua biserică evanghelică a fost pastorul Vincenc Jauza (Iouza), care a rămas în sat și a accentuat maghiarizarea spirituală a cehilor, fiind susținut și de notarul Samuel Kugl din Moldova Nouă. Această situație a provocat convulsii în sânul comunității evanghelice și a favorizat pătrunderea cultului adventist (numit și „nazarinean” sau „purtătorii crucii albastre”) și apoi a cultului baptist, care ulterior îi va acapara și pe evanghelici, și pe adventiști. Această stare de lucruri este „descălcită” de memoriile scrise în limba cehă

de Alojs Boháček, care a preluat amintirile orale ale lui Václav Černík, unul dintre primii predicatori bapțiști, memorii aflate în arhiva Bisericii Baptiste din Sfânta Elena. Din aceste memorii rezultă că, după plecarea învățătorului din Cehia Antonín Svoboda în anul 1897, 25 de familii evanghelice au părăsit satul, mutându-se în Bulgaria și intrând sub influența bisericii metodiste numite și Societatea Crucii Albastre, condusă de Josef Roháček. Ei au ținut o strânsă legătură cu evanghelicii din Sfânta Elena, unde situația a devenit tot mai tensionată, căci câțiva enoriași evanghelici au scris în Cehia, de unde a fost trimis învățătorul Jan Charvát, originar din Stará Tura. Acesta însă era mai degrabă misionar adventist, căci propovăduia o viață de austeritate și de respect față de rugăciune și credință, vizita familiile la domiciliu, oferea Bibliei și a introdus o oră biblică de rugăciune pe săptămână la biserica evanghelică. „Cronica baptistă” susține că Charvát a provocat o adevărată „deșteptare spirituală”. Sub imperiul vorbelor sale, 40 de persoane s-au desprins de biserica evanghelică, deoarece aceasta nu a fost de acord cu introducerea noutăților susținute de Charvát. Printre „disidenți” a fost și Petr Kovářík, birtaș și fruntaș al comunității evanghelice, care apoi și-a închis birtul și l-a transformat în casă de rugăciuni. Acolo au predicat Charvát și Kovářík. Cealaltă parte a evanghelicilor, îndrumați de Čermák, alt fruntaș evanghelic, au rămas de partea pastorului Jouza. În anul 1904 acesta a fost mutat la Clopodia și în locul lui a venit pastorul maghiar Ladislav Bodnár. Foarte repede acesta s-a remarcat prin naționalismul său fanatic și prin comportament imoral (venea beat la slujbă, amenința oamenii cu pușca, îl amenința verbal și pe învățătorul catolic Jindřich Schlögl-fiul, foarte iubit de săteni). Din această cauză, alte 15 familii s-au mutat în Bulgaria, iar peste jumătate dintre evanghelicii din sat s-au apropiat tot mai mult de adventiști. După multe reclamații, în anul 1910 Bodnár a fost mutat din localitate și în locul său a fost trimis pastorul maghiar Németh Sándor. De fapt profesor de teologie, acesta ispășea un fel de mutare disciplinară la Sfânta Elena. Nu știa limba cehă, slujbele le făcea în limba maghiară, ura tot ce era ceh și avea un comportament asemănător cu al lui Bodnár. Mai mult, l-a reclamat pe Jindřich Schlögl-fiul că este antimaghiar, obținând mutarea acestuia și rămânând astfel doar cu învățătorii maghiari, cu care a colaborat foarte bine. A rămas în sat până în anul 1916, reușind să-i îndepărteze de biserică și pe puținii evanghelici care mai țineau la credința strămoșească. Astfel, dacă în anul 1911 în registrul de cult erau trecuți 64 de evanghelici, la plecarea sa mai rămăseseră doar șapte familii, și anume: două Čermák, două Urbánek și trei Hruza.

Timp de opt ani biserica evanghelică a rămas fără preot, în anul 1924 venind de la Peregul Mare pastorul Pavel Potoček, care a stat puțin, fiind nemulțumit de salariu.

În anul 1926 a venit din Cehoslovacia, din localitatea Hradec Králové, pastorul ceh Jan Košťál și odată cu el se părea că religia evanghelică din Sf. Elena va renaște. Era un om foarte cult, avea și o mare bibliotecă pe care a pus-o la dispoziția sătenilor, care citeau despre Jan Hus, J. A. Komenský, T. Masaryk etc. Avea și bune cunoștințe medicale, de aceea atât cehii, cât și românii din satele din jur îl solicitau des, preotul deplasându-se călare. Numărul enoriașilor

evangelici a crescut prin reîntoarcerea celor trecuți la adventiști. Însă situația tensionată din Cehoslovacia l-a determinat să părăsească România în 1939, reîntorcându-se în patria sa.

După plecarea lui nu a mai venit nici un pastor, slujbele fiind ținute de predicatori laici (populari) ca Petr Černík și Štěpán Švejda, zis Pávek. Biserica și casa parohială evanghelică au decăzut tot mai mult, atât din punct de vedere confesional, cât și material: tot mai mulți evanghelici au trecut la bapțiști, alții au reemigrat în Cehoslovacia în 1947, iar cei rămași nu au mai putut susține financiar repararea lăcașurilor evanghelice, care s-au deteriorat foarte mult. De aceea, în data de 30 aprilie 1979, ultimii 23 de evanghelici au semnat un protocol (având și aprobarea autorităților locale) prin care au predat biserica evanghelică și casa parohială bapțiștilor, prin aceasta aderând și ei la cultul bapțist și consfințind dispariția religiei evanghelice din Sfânta Elena.

Culte neoprotestante • Incisivitatea lui Charvát și adunările lui separate au stârnit suspiciunea autorităților maghiare, care le bănuiau că ar fi adunări politice, antistatale, de aceea 16 jandarmi maghiari au năvălit în casa lui Charvát, i-au confiscat cărțile și în 24 de ore a fost obligat să părăsească satul. Alungarea lui Charvát din Sfânta Elena s-a făcut și la cererile repetate ale pastorului evanghelic Jouza, care se simțea tot mai amenințat. „Ucenicii” lui Charvát însă, rămași fără mentor, în anul 1904 au cerut ajutorul Bisericii Reformate Libere (de fapt Adventiste) de la Praga. De aici a venit predicatorul Josef Kostomlatský, redactorul publicației „Betania”, care a stat doar o săptămână și a înființat Adunarea Bisericii Libere Reformate, avându-i ca nucleu pe cei 40 de dizidenți evanghelici. Aceștia au fost: Petr Kovářik-tatăl cu soția Anna, Ferdinand Křivánek-tatăl cu soția Sofia, Štěpán Černík cu soția Ludmila, Josef Boháček cu soția Anna, Josef Kopřiva-tatăl cu soția Barbora, Jan Jelínek cu soția Anna, Alois Švejda cu soția Rozina, Petr Švejda cu soția Maria, Josef Kopřiva cu soția Maria, František Hrůza cu soția Amalia, Jan Hrůza, Václav Hrůza cu soția Anna, Josef Pitra cu soția Alžběta, Alois Černík cu soția Anna, Matěj Dobiáš cu soția Maria, Fratišek Hrůza cu soția Maria, Jan Urbánek cu soția Rozi, Karel Boháček cu soția Alžběta, Josef Švejda cu soția Barbora, Václav Boháček cu soția Maria și Petr Kyška cu soția Maria. Kostomlatský a aranjat venirea misionarului slovac Petr Kýška, tot din Stará Tura, care a rămas la Sfânta Elena peste 25 de ani, s-a căsătorit acolo, a avut cinci copii și s-a ocupat de slujbele religioase, de botezul copiilor și chiar de orele de religie de la școala evanghelică. Chiar și Jindřich Schlögl-fiul menționează că după anul 1904, când la evanghelici a venit un preot maghiar, mulți enoriași au trecut treptat la adventiști, unde se predica în limba slovacă (Schlögl 1925: 29).

În anul 1913 adventiștii, al căror număr ajunsese la 64, au cumpărat de la localnicul Václav Sauer o casă veche, în partea de jos a satului, care a fost reparată și transformată în casă de rugăciuni și unde predica Petr Kyška. După Primul Război Mondial, deoarece statul român nu a recunoscut cultul adventist și desfășurarea slujbelor devenise tot mai dificilă, unii credincioși, precum Ferdinand Křivánek-tatăl, s-au apropiat de bapțiștii din satul românesc Coronini, numit mai târziu și Pescari, aflat la 3 km de Sfânta Elena, astăzi centru de co-

mună. Ferdinand Křivánek-tatăl a intrat în istoria satului fiind primul ceh care a primit botezul baptist în anul 1921 de la pastorul Drăjilă din Lugoj. Tot în 1921, casa Ferdinand Křivánek-tatăl a devenit prima casă de rugăciuni baptistă din sat, iar treptat numărul enoriașilor a crescut, alți săteni primind botezul baptist: Václav Černík, Josef Boháček, František Hruza și Ana Boháčková, tot în anul 1921, apoi Kateřina Křivánková și Barbora Kučerová din satul Liubcova, iar în anul 1931 s-au botezat Alojs Boháček, Ferdinand Eliáš, Alojs Kňourek, Adolf Mocek, Rozálie Eliášová, Barbora Kopřivová și Ferdinand Křivánek-fiul. Foarte repede bapțiștii au stabilit relații cu comunități asemănătoare, chiar din alte țări. Astfel, botezul baptist din anul 1923 s-a făcut în prezența predicatorului František Dostal din Cehia, iar cel din anul 1932, în prezența predicatorului Koval din Bulgaria. Treptat, bapțiștii din Sfânta Elena, primind susținere din partea predicatorilor Moldovan și Buriman din Coronini și Ilie Craiovan din Moldova Nouă, au devenit tot mai bine văzuți în sat, ajungându-se ca în anul 1923 adventiștii să accepte predarea casei lor de rugăciuni bapțiștilor. La început slujbele s-au făcut în comun, predicând și Craiovan, și Kýška, dar prozelitismul bapțiștilor l-a nemulțumit pe Kýška, care nu a mai venit la „adunări”. După retragerea lui Kýška, adventiștii, neavând susținere externă, au trecut treptat la bapțiști, unde au predicat oameni din sat: Ferdinand Křivánek, Václav Černík, Josef Boháček. Din anul 1925, Kýška, văzând că vechii săi enoriași sunt tot mai atrași de bapțiști, a început să predice la biserica evanghelică, încercând astfel să reziste în fața ofensivei baptiste (Urban 1930: 31), iar în anul 1928 el a emigrat în Argentina.

În anul 1932 bapțiștii au cumpărat o orgă de la Arad, în valoare de 28 000 de lei, la care au învățat să cânte Alojs Boháček și Ferdinand Eliáš, tot ei conducând și corul enoriașilor. Primul diacon al Uniunii Baptiste din Sfânta Elena a fost Václav Černík.

În anul 1937, vechea casă de rugăciuni adventistă, ce fusese înființată în 1913, a fost dărâmată și pe locul ei s-a ridicat o biserică baptistă destul de mare: 10 m lungime, 9 m lățime, 10 m înălțime, inaugurată în 28 septembrie, care există și astăzi. Casa de rugăciuni a costat 49 218 lei, care s-au strâns din contribuțiile benevole ale bapțiștilor. Tot ei au contribuit cu mâna de lucru și cu atelajele la ridicarea clădirii. Însă cu timpul și aceasta a devenit neîncăpătoare, dar preluarea mării biserici evanghelice în 1979 a salvat situația. Harnici și uniți, în anul 1987 bapțiștii au reparat biserica prin forțe proprii, i-au mărit balconul, au construit un baptisterium, au schimbat băncile etc., iar vechea casă de rugăciuni a fost închisă. Nu e de mirare că la 1 decembrie 1988 în registrele lor figurau 303 bapțiști (din 672 de locuitori ai satului), între care 126 de membri botezați, 25 de membri din cor, 32 de membri ai orchestrei și 120 de copii în vârstă de până la 15 ani.

Gârnice, în limba cehă Gerník, în limba maghiară Szörénybuzás sau Szörény Buzás sau Buzásróna (Suciu 1967: 265).

Deoarece toți coloniștii cehi stabiliți la Gârnice erau de religie romano-catolică, încă de la început și-au făcut o casă de rugăciuni (un fel de baracă mai

mare, din lemn), iar în anul 1830 și-au construit o biserică din lemn. De la sosire au fost luați în evidența autorităților militare, fiind incluși în Compania de Grăniceri nr. 12 cu sediul la Berzasca, dar și a celor religioase, fiind alipiți Parohiei Romano-Catolice din Moldova Nouă. Coloniștii din Gârnic fiind cei mai numeroși catolici din zonă, 456 de persoane, Episcopia Timișoara a înființat în anul 1847 parohia la Gârnic. Cu toate acestea, până în anul 1850, Gârnicul nu a avut preotul său, slujbele ținându-le preoții catolici din Moldova Nouă, la fel ca și la Sfânta Elena.

De abia în anul 1850 la Gârnic, unde erau 564 de catolici, a venit primul preot paroh ceh, și anume František Unzeitig, de parohia căruia depindeau și satele Bigăr, Ravensca și un timp și Sfânta Elena (până în anul 1890). „Franciscus Unzeitig antea presbyter Dioecesis Reginahradecensis in Bohemia, in Junie 1850 Parochiam Weicenriedensem occupavit” (*Historia Domus Gârnic*, pag. 30). Un rol important în aducerea părintelui Unzeitig l-a avut colonelul Florian von Machio, comandantul regimentului de grăniceri din Biserica Albă, care a făcut numeroase intervenții la Episcopia din Timișoara. Deoarece František Unzeitig, care mai târziu a primit și titlul de decan, este socotit o personalitate a întregii comunități cehe din zonă, voi sublinia câteva date mai importante din biografia sa în subcapitolul *Oameni de seamă ai comunității*.

Într-un raport din anul 1855 Unzeitig arăta că el deservea teritoriul Comaniilor 11 și 12, cu sediul la Pojejena de Sus, respectiv Berzasca, care cuprinde nouă localități (Gârnic, Bigăr, Ravensca, Sfânta Elena, Berzasca, Drencova, Liubcova de Jos, Gornea Liubcova și Sichevița) în care se află 1 384 de catolici (cu 5 școli, cu 184 de elevi zilnici și 102 elevi „duminicali”), 149 de evanghelici și 5 000 de români și sârbi ortodocși (cu 4 biserici, 4 preoți și 4 școli) (Svoboda 2002: 27–30). Ca preot paroh la Gârnic, Unzeitig era retribuit cu 400 de florini anual, plus 12 stânjeni de lemn și un iugăr și jumătate de grădină. Pentru serviciul efectuat la Ravensca, Bigăr și Sfânta Elena, el mai primea anual 150 de florini, iar pentru Berzasca, încă 18 florini. În primii doi ani de la sosirea în Gârnic, părintele Unzeitig a locuit într-o sală din casa comunală, după care, cinci ani și jumătate, într-o sală de clasă din școală, transformată într-un fel de casă parohială.

În anii 1856–1858¹ s-a ridicat actuala biserică a satului, avându-l ca patron pe Sfântul Ioan Nepomuk, iar hramul este de Sfântul Havel (16 octombrie, când a fost sfințită). „In territorie reincorporati Confinii Milit-Parochia anno 1874 creata et dotata per Exc. Consilium aulae bellicum. Matricula ab anno 1850. Ecclesia ad S. Joannem Nep. suntibus Aerarii annis 1856 et 1857 aedificata, anno 1858 benedicta.” (*Historia Domus Gârnic*, pag. 32)

Biserica are 25 m lungime, 8 m lățime și 16 m înălțime, fiind așezată pe un teren cu suprafața de 1 200 m². La ridicarea efectivă a bisericii un rol important l-au avut: comunitatea locală, Compania de Grăniceri Berzasca (de care depindea Gârnicul), de asemenea, atât românii ortodocși din satele vecine Sichevița și Gornea, care au transportat nisip, cât și cehii evanghelici din Sfânta Elena,

1 Nicolae Dolângă consideră că biserica a fost construită între anii 1850 și 1852 (Dolângă 1995: 74).

care, la solicitarea autorităților militare și a părintelui Unzeitig, au ajutat cu atelajele lor, transportând lemnul pentru construcții de la Weisskirch (azi Biserica Albă în Serbia) (Urban 1930: 260). Doar Ravensca a refuzat să coopereze. Construirea bisericii s-a efectuat sub coordonarea antreprenorului Arent din Biserica Albă și s-a bucurat de sprijinul feldmareșalului Johann Coronini von Cronberg, guvernatorul Banatului, al lui Alexis Kukuljevič, colonel, comandant al Regimentului nr. 14, al adjunctului său, colonelul Gheorghe Paveliç, și al altor ofițeri. (*Historia Domus* Gârnic, pag. 35)

Pentru construirea acestei biserici împăratul Francisc Iosif I a dăruit 8 000 de florini, fostul împărat Ferdinand I a dăruit 400 de florini, arhiepiscopul de Praga, cardinalul Bedřich de Schwarzenberg, a dăruit un prețios relicvariu cu oseminte ale Sfântului Ioan Nepomuk. De asemenea, Regimentul Grăniceresc nr. 14 Sârbo-Bănățean de care aparținea satul Gârnic și părintele Unzeitig au dăruit 9 370 de florini și 44 de creițari. La fel ca și la Sfânta Elena, sfințirea bisericii din Gârnic s-a făcut cu mare solemnitate, implicându-se și regimentul grăniceresc, fiind prezenți mulți ofițeri, în frunte cu comandantul von Sacci, cât și pelerini din toate satele cehe. Cu ocazia acestei ceremonii, meșterul organist Václav Vocelna din Praga a construit o orgă deosebită, care funcționează și azi și care a costat 589 de florini. (Svoboda 2004: 22) Prin anul 1875 în turla bisericii s-a montat un ceas manual cu greutate, care se trage o dată la două zile. Clopotul mic al ceasului bate la fiecare sfert de oră, iar clopotul mare bate la ore întregi.

Biserica are și trei clopote, care au următoarea semnificație: clopotul mic, dacă moare un copil se trage fără oprire, dacă moare un tânăr de la 15 ani în sus ori necăsătorit se oprește o dată, iar la un bătrân se oprește tragerea de trei ori. Clopotul mare se trage dimineața, la prânz și seara pentru Angelus, iar în fiecare seară clopotul mic se trage după Angelus pentru cei morți. Când bat toate cele trei clopote deodată se anunță începerea liturghiei. De asemenea, clopotele anunță și cazurile grave (incendii, inundații) apărute în sat. În timpul Primului Război Mondial ele au fost confiscate de armată și topite, dar după război sătenii au cumpărat altele, al treilea fiind cumpărat în anul 1938 de la București.

Un alt moment important în trecutul religios al localității a fost ridicarea casei parohiale, cu șase încăperi, a cărei piatră de temelie s-a pus la 10 mai 1857, iar sfințirea ei s-a făcut la 16 octombrie 1858. La ridicarea casei parohiale regimentul a dăruit 8 276 de florini și 9 creițari. Prin reforma agrară din anul 1921 parohia a primit 26 de iugăre de pământ arabil, iar în anul 1930 parohia avea în total 33 de iugăre pe care enoriașii erau obligați să le lucreze (Moisi 1938b: 272).

Numărul enoriașilor din Gârnic a evoluat astfel: în anul 1830 erau 469 de persoane, în 1847 erau 546, în anul 1854 erau 564, în anul 1869 erau 820, în anul 1880 erau 913, în anul 1890 erau 1 029, în anul 1894 erau 1 250 și în anul 1900 erau 1 135, în anul 1910 erau 1 048, iar în anul 1928 erau 1 054 de enoriași (Urbánek 2003: 15), în anul 1930 erau 1 093, în 1955 erau 729, iar în 1966 erau 773 de catolici.

În ce privește statutul preoților trebuie precizat că până în anul 1873, când s-au desființat regimentele grănicerești, aceștia s-au aflat într-o dublă subordo-

nare: una laică, în cadrul regimentului grăniceresc, ei purtând și uniformă de ofițeri (inclusiv părintele Uzeitig), și una religioasă, față de Episcopia Romano-Catolică din Timișoara. După moartea părintelui Francisc Unzeitig, care este înmormântat în cimitirul localității, în parohia Gârnic s-au succedat următorii preoți:

Numele și prenumele	Anul și locul nașterii	Perioada de activitate la Gârnic
Bertrandus Špaček	1828 Všetaty u Mělníka	1 octombrie 1873 – 14 august 1897
Ioannes Rákosi	1863 Sopron	15 august 1897 – 10 septembrie 1897
Augustin Smetana	1866 Oroszlámos	10 septembrie 1897 – aprilie 1902
Mathias Tomasich	1866 Szabadka	1 mai 1902 – 15 octombrie 1903
Ioannes Telbisz	1873 Jimbolia	15 octombrie 1903 – 1 septembrie 1909
Iosef Kornauth	1872 Sopron	1 septembrie 1909 – 1 aprilie 1917
Ioannes Farkaš	1887 Horvátkimle	1 aprilie 1917 – 27 septembrie 1927
Ioannes Wolf	1887 Oravița	1927–1929 administrator parohial la Gârnic și Moldova Nouă
Iosef Babinsky	1866 Brno	15 octombrie 1929 – 20 martie 1951
Josef Schulz	1921 Timișoara	1 decembrie 1953 – 16 februarie 1959
Georgius Coceangă-Sascău	1921 Luizi-Călugăra	16 februarie 1959 – 1 mai 1977
Václav Mašek	1941 Gârnic	1 mai 1977 – 26 octombrie 1999
Josef Altman	1964 Gârnic	26 octombrie 1999 – iunie 2003
Josef Přelouček	1964 Eibenthal	iunie 2003 – august 2004
Beniamin Pălie	1965 Băile Herculane	septembrie 2004 – prezent

Bigăr, în limba germană Schnellerruhe, în limba maghiară Bigér, în limba cehă Bígr.

Din punct de vedere militar, „bigărenții” au fost înrolați în Compania de Grăniceri nr. 12 cu sediul la Berzasca. În *Historia Domus* se menționează: „Im Anfange war in der Grenzstation Biger Keine Kirche, keine Schule und das brave Volk hat sich folgedessen sehr verwildert und für sich sehr verlassen” („La început, în localitatea de graniță Bigăr n-a fost nici biserică, nici școală și această cinstită populație a fost abandonată în incultură.”) (*Historia Domus* din Gârnic). Încă din primul an al colonizării (1828)² au fost ajutați de autorități să își construiască din lemn o casă comunală (*stráž*) și în aceeași clădire și o capelă (casă de rugăciuni), avându-l ca patron pe Sfântul Václav, a cărui icoană, dăruită de autoritățile grănicerești, a fost așezată pe altar. În fața acesteia era o clopotniță. Capela avea 3 stânjeni lățime, 3 stânjeni lungime, 1,5 stânjeni înălțime, patru geamuri și o ușă mare. Odăjdiiile bisericesti permanente, necesare capelei au fost dăruite de către decanul din Caransebeș, Heinrich Kúmmner. (Schlögl 1925: 32)

Înainte de înființarea parohiei din Gârnic, coloniștii din Bigăr, fiind de religie romano-catolică, au aparținut de Parohia din Moldova Nouă, de unde din când în când mai venea preotul. Doar o dată sau de două ori pe an oficiau slujbe preotul catolic din Caransebeș și cel din Bozovici.

În sat casele fiind așezate în formă de cruce, casa de rugăciuni a fost construită exact în locul din centrul satului, unde se întretaie brațele crucii. După demolarea casei de rugăciuni, tot în același loc s-a construit actuala biserică catolică din sat, patronată de Sfânta Treime, cu hramul de Sfântul Havel, adică în 16 octombrie (de fapt, hramul este în duminica de după Sfântul Havel). Biserica are 14 m înălțime, 25 m lungime și 10 m lățime. Rudolf Urban consideră că biserica a fost ridicată în anul 1876 (Urban 1930: 24), pe când Nicolae Dolângă (Dolângă 1995: 65) și Pavel Rozkoš (Rozkoš 1996: 51) consideră că a fost construită la jumătatea secolului al XIX-lea, iar Jindřich Slögl, în lucrarea sa din anul 1925, scrie că „înainte cu 35 de ani locuitorii din Bigăr au primit ajutor de la episcopie ca să-și construiască o biserică” (deci prin anul 1890) (Schlögl 1925: 33).

După anul 1847, când parohia s-a stabilit la Gârnic, Bigărul a fost arondat acesteia, preotul paroh venind aici cam de șase ori pe an. Cel mai conștiincios preot a fost decanul František Unzeitig, care s-a îngrijit și aici de construirea bisericii. În raportul său adresat Misiunii Catolice de la Praga, în anul 1855, părintele Unzeitig menționa că Bigărul se află la patru zile de mers de Gârnic, prin păduri seculare, văi și râpe, are 215 catolici, o capelă și o biserică în construcție (de aici rezultă că biserica s-a ridicat după anul 1850, deci datarea lui Urban pare mai corectă). Într-o consemnare târzie făcută de preotul paroh Schulz în *Historia Domus* din Gârnic se menționează că piatra de temelie a bisericii s-a pus în 1864, însă din cauza greutăților materiale (a sărăciei enoriașilor) biserica a fost terminată în anul 1877 și sfințită în 1878, având ca patroană

2 Alexandru Moisi susține că în 1832 a fost construită casa comunală (Moisi 1938b: 295).

Sfânta Treime. După sfințire, treptat, prin diferite donații și achiziții, biserica și-a îmbunătățit baza materială astfel: în anul 1879 episcopul de Timișoara, Alexander Bonancz, a dăruit bisericii șase sfeșnice din lemn, în 1914 enoriașii au cumpărat o orgă mică, ce funcționează și azi, în 1923 tot enoriașii au cumpărat cu 12 000 de lei două clopote mici (deoarece cele vechi fuseseră rechiziționate de armată în 1914), iar în anul 1937 preotul din Orșova a dăruit bisericii „Calea Crucii”, un ansamblu pictural format din paisprezece icoane mari, reprezentând cele paisprezece opriri ale lui Isus.

După anul 1920, în lipsa preotului, slujbele la biserică le-a ținut cantorul Václav Mareš, pentru aceasta primind în folosință două iugăre de pământ. Deoarece între anii 1927 și 1929 nici la Gârnic nu a fost preot paroh, ci doar administrator parohial,³ locuitorii din Bigăr au plătit din când în când preotului din Orșova pentru a oficia și la Bigăr liturghii cu ocazia unor sărbători mai mari. Situația s-a mai remediat când la Gârnic a ajuns preot paroh Josef Babinský (1929–1951). În timpul său, mai exact în august 1931, episcopul catolic din Timișoara, Pacha, a vizitat satul Bigăr.

Subliniind atașamentul bigărenților față de credința strămoșească, Urban scria că „locuitorii sunt foarte credincioși și respectă toate regulile religioase ale înaintașilor lor și cum sună clopotul de utrenie și de vecernie, toată familia îngenunchează pentru rugăciune” (Urban: 1930: 26). În ultimii ani filiala Bigăr a fost arondată Parohiei Eibenthal, de unde preotul paroh vine o dată pe lună.

În ce privește numărul de enoriași catolici din Bigăr, acesta a evoluat astfel: în 1830 erau 266, în 1847 erau 225, în 1854 erau 215, în 1869 erau 225, în 1880 erau 238, în 1890 erau 282, în 1894 erau 302, în 1900 erau 325, în 1910 erau 377, în 1928 erau 453 de catolici, în 1930, 490, în 1935, 473, în 1948, 464, în 1966, 428.

Ravensca, numită în limba germană Rawenska, în limba cehă Rovensko și în limba maghiară Almásróna.

Încă de la sosire, coloniștii au fost cuprinși în Compania de grăniceri nr. 1 cu sediul la Dalboșeț, care făcea parte din Regimentul nr. 13 Româno-Bănățean, cu sediul la Caransebeș. Fiind toți de religie romano-catolică, au fost luați în evidența Parohiei de la Gârnic, care se află la 14 km de Ravensca, drept peste dealuri.

Primul lăcaș religios a fost construit de coloniști în anul 1828 (Dolângă consideră că în anul 1829 – Dolângă 1995: 81), fiind de fapt o casă comunală (o baracă din lemn) cu multiple întrebuințări: o parte – casă de rugăciuni (capelă) cu icoana Sfântului Martin, patronul lăcașului, o parte școală și o încăpere ca locuință a învățătorului. În această casă de rugăciuni duminică dimineața se făceau slujbele religioase, iar după-amiaza aveau loc șezători și dansuri populare. Însă treptat clădirea s-a deteriorat și în anul 1860 decanul Unzeitig, preotul paroh din Gârnic, s-a adresat conducerii regimentului pentru construirea unei capele, care să fie și școală, realizând chiar un plan al noii clădiri. Propunerea

a fost acceptată, regimentul donând 600 de florini și tot materialul lemnos și asigurând supravegherea lucrărilor. Enoriașii au contribuit cu forța de muncă și cu piatră, var și nisip, aduse cu atelajele proprii. Capela-școală, care avea deasupra un turnuleț, a fost sfințită de părintele Unzetig în 16 august 1863, în prezența unor pelerini din satele cehe și a unor ofițeri de la companie, care au organizat și o mică paradă militară. Icoana Sfântului Martin din biserică a fost dăruită de episcopul Alexander Bonancz din Timișoara. Însă în anul 1917 s-a pus problema construirii unei biserici adevărate, separate de școală. Inițiativa a aparținut preotului paroh din Gârnic Jan Fárkaš și învățătorului František Pavlat (maghiarizat Pálffy) din Ravensca; aceștia au mobilizat enoriașii și timp de patru ani au colectat fonduri din zonă. Episcopul Glatfelder din Timișoara a dăruit 1 000 de lei, dr. Bohumil Zůrek din Brno, 1 000 de lei și prof. Jindřich Schlögl din Timișoara, 500 de lei. În anul 1922 a început construirea bisericii din piatră și lemn, iar în anul 1923 ea a fost terminată. Are 21 m înălțime, 18 m lungime și 10 m lățime. Biserica este patronată de Sfânta Maria (8 septembrie), iar hramul este de Sfântul Martin (11 noiembrie). A fost sfințită de preotul Jan Fárkaš în data de 11 noiembrie 1923. Însă localitatea fiind foarte izolată și greu accesibilă, preotul din Gârnic venea doar de sărbătorile mai mari, activitatea religioasă fiind condusă de învățătorul Pavlat. El a organizat și un cor bisericesc format din 45 de persoane. „Locuitorii nu se plâng că nu au preot, spun că rugăciunile lor sunt primite și așa de Dumnezeu. Îi deranjează doar faptul că nu pot să se spovedească, să primească maslul, iar pe nou-născuți pentru botez trebuie să-i ducă departe.” (Urban 1930: 44) Cu timpul s-au efectuat diverse amenajări și reparații la biserică. Astfel, în anul 1939 s-a pus pe jos mozaic, în 1954 s-au adus noi icoane, iar în anul 1956 turnul bisericii și jumătate din clădire au fost acoperite cu tablă și s-a făcut o scară până la clopote. De asemenea, în ultimii 30 de ani, cel puțin o dată pe lună, preotul paroh din Gârnic vine în sat pentru oficierea slujbei.

Numărul de enoriași catolici din Ravensca a evoluat astfel: în 1830 – 237 de persoane, în 1854 – 216, în 1869 – 321, în 1880 – 410, în 1890 – 418, în 1894 – 460, în 1900 – 386, în 1910 – 355 și în 1928 – 350 (Urbánek 2003: 15), în 1930 – 386, în 1937 – 425, în 1948 – 401, în 1966 – 297.

Deși niciun autor român sau ceh nu o menționează, după anul 1930, în satul Ravensca s-a înfiripat o mică comunitate baptistă. Religia baptistă a pătruns prin intermediul a trei localnici: Josef Špicl, Alois Rubáš și Anton Sládek, care au muncit la mina din Vârciorova (lângă Orșova), intrând în contact cu muncitori români bapțiști și atunci s-au botezat și cei trei cehi. Reveniți în sat, ei au atras la religia lor și alte câteva familii care fuseseră catolice, și anume: František Sládek cu soția Amalia, Josef Sládek cu soția Maria, Václav Sládek cu soția Anna, Karel Mojžiš și Jan Mojžiš și soția acestuia Antonia, cu trei fete. După moartea lui Jan Mojžiš, Antonia s-a recăsătorit cu un baptist din Sfânta Elena, Hrůza Peter, care l-a adus la Ravensca pe Černík Vaclav, predicator baptist din Sfânta Elena, făcându-se astfel legătura între cele două comunități. Catolicii din Ravensca au primit cu ostilitate pătrunderea religiei baptiste în satul lor, bapțiștii fiind supuși unor umilințe și batjocuri pe care ei le-au înfruntat cu în-

dârjire și stoicism, însă în timp alte familii nu au mai trecut la baptism, astfel că astăzi bapțiștii din Ravensca sunt foarte puțini la număr, nu au o biserică, ci în urmă cu câțiva ani au cumpărat de la un localnic o casă, pe care au amenajat-o drept casă de rugăciuni.⁴

Șumița, numită în limba germană Schumitza, în limba cehă Šumice și în limba maghiară Cseherdős, este localitatea cehă aflată la cea mai mare altitudine, 983 m, într-o zonă păduroasă, destul de izolată de celelalte sate cehe, căci cel mai apropiat dintre ele, Ravensca, se află la 13 ore de mers pe jos, direct prin munți. Șumița este așezată în partea de nord a Văii Almăjului, pe două coline, între care curge un pârâiaș, Valea Salinului. Astăzi satul aparține de comuna Lăpușnicel. Denumirea de Șumița probabil că provine de la cuvântul sârbesc *šuma*, care înseamnă „pădure” (Dolângă 1995: 85).

Tot cu ajutorul companiei de grăniceri, încă din anul 1828 s-a construit din lemn o casă de rugăciuni în care s-au ținut slujbele religioase până în anul 1887. Coloniștii au fost arondați Parohiei Romano-Catolice din Bozovici (sat românesc unde trăiau și germani catolici), de unde preotul venea foarte rar și nu cunoștea limba cehă. Apoi comunitatea catolică din Șumița a fost arondată Parohiei Romano-Catolice din Mehadia, iar după o nouă organizare a trecut la Parohia Băile Herculane (înființată încă din anul 1740).

În anul 1887, casa de rugăciuni a fost demolată și pe locul ei s-a construit în anul următor o biserică din lemn, mică, dar frumoasă, care după Primul Război Mondial a fost refăcută din cărămidă. Biserica are 17 m lungime, 7,5 m lățime și 20 m înălțime. Ridicarea bisericii s-a realizat din inițiativa lui Peter Jakobovský, primar al satului, familia Jakobovský fiind printre întemeietorii așezării. Peter Jakobovský personal a donat 1 200 de florini pentru construirea bisericii și a obținut donații de la episcopul Alexander Bonancz din Timișoara (500 de florini), de la împăratul Francisc Iosif I (150 de florini) și de la familia de bancheri Rotschild (10 florini). Alte donații din zonă au fost strânse de căpitanul Peter Vuja din Bozovici. Planul bisericii a fost realizat, contra sumei de 2 florini, de un inginer din Cehia, iar construirea efectivă a bisericii s-a făcut de către antreprenorul Augustin Fischer din Oravița (Schlögl 1925: 46). Sfințirea bisericii a fost oficiată de preotul paroh din Bozovici, Josef Mayerhofer, în data de 16 octombrie 1888. La început patronul bisericii a fost Sfântul Gala, apoi Sfânta Ana (26 iulie), iar hramul este de Sfântul Havel, în 16 octombrie. Preoții din Bozovici veneau de șase ori pe an, la marile sărbători, și predicau în limba sârbă, în limba germană și în limba română. În lipsa preotului, slujbele religioase și chiar înmormântările erau oficiate de Peter Jakobovský, cât și de cărsnicul bisericii, Peter Štika, localnic provenind tot din familiile primilor coloniști.

Numărul enoriașilor catolici din sat a evoluat astfel: în 1830 – 123, în 1900 – 263, în 1928 – 510, în 1930 – 469, în 1935 – 529, în 1948 – 460 și în 1966 – 384.

4 Manuscris original în limba cehă de la familia Hrůza.

Eibenthal, numită în limba maghiară Tiszafa, iar în limba cehă Jeventál sau Tisové Údolí.

După stabilirea coloniștilor, toți de religie romano-catolică, în vatra actuală, ei și-au ridicat o casă comunală⁵ în care se țineau și slujbe religioase, și cursuri școlare. În anul 1846 coloniștii, ajutați de compania de grăniceri, și-au construit o bisericuță din lemn, de fapt o capelă, și lângă ea, o clădire pentru preot. Fiind departe de Moldova Nouă (la circa 70 km distanță), Episcopia Romano-Catolică de la Timișoara a stabilit ca satul Eibenthal să fie arondat Parohiei Orșova. În anul 1922⁶ bisericuța din lemn a fost demolată și s-a construit actuala biserică, foarte frumoasă, de fapt unică în satele cehe, deoarece este construită din piatră, în stil neogotic. Are o înălțime de 32,5 m, lungime de 30 m și lățime de 15 m. Patronul bisericii este Sfântul Ioan Nepomuk, iar hramul se ținea de Sfântul Havel (16 octombrie).

În interiorul bisericii, la loc de cinste, se află icoana Sfântului Ioan Nepomuk, icoana Sfintei Barbara, patroana minerilor, icoana Sfântului Alois, protectorul tineretului, cât și alte icoane reprezentând scene biblice. De asemenea, se află o orgă manuală, unică în România, folosită și azi și care a fost construită în anii 1841–1850 de vestitul meșter Iosif Seiber (Dolângă 1995: 64). Orga are un sistem de factură mecanică format din clape, pârghii, deschideri pentru clape, lăzi de vânt și tuburi pentru aer.

În turnul bisericii s-au aflat și trei clopote, dar în timpul Primului Război Mondial două au fost luate și topite și mult mai târziu enoriașii au reușit să achiziționeze alte două clopote. În anul 1980, Petre Stoianovici, preot paroh la Moldova Nouă, care răspundea și de Eibenthal, a pus pavaj de marmură și a instalat în turnul bisericii un ceas cu greutate, cumpărat de la Parohia Recaș și care funcționează foarte exact.

Tot în 1922, când s-a construit biserica, a fost reparată temeinic și casa parohială. Aceasta se construise în anul 1874, când Episcopia din Timișoara a considerat că este necesar să înființeze la Eibenthal a doua parohie cehă, deoarece satul Eibenthal se afla la distanță prea mare de Gârnic. În *Historia Domus* a parohiei din Eibenthal se menționează: „In territorio reincorpor. Conf. Milit. Rom. Banat. Parochia creata anno 1874 et ex Aerario publice dotata. Capella ad S. Joannem Nep. anno 1846 sumtibus publici creata. Patronus Exc. Aerarium Reg. H. Adm. P. Dominicus Kottnauer Ord. S. Franc. Refor. Prov. bohem. Docens: Joannes Říha”.

Conform acestei însemnări, primul preot paroh din Eibenthal, de fapt administrator parohial, a fost Dominic Kotnauer, însă în schematismul episcopal de la Timișoara înaintea acestuia apare menționat ca preot la Eibenthal Bonaventura Klász. Numele celor doi, în ordinea Klász și Gotnauer (Kotnauer, figurează și pe o piatră funerară refăcută, din cimitirul satului, cu mențiunea în limba cehă „První dva kněží z Eibenthálu” – „Primii doi preoți din Eibenthal”). Între

5 Ruinele primei case comunale din vechea vatră a satului sunt vizibile și în zilele noastre.

6 Jindřich Schlögl susține că biserica s-a ridicat în anul 1912, în timpul preotului Josef Fabián (Schlögl 1925: 34).

anii 1880 și 1904, preot-paroh a fost Philip Zdařil, despre care se spunea că a fost o persoană voinică, impunătoare, energică și foarte respectată. Și el este înmormântat în cimitirul satului Eibenthal. După el, între anii 1904 și 1918 a fost preot paroh Josef Fabián, iar între anii 1918 și 1922 a urmat Josef Frész. Între anii 1922 și 1924 nu a fost preot, însă în anul 1924 a venit slovacul Štěpán Kubinger, care nu a stat prea mult, doar până în anul 1926, plecând probabil din cauza salariului foarte mic (5 000 de lei pe lună). Din anul 1926, timp de 11 ani, parohia Eibenthal nu a avut preot, la ceremoniile mai importante venind preotul din Orșova, în rest slujbele oficiindu-le oamenii mai cu carte din sat. Între anii 1937 și 1939 a activat ca preot paroh Alois Hanzelka, după plecarea căruia parohia a rămas fără preot timp de aproape treizeci de ani, la ceremoniile importante venind preoți din Orșova precum Josef Kleits, Ioan Marcovici și alții. În anul 1968 a fost numit preot paroh la parohia din Moldova Nouă părintele Václav Mašek, care a răspuns și de parohia din Eibenthal, asemenea celorlalți preoți care i-au urmat la Moldova Nouă. Începând din anul 1999, Václav Mašek a fost numit preot paroh la Eibenthal, răspunzând și de filiala Bigăr. La insistențele sale, în anul 2009, Ministerul Culturii și Cultelor a alocat suma de 20 000 de lei pentru repararea acoperișului casei parohiale, iar Primăria Dubova, condusă de un primar ceh, a înlocuit toate băncile vechi și foarte uzate din biserică cu altele noi (valoarea totală a lucrărilor fiind de 30 000 de lei).

În ce privește numărul de enoriași romano-catolici din Eibenthal, acesta a evoluat astfel: în anul 1830 erau 356 de credincioși, în anul 1869 erau 469 de credincioși, în anul 1874 erau 580 (Schlögl 1925: 35), în anul 1880 au fost 552 de credincioși, în anul 1890 au fost 597, în anul 1900 au fost 720, în anul 1910 au fost 848, iar în anul 1928 au fost 837 de credincioși (Urbánek 2003: 15), în 1935 erau 591, în 1948 erau 513, iar în 1966 erau 441.

Spiritul evlavios al cehilor din Eibenthal iese în evidență și prin modul în care se salută între ei, și anume „Pochválen buď Ježíš Kristus” („Lăudat să fie Isus Hristos”) și se răspunde „Na věky amen” („În veci amin”).

Alte comunități cehe din colonizarea inițială

Ogradena Nouă • Deși era socotită cea mai săracă localitate cehă, totuși comunitatea și-a unit forțele și a construit o școală-capelă, la fel ca și celelalte colonii. Credincioșii au fost arondați Parohiei Romano-Catolice din Orșova, de unde preotul venea de cinci ori pe an și la înmormântări. Între anii 1896 și 1898 enoriașii au construit o mică biserică închinată Sfântului Havel. După anul 1918 ei au cumpărat din colectă publică o orgă în valoare de 15 000 de lei. Pentru cumpărarea ei Cercul Cehoslovac din Timișoara a donat 1 000 de lei, iar profesorul Jindřich Schlögl din Timișoara, 240 de lei.

Clopodia • Majoritatea cehilor colonizați erau romano-catolici (doar trei familii erau evanghelice) și în anul 1900 și-au ridicat o biserică, unde au oficiat

slujbe în limba cehă, maghiară și germană: Antonin Grosz, capelan din Jamu-Mare, Josef Mišenko, preot slovac, și Ferdinand Šoupal, preot slovac, ce venea din parohia Butin. Treptat, în lipsa unor preoți cunoscători ai limbii cehe, slujbele s-au oficiat numai în limbile maghiară, germană și română.

Peregul Mare • Spre deosebire de Clopodia, la Peregul Mare majoritatea coloniștilor cehi erau de religie evanghelică și de la stabilire au fost dați în grija spirituală a preotului ceh Bedřich din Semlac. Din colecte publice, de la guvern, de la biserici și de la împăratul Francisc Iosif I (care a dat 100 de florini), în anul 1873 ei și-au ridicat o casă de rugăciune și au fost arondați Parohiei Evanghelice din Peregul Mic, condusă de preotul maghiar Geza Szondy, care făcea slujbele în limba maghiară. La înmormântări venea și preotul slovac din Nădlac, Ondrej Seberényi. În anul 1943 s-a început construirea unei biserici evanghelice, dar din cauza războiului și a schimbărilor politice ea a fost terminată abia în anul 1958 și sfințită în anul 1960. Între anii 1945 și 1980 pastor evanghelic al comunității a fost Bedřich Dušek. În anul 2008, în localitate mai erau 80 de evanghelici cehi și slovaci, majoritatea oameni în vârstă.

Cimitirele

Date relative despre situația demografică și religioasă a cehilor din Banat se pot extrage și din studiul cimitirelor din satele cehe. Sunt relative deoarece, conform canoanelor bisericesti, după 15 ani un mormânt vechi putea fi refolosit de rude pentru înmormântarea altora din aceeași familie, osemintele primului decedat fiind strânse într-un săculeț și puse lângă sicriul ultimului decedat. Această refolosire a locurilor de veci am constatat-o direct pe teren.

Cimitirul satului Sfânta Elena este așezat la sud de sat, pe un deal domol, înconjurat de terenuri agricole. Are o suprafață de 6 800 m², o cărare largă pe mijloc și conține circa 260 de morminte ale credincioșilor catolici, evanghelici și bapțiști. Am identificat 12 pietre funerare vechi, cu inscripții în limbile germană și cehă, dintre acestea două fiind foarte vechi, ale primilor coloniști, și anume: Matei Kovářík (1782–1849) și Anna Růžička, decedată în anul 1908, la vârsta de 95 de ani (deci născută în anul 1813). Sursele scrise confirmă că familiile Kovářík și Růžička, care există și azi la Sfânta Elena, au fost printre primele familii de coloniști care au întemeiat localitatea. Unele vechi familii, de exemplu Tiprich, ale cărei „urme” le-am descoperit în cimitir, au dispărut cu totul, stingându-se prin anul 1940. De asemenea, sunt bine îngrijite piatra funerară și mormântul lui Ferdinand Křivánek-tatăl (1865–1961), care, așa cum s-a văzut, a fost primul ceh din Sfânta Elena trecut la religia baptistă, cât și al soției sale Žofie. La loc de cinste se află și mormântul lui Jindřich Schlögl, primul învățător cu diplomă din localitate, care are o piatră funerară originală, datând din anul 1897, când a murit învățătorul reformator.

Cimitirul satului Gârnic, așezat aproape în prelungirea caselor, pe un teren pietros, are o suprafață foarte mică, de circa 3 600 m², comparativ cu numărul populației până la 1990, care a fost cel mai mare dintre toate satele cehe (chiar și 1 100 de locuitori). Mormintele, în număr de circa 590, din care 120 pe partea stângă sunt ale copiilor și tinerilor până la 20 de ani, sunt foarte îngrămădite, fiind dese cazurile de morminte refolosite. Cel mai vechi mormânt pe care l-am putut identifica după piatra funerară este al lui Vincenc (Čeněk) Zamouřil, învățător cu diplomă din Cehia, decedat în 3 martie 1881. Însă unul dintre primii coloniști născuți la Gârnic pe care l-am identificat după piatra funerară a fost Iosef Bouda, decedat în anul 1921, la vârsta de 87 de ani, deci născut în anul 1834. Aceeași situație se regăsește și pe piatra funerară a lui Josef Kapitz, decedat la vârsta de 87 de ani, în anul 1921, în același an cu soția sa, Anna, care a murit la vârsta de 78 de ani. Foarte bine îngrijite sunt locurile de veci ale celor doi preoți parohi din Gârnic, Francisc (Franz) Unzeitig, 1808–1887, și Josef Babinský, paroh la Gârnic între anii 1929 și 1951.

Cimitirul satului Eibenthal (împreună cu Baia Nouă) este așezat pe o pantă înaltă la sud de localitate, destul de departe de ea, înconjurat de fânețe și tufisuri. Are o suprafață de 7 900 m² și numără circa 600 de morminte, fiind de fapt cimitirul cel mai întins și cu cele mai multe morminte din toate satele cehe. Cu toate că cimitirul este destul de spațios, nu am identificat decât 20-22 de pietre funerare vechi, cu scriere lizibilă, unele în limba germană, altele în limba cehă.

Cele mai vechi pietre funerare, scrise în limba germană, sunt ale lui Johan și Antonia Unterweger, decedați în anul 1837, și a lui Josef D. Elia[?], decedat în 3 septembrie 1898, la vârsta de 82 de ani.

Cea mai veche piatră funerară cu inscripție în limba cehă este a Mariei Kotešovec, decedată la vârsta de 80 de ani, în anul 1910 (deci născută în anul 1830), fiind printre primii cehi născuți în noua așezare, Eibenthal. Dacă familiile Unterweger și Elia[?] au dispărut treptat din localitate, familia Kotešovec este și astăzi destul de bine reprezentată în sat. Alte pietre funerare vechi sunt ale familiei Kaftan: soțul, Wenzel, decedat în 1872 (la 57 de ani), și soția, Anna, decedată în 1892 (la 71 de ani).

În zona centrală a cimitirului se află o mică clopotniță deschisă care adăpostește un clopot din bronz, turnat în anul 1908. În apropierea acestuia, foarte bine îngrijite sunt locurile de veci ale preoților Klaas și Gottnauer, considerați primii preoți parohi din istoria localității și care au o piatră funerară comună, nouă, cât și mormântul unui alt preot, Philipp Zdařill, pe a cărui piatră funerară veche scrie în limba germană că a decedat la 19 iulie 1904, la vârsta de 66 de ani.

Însă cea mai ciudată piatră funerară din cimitir, a cărei „prezență” este inexplicabilă atât pentru preotul satului, cât și pentru cei mai bătrâni locuitori, este un paralelipiped dreptunghic din marmură, cu dimensiunile: înălțime = 70 cm de la sol, lățime = 35 cm și grosime = 25 cm, străpuns de două orificii (probabil pentru ridicat). Un meșter necunoscut a dăltuit o inscripție (destul de deteriorată) într-o scriere chirilică greu lizibilă, din care rezultă că acolo odihnește familia Jivoinovici, în care soțul a trăit între 6 ianuarie 1762 și

18 februarie 1839, iar soția, între 12 octombrie 1769 și [?] septembrie 1830. Din aceste date rezultă că cea mai veche piatră funerară din cimitir este a acestei familii, probabil de origine sârbă și care a conviețuit cu primii coloniști cehi.

Cimitirul satului Bigăr este așezat în imediata apropiere a localității, la fel ca la Gârnic, pe un teren deschis, bine luminat de soare. Este un cimitir mic, cu suprafața de circa 2 000 m², cuprinzând aproximativ 350 de morminte, foarte bine îngrijite, unele având pietre funerare, altele cruci din lemn sau metal. Cele mai vechi morminte pe care le-am putut identifica aparțin familiei Pelnař cu inscripțiile în limba cehă: *P.A. zemřel R. 1894. starý 60 R.*; *P.M. zemřela R. 1904. stará 70 R.*

Un obicei foarte interesant și singular în comunitatea cehilor din Banat era cel al „bigărenților” din trecut, ca pe pietrele funerare și pe monumente să se scrie doar inițialele de la numele și prenumele decedatului sau cel mult numele acestuia și inițiala prenumelui.

Cu mare atenție și grijă este întreținut mormântul învățătorului Adam Mleziva (1838–1921), primul învățător cu diplomă din sat, de fapt fiu al satului, singura personalitate înmormântată în cimitir.

Cimitirul satului Ravensca este așezat în imediata apropiere a localității, având o suprafață de circa 1 800 m² și numărând peste 150 de morminte. Cele mai multe pietre funerare aparțin familiilor principale din sat: Mojžiš, Pražák, Balat, Šubert, Špicl, Holeček. Cea mai veche piatră funerară pe care am putut-o identifica aparține lui Jan Šubert, născut în Cehia în anul 1808 și decedat la 22 decembrie 1874, care a făcut parte din lotul de coloniști întemeietori ai satului. O altă piatră funerară lizibilă aparține locuitoarei Veronica Pallat, născută în anul 1857 și decedată în anul 1915.

Cimitirul satului Šumița este așezat la circa 600 m de localitate, în valea unui pârâiaș. Are o suprafață de circa 3 000 m², numără circa 420 de morminte, iar în centru se înalță o cruce din piatră. Specifici acestui cimitir sunt brazii uriași plantați în interior în urmă cu 30-40 de ani și care umbresc mai tot timpul anului locurile de veci ale celor decedați, între care există spații largi. Cele mai numeroase pietre funerare și cruci aparțin principalelor familii din sat: Veverka, Kalina, Hádač, Šuha, Štika, Zelenka, Sýkora, Šembera, Turek, Mičan.

Cruci și troițe

În fiecare localitate cehă există cinci-șase cruci și una-două troițe, ridicate de enoriași și dedicate Fecioarei Maria. Dintre cruci, una este întotdeauna amplasată la intrarea în sat, iar celelalte sunt răspândite în diferite locuri din sat sau la răscruci de drumuri agricole. Rolul lor este de a proteja localitatea de nenorociri (incendii, inundații, epidemii) și de a asigura fertilitatea ogoarelor.

Crucea din apropierea minei Baia Nouă trebuia să-i ajute pe ortaci să iasă cu bine din schimb.

Un monument mai aparte este troița care străjuiește drumul spre Bigăr, dinspre Dunăre, ridicată în perioada interbelică de un sătean care a avut conștiința încărcată. Astfel, se spune că, la un proces, săteanul a jurat strâmb pe cele trei fete ale sale, care la scurt timp au murit, și atunci el a ridicat o troiță de cărămidă, cu trei părți unite și o cruce deasupra.

Peste tot crucile și troițele sunt întreținute cu mare grijă de localnici.

Anexe

Bisericile din satele cehe

Eibenthal

Sf. Elena – biserica catolică

Sf. Elena – biserica baptistă

Ravensca

Bigăr

Șumița

Gârnic

Sărbătoarea Sf. Ioan Nepomuk – hramul bisericii la Gârnic

Extractus

Protocolli Baptisatorum Ecclesiae parochialis Rom. cath. oppidi Reg. montani Uj. Moldovae in Banatu Tomesensi, Comitatu Krassenssi, Praesidi Csanadensis, Districtu U. R. Diocesis Csanadensis. Liber 1us pagina 16^a.

<i>Ar. h. et aeg.</i>	<i>Keresztelő.</i>	<i>A megkereszteltellinek neve.</i>	<i>A megkeresztelt szülők nevei.</i>	<i>szülők nevei.</i>	<i>Keresztelő.</i>
<i>Egy ezen nyolcz székely népesség négy: Mária névű hö. b. enyhatesed. kán. 1844. Mártius 16^a.</i>	<i>Ruzsinszky Károly Uj. Moldovai g. l. b. enyhatesed.</i>	<i>János.</i>	<i>Károly János Schwell Anna</i>	<i>Helv. nati. Károly. Helv. nati.</i>	<i>Helv. nati. Károly. Helv. nati. N. 20.</i>

Præsentem Extractum cum originali in omnibus de veritate ad verbum consentire libere attestat et officio sigille parochiale corroborat. Uj. Moldovae die 3ª Septemb. 1844.

*Stephanus Pap
Administrator parochialis*

Protocol de botez efectuat de Parohia Romano-Catolică din Moldova Nouă unui ceh evanghelic (helvit) din Sfânta Elena. Sigiliul cu Sf. Ioan Botezătorul

Troițe și cruci din satele cehe

Troița Sf. Ioan Nepomuk, Gârnic

Sculptură în stâncă, Eibenthal

Troiță din Eibenthal

Troite din Bigăr

Cruce din Sf. Elena – mulțumire pentru recoltă

Cruce din Ravensca

Cimitirele din satele cehe

Mormântul primului preot paroh,
Francisc Unzeitig, Gârnic

Mormântul preotului paroh
Josef Babinský, Gârnic

Mormântul preoților Klas, Gottnauer din Eibenthal

Mormântul preotului Zdařil din Eibenthal

Piatra de mormânt a primului învățator cu diplomă din Sf. Elena, Jindřich Schlögl

Mormântul învățatorului Adam Mleziva din Bigăr

Mormântul învățătorului Čenek Zamouřil

Eibenthal – piatra funerară a familiei Jivoinovici,
una dintre cele mai vechi din cimitirele cehe

Organizarea memoriei

*Memoria eroilor fondatori**

| SÎNZIANA PREDA |

Introducere

Benedict Anderson afirma că factorul aglutinant al indivizilor, într-o comunitate încheată, solidară, rezidă în faptul că ei împărtășesc imaginea comunității lor. Imaginea este nutrită de o memorie, cu directă trimitere la societate și interacțiunile sociale. „Memoria furnizează fiecărui membru al colectivității – și acesteia în ansamblu – o hartă cognitivă, spre a-i orienta în a înțelege cine sunt, de ce sunt aici și către ce se îndreaptă.” (Eyerman 2004: 161) Comunitatea se reunește și se menține coerentă prin desfășurarea de evenimente care celebrează un trecut împărtășit, fundamentul ființei grupului, confirmat nu numai prin manifestări cu caracter formal, ci și prin ceea ce membrii colectivității înțeleg să relateze despre trecutul grupului. Construind imagini asupra a diverse momente din istoria comunității, poveștile reprezintă „parte a unei necesare și universale «truse de scule», pe care oamenii o utilizează în a conferi sens lor înșiși și istoriei lor” (James Wertsch – Eyerman 2004: 168).

Substanța narațiunilor, memoria unor microcomunități, al căror destin se intersectează cu (și depinde de) marea istorie, se dezvăluie în recuperarea istoriei începuturilor a șase sate omogene de etnici cehi: Sfânta Elena, Bigăr, Gârnic, Eibenthal, Ravenska și Șumița. Situate în sud-estul Banatului, în Clisura Dunării, ele formează singura enclavă cehă din țara noastră. Comunitățile de dimensiuni reduse,¹ înființate cu aproape 200 de ani în urmă, au supraviețuit

* Capitolul reprezintă o versiune revăzută a textului apărut în Preda 2010c.

1 La recensământul din 2011, în comuna Dubova (de care aparțin satele Eibenthal și Baia Nouă, locuite majoritar de cehi) s-au declarat de etnie cehă 270 de persoane. În comuna Gârnic (ce include și satul românesc Padina Matei) au fost înregistrați 294 de cehi, iar în Coronini (de care ține Sfânta Elena), 291. Comuna Berzasca, ce include Bigărul, număra, în 2011, 349 de etnici, iar în Ravensca și Șumița locuiau 72, respectiv 82 de cehi. În urmă cu 25 de ani, populația cehă era aproape dublă: la recensământul din 2002 s-au declarat cehi 507 persoane la Sfânta Elena; la Gârnic – 512, Bigăr – 229, Ravensca – 150, Eibenthal – 500 și Șumița – 143 (Člověk v tísni 2009).

în mijlocul unor populații cu alte *patternuri* culturale, cu identități lingvistice și confesionale diferite. Dubla condiție, de ceh și de catolic, a permis unei insularități etnice ca, într-un mediu puțin propice, să își mențină unicitatea, să își pună în valoare calitățile și să înfrunte procesul de aculturație, într-o măsură mai mare, comparativ cu alte grupuri etnice din regiune.

Întemeierea ca poveste

„Trăind concomitent înăuntrul și în afara Istoriei” (Băicoianu 2008: 242), locuitorii celor șase sate au pendulat permanent într-o istorie duală: cea generală, din care cu toții facem parte, și aceea particulară, a comunității lor, guvernată de reguli proprii. Ambele se descoperă prin memoria transpusă în povestiri despre fondarea localităților, un început marcat de numeroase avataruri. Grupuri de cehi din Boemia au migrat (începând cu al doilea deceniu al veacului al XIX-lea) spre Banat, în contextul politicii derulate de Curtea de la Viena, pentru securizare militară și rentabilizare economică a frontierei răsăritene a Imperiului Habsburgic. „Având drept meserie de bază defrișatul pădurilor”, dar utili și în progresul pe care avea să îl înregistreze industria minieră locală, cei ajunși pe malul Dunării aveau misiunea, precum populația autohtonă, de a străjui granița sud-estică a statului multinațional (Dolângă 1994).

Pemii – deformare a lui „Die Böhmen” (Alexandru-Dobrițoiu 1965: 143) – au format colonii-enclavă, articulate de solide mecanisme interne, ceea ce a împiedicat, până nu demult, disoluția satelor, devenită evidentă după Revoluția din 1989. În încercarea de a radiografia principalele repere ale istoriei și culturii pemilor vorbitori de limba cehă, ne-am oprit îndeosebi asupra documentului oral:² prin intermediul său am intrat în contact cu o sursă valoroasă (investigată abia după anii 2000), memoria colectivă – „mașină de călătorit în timp” (Gusdorf 1996: 61). Ea ne-a oferit posibilitatea de a cunoaște o altă variantă privitoare la viața în Banat a pemilor, dincolo de istoria consemnată. În lucrarea de față, interesul s-a concentrat asupra narațiunilor întemeierii coloniilor, o perioadă descrisă ca fiind poate cea mai dramatică din întreaga lor existență. Prin narațiuni, prin tonul discursului, trecutul este re-conectat la prezent, memoria fiind „solicitată spre a legitima identitatea, a o proiecta și reproiecta” (Paul Antze și Michael Lambek–Eyerman 2004: 162).

Istoria ne este redată atât prin izvoare arheologice, izvoare scrise, hărți, obiecte etc., cât și prin mituri, parte dintre ele transmise în formă orală. Ca unul dintre elementele constitutive ale identității colective, mitul expune isto-

2 Analiza culturii pemilor cehi s-a bazat pe interviurile înregistrate în comunități în perioada 2005–2009.

ria într-o formă sacralizată. Versiunea pe care o propune despre începuturile unei comunități, ale unui fenomen etc., este mai mult sau mai puțin tangentă cu informația documentară (ori cu alte tipuri de surse). Apreciată de Edmund Leach drept „precipitatul unei tradiții istorice” (cf. Rivière 2000: 67), povestirea de tip etiologic nu numai că justifică o ordine a lucrurilor, dar și recomandă – prin expunerea faptelor săvârșite de eroi sau strămoși – modele moralizatoare, „exemple care orientează în viață sau arhetipuri” (Rivière 2000: 63). În narațiunile privitoare la nașterea coloniilor cehe vom regăsi astfel de figuri, ale căror nume arareori s-au păstrat, dar a căror experiență a amprentat puternic atitudinea urmașilor *vis-à-vis* de modul în care au înțeles să continue moștenirea ce le-a fost lăsată; istorisirile evocă pilde necesar a fi urmate, poveștile fiind transmise din generație în generație și cu scopul conservării și al perpetuării memoriei începuturilor, a vieții celei noi, din Banat.

În accepțiunea sa cea mai profundă, caracterul istoric face trimitere la percepția umană a ființării în timp (Geană 2005: 349). „Timpul ni se oferă ca defilarea unor «acum» între orizonturile trecutului și viitorului.” (Gusdorf 1996: 59) Întrucât cel din urmă nu există decât ca eventuală proiecție, iar *acum* devine *atunci* (astăzi, mult mai curând decât altădată, sub presiunea avalanșei de informații), suntem expuși inexorabilului, traiectoriei implacabile a evoluției care nu cunoaște digresiuni, regresii, ci doar un singur sens. „În viziunea lui Heidegger, conștiința acută a caracterului efemer îmbracă forma anxietății pe care oamenii o manifestă față de scurgerea ireversibilă a timpului, care devine trecut. De aici, necesitatea recuperării timpului, și nu oricum, ci chiar de la început. Acum se petrece intrarea în scenă a strămoșilor.” (Geană 2005: 350) Cultul acestora, fundamental pentru realitatea istorică (istoricitate), este pus în valoare prin funcția comemorativă (Geană 2005: 349). Neamul nu-și trece în uitare morții, așa cum pretinde canonul trecutului (al timpului ce nu mai există) și al prezentului care palpită, pentru că amintirea dispăruților „este substanța constitutivă a identității celor vii” (Caragea 2002: 250). Fără ei nu am ființa, nici biologic, nici spiritual: străbunii alcătuiesc tezaurul nostru de experiență, obârșia întru care ne revendicăm, remediul invocat spre a asigura dăinuirea grupului, când vremurile se arată potrivnice. Ideea originii comune, raportarea la același grup de strămoși rămâne fundamentală pentru soliditatea și solidaritatea grupului: „de aceea istoria joacă un rol atât de crucial în configurarea identităților” (Brunnbauer 1999: 39).

Un portret cuprinzător al întemeietorilor lumii pemilor vorbitori de cehă îl desprindem din narațiunile comunicate în mediul familial: poveștile sunt cunoscute de interlocutori încă de la vârsta copilăriei și reluate ulterior în diferite versiuni, în cadrul familiei extinse, al colectivității. Conștiința apartenenței etnice trimite la perioada copilăriei, când „se interiorizează valorile cele mai rezistente la schimbare” (Adam 2008: 171). Cel mai adesea bunicii sunt amintiți ca povestitori ai timpurilor legate de nașterea coloniilor cehe; ei oferă sentimentul rădăcinilor și aduc un aport însemnat în procesul edificării memoriei copilăriei (Caragea 2002: 252). Nu întotdeauna – având în vedere etatea ascultătorului – relatările erau reținute cu acuratețe; la anii maturității, naratorul își

exprimă părerea de rău față de acea situație: *Ne mai povestea el, da' știți cum e, copilul' cât e... nu le bagă în seamă.*³

Narațiunile despre avatarurile strămoșilor definesc relațiile și apartenența de grup, iar transmiterea lor îmbracă forma unei practici sociale, a unor lecții pe care fiecare membru le are de însușit; de altfel, poveștile fondatoare, în măsura în care sunt perpetuate, „sunt responsabile pentru constanța, rezistența în timp a unui construct identitar” (Constantinescu 2008: 12). „Copilul intră în contact cu bunicii, iar prin aceștia ajunge la un trecut și mai îndepărtat. Bunicii se apropie de copii, poate fiindcă, din motive diferite, și unii, și alții se dezinteresează de evenimentele contemporane asupra cărora se fixează atenția părinților.” (Halbwachs 2007: 110) Halbwachs atrăgea atenția asupra felului în care se edifică viziunea noastră despre trecut sub înrăurirea familiei (Olick – Robbins 1998: 123); aceasta se află în strânsă legătură cu structurarea identității personale și sociale, căci vorbim, în fapt, despre o „memorie socio-biografică”, prin intermediul căreia ajungem să experimentăm sentimente (precum mândrie, durere sau rușine) *vis-à-vis* de evenimente pe care grupul le-a parcurs înainte ca noi să facem parte din el (Olick–Robbins 1998: 123). Prin această memorie „de început”, cei foarte tineri sunt „impregnați” cu o istorie mijlocită, însă pe care ajung a o considera ca făcând parte din trecutul personal.

Vârșnicii, considerați arhivă vie a (devenirii) satului, au avut ponderea cea mai însemnată din totalul interlocutorilor, recomandați drept „înțelepți”, știutori ai istoriei comunitare. În lumea pemilor, sunt respectați nu numai cei care au rămas, prin faptele lor, în conștiința grupului, ci și cei care ști(a)u să immortalizeze amintirea unor personaje-efigie; prin formule precum „el e om bătrân, știe multe, vă poate spune”, cercetătorul a fost îndreptat, de mai multe ori, spre a-i asculta pe acești custozi ai memoriei. „La Homer, cea mai mare nenorocire pentru un bărbat este să moară *aklees*, adică fără să lase o poveste care să-i poată eterniza memoria într-o comunitate” (Segal 2001: 174-175). Într-o anume perspectivă, vârșnicii îndeplinesc funcția atribuită monumentelor: de aducere-aminte, de propovăduitori ai faptelor și figurilor întotdeauna marcante pentru un grup social. Acolo unde monumentele lipsesc, există, fără doar și poate, bătrâni. Prin intermediul vocii, de care este lipsită orice construcție comemorativă, ei au o poveste de spus, „la care oamenii să poată «pleca urechea» în vremurile care vor veni” (Segal 2001: 174). Mereu vor exista bătrâni, mereu ei vor avea de istorisit ceva, demn de reținut, întrucât „ceea ce este «memorabil» devine *kleos* (faimă, de la *kluein*, a auzi), apt adică să reziste timpului, după ce a fost auzit” (Segal 2001: 174).

Examinarea poveștilor de întemeiere a coloniilor cehe pune în lumină drama trăită de migrații sosiți în mai multe valuri din Boemia și Moravia, dramă a cărei esență s-a perpetuat peste generații. „Asemenea memoriei, noțiunea de traumă sau reacție profund emoțională, *vis-à-vis* de o întâmplare (incident) prezintă o dublă conotație, individuală și colectivă.” (Eyerman 2004: 160) Într-o

3 Referire la unchiul (Matei Voneavca) lui Vențel Mleziva, n. 1933 (Bigăr), pensionar, interviu realizat de Sînziana Preda, Turnu Severin, august 2006.

altă formulare, avem de-a face cu urme profunde în conștiința istorică a membrilor comunității, marcând identitatea acesteia în chip fundamental și irevocabil (Jeffrey Alexander *et al.* – Eyerman 2004: 160). Tragicul a fost depozitat în mit (Ungureanu 1999: 54), iar acesta și-a găsit reprezentare în epos. Trecerea a aproape două veacuri de la fondare nu a atenuat, în memoria colectivă, drama migranților. Felul în care ei au fost nevoiți să pună bazele unei vieți noi, într-un mediu neprietenos, cu mijloace rudimentare, a imprimat coloniilor un fel de a fi sobru și un anume tip de reprezentare a propriei istorii.

Mai toate poveștile legate de momente fondatoare introduc un scenariu sacrificial (Constantin 2004): narațiunea derulează un drum spre o jertfă, deseori umană, ce devine temelia existenței unui grup. Mitul constituie un element „de primă importanță pentru politicile identității” (Maurice Hobsbawm – Đerić 2008: 48), cunoașterea istoriei etniei prin povestirile bătrânilor legitimând apartenența la comunitate. Firul narativ (re)crează o atmosferă mitică, alimentată de experiențele dramatice traversate de primele familii ajunse pe locurile unde se vor înființa coloniile. La Bigăr, se crede că așezarea a apărut fără un plan prestabilit: *Legendă, care nu știu dacă e scrisă undeva, dar știu că bunicul meu mi-a povestit două variante; una, că locul unde este acuma cimitirul, nu erau hotărâți că aici vor întemeia, nu era vorba de întemeierea satului, era vorba numai să-și facă niște căbănuțe din lemn, pentru exploatarea forestieră, nu erau propriu-zis veniți încoace să facă sat.*⁴ Aceleași rudimentare adăposturi sunt amintite de Karl Freiherrn von Czoernig, care citează informațiile provenite din arhivele militare de la Viena: „La început, coloniștii cehi proveniți de pe valea Elbei, apoi din zona premontană Riesengebirges [situați la granița cu Polonia, n.n.] (Munții Uriașilor) și din ținutul Caslau (Caslauer) [actualul oraș ceh Čáslav, n.n.] nu trebuiau să se lupte doar cu noua climă, ci și cu greutatea numeroase, întrucât se făcuse puțin pentru a li se asigura cazarea și trebuiau să defrișeze mai întâi pădurea, pentru a-și obține terenul pentru colibă/cabană și cultivare” (von Czoernig 1857: 108–109).

Povestea continuă într-un registru interogativ: *Lor li s-a promis altceva, că au totul asigurat, numai să munciți, și când au venit încoace, nu au mai avut ce să facă, fiindcă au vândut totul venind încoace; ce să facă? Să se întoarcă înapoi? Ei au venit în junglă, păduri virgine, deci totul...*⁵ *Oamenii o venit din Cehoslovacia, cred c-acolo o fost cam traiu' greu, sărăcie.* [Și au venit pentru o viață mai bună...] – *Da. Da cred că n-o fost mai bună, i-o băgat aici în padure... și i-o-nșelat, ei n-au știut limba și i-o-nșelat, i-o pus aicia-n padure.*⁶ În astfel de circumstanțe, migranții au hotărât să se oprească într-un loc oarecare din cuprinsul teritoriului străin și potrivnic, unde promisiunile Habsburgilor și calculele lui

4 Josef Mleziva, n. 1957 (Bigăr), învățător, interviu realizat de Sînziana Preda, Bigăr, august 2006.

5 Josef Mleziva.

6 Ferdinand Herzal, n. 1938 (Șumița), pensionar, interviu realizat de Sînziana Preda, Șumița, august 2007.

Magyarly i-au atras să vină.⁷ *Și unde s-au oprit să se odihnească, a murit o fată, mică, și au înmormântat-o. Și după aceea, iarăși, dacă a murit cineva, lângă ea. Deci: întemeierea a început cu un cimitir.* Chiar dacă primele morminte nu s-au păstrat, cimitirul rămâne – și prin cele întâmplute, cu atât mai mult – un „spațiu de conservare și rememorare” (Caragea 2002: 249), reper al memoriei locale. Ne găsim în plină istorie fabuloasă, dar într-o epopee sobră: relatările, ca și subiectul lor, sunt impregnate de tristețe, fruste, lipsite de artificii stilistice. Aducerea-aminte a încercărilor parcurse de înaintași poartă un mesaj clar: urmașii trebuie să cunoască și să rememoreze periodic începuturile, ca parte incontestabilă a propriei moșteniri istorice. Atitudinea nepăsătoare a Imperiului este mereu amendată de povestitori, ceea ce contribuie la crearea unei aure de martir figurilor strămoșilor, supuși tuturor neajunsurilor.

Harta imaginară a satului fixează hotarul său de odinioară, marcat prin dovezi palpabile ale trecutului. *Altă variantă ar fi fost această stradă: încolo [una dintre ulițele satului, n.n.], bunicul meu mi-a arătat unde avem și noi pământ, un teren, așa, arabil, acolo chiar se văd deja ruine acoperite cu pământ și cu verdeață, sunt ruine de case și spunea că nu erau prima dată case, erau un fel de găuri, „mine”, găuri în pământ, în dâmb – am văzut romii, își făceau, la 6-7 kilometri de Bigăr, încăperi din astea în pământ și mi-am amintit că așa au făcut și străbunii noștri – se văd numai... par deja un fel de fundătură de casă; acolo mi-a zis bunicul c-ar fi fost găuri, noi îi zicem „plaț”,⁸ se cosește acolo, la capăt și pe dreapta, vis-à-vis de ultima casă [la capătul uliței numite „Dolačko”, n.n.], acolo ar fi început [vechea vatră a satului, n.n.]. E o întrebare grea [dacă satul a fost edificat intenționat în formă de cruce, n.n.], dar nu cred, nu, fiindcă ei nu au venit să întemeieze un sat.⁹* Rămasă ca indiciu al eforturilor coloniștilor de a pune capăt periplului obositor și de a edifica ceva stabil, vatra localității legitimează identitatea satului, chiar dacă nu este indicată în mod special: un loc care și-a găsit locul în memorie. „Locurile/amplasările funcționează ca și mecanisme mnemonice pentru amintirea unui corpus de legende” (Harwood 1976: 783).

Sondarea mitologiei geografice locale evidențiază o cronică a momentelor inițiale, articulată din generație în generație prin intermediul bătrânilor, unii dintre ei având prilejul de a-i cunoaște (în copilărie) chiar pe câțiva dintre cei care veniseră (la o vârstă foarte fragedă) din Boemia. *Or venit – socru' meu o povestit, el o fost om bătrân, când m-am măritat eu la ei, el m-o povestit – or venit de la Cehoslovacie șapte famelí, cu... nu cu mașini sau cu... aice o fost pădure peste tot, cum îi satul, o fost pădure, cum vegeți pădurea aia acolo și or venit cu*

7 Curtea de la Viena, în planurile sale de a coloniza populație cehă în regiunea muntoasă a Clisurii, va solicita ajutorul unui personaj pe care istoria îl reține sub epitetul *Magyarly* și care se ocupa cu exploatarea forestieră în zona Oraviței (în limba cehă, termenul „Maďar” desemnează o persoană de etnie maghiară; în funcție de sursă, identificăm mai multe variante: Maďarly, Manžárli, Magarly; cel mai probabil, versiunile sunt deformări ale lui „Maďar”, adoptate pentru că numele real al personajului nu s-a păstrat; în lucrarea noastră am optat pentru *Magyarly*, așa cum apare în lucrările românești, care citează autorii cehi).

8 Teren viran (în cuprinsul unei localități), pe care se poate construi o casă.

9 Josef Mleziva.

*căruțe cu cai de la Cehoslovacie până încoși. Și aici unde avem noi cimitiru', aici era câta poiană și ei o vrut să doarmă aicia, să odihnească, să doarmă, p'ormă merge mai departe. Și o murit o femeie la ei aice și ei o îngropat-o aicia la noi și d-aia o rămas satu' ăsta, Bigăru'. Ei, când la început o făcut colibe de lemn și-o lucrat, cum lucră acuma în pădure, o lucrat cu lemne, ei mai mult tâmplari o fost, mai mult așa... n-o fost școlări, să fi avut școală sau ceva și aia s-o înmulțit: o avut copii și copiii lor iară o avut copii, de-aia suntem tot Bigăru' neamuri.*¹⁰ Strămoșii pemilor, călători rătăcitori pe întinderea unui întins imperiu, în care nu găsec un loc potrivit pentru o viață mai bună, sunt descriși drept oameni extrem de modești, care și-au clădit existența doar cu ajutorul mâinilor lor, folosindu-se de puținele resurse oferite de mediul din preajmă.

Memoria interlocutorilor reține și faptul că au existat alte locuri potențiale pentru întemeierea așezării: *Ei, de prima dată, s-au oprit la „Valea Mare”, dincolo, sus de la Berzeasca, e un drum, acolo s-au oprit. Nu le-a plăcut, că sunt munți, așa, cum... nu le-a plăcut, na iaca! P'ormă s-a oprit în Dragosela*¹¹ [un loc aflat la câțiva kilometri în afara satului, n.n.], *iar nu le-a plăcut [...] pân' a venit aici [...]; ei a venit, au văzut că-i râu aișa frumos și apa le plăcea.*¹² Aflăm și despre „ocupația” nou-veniților în mijlocul pădurii: *Și Bigăru' d'aia a apărut, am auzit că mai mulți o fost branconieri [braconieri], știți, d'aia... branconieri... no, d'aia le-a plăcut vânătoarea și d'aia s-a stabilit ei aicia.*¹³ *Ei trăiau, majoritatea, din vânat, de la început, vânat era destul.* [Amănuntul vi s-a povestit de către părinți, bunici?] – *Da, scrie și în carte. Ei, de la început, n-au avut* [de nici unele, n.n.], *de unde? Și din vânat, până și-a făcut legătura* [până au început să cultive pământul, n.n.].¹⁴ De observat faptul că în niciuna dintre relatările culese nu apar informații despre ajutorul material pe care l-au primit de la autoritățile administrative (sprijin despre care relatează documentele de colonizare, mai precis cele emise de Comandamentul General Bănățean). Puși în dialog cu marea istorie, întemeietorii-eroi ai pemilor vădesc calități extra-ordinare: surmontând piedicile birocrăției habsburgice, ei devin întemeietori de sate, și, prin tot ceea ce au realizat, sursă de învățăminte, etalon al moralității, al virtuților.

Indiferent de variațiile narațiunilor, rămâne clar impregnată în memoria colectivă povestea acelei femei – din familiile colonizatoare – care, stingându-se (probabil din cauza bolilor, a drumului dificil parcurs până în Banat sau de bătrânețe), nu a mai ajuns să vadă comunitatea încheșată tocmai în urma dispariției sale. Istoria comunității poartă și marca unei alte figuri, identificată prin numele „Hana”, ce desemna spița de neam cea mai importantă în perioa-

- 10 Maria Pelnař, n. 1925 (Bigăr), agricultoare, interviu realizat de Sînziana Preda, Bigăr, august 2006.
- 11 Sau „Dragoselia”; locul se găsește la un kilometru distanță de presupusa vatră inițială a Bigărului, „Debeleliug”.
- 12 Barbora Mleziva (n. Saucop), n. 1947 (Bigăr), agricultoare, interviu realizat de Sînziana Preda, Bigăr, august 2006.
- 13 Vasile Mleziva, n. 1939 (Bigăr), agricultor, interviu realizat de Sînziana Preda, Bigăr, august 2006.
- 14 Vențel Mleziva.

da de debut a așezării: „Hanoi”, *acuma-s foarte puțini, înainte au fost mai mulți, Hana*. [Cine era „Hana”?] – *Hana!! Păi ăsta-i nume [prenume, n.n.], nu? Ca și când sunt eu Mleziva*.¹⁵ Astăzi, ultimul patronim menționat apare la multe familii din sat, deși este greu de identificat modul prin care s-a transmis, întrucât – așa cum reiese din unele povestiri – printre coloniștii întemeietori nu exista decât o singură tânără care îl purta. Se pare că, fiind însărcinată, a reușit să-l ducă mai departe, prin intermediul nou-născutului, dar trebuie admis că nu avem decât ipoteze și povestirile sătenilor. Dincolo de acest amănunt, personajele feminine amprentează memoria începuturilor Bigărului. Înfășurată în *coață de tei, că din ce să facă* [sicriu, n.n.], *vorba aia, nu?*,¹⁶ femeia, fetița sau bătrâna constituie jertfa și rațiunea rămânerii pe aceste pământuri, care, în timp, și cu eforturi greu de imaginat astăzi, vor fi făcute să rodească, spre a menține o comunitate în creștere (la recensământul din anul 1880, exista un număr de 238 de persoane, de confesiune romano-catolică, iar în 1896, 282, pentru ca la nivelul anilor '30 ai secolului XX să fie înregistrați 473 de locuitori) (Moisi 1938b: 98–99).

La Sfânta Elena, memoria urmașilor ne aduce mai aproape de istoria regiunii. Unul dintre meșteșugarii renumiți ai comunității introduce în descrierea evenimentelor de odinioară un episod legat de guvernatorul Coronini: *Coronini era patronul pădurii de pe Clisură, era italian de cetățenie austro-ungară; el i-a chemat la lucru pe cehi, după aia i-a lăsat, a luat toate sculele și i-a lăsat așa*;¹⁷ „[...] a devenit aproape o regulă că magnații ofereau emigranților lucru numai pentru 5 sau 6 ani și pe urmă îi lăseau fără nici un sprijin în mijlocul celei mai aspre regiuni” (Noska 1929: 661). *Ei [cehii] s-au rugat de compania de la Pojejena să-i angajeze și compania a luat pădurea*.¹⁸ Colonia Sfânta Elena era arondată într-adevăr Companiei 11 – cu sediul la Pojejena –, parte a Regimentului Germano-Bănățean No. 12, dar numele guvernatorului Coronini-Cronberg, „guvernator austriac civil și militar” (Izverniceanu 1935: 12), a intervenit accidental în această secvență de istorie a comunității. Aflat în fruntea provinciei până în 1859, generalul avea să viziteze la 1 septembrie 1858 comuna care îi poartă numele (Moisi 1934: 243), acesta fiind singurul moment când personajul a ajuns în apropierea satului cehesc, integrat și astăzi comunei românești. Mai mult, în anul 1858 trecuseră mai bine de treizeci de ani de la abandonarea coloniștilor de către Magyarly, al cărui patronim se confundă, în povestirile unor conlocutori, cu acela al generalului Coronini. De fapt, Magyarly este cel care, prin numele fiicelor sale, va oferi o identitate primelor sate cehești: *Aici a fost Elena și Elizabeta, n-a fost apă* [la Elisabethfeld, n.n.] *și s-au mutat toți aici* [la Sfânta Elena].¹⁹ *Dacă în Eibenthal au adus mulți nemți din Silezia, la Sfânta*

15 Vasile Mleziva.

16 Vasile Mleziva.

17 Josef Pek, n. Sfânta Elena, interviu realizat de Sînziana Preda, Sfânta Elena, septembrie 2005.

18 Josef Pek.

19 Informație culeasă de la unul dintre bătrânii satului Sfânta Elena, septembrie 2005.

*Elena s-a hotărât să fie aduși husiți, jumătate dintre ei, apoi doar catolici.*²⁰ Pe de altă parte, sosirea cehilor în zona Alibeg a însemnat continuitate pentru colectivitatea românească existentă – care a primit pământ, prin includerea în regimentul grăniceresc –, nemaifiind nevoie ca aceasta să se mute la sistarea exploatării forestiere a regiunii (Moisi 1934: 239).

Uneori povestirea emoționează, deopotrivă, pe interviuat și interviuator: *Ei au venit, au fost recrutați din mai multe părți ale Cehiei – și am acolo notițele, dacă o să vrei, o cărțuție care scrie cam de unde... e în limba cehă, e a lui Schröder,*²¹ *nu știți? O fost, când a venit tată-său, a fost la Sfânta Elena, Sfânta Elena a fost primul sat care s-a instalat și tatăl lui Schröder a fost primul învățător, la vârsta de parcă... scrie acolo, nu știu, 20 sau așa ceva, primul profesor la Sfânta Elena. Și acest Schröder descria cum a fost trimis la școală de părinții lui și nu prea... era obișnuit la țară, pe lângă colegi, părinți... da, și când l-au trimis, el, încă după culme... se uita, săracu', în spate [Plânge.], să mai vadă o dată... satul lor, și... descrie acolo, frumos, deci... am și emoții, și parcă...*²² Reacția naratorului denotă adeziune totală la experiența trecutului, înfățișat așa cum simte că s-a derulat: „mitul este simțit și trăit înainte de a fi înțeles și formulat. El este rostirea, figura, gestul care circumscrie evenimentul în inima omului, emotiv ca un copil, înainte de a fi povestire fixată” (Maurice Leenhardt – Gusdorf 1996: 16).

*După aceea, a făcut, deci a fost, probabil, s-a dus la liceu, a făcut facultatea la Timișoara și dumnealui a făcut aceste descrieri, cum au venit, cum au trăit și toate... datele le-a cules el, în timpul studenției, nu știu, e și trecut anul când e cartea scrisă, eu am un exemplar xeroxat, da' nu că vreau să mă laud, întâmplător am... da, și-atuncea am căutat să obțin această copie, acolo descrie, prima dată descriere generală și după cum au venit... ce au pățit pe timpul transportului, că au și murit, au avut nașteri pe drum... și cu greu, cum au venit aicea, deci lor li s-au promis multe și nu le-au dat ce trebuia; au venit, au fost puși în pădure, fără casă, fără nimic, au primit terenul care trebuia să-l defrișeze, lemnele a trebuit să... o parte din lemn l-a luat respectivul patron de la Oravița, Ergely... sau cum, scrie în cartea aia; și au primit ceva grâu, ce-au primit ca să-și facă teren, și deci, scrie acolo, descrie cum săracii, toată ziua răsuna prin pădure, prin văi, secure și... nu erau drujbe; da, și seara – când s-au adunat săracii – la o mâncare, slabă...*²³ Străduințele lor sunt privite aproape cu evlavie, intensitatea derulării firului epic vădește angajarea săteanului, a cărui vervă aproape că ne determină să vizualizăm faptele care s-au petrecut în acele începuturi. *Deci după ce au încetinit această muncă pe care ei o prestau, s-a făcut liniște și s-au dus la acea mâncare neconsistentă, ne... și au făcut primele barăci, în pământ, au săpat, pământ a*

20 Anonim, interviu realizat la Timișoara, februarie 2009.

21 Este vorba, de fapt, despre Jindřich Schlögl, autor al volumului *Dějiny českých osad v rumunském Banátě* („Istoria așezărilor cehești din Banatul Românesc”).

22 Josef Nedvěd, n. 1944 (Eibenthal), pensionar, interviu realizat de Sînziana Preda, Eibenthal, august 2006.

23 Josef Nedvěd.

pus, lemne groase, bârne, peste el a pus pământ și ce-a putut și acolo au stat prima dată. Așa a început traiul lor...²⁴ Concluzia povestitorului indică depășirea stadiului descriptiv al faptelor, imersia în epopeea înaintașilor; relatarea este acompaniată de reflecție, o meditație cu iz de amărăciune și resemnare, ultima marcată de afirmația lăsată în suspensie. Pe de altă parte, o privire mai atentă asupra ceea ce s-a înfățișat dezvăluie influența asupra interlocutorului a elementelor de cultură scrisă, întrucât, după cum însuși mărturisește, parcurgerea lucrării pomenitului „Schröder” i-a influențat semnificativ discursul asupra istoriei primilor coloniști. Lectura surselor tipărite s-a grefat în fondul povestirilor pe care el le-a receptat în familie (cu precădere) sau în comunitate.

Coloniștii au încercat prin toate mijloacele să refacă și să păstreze caracteristicile lumii din care veneau. O componentă importantă a identității, numele, a fost dus mai departe în noile așezări: *în Cehia sunt vreo 3 sate „Ravensca”. Și, cel puțin așa spun ei, că s-ar trage dintr-un sat, acela, Ravensca, și să rămână amintire după satul părăsit: atuncea au denumit și ei locul acela, de Ravensca. Ravensca trebuia să fie mult mai jos pe valea Ravenscâi, la jumătate de drum între Sichevița și Ravensca, dar nu era loc: într-o singură vale nu poate să fie sat; și-atuncea s-au urcat și ei sus, ei stau cel mai sus dintre toate satele cehe.*²⁵ Plasarea așezării pe înălțimi, și, în general, a mai tuturor coloniilor, pare a avea la origine și frica de apele Dunării, care s-ar fi putut revărsa, astfel că pemii au hotărât să elimine pericolul prin stabilirea pe un teren sigur; elementul de legendă trebuie pus în ecuație cu informația din documentele de arhivă, autoritățile militare indicându-le un teritoriu dinainte măsurat: pentru Weitzenried (Gârnic) și Schumiza (Șumița) s-au păstrat până astăzi planurile privind repartizarea loturilor pe cap de familie (D.J.A.N. Caraș-Severin).

Localitatea Șumița continuă, precum Ravensca, existența așezării omonime, lăsate în urmă de către fondatori, în îndepărtata patrie. *Din strebuni în strebuni, am auzit că de la cehi or venit. [Din ce regiune?] – Tot din Șumița! Deci tot în Cehia, tot îi un sat, Șumița, și ei de-acolo s-or tras, da.*²⁶ Un alt interlocutor pomeneste de o „Șumnița” din „Cehoslovacia”, însă fără a fi convins că se poate stabili o „filiație” între cele două: [Cum ați aflat de Șumnița?] – *Au venit la festivaluri[le] eștia, cehești, și-o fost chiar dintr-un sat care se numește Șumnița. [Se află în Boemia?] – Nu știu în ce zonă îs...*²⁷ Pentru aceeași așezare, ni se oferă o altă versiune: într-un timp îndepărtat, neprecizat, satul Șumița ar fi fost cunoscut și cu un apelativ fără legătură cu limba cehă: *pe românește îi zăcea atunșia „Păduricea”.*²⁸ Povestitorul a preluat informația *de la bunica și de la bătrâni care o fost mai bătrâni, eu eram copilandru die 10-15 ani.* Nicio

24 Josef Nedvěd.

25 Václav Mašek, n. 1941 (Gârnic), preot, interviu realizat de Sînziana Preda, Eibenthal, august 2006.

26 Ferdinand Draxel, n. 1972 (Șumița), interviu realizat de Sînziana Preda, Șumița, august 2007.

27 Ferdinand Herzal.

28 Francisc Mician, n. 1920 (Șumița), veteran de război, interviu realizat de Sînziana Preda, Șumița, august 2007.

altă sursă orală sau scrisă nu confirmă că satul ar fi purtat un toponim non-ceh: cunoaștem doar că în vremea administrației maghiare circula apelativul *Cseherdős/Ceherdős* („Pădurea Cehilor”), iar geografia locului întărește supoziția (cu toate că și celelalte sate de pemi au apărut pe terenuri împădurite).

În versiunea aceluiași sătean vârstnic, localitatea s-a născut printr-un proces de colonizare spontană. Dreptul întâiului născut ar fi determinat câțiva tineri să plece *vandrocași* („aiurea”, n.n.), în căutarea unui loc de rezidență permanentă. *Începutul satului* este plasat în vremea *regelui Franț Iozef*, când în Cehia o fost un obicei, în Cehia, știți, țara aia, că tata pucé să fi avut el șapce, opt copii, la unul, cel mai bătrân se preda: s-o predat averea, cum zișem noi, știți, din fâmelie, la al mai bătrân. Și restu' care o fost mai mici, așa, sau mai tineri, au plecat vandrocași. Au plecat din sat în sat, unul o făcut la greble, altul o făcut la coșuri din nuiele, altul... și așa s-o răspândit prin țara lu' Franț Iozef, supt ungunii când o fost. Așa se numea [vandrocași], să-și vadă ei de pâinia lor. Această variantă a apariției Șumiței i-a fost comunicată informatorului tot de bunică (ea mi-o povestit cum o venit tata ei, cu ea, că ea o fost fetiță mică, cu tata ei și mai cu doi frați), al cărei părinte făcea parte dintre primii coloniști stabiliți în locul ăsta [...] un loc vacant. Pe această țarină, cum zicem noi, n-o fost nima stăpân: și o venit injinerii și au împărțit. Erau numa' 18 numere, care o venit de-acolo, de s-o așezat în locu' ăsta. Din acest punct, legenda fondării intră pe făgașul istoriei scrise, ajutorul acordat de stat celor 18 familii (2 boi, la fiecare fâmelie și niște armată, pentru ajutor) fiind confirmat de mai multe surse (de pildă, N. Dolângă, care în „Țara Nerei” îl citează pe Rudolf Urban, cu lucrarea *Čechoslováci v Rumunsku*, Smid & Compani v Sobeslave, București, 1930). Deși primii ani au fost marcați de lipsuri, viața Șumiței a debutat sub auspicii mai bune în raport cu a celorlalte colonii, așa cum rezultă din mărturiile orale; lipsesc aici episoadele dramatice pe care le regăsim la Eibenthal sau Bigăr. *O avut târnăcoape, o pus cartofii în pământ, mac, și o început să gospodărească. Acuma ei s-o învățat că unul făsea la mături, gie masteacăn, le vindea pe la Prigor, la Iablanița* [sate din apropiere, n.n.], *pe la oamenii, pe la românii ăștia, care is vecini. Și o făcut la niște gogoși, se dușeau femeile prin comunele ăștia români care au fost și nu știau să facă mâncăruri din ăștia, și le vindeau. Și așa au început din șe în șe să-și facă o căsuță din cărămidă...*

Amintirile abundă în detalii și, de această dată, recuperează un timp clar determinat: străbunii nu mai sunt plasați în afara istoriei (a marii istorii), ci sunt legați de o personalitate istorică, de o epocă despre care se cunosc multe amănunte, despre o epocă de bunăstare. Figura împăratului – a cărui domnie (1848–1916) debutează după ce colonizarea cehilor boemieni în Banat intră în faza ei finală – a rămas întipărită în memoria colectivă, expresie a unui regim care, cel puțin în perioada dintre războaiele mondiale, stârnea nostalgii; putem măcar presupune că pemii manifestau regrete similare. Cert este că *dominația austro-ungară* apare pentru unii săteni ca fiind perioada de derulare pentru migrația cehilor din Boemia în Banat; sporadic, am identificat relatări în care Casa de la Viena „cade la învoială” cu băștinașii, în detrimentul nou-veniților. *A fost vorba ca satu' să fie acolo pe dealu' ăla, al Țarovei* [între satele românești

Pârvova și Borlovenii Noi, n.n.], și i-o înșelat românii ăștia. Unii din comuna aicia, Cornia [satul românesc Cornea, n.n.], aicia era, nu știu ce era, niște armată,²⁹ și o fată a lu' un preot din Cornia a trăit c-un ofițer de-eștia care a fost aici... preotu' ăl bătrân o spus către ăștia, care-o fost conducători aiși, că să scoată p'ai noștri aiși sus și lor să le dea acolo; se mai cunosc locurile chiar, pentru casă, pentru beserică, pentru comună, tot, pentru școală. Aicia era padure, zăce c-ai bătrâni trebuia să taie copaci – a fost cam și poate și leneși! Când o venit ăla, caporalu', de la Petnic, să le scoată la muncă, moșii [strămoșii, n.n.] or sărit în pod, numa' picioarele i-o zărit de-acolo! [râde] [Adică au vrut să fugă de...] – Lucru, da. [Știți cum se numeau conducătorii aceia, caporalul?] – Nu știu cum, aia erau [în] carte, cred c-acolo o scris, perfect. N-am citit-o, n-am apucat [cu regret]...³⁰ Povestașul își recunoaște limitele, în raport cu datele furnizate de cărți ce au circulat în comunitate (mai este în sat, mai este și cine-o are, nu vrea s-o dea împrumut, să citească³¹), materialele scrise constituind, probabil, o sursă de putere, de prestigiu pentru deținători.

Dacă pentru Gârnic (și pentru coloniile cehești – care intrau în parohia Gârnicului – Bigăr, Sfânta Elena și Ravensca) se mai păstrează date despre primii ani de existență, cuprinse în „Historia Domus”³² (cronica parohiei Weitzenried, în fapt), pentru parohia Eibenthal informațiile lipsesc: *Din păcate, la Eibenthal nu se găsește nimica, nicio inscripție, ce s-a întâmplat, nu știm. Când au venit sovieticii, au intrat aici, au fost pân' la Orșova, oamenii s-au speriat că vin și aicea sus: și atunci s-a distrus o mare parte din bibliotecă și cu acte din Eibenthal.*³³ Absența datelor pe care preotul satului avea îndatorirea să le consemneze este suplinită, într-o anumită măsură, de istorisirile celor în vârstă: *Părinții... asta, în 1826 a venit primii oameni din Cehoslovacia [Cehia, n.n.], aicea, așa am auzit... [De la părinți?] – Da, de la ei. Pădure o fost, mai mult pădure, că p'ormă fiecare trebuia să taie copacii, să-și face unde se seamănă, unde se pune, ca să poată trăi, nu? [Există vreo legendă legată de întemeierea satului?] – Păi, prima dată, asta pot să vă spun, că n-a fost satu' aicea, o fost aișea mai sus. P'ormă o fost prea departe de apă, atuncea s-au mutat aicea jos lângă apă, da' cum și ce, nu știu cum au început, ei, asta nu mai știu, că nu s-a găsit nicio carte, ar fi bine să mergeți la un vecin de-al meu, ăla care știe povestea asta toată...*³⁴

În Eibenthal a existat un mai larg acces al localnicilor la resursele scrise privind istoria comunității cehe; cărțile, broșurile, articolele despre pemi sunt păstrate cu sfințenie. Dintre săteni, unii sunt văzuți de ceilalți „mai citiți”. Cercetătorul a fost adesea îndreptat spre aceștia și mai cu seamă spre preotul paroh, con-

29 Este vorba despre Compania a IV-a (cu sediul la Petnic) a Regimentului de Graniță de la Caransebeș.

30 Ferdinand Herzal.

31 Amalia Veverca, n. Șumița, agricultoare, interviu realizat de Sînziana Preda, Șumița, august 2007.

32 Originalul se găsește în arhiva Episcopiei Romano-Catolice din Timișoara.

33 Václav Mašek.

34 Victor Ficl, n. 1931 (Eibenthal), pensionar, interviu realizat de Sînziana Preda, Eibenthal, august 2006.

siderat o autoritate în domeniu. Există localnici cu preocupări deosebite pentru cunoașterea originilor și a vremurilor când colonia a început să prindă contur. Povestea înființării ei se concentrează pe travaliul depus de nou-veniți spre a-și înjgheba o viață pe aceste pământuri puțin primitive: *Aici au fost păduri, că strămoșii noștri n-au avut din ce să trăiască în Cehia, adică oamenii săraci au cerut ca să le dea undeva, ca să poată să trăiască, că n-a avut în Cehia din ce să trăiască [...] au fost pur și simplu băgați în pădure, lăsați în pădure și au tăiat pădurea și au făcut pământul și s-a așezat aicea.* Formularea „au făcut pământul” este expresia dimensiunii civilizatoare a străbunilor-eroi, care au convertit sălbăticia într-un teritoriu locuibil, un spațiu îmbunătățit prin cultura și calitățile demonstrate de ei și de urmași. Povestitorii îi socotesc drept eroi pe aceia care au găsit rezolvare unei situații imposibile: cu toate dificultățile pe care le implica înapoierea, au preferat să rămână într-un loc străin și ostil, deschizând astfel calea pentru cei ce astăzi le aduc la lumină istoria, în parte și propria lor istorie. Eroii trebuie înțeleși, în cazul de față, drept proiecție a povestitorilor: prin acea „imagine ideală de compensație” (Callois 2000: 318), descendenții relatează și despre ei înșiși („trecutul se scrie plecând de la prezent”) (Verdeș 1999: 360), despre eforturile asumării deciziei de a nu se întoarce.

Strădaniile coloniștilor au fost însemnate: abia a doua tentativă de satornicire a avut sorti de izbândă: *prima dată nu a fost satul aicea jos, lângă apă [pârâul Tisovița, n.n.]: a fost aicea sus, într-o parte [pe o culme, la nord-est de Eibenthalul actual, n.n.], dar a fost lipsă de apă și s-a mutat aici jos, pentru că acolo a fost greu cu apă, că trebuiau să ducă, de la râu de-aici, de jos, tocmai sus, duceau cu care, cu butoaie, cum puteau. Încă se vede vo două fundații, sau trei, cum a fost casa, a fost numa' căși din lemn... când s-a mutat jos, aicea au construit din piatră, cășile astea sunt toate din piatră;³⁵ da, acolo a făcut și biserica, a avut biserică din lemn prima dată.³⁶*

Se spune că mutarea pe malul râului a fost determinată de un nefericit eveniment, survenit în locul numit „Puhom”: jucându-se cu chibriturile, un copilăș de numai patru ani avea să dea foc casei, care, arzând, le-a aprins și pe celelalte; în acest fel au dispărut treizeci și două (adică aproape toate), din cauză că apa necesară în asemenea situații lipsea. Pentru a evita pe mai departe această nenorocire, s-a hotărât coborârea pe lângă râu (Dolângă 1995: 59): *că să aibă apă mai aproape, că aici este râul ăsta, „Tisnit”.* [Numele înseamnă ceva anume în limba cehă?] – *Nu cehă, ungerii au numele ăsta, că izvorăște de la Tisa.* [A locuit aici populație maghiară?] – *Nu [acum, n.n.]; înainte era aici, dar eu nu țin minte, părinții mei mi-au povestit că au fost ungerii.* [În sat?] – *Da, nu chiar mulți, da' se făcea școală ungureasă, părinții mei au știut ungurește.³⁷* Fără îndoială că nu există nicio legătură cu fluviul Tisa, iar prezența etniei maghiare înseamnă, de fapt, administrația maghiară sub care Banatul reintră din anul 1860; în vara

35 Victor Pospisil, n. 1930 (Eibenthal), pensionar, interviu realizat de Sînziana Preda, Eibenthal, august 2006.

36 Josefina Steiner, n. 1943 (Eibenthal), pensionară, interviu realizat de Sînziana Preda, Eibenthal, august 2006.

37 Josefina Steiner.

lui 1911 numele așezărilor se maghiarizaseră: este posibil ca și numele râului să fi avut aceeași soartă. Cât despre procesul de predare în limba maghiară, acesta se încheie în momentul în care Banatul iese de sub tutela Budapestei, alipindu-se celorlalte provincii românești.

Poveștile nu privesc doar greutățile legate de amplasarea teritorială, geografică a coloniilor. Ioje Coțman a aflat povestea amăgitoarelor angajamente vehiculate de Habsburgi „de la fratele străbunicului” său. „Aici, în extremitatea estică a Imperiului, erau doar câteva sate care se ocupau cu păstoritul. S-a dorit să se populeze mai mult zona, pentru a putea avea militari localnici pentru posturile de grăniceri. Așa s-a dat un anunț de la împărăție, în Bohemia, că cine ar fi dorit să vină ar fi primit ceva pământ și înlesniri în problema armatei – că nu vor face 8-10 ani de armată, ci numai unul. Asta era prin 1824–1826. Au fost trei sau patru valuri de migrații. S-au înscris oamenii în Cehia, au venit la Viena, apoi aici. Erau, de obicei, meseriași săraci, bucuroși că vor primi pământ și nu vor mai depinde de boier. Inițial, nu li s-a spus oamenilor de ce vin, că era un interes strategic. Li s-a zis că au de defrișat niște păduri. Și-au tăiat la pădure și-au încărcat pe vapoare de s-a dus lemnul pe Dunăre în Ungaria” (*Pemii din satul fără tineri*, 2007). Astfel a început existența coloniei Eibenthal, pentru ca mai târziu tăietorii de lemne-grăniceri să deprindă și cunoștințele muncii în mină, îndeletnicire care a atras și sârbi, români ori alte etnii din regiune.³⁸ Coabitarea pemilor cu aceștia a făcut ca Eibenthal să fie considerat de locuitorii restului satelor cehe mai „modern”, mai evoluat, prin deschiderea către modele diferite de *patternurile* culturii proprii.

Pentru locuitorii din Gârnic – la fel ca pentru cei din Bigăr – închegarea comunității se leagă de planurile lui Magyarly, care a atras o populație săracă într-o odisee prelungită și după ajungerea la destinație. Împrejurările sunt consemnate de cel dintâi păstor spiritual al satului, Francisc Unzeitig, autor al cronicii parohiale parcurse de eruditul cunoscător al istoriei pemilor cehi, preotul Václav Mašek: *în 1826 a fost primul transport; și al doilea, în 1828. Astea le știu din multe, multe citite; la Gârnic exista și cronica parohiei, „Historia Domus” se spune în limba latină, care a fost scrisă – Gârnicul a primit preotul după douăzeci și patru de ani, din Cehia, și, totodată, învățător cu diplomă – și atunci el a scris amintirile acelea. Și el a scris – el avea pregătire în germană, cu toate că mama lui era cehoaică, tata era german – „Historia Domus” în germană.*³⁹

Inițial, autoritățile au estimat sosirea câtorva sute de persoane, dar numărul mult mai mare a impus fondarea și a altor colonii: *Tot din Historia Domus, tot din cronica aceea, aicea a fost un colonel, Mahio, la graniță – atunci era graniță aici, la Dunăre, până dincolo de Moldova Nouă, după aceea se extindea deja Imperiul Austro-Ungar, dincolo a aparținut și Bela Crkva. Și Mahio acesta era comandantul acestei zone [...] Magyarly a reușit cu Mahio... s-aducă oameni din Cehia [...] Oamenilor li s-a promis șase și jumătate hectare de pământ, [să*

38 Mâna de lucru a fost solicitată cu precădere în anii industrializării forțate, impuse de regimul lui Ceaușescu, când au ajuns să se stabilească aici – cât și în apropiere, la exploatarea de la Baia Nouă – români din alte părți ale țării; în timp, au apărut cupluri mixte și unii dintre majoritari au învățat limba cehă.

39 Václav Mašek.

fie] scutiți de armată – în timpul acela se făcea armată și 6, și 7 ani – era sărăcie mare. Totodată, li s-a promis că vor fi scutiți de toate impozitele: impozite, la fel, erau mari; plus, pentru fiecare persoană a familiei s-a promis cinci forinți austrieci – nici până astăzi nu știu ce valoare avea forintul acela austriac, dar dacă preotul din Gârnic avea 400 de forinți anual, înseamnă că cele cinci forinți pe lună însemnau ceva. Și iată, acestea au fost decepțiunile care i-au adus încoace. Niciun alt sat n-a fost în plan, Magyarly a vrut doar să populeze zona Gârnicului, de-acolo și zona s-a chemat Gârnic. Dar prima denumire a Gârnicului a fost *Weizenried*, „weizen” înseamnă „grânele”, „ried”, „lanul”. Ei [coloniștii] au vrut să fugă din Gârnic, în primul an au rămas fără hrană, fără case au fost, și-atuncea au vrut să plece de-acolo. Săracii plângeau, voiau să se-ntoarcă în patria-mamă, dar n-aveau voie (în primul an, în anii '26-'27, din Gârnic au fugit 70 de persoane peste Dunăre, acolo era un fabricant, avea fabrică de sticlă). Și ce-au făcut? De toamnă, au încălzit apă, până era fierbinte și au aruncat grâul în apă fierbinte, ca embrionul să se distrugă și să aibă motiv să plece de-acolo. Da' ce s-a întâmplat? A aruncat prea mult grâu în apă fierbinte și apa n-a mai fiert, ca să fiarbă embrionul și atuncea grâul s-a încălzit și în două săptămâni a crescut cât o palmă; și de-acolo provine „Weizenried”, „lanul de grâne” [...] Când au venit în Imperiul Austro-Ungar, au venit ungurii, atuncia l-au denumit „Szörénybuzás”, „szörény”, iarăși „lan” și „buza” înseamnă „grâu”.⁴⁰

Colonizarea în două etape explică prezența în sat a două grupuri de populație. Unii sînt din Moravia, unii sînt din jurul Plzeňului, Domazlice, merge în jos, pă Šumava, sînt localitățile acolo: Babilon, Hromnițe, Peiț, îs mai multe, vi le-nșir toate, că le am. Moravenii sînt oameni mai pașnici și buni agricultori. Plzeň, ăia au venit cu nume nemțești, că-i graniță imediat, aci, acum chiar [orașul este situat în apropierea frontierei actuale cu Germania, n.n.].⁴¹ Diferențele regionale apar vizibile în dispunerea teritorială, cei din Moravia ocupând *Mala Strana*, *Pramenu*, partea de jos, iar cei din Plzeň așezându-se pe dealurile din jur. Inevitabil, căsătoriile au determinat o anume omogenizare; părinții mei au fost de pe *Mala Strana*, deci înseamnă Moravia. Dar din scriptele, știu de unde au fost: deci totuși, n-au fost de aci! Au fost din partea Plzeňului, Šumavei, din localitatea Hromnițe și Peiț, chiar. [Probabil s-au amestecat...] – Păi, căsătoriile!⁴² Chiar dacă momentul întemeierii pare unul îndepărtat, „de poveste”, mulți dintre săteni au încă vie conștiința neamului și a localităților de proveniență; între ei am întâlnit persoane preocupate de a confrunta relatările auzite în familie cu informațiile din cărțile citite, cărți (în special lucrări ale autorilor cehi) privitoare la istoria și viața coloniilor din Clisura Dunării.

40 Václav Mašek.

41 Carol Cusca, n. 1930 (Liubcova), pensionar (fost învățător și primar al comunei Gârnic), interviu realizat de Sînziana Preda, Gârnic, noiembrie 2008.

42 Carol Cusca.

Concluzii

Dincolo de pelicula amănuntelor istorice și sociale, poveștile întemeierii expuse de pemi vorbesc despre o întoarcere la esență; viziunea paseistă construită asupra aceluși timp de aur – perspectivă ce răspunde „nevoii eterne de povește și absolut a sufletului omenesc” (Dumitrescu-Bușulenga 1979: 6) – ilustrează un discurs ce asociază trecutul cu valoarea. Relatățile conservă memoria unei microculturi aparte în peisajul Clisurii Dunării, care, urmând modelele de viață învățate de la înaintași, a supraviețuit nealterată într-un mediu eterogen. Cei ce au transmis mereu memoria începuturilor sunt (îndeosebi) bătrânii, care au conferit înaintașilor alura eroilor, datorită capacității de a clădi o lume nouă în mijlocul unui teritoriu necunoscut și puțin prielnic. În ultimele decenii, și săteni mai tineri s-au dovedit interesați să afle mai mult decât lămuririle primite în familie, prin consultarea de materiale scrise (cărți – originale sau xerocopii –, broșuri, articole din ziare, reviste și, în anii din urmă, referințe extrase de pe internet), care au pătruns (sau care existau deja) în așezările lor (fie în case particulare, fie la școală ori la centrul cultural). Aceste evidențe sunt foarte prețuite, în parte și pentru că au fost cu greu obținute; câteodată, posesia lor a stârnit chiar dispute, proprietarii ferindu-le de ochii celorlalți și rareori consimțind a le împrumuta.⁴³ Un atare demers ne determină să credem că în rândul pemilor, comparativ cu alte grupuri etnice, s-a manifestat o dorință mai puternică de a-și cunoaște în profunzime reperiile istoriei comunitare și personale.

Eroii despre care ni se relatează sunt tangibili, sunt persoane obișnuite: de fapt, puțința de a îndura suferințe numeroase i-a ridicat, în viziunea urmașilor, pe o treaptă superioară, de supra-oameni. De aceea, universul eroic al acestei minorități este unul sobru. Viața comunității, începută sub auspicii sumbre, lipsurile ce o vor însoți un timp îndelungat vor structura devenirea comunității, felul de a fi al pemilor, ceea ce se reflectă (și) la nivelul eposului. Narațiunile restituie – unui multiplu destinatar (cercetătorilor, turiștilor, celor care se stabilesc în sat și, nu în ultimă instanță, sătenilor înșiși) istoria coloniilor: lipsite de artificii, expunerile impresionează prin simplitate, prin absența încercării de a evidenția meritele înaintașilor: doar faptele, așa cum s-au derulat, având protagoniști eroi cvasinecunoscuți, față de care se revarsă pietatea și recunoștința urmașilor, într-un discurs autoreferențial. Interlocutorii noștri sunt încă animați de „conștiința vie a uitării destinate de istorie șirului de generații” (Caragea 2002: 252). Gardieni ai memoriei, se nutresc din ea și, deopotrivă, o nutresc: „Dacă eu n-aș exista, nimeni n-ar mai vorbi de bunicii mei. Astfel, concluzia mea este că eu exist ca să-i mențin în viață prin memorie” (José Saramago – Caragea 2002: 252).

Într-un posibil discurs, atitudinea din spatele poveștilor s-ar rezuma astfel: atâta vreme cât narațiunile întemeierii sunt cunoscute și reproduse, *noi vom*

43 În general, cercetătorului i s-a permis accesul la ele, numai după ce a garantat returnarea materialelor în cele mai bune condiții.

rămâne noi, altfel decât ceilalți, care ne ascultați, ne vizitați sau ne invadeți. În măsura în care „trecutul este dorit, căutat, cercetat, el rămâne viu și activ în prezent și îl modifică fără încetare, modificând viețile și identitatea celor care îl recunosc” (Caragea 2002: 250). Și, am adăuga noi, susținând existența acestora, întrucât „voința de a ne aminti va putea să ne perpetueze viața” (José Saramago, în Caragea 2002: 250). Câtă vreme se povestește, viața pemilor continuă: poveștile vehiculează un tezaur de experiență, de memorie, o formă de rezistență spirituală. În mod paradoxal, această moștenire nu a fost afectată de epoca postcomunistă, însă a intrat într-un proces de eroziune după 1989. Revoluția a deschis o epocă a renașterii (prin posibilitatea învățământului în limba maternă, prin studierea istoriei coloniilor, prin intensificarea relațiilor cu Cehia); totuși, propriul trecut a început să intereseze tot mai puțin noile generații. Ele au crescut ascultând poveștile bunicilor, însă preocuparea pentru supraviețuire, în condițiile prăbușirii infrastructurii economice locale, le-a redus semnificativ interesul pentru lumea de altădată. Tinerii, adoptând modele culturale de aiurea, dau uitării graiul, obiceiurile și originea străbunicilor, iar cei din urmă se sting, ceea ce diminuează șansa patrimonializării fondului de cunoaștere pe care ei l-au primit (și cultivat) de la înaintași. „Comunitatea depinde de virtuțile lor fundamentale [...] pentru a răspunde nevoilor viitoarei generații” (Atkinson 2006: 35), însă acestea, prin migrația *in corpore* în Republica Cehia, nu mai resimt necesitatea racordării la ceea ce știau și făceau bătrânii. Poveștile despre străbuni, ca miez al „cunoașterii istorice” (Geană 2005: 356), își au rostul lor, atâta vreme cât comunitățile rămân în viață, cât timp rămân unite, funcționând ca o entitate culturală particulară. Acest sens se diluează sau dispare, în circumstanțele disoluției fizice a satelor cehe, locuite aproape exclusiv de vârstnici, care nu mai au cui să transmită poveștile așezării pemilor pe aceste pământuri. Ele rămân a fi auzite până când nu vor mai fi bătrâni, pentru a trece atunci din memorie, în istorie.

Oameni de seamă ai comunității. Personalități

| ALENA GECSE, DESIDERIU GECSE |

František Šubert • S-a născut în anul 1850 la Ravensca. Era al treilea copil al lui Jan Šubert (germanizat Johann Schubert), originar din Beroun (Cehia), și al Mariei Kluckner, ce au făcut parte din lotul primilor coloniști, care au întemeiat așezarea. A urmat școala națională (primară) în satul natal, după care a plecat la bunicul său la Weiskirch (Biserica Albă), unde a urmat școala trivială la regimentul grăniceresc. La recomandarea comandantului său, a fost admis la Școala Superioară de Război de la Viena, pe care a terminat-o cu gradul de locotenent și cu specializarea geotopometrie. Prin anul 1874 și-a început munca de ofițer topometrist la garnizoana Timișoara, încercând totodată să ajute financiar populația din localitatea natală. După căsătorie s-a stabilit la Iași, ieșind din cadrul armatei austro-ungare și fiind primit tot ca ofițer în armata română. În rândurile acesteia a participat la războiul pentru independența României, la luptele de la Ruse, Grivița și Plevna (1877). A murit la Iași în anul 1928, având gradul de general. (Șpicel-Šubert 2007: 8)

Alois Hallada • S-a născut la Gârnic în anul 1840. Tatăl său, Jan (Johann) Hallada, era originar din Klenč (Cehia), iar mama sa, numită Elisabeta Křepelka, era născută în anul 1816, tot în Cehia, la Kbel, și ambii au făcut parte din coloniștii care au întemeiat localitatea Gârnic. În matricola bisericească a parohiei din Gârnic pentru anii 1851–1853 cei doi figurează căsătorii și având cinci copii.

Copilul Alois Hallada probabil că a urmat la început același drum ca și František Šubert, adică școala națională grănicerească în sat și apoi școala regimentală la Biserica Albă. În anul 1866 schematisme militare îl consemnează ca fiind înscris la Școala Superioară de Război de la Viena, specializarea infanterie, ca în anul 1871 să absolve școala cu gradul de locotenent-major (Oberlieutenant), făcând parte din a doua promoție de ofițeri cu frecvență internă.

În anul 1898 apare ca și comandant al Regimentului de Infanterie „Albrecht Herod von Wurtemberg”, staționat la Praga. Se pare că între timp și el s-a stabilit în Cehia, în localitatea České Budějovice, însă nu și-a uitat nici satul natal, căci într-o consemnare făcută în *Historia Domus* de Johann Telbisz, preot-paroh la Gârnic, se arată că în toamna anului 1903 Alois Hallada, feldmareșal, „fiul și mândria localității noastre”, a dăruit bisericii din Gârnic două perne de altar. Deci în anul 1903 el obținuse deja cel mai înalt grad militar din armata austro-ungară, acela de feldmareșal. În anul 1908 feldmareșalul Hallada

figurează distins cu mai multe decorații și medalii foarte importante, precum: Medalia de război (*Kriegs-medaille*) și Medalia jubiliară de aur.

Ultima consemnare despre el datează din anul 1911. Se pare că a avut un frate, Štěpán Hallada, care a devenit preot romano-catolic.

František Unzeitig • S-a născut în anul 1808 la Česká Třebova (Trebavia), fiind fiul lui Vincenc Unzeitig.

Gimnaziul l-a absolvit la Litomyšl. A continuat să studieze filozofia la Praga și teologia și economia la Hradec Králové. A fost hirotonisit ca preot în anul 1834, iar până în anul 1850 a activat capelan la Dolní Libchovy.

În anul 1850, František Unzeitig a fost numit preot-paroh la parohia Gârnic. Era primul preot ceh venit în mijlocul credincioșilor catolici cehi din Banat, având gradul de sublocotenent și deservind Companiile 11 și 12 ale Regimentului Sârbo-Bănățean, cu sediul la Berzasca. A fost numit administratorul parohiei Gârnic și pe lângă Bigăr și Ravensca a mai primit filialele Berzasca, Drencova, Liubcova, Gornea și Sichevița. La rugămintea catolicilor din Sfânta Elena, i-a fost alipită și această filială.

Părintele Unzeitig a servit în zonă timp de 25 de ani și a făcut mult bine cehilor din Banat. Lui i se datorează ridicarea bisericilor în localitățile cehe și totodată s-a îngrijit și de rezolvarea altor probleme ale așezărilor cehe din subordinea sa. În anul 1873 s-a pensionat, dar a rămas mai departe în mijlocul enoriașilor din Gârnic. Pentru meritele sale, autoritățile austro-ungare l-au decorat cu Crucea de aur cu coroană. A murit în data de 25 aprilie 1887, fiind înmormântat în cimitirul din Gârnic de preotul Karl Lichtfus din Moldova Nouă.

Jindřich Schlögl • S-a născut în 27 martie 1841 în localitatea Velká Řeteva din Cehia, fiind fiul învățătorului din această așezare. La vârsta de 8 ani i-au murit ambii părinți de holeră și a fost luat în grijă de unchiul său, Stranský, prelat în localitatea Hradec Králové. A urmat școala la secția reală din localitate și apoi institutul de învățători. Pentru a-și putea câștiga existența, în afara orelor de curs, el a predat ore de pian și vioară, cât și alte discipline. Unchiul lui însă a murit, iar el a rămas singur în perioada tinereții. După absolvirea institutului de învățători, a fost numit ajutor de învățător în localitatea Velký Jelen din Cehia. La inspectoratele din Cehia a venit oferta pentru învățători în coloniile din Banatul de Sud. Schlögl a acceptat acest post și în anul 1863 s-a prezentat la Sfânta Elena. Aici a activat neîntrerupt timp de 34 de ani, murind în data de 17 decembrie 1897.

În întreaga sa carieră, singurul lui țel a fost să muncească pentru binele coloniștilor, al comunității. A obținut gradul de ofițer, purtând și uniformă. S-a specializat în topografie și a devenit hotarnicul comitatului, ocupându-se de măsurarea pământurilor, a pădurilor, a insulelor de pe Dunăre, a morilor, lucrând neobosit zi și noapte. A încercat să convingă coloniștii să accepte lucrurile noi și practice aduse din Cehia, precum plugurile din metal, care le-au înlocuit pe cele din lemn. Era foarte cunoscut și apreciat de toți sătenii, care îl numeau „reformatorul”. A întocmit planurile pentru construirea bisericii și

pentru a obține fonduri a călătorit prin tot Banatul, apoi în Bulgaria și chiar în Turcia. A adus meșteri din Biserica Albă (Serbia) și a supravegheat personal construirea bisericii din Sfânta Elena, care a fost sfințită în anul 1879 și este în funcțiune și astăzi. Manualele școlare scrise de el au fost folosite mulți ani în școlile cehe din Banat. Din Cehia a adus diferite soiuri de cartofi și grâu pe care le-a experimentat, mai întâi pe pământul său, după care sătenii au preluat de la el soiurile respective. Deoarece acestea au dat recolte bune, și românii din zonă au început să lucreze pământurile după metodele cehilor.

Pentru această activitate, guvernul l-a decorat cu Crucea de aur cu coroană, pe care familia a primit-o câteva zile după moartea sa. De la el ni s-a păstrat în manuscris și cronica școlii din Sfânta Elena.

Este înmormântat în cimitirul din satul Sfânta Elena.

Václav Mašek • S-a născut la 29 aprilie 1941 în satul Gârnic din județul Caraș-Severin, fiind al treilea copil din șapte, dintr-o familie de agricultori. A urmat școala primară cehă la Gârnic, după care clasele a V-a, a VI-a și a VII-a le-a frecventat la Oravița și Moldova Nouă. Apoi clasele VIII-XI le-a urmat la Școala de Cantori din Alba Iulia. Deoarece s-a remarcat prin rezultate foarte bune la învățătură, la solicitarea conducerii școlii, clasele a X-a și a XI-a le-a efectuat într-un singur an școlar, absolvindu-le cu rezultate remarcabile.

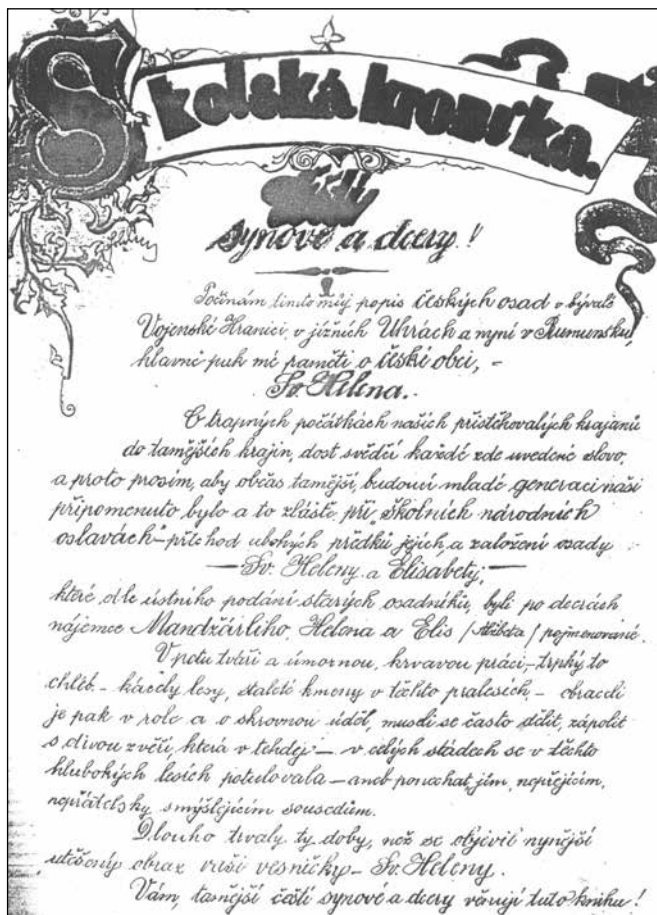
În perioada 1962–1968 a urmat cursurile Institutului de Teologie Catolică cu grad universitar din Alba Iulia și în 21 aprilie 1968 a fost hirotonisit ca preot în prezența episcopului de Alba Iulia, Márton Áron.

Este unul dintre primii cehi din Banat care a urmat studii superioare și s-a întors la „matca” sa, rămânând în slujba comunității cehe până în prezent.

În perioada 1 noiembrie 1968 – 1 mai 1977 a activat ca preot paroh la Moldova Nouă. În această calitate el a răspuns și de localitățile Sf. Elena, Zlatița și Eibenthal. Apoi, în perioada 1 mai 1977 – 1 noiembrie 1999 a fost preot paroh la Gârnic, răspunzând și de localitățile Liubcova, Berzasca, Ravensca și Bigăr. Din 1 noiembrie 1999 și până în vara lui 2016 a fost preot paroh la Eibenthal, predând și cursurile de religie catolică în școala din localitate, iar recent s-a stabilit la Bigăr. Peste tot pe unde a activat, preotul Mašek s-a implicat trup și suflet în propășirea comunității cehe, a contribuit la prosperitatea ei, la repararea așezămintelor bisericesti, a drumurilor de acces și a altor obiective. S-a remarcat printr-o ținută morală impecabilă, fiind un exemplu pentru toți enoriașii. Pentru rezultatele sale deosebite, Episcopia Catolică din Timișoara l-a numit timp de șase ani în funcția de decan, răspunzând de 26 de parohii și de 60 de sate din Caraș-Severin și Mehedinți. Astăzi, fiind pensionar, are titlul de arhidecan de onoare și pe drept cuvânt este supranumit „episcopul cehilor”.

Pentru întreaga sa activitate de-a lungul anilor și pentru grija față de etnia cehă din România, în anul 2002 a fost laureat al premiului „Jan Masaryk”, *Gratias agit*, acordat de Ministerul de Externe al Republicii Cehia.

Anexe

„Vouă, fiilor cehei de acolo, vă dedic această carte!”
(Jindřich Schlögl)

Părintele Václav Mašek

Părintele Václav Mašek

Părintele Václav Mašek

Părintele Václav Mašek

Acordarea distincției *Gratias agit* părintelui Václav Mašek (Praga, 2002)

Acordarea distincției *Gratias agit* părintelui Václav Mašek (Praga, 2002)

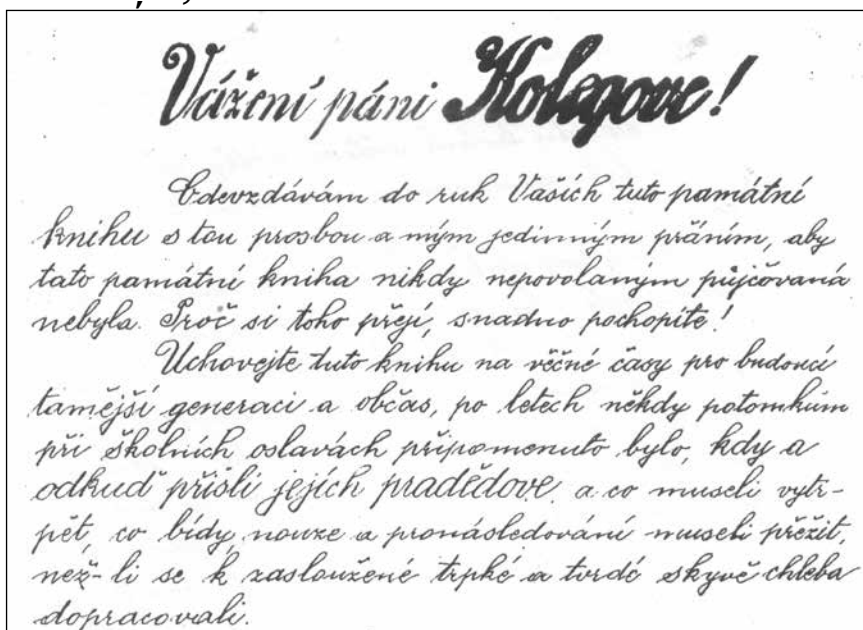

Jindřich Schlögl-tatăl

Jindřich Schlögl-fiul

Tradiții, folclor

Mesaj lăsat de autor colegilor din viitoarele generații, de a preda această carte, ca să afle de unde provin strămoșii lor, cât au fost nevoiți trudească și să sufere până au reușit să clădească ceea ce avem

|ALENA GECSE, DESIDERIU GECSE|

Aspecte identitare.

Aspecte lingvistice: limba maternă și denotațiile

Limba • Un criteriu esențial pentru delimitarea graiurilor cehe în general este cantitatea vocalică, criteriu după care există două mari grupe de graiuri: graiuri cu cantitate vocalică (cele din Cehia) și graiuri fără cantitate vocalică (cele din Moravia Centrală și Nord-Estică).

Cercetările efectuate de specialiști cehi și români asupra graiurilor cehe vorbite în Banatul de Sud au evidențiat faptul că acestea sunt graiuri ale dialectelor ceh central și ceh de sud-vest, în care s-au păstrat unele elemente, însă foarte puține, ale graiurilor cehe din nord-est.

În graiurile cehe din Banat apar forme cu vocale lungi, cu vocale scurte și semilungi. În majoritatea localităților vocalele lungi apar aproape în aceleași cazuri ca și în limba literară cehă, cum ar fi: *patnást* („15”), *málo* („puțin”), *místo* („loc”) etc. Vocale semilungi apar în cuvinte precum: *jídlo* („mâncare”), *táta* („tata”), *lžíce* („lingură”), *bílá barva* („culoare albă”), *půl* („jumătate”) etc., cel mai des întâlnite vocale semilungi fiind **a** și **i**, apoi **e** și **o**, iar vocala **u** apare extrem de rar. Vocalele scurte sunt prezente în cuvinte în care, în limba literară cehă, apar ca vocale lungi, astfel: *farář* („preot”), *každý* („fiecare”), *polívka* („supă”), *stavení* („construcție”), *starý* („bătrân”), *stůl* („masă”) etc. Gheorghe Ciplea consideră că „[e]xistența vocalelor semilungi din graiurile cehe din Banat poate avea următoarele explicații:

- fie că ele sunt mai vechi și au fost aduse din Cehia;
- fie că sunt o inovație de dată mai recentă și au apărut în mediul românesc” (Ciplea 1963).

Același autor subliniază că semilungimea vocalelor din graiurile cehe din Banat este un stadiu de trecere spre dispariția totală a cantității vocalice, care s-a produs în parte și sub influența graiurilor românești vorbite în localitățile apropiate de cele ale cehilor (adică Orșova de Jupalnic, Ogradena Nouă și Eibenthal, sau Moldova Nouă de Sfânta Elena și Gârnic). De asemenea, sub influența acestor graiuri românești au pătruns în vocabularul cehilor bănățeni cuvinte precum: *barem*, *makar*, *skapat*, *čobán*, *patent*, *atât*, *koleš* sau *mamaliga* („mămăligă”), *kanta*, *koterice* („coș”) și altele. Chiar generalul Schön von Trauenwert și comisarul de război Kollman remarcau, în raportul lor din iulie 1832, că „la Jupalnic coloniștii cehi au început să învețe românește” (Marchescu 1941: 62).

Alte influențe care se constată în graiurile cehe sud-bănățene provin din limba germană și coloniștii au venit cu ele din Cehia. Cele mai numeroase se găsesc în vorbirea curentă a cehilor din Eibenthal, cum ar fi: *fofr* („vânturătoare”), *plac* („loc”, „teren”), *cuk* („tren”), *šustr* („pantofar”), *šnajdr* („croitor”), *tišler*

(„tâmplar”), *klonfer* („tinichigiu”), *špolhert* („plită de bucătărie”), *špaiz* („cămară”), *tištuch* („față de masă”), *štaigr* („maistru”), *šraitofl* („portofel”), *cajtunek* („ziar”), *kramflek* („toc”), *flek* („pată”), *verscajch* („scule”), *escajch* („tacâmuri”), *vurscajch* („mezeluri”) etc.

Onomastica (antroponimia) • Dacă în ceea ce privește limba maternă a cehilor din Banatul de Sud specialiștii au constatat unitatea ei lingvistică (cu foarte mici particularități locale), nu același lucru se poate spune despre onomastica cehă. Subliniind importanța onomasticii în general, academicianul Alexandru Graur arăta că, pe baza acesteia, „putem trage concluzii asupra populațiilor, de exemplu asupra oamenilor ce au colonizat la un moment dat o anumită regiune” (Graur 1971: 535). Astfel, caracteristică satelor cehe din Banatul de Sud este delimitarea unui anumit grup de antroponime pe localități. Cele mai răspândite nume sunt:

- la Gârnic: Mašek, Bouda, Nedvěd, Němeček;
- la Sfânta Elena: Hrůza (prin anul 1963 erau 263 de persoane cu acest nume, iar în 1969 erau 80 de persoane), Klepáček, Eliáš, Mocek, Štěpnička;
- la Bigăr: Mleziva, Mareš, Lissi, Roch, Pelnář;
- la Ravensca: Špicel, Šubert, Mojžiš, Holeček, Pražák;
- la Șumița: Veverka, Kalina, Draxel, Šuha, Hádač;
- la Eibenthal: Fikl, Kotešovec, Pospíšil, Doskočil, Jágr, Seidl;
- la Peregul Mare: Dušek, Podávka, Boháč, Vraník, Beran, Bednář;
- la Clopodia: Vedra, Kubálek, Rampáček, Řehorek, Nešpor;
- la Ogradena Noua: Šebek, Bublík, Vrašpír, Fógl, Veselý, Škandera;
- la Poneasca: Kornalík, Nejedlý, Jelínek, Kratochvil, Pálek.

Aceasta a fost situația în etapa de colonizare primară, însă, la fel ca și la alte populații colonizate, și la cehi unele antroponime atestate la început au dispărut cu timpul, stingându-se purtătorii lor. De exemplu:

- la Gârnic: Hallada, Zipra, Appelt;
- la Sfânta Elena: Tiprich, Pitra;
- la Bigăr: Kus, Třesek;
- la Ravensca: Mandinec, Žák, Kwarowský;
- la Eibenthal: Fiala, Šimek, Cimbůrek, Kulhavý.

De asemenea, s-au produs interferențe și amestecuri datorate căsătoriilor sau mutărilor dintr-o așezare în alta; totuși, în mare, și astăzi se mențin în sate aceste nume de persoane. Nu sunt rare cazurile când la numele de familie s-a atașat în vorbirea curentă un fel de prenume neoficial, care arată ocupația purtătorului sau a strămoșilor săi: Pek – Tišlerul, Švejsa – Covaciul, Hrůza – Cojocarul, Eliáš – Rotarul, Hrdý – Clonferul etc.

În ce privește gama prenumelor folosite în satele cehe, acestea se aseamănă foarte mult între ele, deoarece, de regulă, sursa principală de atribuire a prenumelor a fost calendarul. Totuși, din dorința de a păstra prenumele înaintașilor din familie, cehii au botezat nou-născuții cu prenumele părinților sau ale bunnicilor, precum: Josef, Václav, František, Štěpán, Maria, Anna, Helena, Alžběta, Barbora etc.

În perioada maghiarizării prenumele cehe au fost schimbate în: János, Ferencz, István, Lajos etc., iar după anul 1946, în actele oficiale personale, autoritățile române nu au folosit alfabetul ceh, ci pe cel român, și astfel Jan a devenit Ioan, Josef – Iosif, František – Francisc, Štěpán – Ștefan etc. La prenumele femeilor schimbările nu au fost așa de evidente.

De asemenea, la fel ca alte populații, și cehii folosesc diminutivele și diferite nume de alint: Josef – Jozífek, Jožík; Štěpán – Štěpánek, Štefánek; Václav – Vašek; Maria – Marjánka, Mařenka; Anna – Anička, Andulka, Anuška; Barbora – Baruška, Barčí etc.

În privința particularităților onomastice evidențiem situația din Bigăr, unde unele familii au primit încă din vechime un fel de porecle terminate în sufixul „-uc”. De exemplu: Gombosuc, pentru unele familii Mareš, Učiteluc, pentru familia învățătorului Mleziva, Fialuc, pentru o altă familie Mleziva, și altele. Interesantă este și situația din Șumița, unde locuitorii se împart în două mari grupe: Kynováci sunt numite primele familii stabilite în sat și venite din regiunea Kynova din Cehia și Voldušáci sunt familiile stabilite ulterior, venite din Volduchy. La Sfânta Elena, mult timp, cei care s-au mutat de la Elisabetfeld au fost numiți Lizabefáci, adică „cei din Elisabeta”.

Toponimia și hidronimia • Unii lingviști (Răuț 1970) consideră că importanța toponimelor și a hidronimelor în istorie poate fi comparată cu aceea a fosilelor în paleontologie, deoarece, așa cum fosilele, rămânând înglobate în anumite roci, servesc ca măsură a timpului geologic, tot așa toponimele și hidronimele fixate într-un anumit spațiu geografic pot fi utilizate ca măsură a timpului istoric, în care se înscriu destul de precis.

În general, toponimele din satele cehe, ca și la alte etnii, se referă la vatra satului, la sol, la îndeletniciri agricole și pastorale, la faună și floră etc.

Astfel, la întemeiere, numele satului Gârnic a fost Weizenried, care provine din două cuvinte germane: *Weizen* – „grâne” și *Ried* – „lan”; maghiarii l-au tradus prin Szörénybuzás („búza” – „grâu”). În românește, la început s-a numit Grnic, de la „grâu”, însă pronunția era dificilă și treptat s-a intercalat vocala *î*, rezultând Gârnic. Alte toponime din preajma satului sunt: Remízek, Mích, U Petra, Ibirland, U Vohradách, Zelený Plac, iar din sat: Na Dolíku, Velká Strana, Malá Strana, Kozí Prd, Hřeben, U Potůčka etc. Hidronimia este reprezentată de pârâul Kamenica, ce izvorăște de la marginea satului, și de pârâul Gramenska, la est de sat, pe care se află mori de apă pentru măcinat, ambele pârâuri având debite de apă ridicate.

Denumirile inițiale în limba germană de Elisabetfeld („Câmpul Elisabetei”) și Sankt Helena provin, se pare, de la prenumele celor două fete, Elisabeta și Elena, ale antreprenorului Magyarly din Oravița, care i-a adus pe primii coloniști cehi. În limba maghiară Sankt Helena a fost denumită Dunaszentilona, iar în limba cehă, Svatá Helena, pe când Elisabetfeld s-a numit Svatá Alžběta. Toponime din preajma satului sunt câmpurile Růl, Patrie, Topolice, Vranovec, Demlejnky, dar cele mai interesante par să fie locurile Čertík și Garyna. Toponimul „Čertík” provine din cuvântul „a certii” care înseamnă „a desprinde scoarța

unui copac”, deci se referă la vechea ocupație a coloniștilor, exploatarea lemnului. Sinonim este cuvântul Garyna, care provine din prefixul slav „gar-”. Alte toponime nume de străzi sunt: Slepá ulice, Husí Rynk, Englicko, Patrie, Doubí, Studničky, Dolík, Spáleníště etc. Hidronimia este săracă, deoarece prin sat nu curg pâraie, numai lângă sat este valea Alibeg, către Dunăre, iar către Coronini este pârâul Cicalovăț.

Numele originar al satului Bigăr, dat de austrieci, a fost de Schnelersruhe, adică „locul de odihnă al lui Schneller”, căci generalul Andreas Schneller, comandantul trupelor de grăniceri din Banat și totodată un fel de mentor al așezării, s-a odihnit cândva în preajma izvorului Bigăr. Cât privește toponimul Bigăr, se pare că acesta provine din limba latină și înseamnă „izvor cu apă bogată ieșită din stâncă”. Alte toponime sunt: Kopřiva (deal), Ormesnicu (deal), Goviceiș (deal), Poienile Debeliliug, Joch, Čejš, Porkuté, Zahrada, Vynohrady, Vitkajt etc., iar dintre ulițe: Dolácko, Za Kostel, Hutvajd, Cárina. Hidronime mai importante sunt: Sirinea, Malá Sirinka, Dragosel.

Denumirea localității Eibenthal provine din două cuvinte din limba germană: *Eibe* – „tisă” și *Thal* – „vale”, deci „Valea Tisei” (în limba cehă – Tisové Údolí). Denumirea maghiară a localității a fost Tiszafa, adică „copacul de tisă”, iar mina și colonia Baia Nouă s-a numit Ujbánya, iar în limba cehă Nový Důl. Alte toponime sunt: Kovárna (deal), Rojba (deal), Dylma (deal), Pruhon, vechea vatră a satului, și câmpuri precum: Katramač, Známána, Prypurk, Štubej, Lepčina, Krůšalice, Dubiny etc. Partea de sus a străzii principale a satului începând de la biserică se numește Hořejší Konec, iar partea de jos, Dolejší Konec. Alte străzi sunt: Vlčí Jáma, V Rokli, Gracká etc. Hidronimia este reprezentată prin pârâul Tisovița, care în limba sârbă înseamnă „pârâul Tisei”.

Numele de Șumița provine din cuvântul sârbesc *šuma*, care înseamnă „pădure”, căci așezarea este situată într-o regiune păduroasă. Maghiarii au denumit-o Cseherdős (*erdő* – „pădure”), adică „Pădurea Cehilor”. Toponime mai importante sunt dealurile Șumița Mică și Șumița Mare, iar dintre câmpuri: Pojánky, Valaský, Luka, Doubí, Leš. Hidronimia este reprezentată de pârâul Selinului și pârâul Lăpușnicel.

Numele satului Ravensca nu este de origine cehă, ci provine de la două pâraie: Ravensca Mică și Ravensca Mare, care izvorăsc de lângă sat și se unesc în apropierea localității Sichevița. În cadrul acesteia există și azi un cătun numit Valea Ravensca. Probabil că la origine denumirea de Ravensca provine din cuvântul „ravenă”, adică vale îngustă și abruptă. Câteva toponime sunt: Za Pánka (deal), Na Patrie, Na Ptákově, U Rybníčku, U Zeleného Placu, cât și străzile Malá Strana și Velká Strana.

Aspecte cultural-folclorice

Folclorul reprezintă o componentă principală a identității spirituale a fiecărui popor, a fiecărei etnii. Creațiile populare au un caracter anonim, oral și colectiv (comunitar). Aceasta înseamnă că ele au fost realizate de artiști populari necunoscuți, în interiorul unor comunități umane mai mari sau mai mici, unde au și circulat și s-au transmis prin vorbirea curentă din generație în generație.

Bineînțeles că primii coloniști cehi au adus cu ei folclorul specific regiunilor de baștină, însă odată cu trecerea anilor, în lupta îndârjită cu natura și datorită noilor preocupări cotidiene, unele din elementele folclorului originar s-au estompat.

La fel ca și la alte populații, folclorul cehilor bănățeni este format, în principal, din următoarele componente:

- folclorul literar sau narativ;
- folclorul muzical și instrumental;
- folclorul coregrafic;
- folclorul artistic.

Folclorul literar • În perioada 1961–1964, o echipă complexă de specialiști din Cehoslovacia (doi etnografi, doi folcloriști și un dialectolog), în colaborare cu specialiști români, a efectuat un studiu amănunțit asupra enclavelor cehe din Banatul de Sud (Jech–Secká–Scheufler–Skalníková 1992: 210). Folcloriștii au cules 505 texte de proză folclorică, dintre care cele mai multe (179 de texte) erau povestiri despre superstiții și demoni, 100 de texte se refereau la întâmplări din viața cotidiană, 86 erau povestiri istorice și fantastice, 67 erau legende, 62 erau anecdote etc. Mai recente sunt întâmplările de la locul de muncă (mină, pădure, agricultură) sau din perioada celor două războaie mondiale.

De regulă, povestirile se depăneau seara, la șezători (numite *táčky*) sau pe bănci, la întâlnirile între vecini, mai ales duminica sau de sărbători. Ca și în alte părți, și în satele cehe foarte buni povestitori au fost și sunt bătrânii (între 65 și 85 ani). Majoritatea dintre ei, bărbați și femei, au o memorie foarte bună, pot descrie cu lux de amănunte întâmplări vechi, fapte, amintiri și sunt foarte bucuroși când găsesc auditoriu. Specialiștii au relevat faptul că, în timp, bătrânii povestitori cehi și-au răspândit povestirile și în mediile altor populații învecinate (români, sârbi etc.). În fiecare localitate au fost și sunt asemenea naratori, astfel:

- la Sf. Elena: Matěj Hrůza, Sofie Keller, Mariana Klepáček, Štěpán Klepáček, Josef Schneider;
- la Gârnic: František Beránek, Josef Roth, Václav Mašek;
- la Bigăr: Barbora Vochoc;
- la Ravensca: Josef Kotva, Václav Mojžiš;
- la Șumița: Jan Draxel, Josef Velich, Antonia Löw, Maria Veverka;
- La Eibenthal: Terezie Doskočil, František Karnoš, Alojsie Jágr, Maria Fikl, Viktor Fikl .

Un rol important în menținerea unui anumit nivel cultural în satele cehe l-au avut bibliotecile școlare și comunale, înființate de învățători și preoți. Prin intermediul cărților de la bibliotecă s-au răspândit poveștile Boženei Němcová, ale lui Karel Jaromír Erben, Karel Čapek, Jaroslav Hašek și ale altor scriitori cehi.

Pentru a exemplifica folclorul literar al cehilor bănățeni, redăm povestirea *Jak přišli našich z Čech* („Cum au venit ai noștri din Cehia”),¹ răspândită în Sfânta Elena:

Bunicul provenea din Bohuňovice. Ei au venit patru frați Báša. Unul se numea Jírka, unul Venca, unul Franta. A mai fost unul, dar nu mai știu numele lui. Jírka Báša a fost bunicul meu. Tatăl meu a murit când eu aveam zece ani. Sora acestor patru frați a rămas acolo, era măritată acolo. Apoi a rămas văduvă. Unul dintre frați a plecat acolo după ea. A mers pe jos șase săptămâni. Acolo a cumpărat cai, a luat sora și pe fata ei și au plecat înapoi. Au mers alte nouă săptămâni. Au trebuit să hrănească caii, iar noaptea caii s-au odihnit. Sora lor s-a măritat la Sfânta Elena. L-a luat pe unul Mocek, iar fata s-a măritat la Bigăr. Aici era numai pădure. Cică unul Manžára a adus oamenii aici ca să lucreze în pădure, lucrau cu topoare. Cine pleca în pădure își lua rămas-bun de la soție și de la copii, nu știa dacă se va mai întoarce acasă. Se lucra în prăpăstii mari, unde se putea răsturna carul oricând și să moară acolo. Oamenii la început se temeau să meargă pe acolo, dar s-au obișnuit. În vale curgea o apă. Se spune că mai sunt doi duzi plantați din acea vreme. Acest Manžára a avut multe păduri. Dincolo de cimitir era o vale mare de unde se aduceau multe lemne. Acolo se spune că era un șarpe atât de mare, că se temeau oamenii să meargă în pădure. Atunci au aprins pădurea și au găsit numai coastele lui, erau ca și coastele de oaie. Cât trebuia să fie de mare! Asta s-a întâmplat la scurt timp după ce au venit ai noștri aici. (Jech 1996: 21–22)

Folclorul muzical • Cultura muzicală este dominată de cântecele populare și religioase. Majoritatea cehilor sunt buni cântăreți, pe o singură voce, respectând ritmul și intonațiile. Cehii cântă cu naturalețe la nunți, botezuri, serbări câmpenești, la baluri, la cârciumă etc., parcă ar avea muzica în sânge. În fiecare sat sunt buni cântăreți, de toate categoriile de vârstă. Aceeași echipă de specialiști a cules 753 de cântece cehe, cu text și melodie, din care 68% sunt cântece lirice, de dragoste, satirice, 15% sunt cântece epice, 12%, cântece de cătănie, 5%, cântece pentru copii etc. Cele mai multe cântece sunt alcătuite din strofe de câte patru versuri, mai rar din două versuri, cu rimă încrucișată și împerecheată. În ce privește aria de culegere a celor 753 de cântece, menționăm că 100 au fost culese la Gârnic, 99 la Sfânta Elena, 189 la Bigăr, 92 la Șumița, 79 la Eibenthal, iar restul în celelalte comunități cehe și mixte. Cele 753 de cântece culese reprezintă o cifră foarte ridicată, raportat la numărul mic de cehi din Banatul de Sud, circa 6 000 (în perioada studiului). De asemenea, în anul 2008, Václav Mašek, preot paroh la Eibenthal, a publicat o culegere cu 342 de cântece populare cehe, din care 135 au fost culese din Gârnic, 51 din Bigăr, 21 din

1 Traducere realizată de Alena Gecse.

Ravensca, 19 din Eibenthal, 4 din Sfânta Elena, iar 107 fac parte din repertoriul comun al satelor cehe.

Cele mai cunoscute cântece populare cehe sunt:

Červená růžičko, proč se nerozvíjíš („Trandafir roșu, de ce nu înflorești”)

Ta naše písnička česká („Cântecul nostru ceh”)² – imnul cehilor din Banat

Jaké je to hezké („Cât este de frumos”)

Vdávala matička nejstarší dcerušku („Mama a măritat fata cea mare”)

Teče potůček bublavý („Curge râul zgomotos”)

Červený šátečku, kolem se toč („Batistuță roșie, învârte-te”).

Cântecele religioase folosite de cehi sunt cuprinse într-un vechi Kancional numit *Svatováclavský Kancionál*. După 1990 s-au adus din Cehia „Kancionalul comun al diecezelor din Cehia și Moravia”, cât și Kancionalul „Salve Regina”, care cuprinde cântece mariane (închinare Fecioarei Maria) și de pelerinaj.

Muzica instrumentală este cultivată în mai mică măsură. Totuși, încă de mici, copiii fac fluierie din lemn de soc și scoartă de copac sau viori cu două strune din tulei, dovedind un talent aproape înnăscut în a se folosi de aceste „instrumente”. În primele decenii ale secolului al XX-lea, au existat în satele cehe fanfare (numite în limba cehă *kapely*) astfel: la Gârníc (înființată de învățătorul Vincenc Zamouřil), la Ravensca (înființată de învățătorul František Pallat), la Eibenthal (înființată de învățătorul František Urban, fost capelmaistru al regimentului de grăniceri din Caransebeș), la Șumița. Ele s-au menținut și zeci de ani, instrumentele muzicale s-au transmis fie în familie, fie vânzându-se în cadrul comunității. Așa că în permanență fanfara satului număra 5-10 muzicanți. Ei cântau la botezuri, nunți, baluri și înmormântări. Cele mai cunoscute fanfare au fost:

- la Eibenthal, în 1905, formată din: Václav Benec, Jan Pešic, Toma Löw, Martin Jágr, Štěpán Lissi;
- La Șumița, în 1938, formată din: Karel Veverka, Josef Mudra, Ferdinand Velich, Josef Draxel, Rudolf Šuha, Josef Šuha, Matěj Šuha, Václav Herzal;
- La Ravensca, în anul 1920, formată din: învățătorul František Palat, Josef Palat, Petr Špicel, Jan Holeček, Petr Kotva, Josef Pražák, Antonín Hoták, Václav Palat și Jan Procházka.

Fanfara din Ravensca s-a menținut în aproape toată perioada comunistă, având alcătuirii diferite în funcție de perioade. Astfel, în anul 1964 număra nouă membri: Jan Mojžiš, Jan Palat, Petr Palat, Tomáš Pražák, Josef Procházka, František Holeček, Jan Kotva, František Palat, Petr Mojžiš. Apoi, în 1984, era formată din opt membri.

În perioada anilor 1975–1980, în unele sate s-au înființat orchestre sau formații de muzică ușoară și populară (de amatori), formate din 5-6 muzicanți (un toboșar, un acordeonist, 2-3 trompetiști și eventual un solist vocal). Cu timpul aceștia și-au perfecționat repertoriul, abordând nu numai cântece cehești,

2 Cântecul nostru, sunt ca niște perle înșirate pe un șnur. Este atât de frumoasă în ele, și este mare păcat că sunt atât de oropsite; **Ref.** Cântecul nostru ceh, e atât de frumos / Ca o floare în poiană a crescut cântecul nostru / Când cântecul va pieri, noi nu vom mai fi / Dacă noi îl lăsam să piară, cu el totul va muri, atunci nici noi nu vom mai fi.

ci și românești și sârbești. Și-au achiziționat și stații de amplificare și erau chemați să cânte la nunți în toate satele cehe. Cele mai cunoscute orchestre sau formații cehe din această perioadă au fost:

- în Eibenthal, numită „Kolotoč”, formată din: Jenda Jágr, Antonín Pospíšil, Eduard Flaška, Vašek Kaftan, Petr Mareš, Jenda Benedikt;
- în Gârnic, numită „Boemia”, formată din: Karel Němeček, Josef Mašek, învățătorul Josef Pešic, învățătorul Alois Špicel, Josef Vrba, Václav Pieček, Josef Pieček;
- în Sfânta Elena, numită „Helovanka”, formată din: Václav Šíbal, Josef Plachý, învățătorul Josef Dlouhý, František Štěpnička, Václav Štěpnička;
- în Ravensca, formată din: învățătorul František Šubert, Josef Pelnař, Václav Špicel, Jaroslav Balat, F. Vokáč;
- în Peregul Mare, formată din Ludvík și Josef Mihalko, Josef Mikulič, Josef Čurnský, Jan Paulík, Frederik Sebrich și Ioan Pantea.

În perioada 1990–2000, din motive economice și sociale, treptat orchestrele și formațiile cehe s-au destrămat, majoritatea instrumentiștilor plecând în Cehia, menținându-se doar o formație mixtă (Gârnic + Bigăr), formată din 4-5 muzicanți. De asemenea, în fiecare sat mai există 1-2 acordeoniști, care cântă ocazional la căminele culturale sau asigură acompaniamentul muzical la diferite programe artistice.

Folclorul coregrafic • Este reprezentat prin diferite tipuri de dansuri. Se dansează mai ales polca, valsul și tangoul, cât și unele dansuri populare tematice, ca: Veverky, Kominík, Žid, Beseda. Sunt cunoscute și dansurile moderne, de exemplu rokk-ul, dar și dansurile populare ale altor etnii: sârba, hora, joc de doi, perinița, ardeleana etc. Se dansează cu ocazia nunților, a botezurilor și a balurilor organizate în căminele culturale, sâmbătă și duminică seara (în afara perioadelor de post). Dansurile populare, la fel ca și cântecele, se învățau încă din copilărie, când, la baluri și petreceri, copiii, începând de la vârsta de 5-6 ani, se amestecau printre adulți și încercau să îi imite.

Folclorul artistic • Deși au trăit în localități izolate și au fost într-o permanentă confruntare cu greutățile și vicisitudinile vieții și ale naturii, unii cehi bănățeni au găsit timpul și răbdarea necesare pentru a transpune în artă ceva din gândurile, ideile și frământările lor. Ei s-au afirmat ca sculptori și pictori locali (artiști populari sau naivi), fiind foarte respectați în comunitățile lor. Folosind unelte simple, ca dălțițe, cuțite și ciocănele, și având ca materie primă mai ales lemnul, sculptorii au scos din mâinile lor măiestre frumoase piese de artizanat și de mobilier, figurine umane și animale, scene pastorale, personaje și scene biblice etc. care te impresionează prin acuratețe și perfecțiune. Această artă sculpturală s-a dezvoltat la Eibenthal, unde creează trei meșteri populari: Víněk Čípera, Štěpán Benedikt și Jenda Jágr.

Víněk Čípera s-a născut la Eibenthal în anul 1949, a urmat ciclul primar și gimnazial în satul natal, după care a absolvit școala profesională la Pitești. Între anii 1979 și 1999 a lucrat la Exploatarea Minieră Baia Nouă, de unde a și

ieșit la pensie. Și-a descoperit talentul de sculptor la vârsta de 35 de ani, talent pe care l-a transmis și fiului său, absolvent al Liceului de Artă din Timișoara.

Ștěpán Benedikt s-a născut la Eibenthal în anul 1942 și a urmat cursurile școlare în sat, apoi s-a ocupat de agricultură și de meșteșuguri casnice. A lucrat la Întreprinderea Minieră Orșova (I.M.O.), pensionându-se în anul 1992. A început să lucreze în lemn din anul 1987, prima lucrare fiind statueta Fecioarei Maria; de atunci a realizat câteva sute de sculpturi. La marginea satului a ridicat și o troiță închinată Fecioarei Maria. A participat la trei expoziții la Timișoara.

Jenda Jágr s-a născut tot la Eibenthal, în anul 1955, a urmat cursurile școlii din localitatea natală, după care a absolvit școala de șoferi profesioniști de la Craiova. Apoi a lucrat timp de 25 de ani la Exploatarea Minieră Baia Nouă, de unde a ieșit la pensie în anul 2000. Încă de la vârsta de 13 ani și-a descoperit talentul artistic în atelierul de rotărie al tatălui său, meșteșug pe care-l practică și el.

Spre deosebire de aceștia, cei doi pictori naivi de la Bigăr au folosit pânze, uleiuri și pensule, realizând tablouri foarte expresive, impresionante, care acoperă o gamă variată de teme.

Josef Řehák s-a născut în anul 1929 la Bigăr, unde a urmat cursurile școlare. A schimbat mai multe ocupații: a lucrat în mină scurt timp, după război a lucrat ca și contabil la primăria din sat, iar din anul 1957 până în anul 1990 a adus poșta în localitate. Pe lângă aceasta picta. Lucrările sale artistice le crea cu pensula și vopsele de ulei pe pânză, lemn, dar și direct pe perete. Icoane pictate de el se află în toate bisericile catolice cehe din apropiere. Casa lui este o adevărată expoziție de tablouri. A murit după o boală grea în noiembrie 1993, dar prin intermediul picturilor sale va rămâne mereu între cehi.

Josef Mleziva, strănepot al primului învățător cu diplomă, Adam Mleziva, s-a născut la Bigăr în anul 1957. A urmat cursurile școlii primare la Bigăr, iar pe cele gimnaziale la Berzasca, după care a urmat Liceul Pedagogic la Nădlac. De altfel, face parte din prima promoție de învățători cehi care a absolvit Liceul Pedagogic din Nădlac în anul 1977, când s-a și întors în satul natal. De atunci, fără întrerupere, este învățător la școala din Bigăr, un dascăl pus pe deplin în slujba comunității.

Aspecte ale vieții cotidiene

Alimentația

Deși comunitățile cehe conviețuiesc în Banatul de Sud de aproape 200 de ani în preajma altor comunități, bucătăria cehilor nu și-a pierdut caracterul propriu, specific.

Baza alimentației cehe din Banat o reprezintă alimente ca: laptele, cartofii, făina de grâu, carnea de porc și de pui, fructele și legumele. Pâinea este un aliment

important, care se consumă pe lângă carne și sosuri. Până în 1990 pâinea de casă se cocea în cuptoare, care la Eibenthal se aflau în afara casei, în ogradă. De la populația românească cehii au adoptat pâinea din făină de porumb numită „mă-lai”. De regulă se făcea doar vara, în vremea lucrului la câmp, iar iarna se consuma mai ales cu ocazia tăierii porcilor, la mâncăruri foarte grase. O mâncare tradițională a cehilor este *knedlíky*, un fel de găluște servite ca garnitură pe lângă felul principal de mâncare. Din făină și cartofi cruzi sau fierți se prepară aluaturi pentru diferite mâncăruri pe bază de cartofi, cunoscute în bucătăria cehă.

Carnea se folosește mai ales cea de porc, friptă, la cuptor sau înăbușită. De asemenea, se toacă pentru umplerea foilor de varză sau de viță-de-vie, făcându-se sarmale (aliment preluat din bucătăria românească și sârbească). Carnea de vită e folosită mai rar, iar cea de vițel se prepară mai ales la nunți. Foarte des se consumă carnea de pasăre și în unele localități și carnea de iepure.

Meniul obișnuit diferă în funcție de anotimp. Astfel, în timpul campaniei agricole din vară, la micul dejun se mănâncă mult, iar pentru masa de prânz se iau la câmp pâine, carne și brânză.

Duminicile și în zilele de sărbătoare masa este mai deosebită, formată din mai multă carne, iar ca desert se servesc plăcinte și prăjituri. Plăcintele se prepară din aluat dospit și se umplu cu brânză de vaci, cu magiun, nuci sau mac; pot fi făcute și din aluat de foi, care se frământă cu untură de porc. În fiecare sat plăcintele și prăjiturile au o denumire aparte și cu ele sunt îmbiați oaspeții.

Mesele festive sunt pregătite cu ocazia sărbătorilor, a Paștelui, a Crăciunului sau a petrecerilor familiale, și se remarcă mai ales prin abundența lor. Pe lângă plăcinte, se coc mai multe feluri de biscuiți și prăjituri umplute cu cremă și preparate din aluat cu ouă. Doar la Ravensca se prepară un fel de mâncare tradițională cehă numită *kuba*. Între Crăciun și Postul Paștelui se coc *šišky*, un fel de găluște mici, subțiri, din aluat pe bază de cartofi, iar de Vinerea Mare, pe lângă pâine, se pregătesc din aluat de pâine niște colăcei numiți *Jidáši* („Iuda”).

Un eveniment important în viața oricărei familii cehe este tăierea porcului, la care sunt invitate rude și vecini care să ajute la prepararea cârnii.

Inventarul de bucătărie este foarte bogat, iar tânăra cehoaică ce se căsătorește îl primește drept zestre de la părinți, compunându-se din: mobilă de bucătărie, vase de toate dimensiunile și utilitățile. De asemenea tânăra mai primește dune, perne și alte accesorii casnice.

La masă se bea apă de fântână, lapte sau ceai, iar bărbații obișnuiesc să se cinstească cu țuică de prune distilată în gospodăria proprie sau în locuri special amenajate.

Vestimentația

Specialiștii care au studiat satele cehe din Banatul de Sud în deceniul șapte al secolului al XX-lea au descoperit cu uimire că îmbrăcămintea cehilor, mai ales a femeilor, era foarte asemănătoare celei purtate în Boemia la sfârșitul secolului al XIX-lea, care în Cehia se mai găsea doar în muzee.

Vestimentația femeilor are ca piesă de bază fusta lungă și largă sub care se îmbracă trei sau patru juupoane de pânză foarte apretate, ultimul cu dantelă sau broderie care este mai lung decât fusta. Din cauza acestor fuste largi, femeile cehe, numite în zonă „pemoaice”, par grase sau se spune despre ele că poartă șapte fuste. Bluza are mâneci lungi, încrețite pe umeri. În față este împodobită cu dantelă sau mai multe pense. La Sfânta Elena, peste nasturii de la bluză se aplică o bandă din același material (numită *káčá*), împodobită cu dantelă și la gât prinsă cu o broșă. Accesorii obișnuite la aceste costume sunt șorțul și basmau purtată pe cap.

La Sfânta Elena femeile își denumesc îmbrăcămintea „costumul ceh”, iar la Bigăr se folosește termenul *voblek* („costum”). Elementele de bază ale costumului femeiesc se deosebesc de la un sat la altul prin lărgime, lungime și croiala de pe șolduri. Foarte variate și cu denumiri diferite sunt bluzele care se poartă peste fuste.

Șorțurile obișnuite sunt fie din canafas, fie din alt material, de culori deschise sau închise, cu model. Cele de sărbătoare sunt împodobite cu volănașe, uneori și cu dantele sau broderii. De asemenea, basmalele de pe cap au culori și modele diferite, în funcție de împrejurări, trebuie să fie asortate cu îmbrăcămintea și sunt numai din pânză. Baticul este legat sub bărbie sub formă de perinuță cu colțurile ridicate.

Îmbrăcămintea de sărbătoare e variabilă, depinzând de diferitele ocazii. Cele mai bune haine se poartă duminică dimineață la biserică. La slujba de după-amiază și în vizite se poartă îmbrăcămintea de culoare deschisă, dar mai puțin festivă decât cea de dimineață; femeile în vârsă își aleg îmbrăcămintea în culori mai închise. La Bigăr și Șumița se poartă fuste plisate de lână și bluze în culori vii.

De Paște și de alte sărbători religioase se poartă un anumit tip de îmbrăcămintea. În general garderoba femeilor este deosebit de bogată. Numărul costumelor (fusta și bluza formează un costum) variază între 25 și 50, dintre care aproximativ 10 sunt din stofe de lână. De asemenea, o cehoaică poate să posede până la 100 de șorțuri și până la 300 de basmale. În general, îmbrăcămintea femeilor din satele cehe a fost întotdeauna admirată de străini, reprezentând o expresie plină de mândrie a apartenenței lor la etnia cehă.

Vestimentația bărbaților nu are elemente așa deosebite ca cea a femeilor, ci cu timpul s-a urbanizat. Duminica și de sărbători bărbații poartă un costum închis la culoare, pantaloni și haină din același material, cămașă cu sau fără cravată și cizme înalte cu șireturi. Pe timp de vară îmbrăcămintea de lucru se compune din pantaloni subțiri de bumbac, iar iarna, din pantaloni mai groși, plușați sau de lână. Peste pantaloni se întind ciorapi groși de lână și se încălță sandale din piele, *opánky* („opinci”) sau cizme. Pe lângă acestea se poartă pulovere din lână de oaie, bluzoane groase și cojocel de piele fără mâneci, denumite *hrudňáky* sau pieptare.

Bărbații cehi au adoptat și hainele de culoare verde, de tipul uniformei de pădurar, sau hainele din vinilin aduse din Cehia. Pe cap bărbații cehi poartă

diferite băști, șepci, iar de sărbători, pălării de pluș, cu borurile ușor îndoite. Nici când dansează nu și le dau jos de pe cap.

Cele mai conservatoare localități, unde s-au menținut aproape neschimbate costumele, sunt Gârnic și Ravensca, pe când Eibenthal este cea mai emancipată localitate cehă, căci costumele tradiționale se mai îmbracă foarte rar, doar la diferite acțiuni culturale.

Sărbătorile religioase

Chiar dacă au fost așezați în regiuni geografice greu accesibile și relativ izolați de alte comunități, fiind adesea nevoiți să lupte din greu pentru supraviețuirea lor, coloniștii cehi au fost preocupați și de viața lor religioasă, având în biserică un veritabil suport spiritual, cât și un important sprijin moral pentru alinarea necazurilor și a durerilor. De aceea nu e de mirare că tradițiile și obiceiurile lor sunt structurate după calendarul bisericesc.

Anul Nou. Copiii merg cu colindatul pe la casele oamenilor, le urează în versuri bunăstare, fericire și sănătate, fiind răsplătiți cu dulciuri și bani.

Boboteaza (sau „Sfințirea Caselor”, 6 ianuarie). Preotul, însoțit de 2-3 ministranți, trece pe la casele enoriașilor romano-catolici și pe o ușă scrie cu creta primele două cifre ale anului calendaristic în curs + inițialele celor 3 crai (Gaspar, Melchior și Baltazar) + ultimele două cifre ale anului. De exemplu, dacă sfințirea are loc în anul 2016, se scrie : „20+G+M+B+16”.

Sfințirea Lumânărilor (în limba cehă, *Hromice*) este în 2 februarie, când enoriașii vin la biserică cu lumânări și preotul efectuează o slujbă specială pentru sfințirea acestora. Aceste lumânări sunt ținute acasă și se aprind la apropierea unor furtuni și vijelii, pentru a feri casa de nenorociri (trăznete și inundații).

Fărsangul (sau, în limba cehă, *Masopust*) se sărbătorește cu șapte săptămâni înainte de Paști. Timp de trei zile se organizează baluri astfel: duminică seara este balul general, luni după-masă este balul copiilor, numit și Kinderbal, iar luni seara, balul căsătoriților. Marți dimineața, la Ravensca și Eibenthal, este obiceiul plimbării ursului prin sat. Ursul este un bărbat tânăr acoperit cu un veșmânt din paie și purtat cu un lanț de un alt bărbat. Pe cine întâlnește ursul pe drum, prin sat, îl ia la dans, face glume cu el, iar dacă intră în casa cuiva și găsește patul nefăcut, se trânteste în pat. Marți seara la ora 24 se termină distracția, căci începe Postul Paștelui.

Miercurea Cenușii (sau, în limba cehă, *Popeleční Středa*), este prima zi de post, când toată lumea merge la biserică și primește cenușă, iar preotul rostește cuvintele: „Amintește-ți, omule, că ești din țărână și în țărână te vei întoarce”. Se ține un post sever, timp de 7 săptămâni nu se organizează petreceri, nunți, botezuri etc., iar în unele sate ținuta de biserică trebuie să fie sobră, cu haine închise la culoare, și nu în culori stridente.

Duminica Neagră (sau, în limba cehă, *Smrtná Neděle*) este a cincea duminică din Postul Mare, când la biserică se acoperă crucile cu pânze violet, iar toate femeile merg la biserică îmbrăcate în negru.

Duminica Floriilor (sau, în limba cehă, *Květná Neděle*) este a șasea duminică din post, când la biserică se aduc mătășori care se sfințesc, se face o procesiune în jurul bisericii, ca simbol al intrării lui Isus în Ierusalim. După această sărbătoare se intră în Săptămâna Mare.

Joia Verde (sau, în limba cehă, *Zelený Čtvrtek*) este joia de dinaintea Paștelui, când se consumă doar alimente pe bază de verdeață: spanac, urzici, dragavei. În biserici are loc ritualul spălării picioarelor celor 12 apostoli, se leagă clopotele și până la Înviere nu mai răsună nimic în biserică (nici chiar orga). Deoarece nu se mai trag clopotele, băieții până la vârsta de 14 ani umblă prin sat, până la Înviere, învărtind în mâini niște moriști din lemn, cărâitoare, numite în limba cehă *řehtačky*. Ei se întâlnesc în spatele bisericii, unde fac un foc mare și coc cartofi pe jar, iar la ora stabilită (ca și cum ar fi bătut clopotele) se încolonează și pornesc prin sat cântând: „Angellus [un clopot – n.n.] sunăm/ Pe Iuda îl alun-găm./ O, Iuda ferește-te/ Că evreii cei necredincioși/ Ca niște câini negri au săpat o groapă/ Pentru Domnul Iisus/ Ca să Îl prindă și să Îl răstignească/ De Vinerea Mare să Îl pună în mormânt/ De Sâmbăta Albă să Îl scoată iar./ O, tu, Iuda necredinciosule,/ Ce-ai făcut, că ți-ai trădat învățătorul evreilor?! Acum, pentru aceasta trebuie să arzi în iad,/ Cu Lucifer, cu Diavolul să locuiești acolo!” și se termina cu cuvintele *Kirie eleison, Kriste eleison*. Apoi băieții învărt moriștile în același timp și toți oamenii ies la porți ca să îi admire.

Vinerea Neagră urmează după Joia Verde și oamenii nu au voie să spele rufe, nici să arunce apă murdară, și gospodinele fac pâine în cuptor, iar pentru copii fac niște colaci mici din aluat de pâine, numiți *Jidáši*.

Sâmbăta Albă este de fapt Învierea, când se organizează o procesiune în jurul bisericii sau prin sat.

Duminica Paștelui. În noaptea de sâmbătă spre duminică copiii cu moriști trec din casă în casă, cântă o urare despre belșug, și strâng în coșuri ouă și bani, pe care mai târziu le vor împărți în mod egal. Acest obicei este în toate satele cehe în afară de Sfânta Elena. În Duminica Paștelui, la biserică se ține o liturghie solemnă, iar în familie se servește un prânz festiv. De asemenea, balurile sunt încă interzise. Luni dimineață copiii merg la colindat pe la rude, primind dulciuri și bani. Totodată dimineața devreme băieții merg să stropească fetele: mai întâi le udă bine cu apă, iar apoi le stropesc puțin și cu parfum, însă de multe ori se întâmplă ca și băieții să fie bine udați de fete. Seara, după șapte săptămâni de post, se organizează Balul Paștelui.

Rusaliiile sunt numite și „Sărbătorile Maiului” sau, în limba cehă, *Májové Svátky*, pentru că se împodobește un pom numit „mai”. Cu această ocazie, un ritual deosebit, păstrat până în zilele noastre, se desfășoară la Eibenthal astfel: în luna Rusaliiilor, după slujba de după-amiază, se împodobește cu panglici și flori un un mesteacăn drept numit în limba cehă *bříza*. Băieții duc pomul într-un colț al sălii de dans din căminul cultural, în cântecul orchestrei. Lângă pom se pune o masă, pe care se așază un castron mare pentru bani. Din vreme, tineretul se organizează în perechi în sală și se încolonează în fața copacului, primii fiind cei mai mari ca vârstă. Apoi, rând pe rând, fiecare pereche ajunge în fața copacului, când starostele balului (un om mai în vârstă) oprește

muzica printr-un semn și rostește o anumită incantație prin care îndeamnă domnișoara să lase în castron o sumă de bani. Aceasta se repetă la fiecare pereche și treptat castronul se umple cu bani și cu ei se va plăti la urmă muzica. Acesta este singurul bal din an la care femeile plătesc muzica.

Trupul și Sângele Domnului (în limba cehă, *Tělo a Krev Páně*). Este o sărbătoare care se ține totdeauna joi, la zece zile după Rusalii. Din timp, în sat se adună multe flori de câmp și de grădină și în locuri stabilite din vechime se aranjează patru altare, unde vine preotul cu Sfântul Sacrament, însoțit de toți credincioșii. Patru bărbați duc deasupra preotului o copertină numită *nebesa*, care se mai folosește și la Înviere și care are rolul de a proteja Sfântul Sacrament de intemperii. La fiecare altar se citește câte o evanghelie, se cântă o strofă dintr-un cântec sfânt și se binecuvântează credincioșii cu Sacramentul; apoi toată procesiunea se deplasează cântând spre următorul altar. În fața preotului merg fete îmbrăcate în alb sau, în unele sate (Eibenthal), în costume roșii cu eșarfe albe și presară în fața acestuia petale de flori. În tot timpul procesiunii, pe drum se cântă cântece specifice dedicate lui Isus. Această sărbătoare se oficiază pentru obținerea de recolte mai bune.

Sărbătoarea Grâului sau, în limba cehă, *Dožinky*, semnifică terminarea secerișului. La Sfânta Elena aceasta se organizează în 18 august sau în duminica cea mai apropiată de sărbătoarea Sfintei Elena. În alte sate se ține când se termină treieratul. Prin această sărbătoare cehii mulțumesc naturii și Domnului pentru recolta de cereale. După duminica de Sfânta Treime și până la *Dožinky* nu se organizează baluri, nunți și botezuri. Această „interdicție” se bazează pe o poveste transmisă oral, după care, pe la jumătatea secolului al XIX-lea, o mare furtună s-a abătut asupra satelor cehe și a distrus recoltele înainte de seceriș. De atunci sătenii au promis că în perioada în care se coc cerealele nu vor dansa, nu se vor distra și acest legământ se respectă și în zilele noastre. Prima distracție după seceriș se organizează în prima sau a doua duminică din luna august.

Nedeia (sau hramul bisericii, în limba cehă, *Posvícení*). Este sărbătoarea satului la care vin invitați și musafiri din alte localități. De aceea gospodinele fac curățenie generală în toată casa. La biserică se ține o liturghie solemnă. Femeile și fetele se îmbracă în alb, iar după-masă se organizează un bal mare, la care participă toți cei prezenți în sat. Se pregătesc mese bogate. Deoarece în toate satele hramul bisericii se sărbătorește toamna, după strângerea recoltei, se consideră că prin această sărbătoare se mulțumește Domnului pentru recoltele bogate.

În cele șase sate din Banatul de Sud nedeile se organizează astfel:

- La Sfânta Elena, în 28 septembrie, de Sfântul Václav;
- La Gârnic, Șumița și Eibenthal, în 16 octombrie, de Sfântul Havel;
- La Bigăr, în săptămâna de după Sfântul Havel;
- La Ravensca, în 11 noiembrie, de Sfântul Martin.

Sfânta Barbora. Este patroana minerilor și se sărbătorește în ziua de 4 decembrie. În unele sate umblă *barborky*, adică fete îmbrăcate în rochii albe și lungi, cu un voal aruncat peste față, care merg pe la casele cu copii mici și

întreabă părinții dacă aceștia au fost cuminți. Copiii mici trebuie să le spună o rugăciune și sunt răsplătiți cu dulciuri. *Barborky* au cu ele și un băț lung și copiii care au fost obraznici sunt amenințați cu bățul. Uneori poate să primească și gazda cu bățul.

Sfântul Nicolae (sau, în limba cehă, *Mikuláš*). Pe la casele cu copii umblă *Mikuláš*, un om îmbrăcat în haine de episcop, iar cu el merg un înger și un diavol și un alai de băieți. Diavolul este ținut în lanțuri de băieți, se zbate și încearcă să scape. După ce copiii spun o rugăciune, ei sunt răsplătiți cu dulciuri, nuci și mere.

Lucie sau Sfânta Lucia (se sărbătorește în 13 decembrie) este o datină de purificare ce precede Crăciunul și este reprezentată printr-un personaj feminin, îmbrăcat în alb și cu o coasă în mână, care umblă pe la casele oamenilor. Copiii cuminți sunt răsplătiți, iar cei răi sunt pedepsiți.

Crăciunul. Înainte de Crăciun, în perioada Adventului (postul de 4 săptămâni înainte de Crăciun), la Eibenthal, fete tinere, având cu ele statuia Fecioarei Maria, merg pe rând la câte o familie și cântă împreună cu membrii familiei și cu vecinii cântece care vestesc nașterea lui Iisus și se roagă rozariul. Acesta este un șirag de mărgel pe baza căruia se rostesc mai multe rugăciuni într-o anumită ordine.

Ajunul Crăciunului este numit *Stědrý Den*, adică „Ziua Darnică” și are o importanță deosebită. În livezi se leagă pomii cu funii din paie, spunându-se următoarea incantație: „Legăm pomii ca să nu înghețe și să dea rod bogat”. De asemenea, în curte se așază pe jos un lanț în formă de cerc, în el se pun grăunțe și se cheamă găinile ca să mănânce toate în cerc; semnificația este ca ele să nu meargă să facă ouă în ograda vecinilor, ci în ograda proprie. Vitelor li se dă o bucată de pâine cu miere. În familie se ține un post sever toată ziua. Seara se face pomul de Crăciun, iar la miezul nopții, la biserică se ține o liturghie solemnă pentru nașterea lui Iisus. Toată familia merge la biserică, copiii spun poezii și cântă colinde la grupul statuar numit Betleem din biserică, după care copiii primesc cadouri. Pomul de Crăciun se împodobește cu lumânările, nuci argintii și mere roșii.

La întoarcerea de la biserică se aprind lumânările, se împart darurile de Crăciun copiilor și apoi se mănâncă *vdolky* (niște colaci făcuți pe plită, din aluat de pâine, pe care se pune magiun de prune, brânză dulce și smântână). Dimineața devreme, la ora 6, se face o liturghie specială pentru păstorași, numită liturghia pastorală.

În prima zi de Crăciun, dimineața, copiii merg la colindat pe la nași și alte rude, spun colinde și primesc bani și dulciuri, mere și nuci. Apoi, la ora stabilită, în fiecare localitate cehă are loc o liturghie solemnă de Crăciun, la care participă toți locuitorii satului. Masa de prânz este foarte bogată, cu supă, carne fiartă, cu sos, sarmale, friptură, prăjituri, cozonac, cornulețe și colaci. După masă se fac vizite între familii, prieteni și nași. În noaptea spre Sfântul Ștefan tineretul merge la cei care se numesc Ștefan și cântă diferite cântece populare, iar sărbătorii ies cu pahare cu vin fiert, prăjituri etc.

La Sfânta Elena, începând din seara primei zile de Crăciun, grupuri de colindători de 15-25 de tineri (dar și oameni mai în vârstă) merg din casă în casă

și cântă diferite colinde. Gazdele deschid casa și îi servesc cu prăjituri, cu țuică și cu vin fiert.

A doua zi de Crăciun este ziua Sfântului Ștefan, când dimineața se ține o liturghie solemnă, iar după-masă se organizează bal, la care participă majoritatea populației din sat; balul se ține la căminul cultural, bătrânii stau pe scaune și bănci de jur împrejurul sălii, de unde privesc și bârfesc tinerii care dansează.

Revelionul sau Silvestr. La ora 18 în fiecare localitate cehă se oficiază slujbă de mulțumire pentru anul care a trecut, după care toată lumea merge la bal, care va ține până dimineața.

Pelerinajul la Ciclova. Este cea mai mare sărbătoare religioasă a catolicilor cehi din toate localitățile din Banatul de Sud. Se organizează de două ori pe an: de sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului (15 august) și de Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie). Pelerinajul se organizează la Biserica de pe Cleanț (Stâncă), din localitatea Ciclova Montană (numită în trecut Ciclova Germană), aflată la circa 8 km de Oravița.

Despre Biserica de pe Cleanț se știe că a fost ridicată în anul 1777 pe locul unei mici capele, construită la începutul secolului al XVIII-lea. Biserica adăpostește Icoana făcătoare de minuni a Sfintei Fecioare Maria, descoperită într-o peșteră din apropiere, în jurul anului 1700, de doi coloniști germani, Windberger și Lang. Faima Icoanei a crescut după data de 12 mai 1854, când Elisabeta, fetița lui Karol Windberger, episcopul bisericii, a căzut de pe stâncă; mama ei s-a rugat Fecioarei Maria și fetița a rămas teafără. Drept mulțumire, părinții fetiței au donat bisericii un tablou în ulei, existent și azi, reprezentând minunea salvării.

În zilele premergătoare sărbătorii, sute de oameni din satele cehe se pun în mișcare către Ciclova. Unii vin cu mașini personale, alții închiriază autobuze și microbuze, iar alții, mai ales tinerii, respectă vechile obiceiuri strămoșești, adică pornesc la drum pe jos. Pelerinii din Gârnic (aflat la circa 50 km de Ciclova), Ravensca (la 60 km), Sfânta Elena (70 km) și Eibenthal (100 km) pornesc pe jos cu două zile mai devreme, cei din Eibenthal chiar cu trei zile. Ei se încolonează, în față ducându-se o cruce împodobită cu o coroană de flori, și apoi, pe cărări înguste, străbat păduri și dealuri cântând vechi cântece de pelerinaj.

În după-amiaza zilei de 14 august (respectiv de 7 septembrie) pelerinii ajung la Ciclova, se spovedesc, după care 4-5 preoți (uneori chiar episcopul de Timișoara sau vicarul general) oficiază o liturghie solemnă, apoi o adorație (rugăciune) și cântă până la miezul nopții. După aceea urmează câteva ore de relaxare, întâlniri și povești cu conaționali din alte sate, o cină comună pe pajiștea de lângă biserică și se cumpără iconițe și suveniruri religioase. A doua zi devreme, la ora 6, se oficiază o liturghie, se intonează cântece de rămas-bun și de binecuvântare, după care pelerinii pleacă la casele lor, întăriți sufletește și purificați.

Alte locuri de pelerinaj pentru cehii catolici sunt mănăstirea Maria Radna, lângă Lipova, din județul Arad, și Medjugorje (Bosnia-Herțegovina), pentru care preoții se ocupă din timp să rezolve toate formalitățile de deplasare cu autobuzele.

Cehii de religie baptistă din Sfânta Elena nu au sărbători specifice. Ei țin împreună cu catolicii doar Vinerea Mare, Paștele și Înălțarea Domnului.

Sărbătorile laice sunt fără importanță deosebită în localitățile cehe. În perioada comunistă doar la Eibenthal și Baia Nouă, care erau centre miniere, se organizau petreceri cu muzică, bere și mici, cu ocazia zilelor de 1 mai și 23 august, într-un loc special amenajat cu scenă, ring de dans și popicărie; în celelalte sate oamenii profitau de zilele libere și își vedeau de muncile casnice și agricole. Tot acolo, după 1990, se sărbătorea într-o anumită duminică din luna august și Ziua Minerului (până la închiderea minei).

Ceremoniile familiale

Botezul (în limba cehă, *křtiny*). În trecut, nașterile aveau loc la domiciliu, apoi, foarte devreme, se organiza botezul. Se mergea la botez fie în localitatea unde era preotul sau, dacă acesta putea, venea el în localitatea respectivă. Însă înainte de botez, la câteva zile după nașterea copilului, în unele sate (la Sfânta Elena) este obiceiul numit *nošení do kouta* (adică „ducerea la colț”). El constă în aducerea unui prânz festiv de către rudele apropiate tinerei mame. Prânzul se aduce în niște prosoape speciale, frumos brodate, în care se pune un castron cu supă, friptură, prăjituri și tort. La botez participă nașii care țin copilul, părinții și frații mai mari. Copilul nu este scufundat în apă, ca la ortodocși, ci preotul îi face semnul crucii pe frunte și pe piept cu apă sfințită și cu ulei sfânt. După slujbă urmează o petrecere.

Prima împărtașanie (în limba cehă, *první přímání*). Are loc atunci când într-un sat există mai mulți copii care au împlinit vârsta de șapte ani. Din vreme copilul este pregătit de preot și de familie, adică i se explică importanța momentului, învață câteva rugăciuni mai importante și merge la spovadă. La biserică are loc o slujbă solemnă, în timpul căreia copiii repetă promisiunile făcute de nași și părinți la botez, că se leapădă de Satana și crede în Dumnezeu, și apoi primește pentru prima oară Sfânta Ostie; ca simbol al curățeniei și al credinței, copiii țin în mână o lumânare albă, iar fetițele sunt îmbrăcate în rochițe albe, uneori au și un voal alb.

Mirul sau confirmarea (în limba cehă, *biřmování*). Este o ceremonie care se face când copilul are vârsta minimă de 12 ani, însă din punct de vedere organizatoric, biserica programează mirul minim o dată la șapte ani. Copiii și tinerii programați pentru mir trebuie să facă anterior o pregătire religioasă de câteva luni. La biserică are loc o liturghie solemnă ținută de episcop sau de vicarul general, apoi, în prezența nașilor, copiii primesc binecuvântarea, nașii stând în spatele fiecărui copil. Acest obicei semnifică coborârea Duhului Sfânt asupra copilului, care să-l ajute să-și aleagă meseria potrivită și drumul corect în viață. Acasă fiecare familie are pregătită o masă festivă, la care se invită nașii, iar copiii miruiți primesc de la nași un cadou reprezentativ.

Din surse scrise și orale cunoaștem despre oficierea mirului în diferite perioade din trecut următoarele:

- 21 septembrie 1922, mir la Gárnic, Ravensca și Bigăr, oficiat de episcopul Glattfelder din Timișoara;

- 14 septembrie 1925, mir la Sf. Elena, oficiat de dr. Augustin Pacha, administrator apostolic din Timișoara;
- 1932, mir la Gârnic, Sfânta Elena, Berzasca, Liubcova, Drencova, Cozla, Ravensca și Bigăr, oficiat de dr. Augustin Pacha, episcop de Timișoara (462 de persoane miruite);
- 8 septembrie 1954, mir la Gârnic, oficiat de dr. Ferdinand Cziza, vicar general al Episcopiei de Timișoara (364 de persoane miruite);
- 10 iulie 1955, mir la Bigăr, oficiat de dr. Ferdinand Cziza;
- iulie 1972, mir la Eibenthal, oficiat de vicarul general dr. Ferdinand Cziza de la Timișoara;
- iulie 2006, mir la Gârnic, oficiat de vicarul general de la Timișoara, Laszlo Bocskei.

Nunta (în limba cehă, *svatba*). În general nunțile respectă același ritual, fiecare participant implicat în pregătirea ei știind ce are de făcut și ce responsabilități are.

La Eibenthal, cu două săptămâni înainte de data nunții, starostele (*starosvat*), împreună cu primul cavaler de onoare și domnișoara acestuia, încep invitarea nuntașilor, trecând pe la casele acestora, folosind o anumită formulă. La Sfânta Elena invitațiile se fac cu o săptămână înainte de nuntă, chiar de către miri. Dacă nunta se face în cort, construirea acestuia începe cu două săptămâni înainte.

În săptămâna dinaintea nunții, invitații aduc la „cartierul general” al pregătirilor smântână, făină, ouă etc., din care gospodinele pregătesc prăjituri și torturi. De asemenea, fiecare mai oferă și câte o găină gata tăiată. În acest timp, bărbații sacrifică porci și viței pentru carne, mezeluri etc.

Sâmbătă seara tineretul se adună în sala de petrecere (cămin cultural, casă sau cort), se stabilesc perechile, se cântă, se pregătește colțul miresei cu flori și perdeluțe, iar pe la ora 24 întâlnirea se termină.

În dimineața nunții, foarte devreme, cavalerii de onoare, însoțiți de muzică, iau domnișoarele de onoare de la casele lor și pleacă împreună la casa mirelui; acesta ia buchetul miresei și, cu tot alaiul, merge după ea. La casa miresei sunt pregătite din timp diferite glume: i se prezintă mirelui 2-3 mirese false, bătrâne, îmbrăcate în cearșafuri, pe care el le refuză pe rând. Până la urmă este adusă mireasa adevărată, care primește buchetul, și mirii se sărută. După aceea, tot acolo, în prezența preotului, are loc ritualul de binecuvântare părintească: mirii îngenunchează în fața părinților, le mulțumesc pentru tot ce au făcut pentru ei, îi roagă să îi binecuvânteze pentru noua viață, le dau câte un buchetel de flori și le sărută mâna. Părinții îi binecuvântează pe miri, făcându-le, cu mâna, semnul crucii pe frunte. Domnișoarele de onoare îi cântă miresei un cântec specific, prin care aceasta își ia adio de la viața liberă de domnișoară, de la prietene, trecând la viața de familie.

Urmează încolonarea alaiului, în următoarea ordine: în față muzicanții; apoi starostele nunții, cu bastonul; după el, mireasa, condusă de primul cavaler de onoare; apoi mirele, condus de prima domnișoară de onoare, iar după ei urmează celelalte domnișoare de onoare, aranjate în funcție de gradul de rudenie și de vârstă.

La intrarea în biserică îi așteaptă preotul, care se așază între miri și îi conduce până la locul lor din fața altarului. La Eibenthal mireasa pune pe altar o portocală, în care este înfiptă o floare de nuntă, semnificând invitarea preotului la nuntă. După aceea începe liturghia solemnă, dedicată celor doi tineri, iar după citirea Evangheliei urmează cununia religioasă, cu jurămintele tinerilor, asistați de nașii de botez ai fiecăruia, sfințirea inelelor, binecuvântarea preotului și apoi restul liturghiei. În unele sate, după cununie, nuntașii merg în jurul altarului, sărută o cruce ținută de preot și oferă bisericii o sumă de bani (acest ritual se numește „oferă”).

La sfârșitul liturghiei tinerii sunt felicitați de restul nuntașilor, se iese din biserică, se încolonează din nou (mirii merg la braț împreună) și, în sunetele orchestrei, se merge la locul petrecerii. Însă pe drum nuntașii au parte de diferite surprize, pregătite din vreme: astfel, într-un anume loc, drumul este legat cu un lanț de 2-3 oameni mascați în „țigani”, coloana este oprită, iar starostele nunții și mirii sunt supuși la tot felul de întrebări și probe de „țigani”. Mirele trebuie să sărute „țiganca”, plină de funingine, care încearcă să-l murdărească. După un timp, drumul se deschide și fiecare nuntaș trebuie să plătească o sumă mică, trecând mai departe; banii sunt dați la urmă mirilor. La intrarea în sala de petrecere, altă oprire, când starostele nunții este întrebat *de unde vine și ce aduce*, iar el răspunde că *vine din Casa Domnului, a fost la Masa Domului și aduce al șaptelea sacrament, al căsătoriei*.

La locul petrecerii apare o altă surpriză, căci colțul miresei este ocupat de o altă „pereche”, iar starostele nunții și primul cavaler de onoare trebuie să negocieze cu intrușii pentru a elibera locurile. Până la miezul nopții locul miresei va fi păzit de prima domnișoară de onoare.

După o scurtă rugăciune ținută de preot, începe masa de prânz, iar între timp se dansează și se cântă cântece specifice nunții. În unele sate, unde nunta are loc în cort, după masa de prânz se merge la căminul cultural, unde va avea loc dansul. Participă tot satul și se oferă prăjituri și băutură la toată lumea. În unele sate, pe parcursul petrecerii se derulează diferite obiceiuri locale, precum:

- „Furatul pantofului miresei”, pentru răscumpărarea căruia cavalerul de onoare trebuie să plătească;
- „Copilul fals”, de fapt o păpușă bine învelită, este prezentată mirilor, spunându-se că este copilul din flori al mirelui. Mireasa respinge copilul, dar până la urmă îl acceptă.
- Brăduțelul împodobit cu 15-29 de bucăți de bomboane, bine legate cu sârmă, este adus de starostele nunții pe la ora 23. Nuntașii cântă un cântec specific, despre cum au fost izgoniți din Rai Adam și Eva (în brăduț este și un măr, din care mușcă mireasa, îi dă și mirelui). Apoi pomul se dă miresei, care-l scutură puternic ca să cadă bomboanele, după care scutură și mirele, și câte bomboane rămân în copac, atâția copii va avea tânăra familie.

Urmează „dansul miresei”, când toți cei care doresc să danseze cu mireasa (de regulă vals) trebuie să lase o sumă de bani într-un castron de porțelan.

După aceea urmează ritualul înlocuirii coroniței de față cu un batic, cântându-se cântece specifice, lente, ca *Vale tobě marný světe* („Adio, lume fără griji”). Mireasa primește un batic, ceea ce semnifică că a devenit femeie căsătorită, iar mirele primește o pălărie. În unele sate mirelui i se pune la gât și un jug, simbolizând responsabilitățile familiale și restricționarea libertății. Este un moment mai trist, căci mireasa plânge, la fel și părinții, iar domnișoarele de onoare își iau rămas-bun de la mireasă. Apoi mirii sunt ridicați în sus cu scaunele și se sărută. Brusc, coronița cu voalul sunt aruncate peste domnișoarele de onoare și se spune că cea peste care cade se va mărita prima. Mai departe distracția continuă până dimineața.

Meniul de nuntă: în unele sate (Sf. Elena), nuntașilor li se oferă un mic dejun format din tocăniță de carne și cafea cu lapte și cornuri. La prânz: supă, carne fiartă cu sos sau hrean, sarmale, friptură, prăjituri, torturi. La cină, în unele sate, mezeluri de porc, iar în altele, ciorbă de perișoare, șnițel, prăjituri. La terminarea nunții, fiecare familie de nuntași primește la plecare un pachet cu prăjituri.

Înmormântarea (în limba cehă, *pohřeb*). În general, înmormântarea adulților nu se desfășoară după un ritual special. Mortul este îmbrăcat în hainele sale cele mai bune și mai îndrăgite, dar nu i se cumpără haine noi, iar în picioare nu i se pun pantofi, ci doar ciorapi; bărbații se pun în sicriu cu capul gol, iar femeile, cu batic. În sicriu se pun doar flori mărunte și iconițe. Măinile mortului sunt împreunate pe piept și pe ele se înfășoară rozariul din mărgele. Decedatul este acoperit cu un voal mortuar alb.

Preotul oficiază un ritual specific, compus din câteva rugăciuni, o predică despre viața decedatului. În curtea casei, înainte de închiderea sicriului, rudele apropiate își iau rămas-bun și corul cântă „Adio, scumpul nostru părinte”. Se spun rugăciuni pentru sufletul lui, iar cineva din familie își cere iertare în numele decedatului, după care cei prezenți răspund „Dumnezeu să-l ierte”. Nu există bocitoare. Pe drumul către cimitir se cântă diferite cântece din Kancional ori anumite cântece la cererea familiei. Convoiul mortuar nu intră în biserică, însă dacă trece prin fața acesteia în drum spre cimitir, se face o oprire și se cântă un cântec specific, de despărțire a decedatului de biserică. La cimitir preotul rostește o scurtă rugăciune și după ce mortul este coborât în mormânt, preotul aruncă trei lopeți de pământ peste sicriu spunând cuvintele „Amintește-ți, omule, că din țărână ești și în țărână te vei întoarce”. Cineva din familia decedatului mulțumește celor prezenți că l-au condus pe mort pe ultimul lui drum. Peste sicriu se aruncă flori aduse de cei prezenți, apoi pământ și în final se aranjează mormântul.

În general sicriile se confecționează de către tâmplarii din sate, care știu să și scrie pe ele. Sicriul se duce la cimitir fie pe un suport special, numit năsălie (*máry*), pe umerii mai multor bărbați, fie pe un car tras de vite, dacă cimitirul este mai departe. Pentru sinucigași înmormântarea nu se oficiază cu preot, nu se trag clopote la biserică și nici nu se permite folosirea năsăliei.

La fel ca la toate etniile, și la cehi înmormântările copiilor au o încărcătură dramatică și sentimentală mult mai mare decât cele ale bătrânilor. Fetițele sunt

așezate în coșciug îmbrăcate în rochițe albe, iar tinerele fete sunt îmbrăcate ca mirese. Druștele, adică domnișoarele de onoare, sunt îmbrăcate în alb, iar familia și vecinii, în negru, cu șorțuri și basmale deosebite, speciale pentru asemenea ocazii. Băieții decedați sunt așezați în sicrie îmbrăcați în costume complete. O fată îmbrăcată în alb duce pe o farfurie coronița din rozmarin legată cu panglică albă, ca semn al curăției și al fecioriei.

Indiferent de vârsta decedaților, în amintirea acestora nu se organizează pomeni și parastase, ci doar liturghii la cererea rudelor sau numele decedaților sunt citite de preot la sfârșitul unei liturghii de duminică.

Anexe

Alimentația

Pâine cehească preparată în cuptor

Topirea unturii

Vepřo-knedlo-zelo – mâncare tradițională cehă
(varză, găluște din cartofi și friptură de porc)

Gulaș din carne cu găluște din aluat dospit și legume

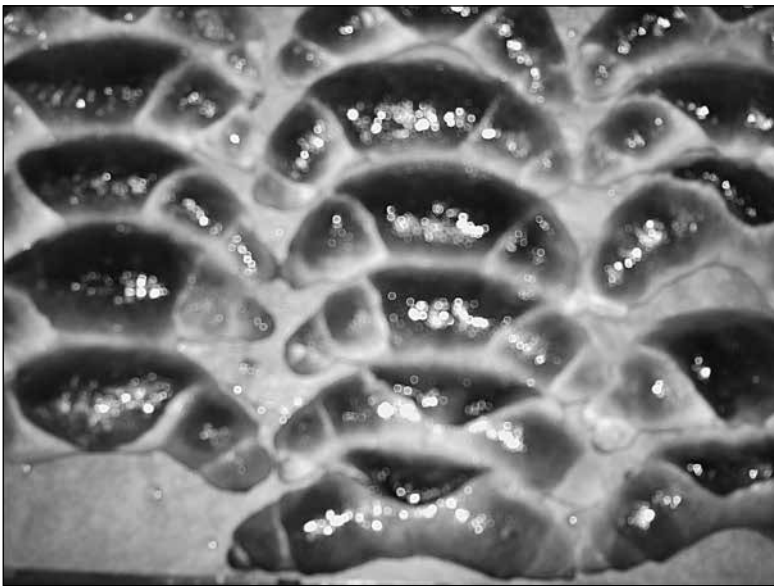
Kramogáče – colaci cu jumări

Vdoly – turte coapte pe plită

Cozonac cehesc – aranjament de Paști

Cornuri din aluat dospit

Colaci cehești (rețetă tradițională)

Aceasta este o rețetă de colaci foarte apreciați de cei care au avut ocazia să-i mănânce. Se mai numesc și „colaci muntenești” sau „colaci cu trei haine”.

Se face un aluat dospit puțin mai tare, ca pentru gogoși. Se lasă să crească, iar între timp se pregătesc următoarele umpluturi:

- gem de prune (magiun) în care se pun câteva cuișoare măcinate;
- brânză dulce de vacă, îndulcită după gust, un ou, coajă de lămâie, o lingură de griș;
- nucă măcinată, zahăr, esență de rom.

După ce a crescut aluatul, se întinde pe planșetă o foaie de grosimea unui deget, se taie cu paharul cercuri ca la gogoși, se așază pe o tavă unsă, unul lângă altul, și se unge între ele pentru a nu se lipi. Apoi se face în fiecare cerc o gropiță prin apăsare, se pune o lingură de gem în fiecare cerc. Apoi, în mijlocul cercului cu gem se face iar o gropiță și peste gem se pune o lingură de umplutură cu brânză dulce. Peste aceasta se pune o linguriță de nucă stropită cu esență de rom. Deasupra se pune cu lingurița un strop de smântână, peste care se presară un praf de scorțișoară. Umplutura de nucă se poate înlocui cu o umplutură de mac cu zahăr, înmuiat cu puțin lapte.

Este o rețetă originală adusă de strămoșii din Cehia. Colacii se fac foarte des în fiecare familie cehă.

Vestimentația

Îmbrăcăminte festivă la Ravensca, 1960

Îmbrăcăminte festivă a tinerilor, Șumița, 1940

Îmbrăcămintă festivă a fetelor, Gârnic, 2010

Ținută festivă din zilele noastre, Gârnic

Fetiță în costum popular, Sfânta Elena

Ornament la haină și pălărie a băieților din Gârnic

Îmbrăcăminte de lucru a femeilor în vârstă din Gârnic

Opinci din piele de porc, Ravensca

Îmbrăcămintе de lucru a bătrănilor din Sf. Elena

Femei cu copii din Sfânta Elena

Femei cehe în haine de doliu, Gârnic, 2000

Sărbători

Fărșangul la Eibenthal, 1968

Fărșangul la Ravensca, 2015

Fărșangul la Gârnic, 2014

Calea Crucii de Vinerea Mare, Gârnic

Paștele, colindătorii cu moriști (*řehťačky*), Bigăr

Rusaliile, Eibenthal, 1928

Rusaliile, Eibenthal, 2008

Sărbătoarea Trupul și Sângele Domnului la Eibenthal

Sărbătoarea Trupul și Sângele Domnului la Eibenthal. Se fac altare din flori prin sat, iar preotul cu Sfântul Sacrament vine și binecuvântează toți oamenii

Comunitățile cehe în perioada postdecembristă

| ALENA GECSE, DESIDERIU GECSE |

Revoluția din decembrie 1989 și percepția ei în comunitățile cehe

Toamna anului 1989 părea la fel ca toate celelalte în micile comunități cehe din sudul Banatului. Bărbații veneau de la mină la orele 15-16, se schimbau și se grăbeau la câmp, la muncile agricole, unde femeile plecaseră încă de dimineață. Copiii mergeau la școală și după cursuri participau și ei la activitățile agricole și pastorale. Bătrâni mureau, copii se nașteau. Era o societate aplatizată, în care trecutul se confunda cu prezentul și cu viitorul.

Posturile de radio și televiziune românești, bine strânse în chingile cenzurii, transmiteau doar vizite oficiale, realizări mărețe în producție și indicații prețioase, care contrastau vizibil cu rafturile goale din magazinele sătești și cu murmurile iscate odată cu distribuirea cotelor de zahăr și ulei pe bază de cartele. Totuși, criza alimentară nu se prea simțea în satele cehe, unde oamenii, deși nu erau bogați, erau agricultori harnici și aveau alimente suficiente pentru a-și întreține familiile. Unii mai curajoși ascultau pe ascuns Vocea Americii și Europa Liberă. Însă cehii, oameni simpli, nu prea înțelegeau ce se întâmplă în restul Europei și dacă acele schimbări ar avea vreo legătură cu România și cu situația lor. Știri adevărate se mai aflau și de la posturile de radio și televiziune iugoslave, care se captau foarte ușor pe Clisura Dunării. Chiar și uriașa demonstrație din Piața Václav (Václavské náměstí) din Praga, din 23 noiembrie 1989, a rămas aproape necunoscută în enclavele cehe din Banat. Cehii, ca, de altfel, toți românii, se pregăteau de sărbători, de venirea lui Moș Gerilă.

Însă unii care plecaseră la Timișoara după data de 15 decembrie, cu diverse treburi personale (cumpărături, tratamente medicale etc.), s-au întors cât au putut de repede după deblocarea orașului, povestind lucruri incredibile: manifestații de stradă, intervenții brutale ale miliției, securității și armatei, focuri de armă etc. După fuga cuplului Ceaușescu (22 decembrie) au început transmisiile non-stop ale Televiziunii Române și a devenit evident că regimul comunist se prăbușise. Oamenii s-au strâns în grupuri la cârciumă, vorbind cu însufletire. În satele cehe nu au avut loc manifestări violente sau acte de răz-bunare împotriva autorităților locale (primari, secretari de partid, milițieni)

sau împotiva gestionarilor de la magazinele sătești care dosiseră înainte diverse alimente, deși motive ar fi fost. De altfel, în zilele revoluției, ca prin farmec, în magazinele sătești au apărut conserve de carne, pateuri, ciocolată și alte „delicatese”, al căror gust „lumea de jos” îl uitase de mult. Doar la Sfânta Elena tineri entuziaști au pătruns în clădirea școlii și au spart portretele lui Ceaușescu și fotomontajele cu vizitele sale, căci așa au văzut la televizor.

Însă în acele zile fierbinți la București se duceau lupte grele. Soldatul ceh Petr Hádač din Orșova, dar originar din Șumița, care-și efectua serviciul militar la o unitate din București, a fost rănit la picioare în luptele pentru apărarea televiziunii, atacată de „teroriști”. El este singurul ceh din Banatul de Sud care posedă Certificat de luptător pentru victoria revoluției române din decembrie 1989.

După victoria revoluției, în satele cehe s-au înființat filiale ale Frontului Salvării Naționale, care au umplut temporar vidul de putere apărut după destrămarea autorităților locale comuniste. Din Sfânta Elena și Gârnici s-au trimis cu camionul alimente (carne, slănină, brânză, ouă, untură etc.) donate din toată inima locuitorilor orașului-martir Timișoara. Din partea satului Sfânta Elena a plecat la Timișoara Jakob Táborský. A fost un gest de solidaritate spontană și benevolă. Oamenii vorbeau liber, nu se mai temeau de nimic, făceau planuri de viitor, visau cu ochii deschiși la binefacerile societății capitaliste, pe care o cunoșteau doar din filmele și seriilele americane gen „Dallas” și „Dinastia”. Zorile unei lumi noi și fericite păreau că se ivesc la orizont. Dar era o lume cu multe necunoscute.

Reluarea legăturilor cu Cehoslovacia (Cehia)

Dacă în perioada comunistă cehii din România puteau să își viziteze rudele din Cehoslovacia o dată la doi ani, și aceasta după îndeplinirea multor formalități, și cei de acolo veneau și mai rar în Banat, iar dintre publicațiile cehe doar revista *Československý svět* ajungea prin sate, după 1990 situația s-a schimbat radical, căci s-au stabilit contacte și legături în diverse domenii și pe diverse segmente astfel:

- în domeniul *individual*, cehii din Banat s-au deplasat foarte des în Cehia pentru a-și achiziționa la prețuri mai reduse diferite autoturisme și microbuze second-hand, de cele mai diverse mărci;
- în domeniul *umanitar*, organizații neguvernamentale din Cehia au trimis în sate ajutoare materiale foarte diverse și consistente, precum: alimente, dulciuri, jucării, îmbrăcăminte, încălțăminte, cărți, reviste, rechizite școlare, materiale didactice și în ultimii ani chiar calculatoare;
- în domeniul *politic* au avut loc întâlniri între liderii politici ai Republicii Cehia (președinți, premieri, parlamentari, miniștri) și reprezentanții comunităților cehe din România;

- în domeniul *economic*, în anul 2006 s-a desfășurat un schimb de experiență al unui grup de agricultori cehi din Banat la unele ferme moderne din Cehia; de asemenea, în perioada 2006-2008 au avut loc contacte directe între liderii Consiliului Județean Caraș-Severin și conducerea regiunii Plzeň din Cehia; în 2009 a avut loc vizita în satele cehe a unui grup de 40 de primari cehi din regiunea Olomouc, care au încercat să identifice posibilități de investiții în Banatul de Sud.
- în domeniul *eclziastic*, preoți și predicatori din Cehia au fost invitați și au oficiat slujbe religioase în bisericile cehe din Banatul de Sud;
- în domeniul *școlar*, în perioada 1999–2003, în fiecare vară, statul ceh a sponsorizat organizarea de tabere școlare pentru copiii cehi din România; de asemenea, a avut loc înfrățirea școlilor din Sfânta Elena și Gârnic cu școli din orașele České Budějovice, respectiv Nové Město nad Metují din Cehia; de asemenea, în anul 2006 cinci cadre didactice cehe au fost într-un schimb de experiență la școlile din orașul Svítavy din Cehia.
- în domeniul *cultural-artistic*, formații artistice de amatori ale cehilor din Banatul de Sud au participat la numeroase festivaluri folclorice din Cehia, iar formații artistice, de muzică ușoară și trupe de teatru din Cehia au susținut spectacole mult gustate de public în căminele culturale din satele cehe.

Astfel, treptat, Cehia a redescoperit civilizația uitată a cehilor din Banat.

U.D.S.C.R. sau succesul unui nou început

În perioada interbelică, pe teritoriul României Mari, mai ales în partea de vest, au funcționat mai multe societăți și asociații culturale ale slovacilor și unele ale cehilor. În anul 1930 ele s-au reunit, formând Uniunea Cehoslovacilor din România, care în anul 1938 și-a schimbat denumirea în Uniunea Cehilor și Slovacilor din România, însă în anul 1947 a fost desființată.

Nici bine nu se stinseseră ecourile revoluției din Timișoara, când, la 4 ianuarie 1990, un comitet de inițiativă format din scriitorul Ondrej Štefanko, învățătorul Josef Dlouhý și alții a convocat la Nădlac, într-un congres, 3-4 reprezentanți din toate localitățile locuite de cehi și slovaci, punându-se bazele Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România (U.D.S.C.R.). Puntea de legătură între inițiatorii din Nădlac și satele cehe din Banatul de Sud au reprezentat-o învățătorii cehi promoția 1977, care păstrasera legături cu profesorii lor din Nădlac.

U.D.S.C.R. este forumul tutelar al minorităților cehe și slovace din România. Inițiatorii uniunii au dorit să canalizeze într-un șuvoi comun și organizat toate eforturile cehilor și slovacilor, pentru păstrarea identității lor spirituale, pentru afirmarea drepturilor lor în societatea democratică de azi. U.D.S.C.R. și-a

păstrat denumirea și după divizarea Cehoslovaciei în două state (1 ianuarie 1993).

U.D.S.C.R. este structurată în patru filiale zonale autonome, și anume:

- Zona Slovacă a Bihorului (județele Bihor, Sălaj, Satu Mare, Cluj);
- Zona Aradului (județul Arad);
- Zona Banatului (județul Timiș);
- Zona Cehă a Banatului de Sud (județele Caraș-Severin și Mehedinți).

U.D.S.C.R. are un statut propriu și este condusă de un comitet de coordonare format din 39 de membri, având în frunte un președinte ales pe 4 ani. Președinți ai Uniunii au fost: Ondrej J. Štefanko (1990–1994), Ondrej Zetocha (1994–1998), Peter Kubaľák (1998–2002), Ondrej J. Štefanko (2002–2007), Adrian Miroslav Merka (2007 – prezent).

Uniunea organizează congrese din 4 în 4 ani (de regulă, la Băile Felix), unde se face bilanțul activității pe ultimii 4 ani și se alege noua conducere.

Principala publicație a U.D.S.C.R. este *Naše Snahy*, care și-a reluat activitatea după o întrerupere de peste 50 de ani. Ea apare lunar și cuprinde articole în limbile cehă și slovacă. U.D.S.C.R. are peste 50 de organizații locale, în aproape toate localitățile cu etnici cehi și slovaci, având circa 6 000 de membri. Filiala Zonală Cehă a Banatului de Sud cuprinde 14 organizații locale, și anume Moldova Nouă, Zlatița, Sfânta Elena, Gârnic, Berzasca, Liubcova, Eibenthal, Bigăr, Ravensca, Șumița, Orșova, Reșița, Caransebeș, Băile Herculane, cu un total de 792 de membri. Fiecare organizație are conducere proprie, aleasă pe 4 ani. Filiala Zonală Cehă a Banatului de Sud (F.Z.C.B.S.) este condusă de un comitet format din 7 persoane, în frunte cu un președinte. Primul președinte a fost Iosef Pek din Sfânta Elena, iar din anul 2003 până în 2015 a fost prof. František Draxel din Șumița, după care a fost ales ing. Ștefan Bouda, originar din Gârnic. Sediul F.Z.C.B.S. este la Moldova Nouă. U.D.S.C.R. este o organizație care desfășoară activități politice (participă la alegerile locale și parlamentare, având ca siglă electorală frunza de tei stilizată) și cultural-sociale.

Activitatea politică • U.D.S.C.R. este reprezentată în Parlamentul României de un deputat, la fel ca celelalte minorități (în afară de cea maghiară). Deputații U.D.S.C.R. au fost: prof. Matej Heckel, slovac (1990–1992), prof. Imrich Ferik, slovac (1992–1996), prof. univ. dr. Iosef Paneš, ceh (1996–2000), dr. Anna Florea, născută Suhanský, slovacă (2000–2004), prof. Adrian Miroslav Merka, slovac (2004 – prezent). Pentru alegerea deputatului în Parlament, inițial s-a stabilit prin protocol ca două mandate acesta să fie de etnie slovacă și un mandat de etnie cehă (așa a fost prof. univ. dr. Iosef Paneš, originar din Berzasca). Apoi, din anul 2000, s-a hotărât ca pentru funcția de deputat să fie desemnată acea persoană care adună cele mai multe voturi din cele patru filiale și de atunci cehii nu au mai „prins” funcția de deputat.

Tot la sediul F.Z.C.B.S. din Moldova Nouă se află și cabinetul deputatului, unde membrii filialei pot depunde doleanțe, petiții, sesizări, pe care parlamentarul va încerca să le rezolve. Primul șef de cabinet parlamentar a fost František Oswald, din Moldova Nouă, iar din anul 2004 este prof. František Draxel.

U.D.S.C.R. participă la alegerile locale cu candidați proprii pentru funcțiile de primari, consilieri locali și județeni. Primari cehi din partea U.D.S.C.R. au fost Iosef Mašek și Václav Pieček la Gârnic, ultimul fiind și viceprimar între anii 2004 și 2008. Dintre consilierii locali ai uniunii îi menționăm pe Josef Pek, František Roch, Rudolf Bouda, Josef Švejda, Václav Mocek, Petr Hřůza (viceprimar în comuna Coronini din 2016) din Sf. Elena, Rozálie Mašek și Iosef Mašek din Gârnic, František Mojžiš din Ravensca, František Oswald din Moldova Nouă, Josef Nedvěď și Emil Flaška din Eibenthal (ales și viceprimar al comunei Dubova în perioada 2012–2016).

Activitatea cultural-socială • Acest segment este reprezentat prin numeroase activități de succes, unele beneficiind de colaborarea cu Ambasada Cehiei de la București și cu autoritățile locale române, care au contribuit la:

- susținerea financiară a festivalurilor folclorice ale cehilor;
- sponsorizarea unor sărbători locale din satele cehe, ca nedeile și fășan-gurile;
- construirea sediului modern al F.Z.C.B.S. din Moldova Nouă, cu centrală termică proprie, în valoare totală de circa 200 000 lei;
- cumpărarea de clădiri pentru sedii ale organizațiilor locale sau repararea celor vechi;
- repararea căminelor culturale din satele cehe;
- dotarea sediilor cu calculatoare, xerox, fax, televizoare etc.;
- organizarea olimpiadelor școlare la clasele III-VI („Să ne iubim limba maternă”) și a unor excursii cu elevii și profesorii olimpici. Astfel, s-au organizat excursii de mai multe zile în Bihor, în Maramureș, în nordul Moldovei, la care au participat câte 50 de copii cehi și 4-5 profesori;
- organizarea unor competiții sportive între satele cehe (de exemplu: Cupa Pemul la fotbal);
- organizarea unor concursuri interșcolare de cultură generală, precum „Inteligența în competiție”, pentru clasele VII-VIII, a festivalurilor muzicii corale mariane și a festivalului culinar „Dulcele bunicilor”, desfășurate la Băile Herculane;
- sponsorizarea deplasării în Cehia a unor formații artistice sau delegații;
- tipărirea periodică a revistelor școlare *Helenské sluníčko* din Sfânta Elena, *Gernický zvoneček* din Gârnic și *Eibentálské období* din Eibenthal;
- tipărirea celor două volume ale manualului școlar „Istoria și tradițiile minorității cehe din România” (clasele VI-VII), autori: Gecse Desideriu și Gecse Alena, cât și a lucrării bilingve „Învingătorii muntelui”, autori: Draxel Francisc și Nicolae Pătruț;
- o mare realizare a democrației actuale, dar și a Uniunii în general, sunt și emisiunile duminicale în limba cehă realizate la Radio Timișoara de jurnalista slovacă Vlasta Lazu, cât și cele realizate la Radio Reșița de tânărul Ludvík Mleziva, care prezintă realitățile și noutățile din comunitățile cehe;
- contribuții financiare la repararea drumurilor de acces către satele cehe; astfel, U.D.S.C.R. a colaborat cu Primăria Gârnic, asfaltându-se

12 km (din cei 16 km) ai drumului de la Moldova Nouă la Gârnic. Însă cea mai importantă lucrare s-a derulat la Sfânta Elena, unde, în cadrul unui proiect realizat de Consiliul Județean Caraș-Severin și Municipality Vârșeț (Serbia), în prezența ing. dr. Sorin Frunzăverde, președintele Consiliului Județean Caraș-Severin, în 14 noiembrie 2008 a avut loc inaugurarea drumului asfaltat Sfânta Elena – Coronini, în lungime de 5 km. Lucrarea a costat 1 210 362 de euro și a fost executată în circa șase luni de Direcția Regională de Drumuri și Poduri Timișoara. Costul studiului de fezabilitate a fost suportat de U.D.S.C.R., de aceea la festivitatea de inaugurare a participat și președintele U.D.S.C.R., prof. Adrian Miroslav Merka. Astfel, Sfânta Elena a devenit prima localitate cehă care are cale rutieră asfaltată integral, drumul până la Moldova Nouă parcurgându-se cu mașina în circa 15 minute. De asemenea, în ultimii ani s-au asfaltat drumurile de acces la Eibenthal, Șumița, Bigăr.

În afară de membrii U.D.S.C.R., sunt și cehi care au ajuns în funcții publice din partea altor partide politice, precum Bouda Iosif, primar în Gârnic, Václav Mleziva din Bigăr, viceprimar în Berzasca între anii 2000 și 2008, Adam Mleziva, consilier local tot la Berzasca, Victor Doskočil din Eibenthal, primar în Dubova. Ei colaborează cu U.D.S.C.R. spre binele întregii comunități, căci mai presus de diferențele politice este conștiința că toți aparțin aceleiași etnii și toți vorbesc aceeași limbă maternă, limba cehă.

Stat și comunitate

După Revoluția din 1989, minoritățile etnice din România au devenit o preocupare constantă pentru țările-mamă. Astfel, Germania, Ungaria, Iugoslavia (apoi Serbia), Rusia, Turcia etc. s-au implicat în rezolvarea problemelor economice, sociale și culturale ale etnicilor lor, în strânsă colaborare cu autoritățile române. Sub auspiciile favorabile create după Revoluția de Catifea și Revoluția din decembrie 1989, și Cehoslovacia (din 1993, Cehia) a contribuit substanțial la îmbunătățirea condițiilor de trai din satele cehe, problemele etnicilor cehi fiind dezbătute la cele mai înalte nivele politice. În primii doi-trei ani după revoluție, ajutorarea a avut un caracter grăbit și cam dezorganizat, căci din Cehoslovacia au fost trimise în localitățile cehe din Banatul de Sud zeci de convoaie cu îmbrăcăminte, încălțăminte, alimente, rechizite școlare, cărți de beletristică etc., care au fost distribuite de diferite comitete cetățenești create ad-hoc în sate. Apoi, treptat, ajutorarea a devenit tot mai sistematică, pe bază de priorități și proiecte, în care au fost atrase și autoritățile române. Ambasada Cehiei la București a fost în avangarda acestei ample acțiuni prin ambasadorii și consulii ei, prin funcționarii departamentului economic și cultural. Ei au străbătut localitățile cehe, au avut întâlniri cu oamenii, le-au aflat necazurile și greutățile și uneori chiar au

„conviețuit” cu ei mai multe zile, formându-și o imagine de ansamblu despre oameni și locuri.

Din anul 1993, în politica de sprijinire a cehilor bănățeni a intervenit și fundația „Omul la strâmtoare” din Cehia, prin reprezentanții ei pentru România, Martin Šindler, iar în ultimii ani, Ivo Dokoupil (Fík).

De asemenea, comunitatea cehă datorează mult dăruirii și abnegației Vilmei Anýžová, venită în România încă din anii '90, cu primele convoaie de ajutoare; apoi ea a lucrat mulți ani ca profesoară la școlile din Sfânta Elena, Gârnic și Ravensca, după care, până în anul 2005, a fost directoarea Centrului Ceh din București.

Câteva din realizările care se datorează statului ceh și reprezentanților acestuia sunt:

- livrarea unor tractoare și autocamioane cu dublă tracțiune în fiecare localitate cehă;
- contribuții bănești la repararea drumurilor de acces către satele cehe;
- sponsorizări pentru festivalurile folclorice și olimpiadele școlare ale cehilor;
- organizarea de tabere școlare gratuite în Cehia, unde au fost trimiși copiii de la școlile cehe din Banatul de Sud;
- sprijinirea introducerii rețelei de telefonie fixă în Eibenthal;
- construirea noii școli din Sfânta Elena;
- renovarea generală și modernizarea școlii din Eibenthal;
- asfaltarea drumului principal din Eibenthal (în colaborare cu statul român);
- trimiterea de medici stomatologi în satele cehe din Banatul de Sud;
- trimiterea de cadre didactice din Cehia ca profesori asistenți în școlile cehe;
- instruirea în Cehia a unui economist (Rudý Šourek), angajat al Consiliului Județean Caraș-Severin, pe probleme de programe și proiecte;
- organizarea gratuită a cursurilor de aprofundare a limbii cehe la Dobruška, de Universitatea Karlová din Praga, pentru cehii de pretutindeni;
- măsuri tot mai energice pentru promovarea unui agroturism organizat și civilizat de către sătenii din localitățile cehe care doresc să cazeze turiști;
- cu ocazia unor vizite oficiale întreprinse la București de șefii de stat și de guverne ai Republicii Cehe, aceștia au avut întâlniri și cu reprezentanții comunităților cehe din Banatul de Sud, iar unele oficialități chiar au vizitat localitățile cehe;
- inaugurarea sediului organizației umanitare „Caritas” din Sfânta Elena în 22 august 2010, în prezența președintelui U.D.S.C.R., Adrian Miroslav Merka, a episcopului romano-catolic de Brno, Vojtěch Cikrle, și a altor oficialități laice și bisericești;
- deschiderea la 14 octombrie 2010 a Consulatului Onorific al Republicii Cehia la Timișoara (str. Remus, nr. 7A), în funcția de consul onorific fiind numit tânărul și talentatul avocat Ștefan Mocek, originar din Sfânta Elena.

Statul ceh încearcă prin diferite măsuri și mijloace să stabilizeze populația cehă din Banatul de Sud, însă, la fel ca etnicii germani, cehii din România continuă să se mute individual în Cehia, în căutarea unui trai mai bun și mai sigur.

Aspecte economico-sociale

Euforia libertății obținute în decembrie 1989 a fost în curând umbrită de efectele tranziției. În România, trecerea de la economia comunistă centralizată la economia de piață, care a impus restructurarea economiei, a bulversat liniștea și izolarea satelor cehe din Banat, unde majoritatea familiilor erau legate de industria minieră. Până în 1996 mineritul a fost puternic subvenționat de stat, după care subvențiile s-au redus tot mai mult, iar din anul 2007 au fost aproape complet tăiate. Treptat s-au închis (în ordine cronologică): mina de azbest de la Eibenthal, minele de cărbune Palașca și Cozla de lângă Bigăr, mina de cărbune de la Anina, mina de cărbune de la Baia Nouă și, în fine, în anul 2007, mina de cupru de la Moldova Nouă. Minerii au primit salarii compensatorii și au intrat în șomaj. Nu s-au găsit soluții alternative de reconversie socială. S-au închis și alte întreprinderi din zonă legate de minerit, iar investitorii nu s-au grăbit să vină în Banatul de Sud pentru a deschide noi obiective economice. Totodată agricultura de subzistență practică în satele cehe nu putea acoperi necesitățile materiale ale familiilor pentru un trai decent.

În aceste condiții, după 1990 a început un adevărat exod al cehilor din Banatul de Sud înapoi în Cehia. Reemigrarea s-a accentuat an de an, odată cu declinul economic al zonei. Sute de tineri din satele cehe s-au angajat la combinatul de cauciuc Mitas din Praga, alții s-au stabilit în zonele Plzeň și Ústí nad Labem, la rudele plecate în anii 1946–1947, unde s-au integrat bine în noile colective de muncă. Treptat, ei și-au adus în Cehia și restul familiei. Spre deosebire de reemigrarea din perioada 1946–1947, care a fost organizată și bine controlată de cele două state (Cehoslovacia și România), reemigrarea din ultimii 18 ani se desfășoară individual sau în grupuri foarte mici și, deseori, foarte rapid: casele sunt vândute unor persoane din Timișoara, București, Reșița etc., animalele sunt vândute în sat și în câteva zile familia pornește pe un nou drum, se stabilește în Cehia, întâi la rude și apoi își găsește locuința separată. De aceea, acest proces, din punct de vedere numeric, este greu de „contabilizat” chiar de către autoritățile locale (primărie, biserică) și se desfășoară în permanență.

Reemigrarea nu afectează doar satele cehe din Banatul de Sud, ci și localitățile germane întemeiate în 1828 în preajma Reșiței, în același timp cu coloniile cehe, și anume: Brebu, Gărâna, Lindelfeld, în care au mai rămas doar câteva zeci de germani (la Lindelfeld, unul singur).

O sursă nouă, dar sezonieră de venit pentru locuitorii din satele cehe este agroturismul (cu turiști cehi), care s-a dezvoltat legat de interesul civilizației urbanizate din Cehia de a descoperi valorile rustice adevărate din satele cehe,

cu obiceiuri, tradiții și munci agricole originare, cu alimentație naturală etc. De asemenea, peisajele extraordinare din preajma satelor, cu păduri, cascade, peșteri și versanți abrupti, atrag artiști, fotografi, dar și practicanți ai unor sporturi extreme (motocicliști, deltaplanoriști etc.). Agroturismul este puternic încurajat și susținut de fundația „Člověk v tísni” („Omul la strâmtoare”), care a tipărit și a răspândit pliante, a făcut pe internet site-uri în limba cehă, a adus specialiști-consultanți, a mobilizat sătenii să aibă încredere în turiști, să îi cazeze, să își modernizeze casele ca să corespundă unor standarde minime. La început sătenii au fost destul de refractari, însă treptat s-a produs o schimbare de mentalitate și acum este o adevărată competiție pentru cazarea turiștilor care vin în sate. Cel mai vizitat sat este Sfânta Elena, numai în cursul anului 2016 înregistrându-se circa 6 000 de turiști. Însă este o sursă sezonieră de venit, căci afluxul de turiști cehi se produce doar în lunile iunie, iulie, august și septembrie, în celelalte luni numărul acestora fiind mult mai redus.

Unii cehi au încercat să se adapteze noilor realități economice impuse de această perioadă de tranziție foarte schimbătoare. Ei și-au adus din Cehia tractoare și combine second-hand și au înființat microferme zootehnice. Astfel, la Sfânta Elena, familia Petr Hrůza ține anual 40-50 de vaci, familia Štěpán Kuna, circa 20-30 de vaci, familia Pražák din Ravensca, circa 40 de vaci, iar Jenda Pospíšil din Eibenthal ține circa 30 de vaci. Vacile sunt păscute în țarcuri întinse, împrejmuite cu fire electrice alimentate cu tensiune mică și sunt mulse cu mulgători electrice.

Însă în majoritatea gospodăriilor, numărul animalelor întreținute a scăzut foarte mult după 1990, deoarece tinerii au plecat în Cehia, iar bătrânii rămași nu mai pot să efectueze munci agricole decât pe suprafețe mici. Surplusul de produse obținut în gospodăriile din Gârnici și Sfânta Elena, adică lapte, ouă, brânză, smântână, este vândut la piața agroalimentară din Moldova Nouă, mai ales în zilele de vineri și sâmbătă, sau dus direct acasă la clienții abonați.

Alți cehi au deschis mici pensiuni agroturistice, ca Peter Hrůza la Sfânta Elena, Iosef Nedvěd la Gârnici, unde pot caza 15-20 de turiști, iar la Eibenthal, trei asociați (doi din Cehia și unul din localitate) au deschis pensiunea „U Medvěda” („La ursul”), aflată într-o continuă ascensiune datorită organizării anuale a Festivalului Banat al formațiilor de rock din Cehia. Alți localnici au deschis mici magazine sătești și birturi, precum Štěpán Štěpnička, Iosef Kuna, Iosef Šveida la Sfânta Elena, Eduard Flaška, Kristian Mleziva și František Lissi la Eibenthal, Václav Pieček și Jan Pieček la Gârnici, iar la Ravensca s-a înființat o mică firmă de colectare a trufelor, care sunt expediate în Cehia.

Unii cehi și-au modernizat vechile ateliere de tâmplărie (Iosef Pek la Sfânta Elena), mărindu-le „producția”, alții au înființat, fie singuri, fie în asocieri, mici firme de exploatare a lemnului (František Mojžiš din Ravensca), de bobinaj (Iosef Pieček și František Bouda din Gârnici, patronii firmelor „Bobintronic” și „Winding”) și brutăria „Viedecz” tot din Gârnici, a lui Iosef Nedvěd, sau de cabluri și mufe („Arantronic” a lui Iosef Kuna din Sfânta Elena). Ludvík Mleziva, inginer minier, originar din Bigăr, s-a stabilit la Caransebeș, unde a devenit președintele organizației umanitare „Caritas”, care are o frumoasă și bogată activitate în diverse domenii (școlar, bisericesc, economic etc.), iar František

Matiaș, originar din Gârnic, grafician, după închiderea Combinatului Siderurgic din Reșița și-a dezvoltat talentele artistice, remarcându-se ca un pictor valoros, adept al curentului hiperrealist.

Școala cehă la răscrucea a două milenii

Prezentare generală • În domeniul învățământului, în România, perioada care a urmat Revoluției din decembrie 1989 este marcată de numeroase contradicții și căutări pentru desprinderea de modelul comunist și găsirea unui drum nou, cu adevărat european.

Primii pași mai curajoși în reforma învățământului s-au făcut destul de târziu, căci de abia în toamna anului 1994 a apărut o nouă Lege a învățământului, iar în anul 1997, un nou Statut al personalului didactic. În ceea ce privește minoritățile naționale, art. 6 din Constituția României subliniază că „statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” și, de asemenea, garantează dreptul de a învăța limba maternă și de a se instrui în această limbă.

La nivel guvernamental au luat ființă atât Departamentul pentru Relații Interetnice (D.R.I.), cât și Consiliul Minorităților Naționale, care l-a avut ca președinte până în 2009 pe prof. Timar Vierslava, de etnie slovacă, care este totodată inspector de specialitate (limbile slovacă, sârbă și cehă) în cadrul Ministerului Educației, Cercetării și Inovării.

Dascăli și preocupări; succese și insuccese • Ultimii 19 ani din istoria așezărilor cehe din Banatul de Sud au fost cei mai încărcăți și bogați în succese și realizări în domeniul învățământului, dintre acestea evidențiindu-se:

- reorganizarea colectivelor didactice după marile mișcări de personal din anii 1990–1991, când mulți profesori titulari, români și cehi, s-au transferat în alte părți. În anii care au urmat, școlile cehe au fost conduse de următorii directori:
 - la Sfânta Elena: înv. František Roch (februarie 1990–2007);
 - la Gârnic: înv. Iosef Pešic (1990–1996);
prof. necalificat František Nedvěd (1996–2000);
prof. Olimpia Diana Chisăliță (2000–2003);
institut. Iosef Bouda (2003–prezent);
 - la Bigăr: înv. Iosef Mleziva;
 - la Șumița: instit. František Oltean (1990–2012);
 - la Ravensca: înv. necalificat Václav Holeček;
în nec. Alena Šubert;
în nec. Jiřina Šubert;
institut. František Mařtalíř

- la Eibenthal: prof. necalificat Maria Pospíšil (1995–1997);
prof. Vasilcan Tiberiu (1997–2011);
înst. Maria Doskočil (2011–prezent);
- extinderea studierii limbii cehe și la ciclul gimnazial (3 ore pe săptămână); la Eibenthal s-a reintrodus limba cehă la clasele I–VIII, iar la Moldova Nouă, învățătoarea Alena Gecse a constituit două grupe de elevi cehi, una pentru ciclul primar și una pentru ciclul gimnazial (copii din satele din preajma orașului), pentru studierea limbii cehe;
- organizarea, sub egida M.E.C.I. de olimpiade școlare de limbă cehă pentru clasele VII–VIII, la toate fazele, inclusiv cea națională, care s-au ținut la Reșița, Arad, Tulcea, Oradea, București etc., președinte al comisiei de limbă cehă fiind lect. univ. Sorin Paliga și apoi Popescu Diana de la București, iar vicepreședinte, înv. Alena Gecse;
- elaborarea programelor școlare de limbă și literatură cehă pentru clasele I–X de înv. Alena Gecse;
- traducerea unor manuale școlare pentru ciclul primar din limba română în limba cehă, de învățătorii Alena Gecse, Francisc Roch și Iosef Mleziva;
- realizarea programei școlare „Istoria și tradițiile minorității cehe din România”, autori: prof. Draxel František și prof. Desideriu Gecse; pe baza acestei programe s-au elaborat în limba cehă manualele de „Istoria și tradițiile minorității cehe din România” pentru clasele a VI-a și a VII-a, autori: Desideriu Gecse și Alena Gecse;
- înființarea funcției de metodist pentru limba cehă în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Caraș-Severin, acordată înv. Alena Gecse, inst. Iosif Bouda și inst. Aloisia Vâlcu;
- editarea revistelor școlare;
- construirea noii școli din Sfânta Elena, inaugurată în anul 1998. Construcția a fost realizată de firma cehă Eduard Beke, statul ceh acordând 40 000 de dolari, iar statul român, 150 milioane lei pentru mobilier. Școala are opt săli de clasă, un cabinet de informatică, o sală de sport, o cancelarie, un buncăr, o bibliotecă cu aproape 6 000 de volume, cehe și românești, încălzire centrală proprie, apă curentă etc.;
- renovarea generală a școlii din Eibenthal (statul ceh a contribuit cu suma de 300 000 de lei, iar primăria Dubova, cu suma de 85 000 de lei) și renovarea parțială a celorlalte patru școli cehe; la școala din Ravensca, înv. Alena Šubert a înființat un mic muzeu etnografic al satului ceh, unic în toate localitățile cehe;
- dotarea școlilor cehe cu calculatoare, xerox, imprimante, hârti și alte materiale didactice, acțiune realizată de statul ceh în colaborare cu cel român, în cadrul Programului pentru Învățământ Rural (P.I.R.);
- ridicarea unei noi generații de dascăli de etnie cehă, formată la liceul pedagogic din Nădlac, dar și la alte instituții, ca: prof. Lida Bouda, fostă directoare la școala din Zlatița, prof. František Draxel, fost director al școlii din Coronini, instit. Iosif Bouda, director al școlii din Gârnici, Mihaela Pospíšil la Eibenthal, înv. Sofia Štěpnička la Sfânta Elena, inst. Aloisia Vâlcu,

Cristina Ianculovici și Ana Preduș, toate din Berzasca, iar Ana Preduș este în prezent directoarea școlii din Berzasca.

Din anul 1992 statul ceh a reluat tradiția întreruptă în anul 1958–1959 și a trimis 3-4 învățători la școlile cehe din Banatul de Sud. Ei au pus accentul pe însușirea cât mai corectă a limbii cehe, însă de-a lungul anilor au contribuit și la pavoazarea școlilor, la traducerea și publicarea unor lucrări de istorie locală, la organizarea unor activități cultural-artistice și sportive etc. Cei mai merituoși și mai longevivi în această muncă au fost Vilma Anýžová, Petr Skořepa și Jaroslav Svoboda, însă considerăm că trebuie să-i amintim și pe ceilalți: Jaromír Kopřiva, Marta Skříčková, Marketa Světlíková, Hanna Hermanová, Jana Foldýnová, Ondřej Syrovátka, Hanna Leiskeová, Jolana Budigová etc.

Profitând de oportunitatea cunoașterii limbii cehe, socotită o limbă destul de rară în România, tineri de etnie cehă din țara noastră s-au angajat după terminarea studiilor superioare la diferite firme și instituții cehe care activează pe teritoriul României.

Însă aceste frumoase realizări sunt umbrite de regresul numeric drastic al populației preșcolare și școlare din satele cehe, cauzat mai ales de reemigrarea în Cehia. Astfel, dacă înainte de 1990 la școlile din Bigăr, Șumița și Ravensca erau înscriși 20-30 de elevi, iar la Sfânta Elena, Gârnic și Eibenthal erau 120-130, acum la școlile mici sunt 4-6 elevi, iar la cele mai mari sunt 20-30 de elevi. De altfel, de patru ani, școlile din Ravensca și Șumița au fost închise din lipsă de elevi. De aceea, din acest punct de vedere, viitorul școlilor cehe apare destul de sumbru.

Anexe

Școlile din satele cehe în prezent

Sfânta Elena

Gârnici

Ravensca

Bigăr

Șumița

Eibenthal

Inaugurarea sediului „Caritas” din Sfânta Elena

Placă comemorativă cu numele primului învățător cu diplomă din Gârnic

Aspecte de la festivaluri folclorice cehe 1989–2016

Primul festival folcloric al cehilor din Banat – Gârnic 1989 (Ansamblul din Sfânta Elena)

Festivalul folcloric – Berzasca, 2003 (Ansamblul de mandoline din Peregul Mare)

Festivalul folcloric – Sfânta Elena 2009 (Ansamblul din Gârnic)

Ansamblul din Sfânta Elena, 2009

Ansamblul din Moldova Nouă, 2001

Băile Herculane, 2012

Cronologia minorității cehe 1989–2015

| IOAN KUKUCSKA |

1989

16–22 decembrie 1989, Timișoara/Temešvar. *Tinerii cehi participă la Revoluție*

Alături de miile de timișoreni de toate naționalitățile s-au aflat și tinerii cehi.

21–23 decembrie, București/Bukurešť. *Soldatul ceh rănit de „teroriști”*

Soldatul ceh Petr Hádač din Orșova, dar originar din Șumița, care-și efectua serviciul militar la o unitate din București, a fost rănit la picioare în luptele pentru apărarea televiziunii, atacată de „teroriști”. El este singurul ceh din Banatul de Sud care posedă Certificat de luptător pentru victoria revoluției române din decembrie 1989.

Decembrie 1989, Timișoara/Temešvar. *Ajutor din partea satelor cehe*

După victoria revoluției, în satele cehe s-au înființat filiale ale Frontului Salvării Naționale, care au umplut temporar vidul de putere apărut după destrămarea autorităților locale comuniste. Din Sfânta Elena și Gârnic s-au trimis cu camionul alimente (carne, slănină, brânză, ouă, untură etc.) donate locuitorilor orașului-martir Timișoara. Din partea satului Sfânta Elena a plecat la Timișoara Jakob Táborský.

1990

5 ianuarie 1990, Nădlac/Nadlak. *Are loc întâlnirea Cenaclului literar-științific „Ivan Krasko”*

În perioada interbelică au funcționat la Nădlac/Nadlak o serie de asociații literare, culturale, economice, cu filiale în majoritatea localităților locuite de slovaci. În timpul comunismului toate au dispărut, singurul care a reușit să renască și să se dezvolte a fost tocmai Cenaclul „Ivan Krasko”. Se formează un grup de inițiativă compus din membrii acestuia, în frunte cu: Ondrej Štefanko, Ondrej Zetocha, Pavol Bujtár, Dagmar Mária Anoca. Aceștia pregătesc un congres la care să se reînființeze Uniunea Slovacilor și Cehilor din România, uniune dispărută în anii comunismului.

A fost ales Comitetul de coordonare provizoriu, format din 21 de membri. Acesta va organiza înființarea a 25 de filiale locale în teritoriu: Nădlac/Nadlak, Arad/Arad, Timișoara/Temešvár, Oradea/Velký Varadín, Reșița/Rešice,

Moldova Nouă/*Nová Moldava*, București/*Bukurešť*, Țipar/*Cipár*, Peregul Mare/*Velký Pereg*, Vucova/*Vukova*, Bigăr/*Bígr*, Gârnici/*Gerník*, Ravensca/*Rovensko*, Sfânta Elena/*Svatá Helena*, Eibenthal/*Eibental*, Șinteu/*Nová Huta*, Budoii/*Bodonoš*, Sacalasașu/*Šastelek*, Derna/*Derna*, Mădăras/*Madarás*, Plopiș/*Gemelčíčka*, Butin/*Butín*, Caransebeș/*Karansebeš*, Vârzari/*Varzál*, Berzasca/*Berzáska*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990. Documente 1990, fotocopie nr. 1.

10 martie 1990, Nădlac/Nadlak. Reînființarea Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România

Are loc primul Congres al Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România, la care participă delegații slovaci și cehi din județele Arad, Timiș, Mehedintți, Caraș-Severin, Bihor, Sălaj și din București. Lucrările congresului sunt conduse de membrii Comitetului de coordonare provizoriu: Ondrej Štefanko – președinte, Ondrej Zetocha și Ján Filo – vicepreședinți și Dagmar Mária Anoca – secretar. Primele măsuri ale Comitetului de coordonare provizoriu:

- numirea unui reprezentant, Heckel Matei, în funcția de inspector-șef la Ministerul Educației;
- cerere de înființare de noi școli cu limba de predare slovacă sau cehă;
- înființarea claselor pedagogice în cadrul Liceului „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac/Nadlak, cu scopul pregătirii cadrelor necesare grădinițelor și școlilor primare cu limbile de predare slovacă, respectiv cehă;
- în colaborare cu „Matica Slovenská” a fost asigurată tinerilor absolvenți de liceu posibilitatea de a studia în Slovacia;
- a fost elaborat planul de editare a manualelor în limba slovacă;
- se propune ca programa de istorie să permită și predarea unui capitol despre istoria și tradițiile minorităților slovacă, respectiv cehă;
- se cere ca Ministerul Culturii să finanțeze anual publicarea a trei titluri de literatură, lucrări științifice, istorice etc. în limba slovacă;
- se cere autonomia bisericii minoritare în cadrul statului român, pentru ca parohiile să fie organizate pe baze naționale (etnice);
- se mai cere finanțarea unei publicații în limba slovacă (*Naše snahy*).

Statutul U.D.S.C.R. a fost adoptat la primul ei congres. Acesta cuprinde mai multe capitole, dintre care primul se referă la dispoziții generale, al doilea, la drepturile și obligațiile membrilor, al treilea, la structura organizatorică a uniunii, al patrulea, la mijloacele materiale și ultimul, la remunerări și recompense.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990.

10 martie 1990, Nădlac/Nadlak. Este ales Comitetul de coordonare al U.D.S.C.R.

Prezidiul: Ondrej Štefanko – președinte, Jozef Mleziva, Pavel Rozkoš, Ondrej Zetocha, Ján Nagy Juhas – vicepreședinți, Dagmar Mária Anoca – secretar, Matej Heckel, Jozef Dlouhy, Augustin Jager, Dušan Saják, Ján Filo, Alena Gecse, František Roch, Michal Karkuș, Jana Šťastná.

Membri: Petr Šuha, Ľudovít Kundla, Alois Špicel, Jozef Pešic, Jozef Pek, Vencel Schneider, Štefan Erdely, František Nedved, Alois Pech, František Štefbauer, Karol Kuska, Mária Liptáková, Jaroslav Blažek, Pavol Bujtár, Štefan Beracko, František Oltman, Ján Lehotský, Martin Roľník, Michal Teleky, Pavel Kutlák, Jozef Jozefík, Karol Labaj, Alžbeta Sirbu, Jozef Zifčák, Juraj Šuba, Jozef Konevalík, Ján Garaj, Pavel Molnár, Václav Holeček, Pavel Lavrinec, Martin Roľník al II-lea, František Merka.

Comisia de revizie: Ján Jamriška, Ján Kukučka, Jozef Mlynarčík, Pavel Fraňo, Matúš Beracko.

La congres participă și oaspeți din străinătate: Ladislav Snopko – prim-adjunct al ministrului culturii din Slovacia, scriitorii slovaci Lubomir Feldek și Ivan Štrpka, reprezentanții organizației „Matica Slovenská”: Viera Kantárová, Lubica Bartalská, Jaroslav Ševčík, Ján Sirácky. Din partea Uniunii Democratice a Slovacilor din Ungaria au participat Etelka Rybová și Julius Alt.

Declarația-program a U.D.S.C.R. promitea asigurarea drepturilor individuale și colective pentru naționalitățile slovacă și cehă, garanții constituționale și o lege pentru minoritățile naționale, chiar și un minister al minorităților. Declarația arăta: „U.D.S.C.R. reprezintă interesele naționale ale cetățenilor români de naționalitate slovacă și cehă, fără deosebire de apartenența politică sau convingeri religioase. Sediul uniunii și al ziarului publicat de aceasta va fi orașul Nădlac/Nadlak, județul Arad. U.D.S.C.R. va funcționa prin intermediul organizațiilor locale, conduse de Comitetul de coordonare liber și democratic ales.”

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990. Documente 1990, fotocopie nr. 2.

24 martie 1990, Timișoara/Temešvár. Declarația Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R. privind evenimentele din Târgu-Mureș

Considerând că evenimentele din timpul demonstrațiilor din Târgu-Mureș duc la haos și tensiuni interetnice, se cere intervenția organelor competente pentru a înlătura cauzele acestor conflicte și a preveni repetarea lor.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990.

Mai 1990, Nădlac/Nadlak. Reapare revista „Naše snahy”

Revista *Naše snahy* și-a încetat apariția în anul 1944 și nu a putut fi editată în perioada comunismului. Acum reapare ca organ oficial al U.D.S.C.R. Redactor-șef: Ondrej Štefanko, redactor-șef adjunct: Štefan Dovál, redactori: Dagmar Mária Anoca și Adam Suchansky.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din iunie 1990.

23 iunie 1990, Nădlac/Nadlak. Are loc ședința Consiliului de coordonare al U.D.S.C.R.

Sunt formate comisii de lucru și sunt aleși șefii acestor comisii. Acestea sunt: Comisia pentru învățământ, Comisia pentru teatru amator, Comisia pentru folclor, literatură și publicații, Comisia radio și televiziune, Comisia de cer-

cetare, Comisia pentru tineret, Comisia pentru culte și Comisia pentru probleme sociale. Se constată că la alegerile din județele Bihor și Arad au fost obținute un număr de 4 584 de voturi, datorită cărora primul deputat slovac în Parlamentul României devine Matej Heckel.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din iulie 1990.

30 august 1990, Budapesta/Budapešť. A fost semnat Acordul de colaborare dintre Uniunea Democratică a Slovacilor din Ungaria și Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România

Președinții celor două uniuni similare, Maria Jakabova și Ondrej Štefanko, au semnat un acord ce viza: vizite reciproce ale unor trupe de teatru de amatori, schimb de publicații, colaborarea dintre istorici, jurnaliști, etnografi, coreografi etc., schimb de experiență între școlile minoritare și parohii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5–6 din septembrie 1990.

26–28 septembrie 1990, Praga/Praha. Au loc tratative între reprezentanții statului cehoslovac și conducerea U.D.S.C.R.

Președintele U.D.S.C.R., Ondrej Štefanko, este invitat la Ministerul de Externe al Republicii Federative Cehoslovacia, împreună cu ambasadorul R.F.C.S. la București, Milan Resutik, pentru a discuta despre direcțiile de acțiune și posibilitățile de întrajutorare a slovacilor și cehilor din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5–6 din septembrie 1990.

9 octombrie 1990, Nădlac/Nadlak. Au loc discuții între conducerea U.D.S.C.R. și Pavol Štibraný, consilier pe probleme de comerț al Ambasadei Republicii Cehoslovacia

Reprezentanții cooperativelor locale încearcă să-și valorifice legumele prin contracte cu fabricile de conserve din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5–6 din septembrie 1990.

12 octombrie 1990, Praga/Praha. Este semnat Acordul dintre Institutul Cehoslovac pentru Străinătate și U.D.S.C.R.

Acest acord prevedea: șase burse de studii la universitățile din Cehoslovacia pentru tinerii slovaci și cehi din România, ajutor financiar pentru U.D.S.C.R., cursuri de perfecționare în limba cehă pentru două persoane, asigurarea de material didactic în valoare de 25 000 de coroane, mașini de scris, o mașină de tipărit, un autocar, furnizarea de cărți pentru bibliotecile din localitățile locuite de slovaci și cehi etc.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5–6 din septembrie 1990.

27 octombrie 1990, Moldova Nouă/Nová Moldava. Are loc ședința Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R. pentru zona Caraș-Mehedinți

Prezidiul U.D.S.C.R. este însărcinat să rezolve următoarele probleme: delimitarea comunei Sfânta Elena de Pescari, electrificarea comunelor din

zonă, construirea de drumuri asfaltate, refacerea legăturilor de transport, instalarea legăturilor telefonice, sedii pentru organizațiile locale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7–8 din noiembrie 1990.

1991

23 ianuarie 1991, Nădlac/Nadlak. *Rezoluția Prezidiului U.D.S.C.R.*

Elaborarea amendamentelor la noua Constituție, pe care deputatul slovacilor le va prezenta în Parlament. Se constată necesitatea reprezentării minorităților în organele și instituțiile deconcentrate din teritoriu. Adrese în acest sens vor fi din nou remise către prefectii județelor Timiș și Caraș-Severin. Este exprimată nemulțumirea cu privire la editarea reportajelor despre minoritățile slovacă și cehă de către redacția emisiunii *Conviețuiri*. Reprezentantul slovac din cadrul Ministerului Culturii este însărcinat cu elaborarea proiectului de organizare a unui muzeu al culturii slovace din România, eventual al unor puncte de documentare în mai multe județe. Se vor cere mijloace materiale de la guvern pentru editarea celor trei titluri de carte în limba slovacă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1991.

23 februarie 1991, Bácsky Petrovec (Iugoslavia). *Este semnat Acordul de colaborare dintre Uniunea Democratică a Slovacilor din Ungaria, „Matica Slovenská” din Iugoslavia și Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România*

Se decide colaborarea în următoarele direcții: vizita reciprocă a ansamblurilor de amatori; colaborarea dintre parohiile minoritare slovace; transmiterea reciprocă de publicații proprii; schimb de experiență între specialiștii din diferite domenii; înfrățirea între școlile minoritare sau chiar localități; publicarea în comun a revistei *Dolnozemsky Slovak*; intermedierea de relații economice și antreprenoriale; stabilirea unei comisii alcătuite din trei membri care să elaboreze un plan concret pentru anul în curs.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1991.

6 aprilie 1991, Nădlac/Nadlak. *Ședința Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R.*

Se constată că amendamentele la Constituție ale U.D.S.C.R. nu au fost acceptate. Se decide formarea de comisii de împuterniciți, în fiecare județ unde există filiale U.D.S.C.R., care să organizeze participarea la alegeri și să reprezinte interesele minorității slovace în relațiile lor cu organele de stat din județele respective. Se mai acceptă înființarea unei societăți pe acțiuni – Slavia –, din profitul căreia să fie finanțată activitatea uniunii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1991.

20 aprilie 1991, Șinteu/Nova Huta. Alegerea unui Comitet de organizare

Reprezentanții organizațiilor locale din județele Bihor și Sălaj și-au ales un comitet format din cinci membri (Martin Roľník, Michal Karkuš, Géza Poláček, Karol Janoštiak, Ján Garaj), care va stabili măsurile necesare pentru rezolvarea problemelor sociale la organele de stat din județ, inclusiv rezolvarea demersului pentru completarea studiilor învățătorilor suplinitori.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1991.

20 aprilie 1991, Praga/Praha. Acord de colaborare

Ondrej Štefanko și Augustin Jager participă la discuții cu reprezentanții Institutului Cehoslovac pentru Diasporă, urmărind înlesnirea călătoriilor slovacilor și cehilor din România în Cehoslovacia, colaborarea în domeniul învățământului, sănătății, livrării de mașini și mijloace de transport, colaborarea economică. Ulterior, libera călătorie în Cehoslovacia pentru membrii diasporei va fi concretizată prin Decretul nr. 921/199–20 din 14 mai 1991.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1991.

5–31 august 1991, Praga/Praha. Cursuri de limba cehă pentru învățători

În urma acordului semnat, primii învățători din școlile cu limba de predare cehă din Caraș-Severin și Mehedinți participă la cursuri de perfecționare în Cehia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1991.

10 august 1991, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

La această ședință se discută problemele legate de studiul tinerilor din România la universitățile din Slovacia. O altă problemă discutată este pregătirea alegerilor.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1991.

29 octombrie 1991, București/Bukurešť. Prima ședință a Comitetului consultativ

Are loc prima ședință a Comitetului consultativ pentru problemele minorităților din România. A fost un comitet mixt format din reprezentanții minorităților și ai guvernului. U.D.S.C.R. a fost reprezentată de președintele Ondrej Štefanko și deputatul Matej Heckel.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11–12 din decembrie 1991.

1 decembrie 1991, Timișoara/Temešvár. Excelența Sa nunțiul papal Ján Bukovsky (de origine slovacă) participă la festivitatea hirotonisirii episcopului de Timișoara, Sebastian Krónter

La misa festivă au participat reprezentanții mai multor naționalități: slovaci, români, germani, bulgari, cehi, croați, maghiari. Misa s-a desfășurat în limba germană și a fost tradusă în limbile maghiară și română.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1992.

Decembrie 1991, Aleșd/Alešd și Șumița/Šumice. Noi filiale ale U.D.S.C.R.

Sunt înființate filialele U.D.S.C.R. din Aleșd și Șumița.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1992.

1992

22 februarie 1992, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

Au fost analizate rezultatele alegerilor locale și au fost stabilite sarcinile pentru consilierii locali aleși în localitățile cu populație slovacă și cehă. S-au obținut următoarele rezultate: Mehedinți – 6 consilieri, Caraș-Severin – 12 consilieri, Arad – 13 consilieri, Bihor – 20 de consilieri, Sălaj – 4 consilieri. În județele Mehedinți (comuna Eibenthal), Caraș-Severin (comuna Gârnic/Gerník), Arad (comuna Sinteua Mare/Cipar) și Bihor (comuna Șinteu/Nova Huta) au fost câștigate și funcții de primar. Se hotărăște elaborarea proiectului pentru un nou statut.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1992.

27 martie 1992, București/Bukurešť. Simpozion J. A. Komenský

Biblioteca Centrală din București, împreună cu Casa Culturii Slovace și Cehe a R.F.C.S. din București, au organizat un simpozion dedicat lui J. A. Komenský. Printre alții participă și ambasadorul R.F.C.S., domnul Milan Resutik, și ministrul român al culturii, Mihai Golu.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1992.

2–3 aprilie 1992, București/Bukurešť. Vizita ministrului slovac de externe

Pavel Demeš, ministrul slovac de externe, se află în vizită la București, prilej cu care reprezentanții U.D.S.C.R. Ondrej Štefanko, Matej Heckel și Ștefan Unatinsky au prezentat propunerile de colaborare economică și culturală cu Republica Slovacă. La dezbateri au mai participat și ambasadorul R.F.C.S., Milan Resutik, cât și ministrul român de externe, Adrian Năstase.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1992.

4–11 aprilie 1992, Șinteu/Nova Huta, Moldova Nouă/Nová Moldava și Nădlac/Nadlak. Consfătuiri ale Prezidiului U.D.S.C.R.

Au avut loc întâlniri cu președinții organizațiilor locale și cu consilierii aleși, pe tema problemelor sociale și culturale din fiecare zonă și a modalităților de rezolvare a acestora. Pentru zona Caraș-Severin – Mehedinți este ales un nou vicepreședinte, în persoana domnului František Seidl.

Este organizată prima ediție a Olimpiadei de Limbă și Literatură Slovacă – faza națională.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1992.

28 aprilie 1992, Șinteu/Nova Huta. Ședința Comitetului de coordonare

La Șinteu a avut loc ședința Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R. din regiunea Bihor – Sălaj, la care participă și președinții organizațiilor locale din zonă, cât și consilierii nou-aleși. A fost elaborat programul activităților pe anul în curs. S-au dezbătut și posibilitățile de finanțare a ziarului *Naše snahy*, cât și posibilitatea extinderii timpului de emisie în limba slovacă al postului de radio Timișoara.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1992.

11 mai 1992, Nădlac/Nadlak. Vizita delegației guvernamentale din Cehia

O delegație parlamentară și guvernamentală, în frunte cu doamna Viktorie Hradská, ministrul de externe al Republicii Cehia, a vizitat România. Se discută despre problemele învățământului în limba cehă, despre nevoia de învățători calificați pentru școlile cehe și posibilitatea trimiterii temporare a unor cadre calificate din Cehia. Delegația vizitează mai multe localități cu populație cehă, încheind vizita la București, unde doamna Viktorie Hradská a fost primită de președintele Ion Iliescu.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1992.

Mai 1992, București/Bukurešť. Sunt publicate rezultatele recensământului din ianuarie 1992

În urma publicării rezultatelor recensământului populației, rezultă că în România trăiesc 19 594 de slovaci și 5 797 de cehi.

Vezi: Kiss, Tamás: *Minorități din România: Dinamici demografice și identitare. Working Paper 30/2010, ISPMN, Cluj-Napoca*, p. 63.

9 iulie 1992, București/Bukurešť. Declarație

Grupul parlamentar al minorităților naționale, altele decât cea maghiară, împreună cu reprezentanții maghiarilor, protestează împotriva situației create, aceea de a nu fi reprezentate în Consiliul Național al Audiovizualului, nerespectându-se astfel principiul reprezentării proporționale a minorităților naționale în instituțiile de stat românești.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6–7 din iulie 1992.

1 august 1992, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

Punctele principale ale ședinței au fost: discutarea problemei donațiilor din partea Republicii Federative Cehe și Slovace și pregătirea alegerilor. Au fost acceptați următorii candidați: județul Arad – Matej Heckel, Dagmar Mária Anoca, Ján Kukučka, Michal Teleky, Pavel Lavrinec, Pavel Babiak, Michal Babinsky, județul Bihor – Imrich Ferik, Jozef Mlynarčík, Michal Karkuš, Peter Kubalák, František Merka, Karol Zetocha, județul Caraș-Severin – František Oswald, județul Mehedinți – Ștefan Lissi, județul Timiș – Augustin Jager și Ján Lehotský.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9–10 din octombrie 1992.

26–28 august 1992, Nădlac/Nadlak. Vizita parlamentarilor din Cehoslovacia

La sediul uniunii a avut loc întâlnirea cu reprezentanții Parlamentului Federal Cehoslovac, Vaclav Benda și Eva Mitrova. Aceștia au ținut să-i asigure pe cehii și slovacii din România că și după dezmembrarea Ceho-Slovaciei interesul lor pentru diasporă va fi același.

În luna septembrie, ministrul slovac al culturii, Milan Kňažko, va afirma același lucru la București. Se discută și posibilitățile concrete de colaborare a celor două părți.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9–10 din octombrie 1992.

5 decembrie 1992, Nădlac/Nadlak. Rezoluția Prezidiului U.D.S.C.R.

Prezidiul U.D.S.C.R. decide să se consulte cu celelalte minorități naționale înaintea luării oricărei hotărâri pe plan politic. Se dorește înființarea secretariatului de stat pentru problemele minorităților, finanțarea din partea statului a activităților culturale, publicistice, religioase, a emisiunilor radio-TV în limbile minorităților naționale. Totodată, se menționează necesitatea adoptării legii sponsorizării așa cum există deja în țările avansate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11–12 din decembrie 1992.

5 decembrie 1992, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

În cadrul ședinței Prezidiului U.D.S.C.R. este analizată activitatea deputatului slovac din Parlamentul României, Imrich Ferik. Se mai analizează situația școlilor slovace și cehe din România, cât și modalitatea de obținere a bursei de studii în Slovacia. Este elaborat programul activităților culturale pentru anul 1993.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11–12 din decembrie 1992.

1993

30 ianuarie 1993, Eibenthal/Eibentál. Ședința Consiliului de coordonare

Președintele uniunii, domnul Ondrej Štefanko, prezintă planul activităților culturale pe anul în curs. Urmează discuțiile cu reprezentanții Asociației pentru Ajutorul Compatrioților din România, din Praga. Aceștia oferă un ajutor sub forma unor mașini care să faciliteze transportul în localitățile izolate cu populație cehă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1993.

5–6 iunie 1993, Eibenthal/Eibentál. Festivalul Folclorului Ceh

La începutul lunii iunie a avut loc Festivalul Folclorului Ceh din România, în localitatea Eibenthal. Au participat oaspeți din localitățile locuite de cehi din țară, dar și din Cehia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6–7–8 din august 1993.

4 septembrie 1993, Nădlac/Nadlak. Conferința națională a primarilor și consilierilor U.D.S.C.R.

La Nădlac a avut loc conferința aleșilor din partea U.D.S.C.R. Aceștia au elaborat o rezoluție care a stabilit modalitățile de realizare a obiectivelor *Declarației U.D.S.C.R.* de la înființare, cât și a programelor electorale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9–10 din octombrie 1993.

7 noiembrie 1993, București/Bukurešť. Vizita premierului ceh Vaclav Klaus

În cadrul vizitei de două zile la București au avut loc întâlniri cu oficialitățile române. La sfârșitul vizitei, premierul a discutat cu reprezentanții U.D.S.C.R., Dagmar Mária Anoca, Matej Heckel și Augustin Jager, și problemele legate de viața minorității cehe din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11–12 din decembrie 1993.

17 decembrie 1993, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

În cadrul ședinței Prezidiului U.D.S.C.R. s-a analizat starea financiară, administrarea fondurilor proprii. Este discutată noua lege a minorităților naționale. A fost elaborat planul activităților pentru anul următor. Fiecare zonă a U.D.S.C.R. trebuie să elaboreze tabele nominale cu membrii, să prezinte programe proprii de activitate. Intră în funcțiune atât mașina de tipărit primită de la guvernul slovac, cât și autobuzul. S-a stabilit ca cel de-al doilea Congres al U.D.S.C.R. să se desfășoare în 8–9 aprilie 1994, la Oradea.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1994.

1994

8–9 aprilie 1994, Băile Felix. A avut loc cel de-al doilea Congres al U.D.S.C.R.

Au participat 132 de delegați din 31 de organizații locale. La acest congres a fost aleasă o nouă conducere a U.D.S.C.R.: Ondrej Zetocha – președinte, Elena Kmeťova, Peter Kubalák, Mária Liptáková, Josef Pek – vicepreședinți și Ján Kukučka – secretar general. Sunt adoptate și câteva amendamente la statutul U.D.S.C.R. Sunt formate mai multe comisii: Comisia pentru educație și cercetare, condusă de Ján Kukučka, Comisia pentru cultură și sport, condusă de Elena Kmeťova, Comisia pentru religie, condusă de Mária Liptáková.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1994.

26 noiembrie 1994, Moldova Nouă/Nová Moldava. Înființarea unui sediu nou

La Moldova Nouă a fost înființat Centrul Cultural Ceh, care va servi și ca sediu U.D.S.C.R. pentru zona bănățeană. La inaugurare participă, în afara de conducerea zonală a U.D.S.C.R., și numeroși membri și reprezentanții Ambasadei Cehe din București, Petr Šikola, Dušan Devan, Milena Petrová. Din partea conducerii centrale a U.D.S.C.R. participă Ondrej Štefanko – președinte și Ján Kukučka – secretar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

16 decembrie 1994, București/Bukurešť. Institutul Cultural Slovac din București organizează un simpozion comemorativ

Simpozionul a fost organizat cu ocazia împlinirii vârstei de 75 de ani de către cunoscutul traducător din limbile cehă și slovacă Jean Gross.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

17–18 decembrie 1994, Nădlac/Nadlak. Conferința primarilor și consilierilor U.D.S.C.R.

La Nădlac a avut loc cea de-a II-a *Conferință a primarilor și consilierilor aleși pe listele U.D.S.C.R.* Aceasta a avut loc pe fundalul celei de-a doua ediții a Zilelor Culturii Slovace din Nădlac. Dintre cei 58 de aleși au fost prezenți 15. La discuțiile despre problemele curente ale comunității și modalitățile de rezolvare a acestora au mai participat, în afara de conducerea uniunii, și Imrich Ferik, deputatul U.D.S.C.R. în Parlamentul României, Hildegard Bunčáková, prim-secretar al Ambasadei Slovace la București, Milan Činčura, reprezentant al Ministerului de Externe din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

1995

1 februarie 1995, București/Bukurešť. Ședința Comisiei pentru minoritățile naționale

În cadrul ședințelor pe comisii, domnul Matej Heckel este ales președinte al Comisiei pentru învățământ.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1995.

7 februarie 1995, Nădlac/Nadlak. Ședința de lucru a Societății „Ivan Krasko”

La ședința din luna februarie, Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” a discutat stadiul în care se află proiectele de cercetare: bibliografia surselor despre slovacii și cehii din România, demografia slovacilor din România, ediția critică a operei lui Jozef Gregor Tajovský, ediția operei lui Ondrej Seberini. S-a hotărât tipărirea a două publicații: *Bibliofilie și Vedecké zošity* (bibliografii, studii literar-istorice, critică literară și lingvistică). Este citită recenzia cărții cu titlul *Dicționarul scriitorilor slovaci din Ținuturile de Jos/Slovník slovenských spisovateľov z Dolnej zeme* a Máriei Anoca Dagmar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1995.

18 februarie 1995, Moldova Nouă/Nová Moldava. Ședința Comitetului de coordonare zonal

Comitetul de coordonare zonal, președinții organizațiilor locale din zona Banatului și conducerea centrală a U.D.S.C.R., reprezentată de președintele Ondrej Zetocha și secretarul Ján Kukučka, au dezbătut mai multe probleme în cadrul unei ședințe. Se hotărăște ca cea de-a patra ediție a Festivalului

Folcloric Ceh să se desfășoare în localitatea Ravensca. Se mai discută problemele învățământului în limbile slovacă și cehă, în speță anul pedagogic, se rezervă 15 locuri pentru elevii cehi. Punctul principal a fost intervenția ambasadorului ceh, Jaromir Kvapil, care anunță intenția statului ceh de a aloca cca 30 de milioane de coroane (2 miliarde de lei) pentru localitățile cehe, cu condiția ca și guvernul român să fie cointerestat de realizarea acestor proiecte. Proiectele ar trebui să vizeze reconstrucția și dotarea școlilor cehe, reparații de drumuri comunale și județene din zonă, lărgirea rețelei de telefonie, asigurarea de dispensare rurale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1995.

27–28 mai 1995, Ravensca/Rovensko. Festivalul Culturii Cehe

Ravensca a organizat a patra ediție a Festivalului Culturii Cehe din România. Personalitățile participante la acest eveniment: ministrul ceh de externe, Josef Zieleniec, ambasadorul ceh la București, Jaromir Kvapil, deputatul U.D.S.C.R. în Parlamentul României, Imrich Ferik, președintele U.D.S.C.R., Ondrej Zetocha, și secretarul U.D.S.C.R., Ján Kukučka.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7–8 din august 1995.

6 iunie 1995, Bratislava. Expoziția „Slovacii din România”

Muzeul Diasporei de pe lângă Societatea „Matica Slovenská” și Asociația Slovacilor Originari din România au organizat această expoziție la Bratislava. Toate exponatele au fost asigurate de U.D.S.C.R. În timpul dineului oficial, reprezentanții Societății „Matica Slovenská” au insistat să-i convingă pe reprezentanții U.D.S.C.R. că este necesară despărțirea de comunitatea cehă din România, ceea ce i-a determinat pe reprezentanții U.D.S.C.R. să respingă continuarea discuțiilor pe această temă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7–8 din august 1995.

13 august 1995, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

Prezidiul U.D.S.C.R. a avut pe ordinea de zi a ședinței următoarele puncte: problema acordării burselor de studiu în Slovacia și organizarea celei de-a treia ediții a Festivalului Folcloric de la Șinteu. Reprezentanții zonei Bihor–Sălaj nu au fost prezenți.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1995.

Septembrie 1995, Nădlac/Nadlak. Ședința conducerii Societății „Ivan Krasko”

Cu prilejul bilanțului de toamnă se analizează stadiul cercetărilor de teren ale unui colectiv de 20 de voluntari, care adună datele pentru atlasul etnografic slovac din localitățile locuite de slovaci. De asemenea, a fost pregătită conferința din octombrie cu tema „Liceele slovace și școlile din Ținuturile de Jos”. Au fost pregătite 21 de referate din România, Slovacia, Ungaria și Iugoslavia.

Editura „Ivan Krasko” a pregătit apariția următoarelor cărți până la sfârșitul anului: *Fericirea/Šťastie* de Štefan Dovál, opera inspirată de realitățile

nădlăcane a lui Jozef Gregor Tajovský, *Bibliografia surselor despre viața și cultura slovacilor și cehilor din România* de Ondrej Štefanko și Pavel Hlásnik, cât și o culegere de poezii de Jaromir Novak.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 1995.

1996

20 ianuarie 1996, Nădlac/Nadlak. Editarea unei noi publicații

În cinstea aniversării a 50 de ani de la înființarea Liceului Cehoslovac din Nădlac este editată o lucrare intitulată *Pamatnica*.

La inițiativa membrilor Societății „Ivan Krasko”, începe editarea unei noi publicații, bilingve de data aceasta: *Rovnobežné zrkadlá. Oglinzi paralele*. Esecurile, recenziile, traducerile vor apărea în oglindă: cele slovace în limba română, iar cele românești, în limba slovacă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1996.

24–28 ianuarie 1996, Reșița/Rešice. Delegație din Cehia în România

Delegația din Cehia, în frunte cu reprezentantul ministerului ceh de externe, Jaromir Plišek, a avut o întâlnire cu reprezentanții U.D.S.C.R. din zonă. Cu acest prilej s-a discutat despre distribuirea presei din Cehia, cursurile de limbă cehă pentru învățători, posibilitățile de înscriere la facultățile din Cehia, despre predarea facultativă a limbii cehe în școli, despre un stomatolog din Cehia care să deservească satele cu populația cehă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1996.

Iunie 1996, Timișoara/Temešvár. Ședința Consiliului Minorităților Naționale

În luna iunie s-a întrunit la Timișoara Comisia pentru învățământ a Consiliului Minorităților Naționale. Aceasta obține reacția promptă a Ministerului Învățământului, care aprobă predarea unei noi materii la școlile minorităților. Este vorba despre istoria și tradițiile minorităților naționale, care urmează a fi studiată în clasele VI–VII, câte o oră pe săptămână. Programele noii materii trebuie să fie elaborate de profesorii Pavel Husárik și Ján Kukučka.

Este prezentată situația școlilor minorității slovace, din care reiese că în anul școlar 1995–1996 existau în România 43 de instituții de învățământ slovace, dintre care 13 grădinițe, 19 școli elementare, 7 gimnazii și 2 licee, cu un total de 1 385 de elevi. Minoritatea cehă a rămas cu un număr de 7 instituții educaționale, dintre care 2 grădinițe, 4 școli elementare și un gimnaziu, cu un total de 168 de elevi, cu 32 mai puțin decât în anul precedent.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1996.

29 septembrie 1996, Orșova/Oršava. Festivalul de folclor ceh pentru copii și tineret

La Orșova a fost inaugurată prima ediție a Festivalului Folcloric pentru Copii și Tineret. La festival au participat toate localitățile cu populația cehă

din Caraș-Severin și Mehedinți, dar și comunitățile mixte ceho-slovace din Timișoara și Arad.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 1996.

Noiembrie 1996, București/Bukurešť. Noul deputat U.D.S.C.R. în parlamentul de la București

În alegerile parlamentare din toamnă este ales, ca reprezentant al U.D.S.C.R., profesorul de la Universitatea din Craiova Josef Paneš. Alegerea lui a rezultat ca urmare a respectării algoritmului convenit, ca după doi deputați slovaci să urmeze întotdeauna un reprezentant din partea minorității cehe.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 1996.

1997

1 februarie 1997, Nădlac/Nadlak. Adunarea generală a Societății K.V.S.I.K.

La Nădlac a avut Adunarea generală a Societății Culturale și Științifice „Ivan Krasko” (în continuare K.V.S.I.K.). S-a făcut bilanțul activității pe anul precedent și a fost subliniată importanța unor reușite. Au fost considerate reușite acțiunile organizate de doamna Maria Štefankova: expoziția cu titlul „Cânepa, cânepa...” și organizarea unei tabere de creație la Nădlac. În total, au fost editate 13 cărți în limba slovacă, una în limba cehă și una în limba română, una bilingvă, în română și slovacă. Sunt în pregătire următoarele acțiuni: a treia ediție a taberei literare și de creație, apariția *Atlasului etnografic slovac*, publicarea în continuare a revistelor *Naše snahy*, *Rovnožečné zrkadlá*, *Dolnozemský Slovák* și *My*. În total se pregătește apariția a 20 de noi titluri de carte.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1997.

8 martie 1997, Nădlac/Nadlak. Prezidiul U.D.S.C.R.

La Nădlac a avut loc ședința Prezidiului U.D.S.C.R., la care s-au discutat probleme financiare și organizatorice. S-a stabilit ca Matej Heckel să-și încheie activitatea din cadrul Consiliului Minorităților Naționale. În locul dânsului a fost numită Vierošlava Timar, proaspăt angajată în Ministerul Învățământului.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1997.

23 mai 1997, Nădlac/Nadlak. Vernisajul expoziției de etnografie

Între 23 mai și 5 iunie a putut fi vizitată la Nădlac expoziția etnografică cu tema „Împletituri de nuiete și vopsitorii”, pregătită de doamna Maria Štefankova și Societatea K.V.S.I.K.

În același timp, a avut loc și cea de-a cincea ediție a Festivalului Folcloric Ceh, de data aceasta desfășurat la Șumica.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7–8 din august 1997.

1998

Aprilie 1998, Nădlac/Nadlak. *Modificare a statutului U.D.S.C.R.*

Este modificat statutul U.D.S.C.R.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1998.

10–11 octombrie 1998, Sfânta Elena/Svatá Helena. *Zilele Culturii Ceha*

Cu prilejul inaugurării noii școli cu limba de predare cehă, la Sfânta Elena a avut loc și un festival folcloric. Au luat parte personalități politice importante: președintele Senatului Republicii Cehia, Petr Pithart, ambasadorul Cehiei la București, Jaromir Plišek, iar din partea română, de la Ministerul Culturii, Jaroslava Colotezo, de la Ministerul Educației, József Kötő, și deputatul din partea U.D.S.C.R., Josef Paneš.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 1998.

21–22 noiembrie 1998, Băile Felix. *Cel de-al III-lea Congres al U.D.S.C.R.*

La Băile Felix, în județul Bihor, a avut loc cel de-al III-lea Congres al U.D.S.C.R. Cu acest prilej a fost adoptată o declarație. Cele mai importante idei se refereau la: apărarea identității naționale a slovacilor și cehilor, folosirea limbii materne în instituțiile de stat, inscripții bilingve, asigurarea reprezentării celor două naționalități în cadrul organelor de stat, susținerea noii legi a învățământului, a legii minorităților naționale, finanțarea editării de manuale și a cursurilor de perfecționare pentru cadrele didactice minoritare, sprijinirea Bisericii, a culturii, a libertății conștiinței și a cuvântului etc., dezvoltarea relațiilor cu țările de origine. La acest congres a fost aprobat și noul statut al uniunii și a fost aleasă o nouă conducere, care avea următoarea componență: Peter Kubalák – președinte, Ondrej Štefanko – vicepreședinte și Ján Kukučka – secretar general. De acum, cele patru zone (1 – Arad, 2 – Bihor, Sălaj, Satu Mare, 3 – Timiș, 4 – Caraș-Severin, Mehedinți) vor avea autonomie financiară și administrativă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 1998.

12 decembrie 1998, Nădlac/Nadlak. *Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.*

La ședință au fost organizate comisiile de specialitate: 1 – Financiară: Pavel Gondek, Michal Karkuš, Diana Fábry; 2 – Învățământ și tineret: Vieroslava Timarova, Jozef Mlynarčík, Pavel Husárik, František Roch, Pavel Hlásnik; 3 – Social-politică: Michal Babinský, Ján Kukučka, Imrich Ferik; 4 – Editorial-redacțională: Dagmar Mária Anoca, Ivan Miroslav Ambruš, Ondrej Štefanko; 5 – Culturală: Jozef Mašek, Jozef Zifčák jr., Bianka Pascu, Ludovít Bobčok; 6 – Științifică și de cercetare: Pavel Rozkoš, Mária Štefankova, Eva Lehotska. Uniunea va fi reprezentată în comisiile de la Consiliul pentru Minorități Naționale de Josef Paneš, Ondrej Štefanko, Dagmar Mária Anoca, Vieroslava Timarova și Pavel Vilim.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1999.

1999

30 mai 1999, Bigăr/Bígr. Festivalul folcloric ceh

În zilele de 29–30 mai a avut loc în comuna Bigăr Festivalul Folcloric al Cehilor din România. Printre oficialitățile prezente s-au numărat primvicepreședintele U.D.S.C.R., Ondrej Štefanko, ambasadorul ceh la București, Jaromír Plíšek, și deputatul din Parlamentul României, Josef Paneš.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 1999.

18–19 iunie 1999, Nădlac/Nadlak. Consfăturile primarilor și consilierilor U.D.S.C.R.

La Nădlac au avut loc consfăturile reprezentanților autorităților locale din partea U.D.S.C.R. Cu acest prilej a fost adoptată o rezoluție. Aceasta viza următoarele: stabilirea programului electoral pentru fiecare localitate, stabilirea listei candidaților pentru fiecare localitate, stabilirea coalițiilor posibile, calendarul întâlnirilor cu cetățenii etc.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 1999.

27 august 1999, Nădlac/Nadlak. Vizita ministrului Péter Eckstein-Kovács la sediul uniunii

Ministrul român pentru problemele minorităților naționale, Péter Eckstein-Kovács, împreună cu adjunctul prefectului județului Arad, Levente Bognár, au vizitat sediul uniunii din Nădlac. Aici au fost întâmpinați de primarul Nădlacului, Štefan Suchanský, prim-vicepreședintele uniunii, Ondrej Štefanko, și secretarul uniunii, Ján Kukučka. Discuțiile au avut ca temă clădirile în care uniunea își desfășoară activitatea și mijloacele financiare asigurate de guvern.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1999.

29–31 august 1999, Budoii/Bodonoš. Festival folcloric slovac

La Budoii, în județul Bihor, a avut loc a cincea ediție a Festivalului Folcloric al Slovacilor din România. Au participat ansambluri folclorice din localitățile cu populație slovacă și cehă din România, dar și oaspeți din Iugoslavia, Slovacia și Ungaria.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1999.

8 decembrie 1999, Nădlac/Nadlak. Vizita delegației parlamentare din Cehia

La sediul U.D.S.C.R. din Nădlac a avut loc o întrevvedere cu delegația formată din membrii Comisiei de politică externă a Senatului ceh, în frunte cu vicepreședintele comisiei, Peter Moranek. Din partea U.D.S.C.R. au participat la dezbateri secretarul uniunii, Ján Kukučka, primarul localității, Štefan Suchanský, și membri ai Comitetului de coordonare, Mária Liptáková, Michal Babinsky și Matej Heckel. Dezbaterile au avut caracter informativ, iar tema centrală a fost posibilitatea obținerii cetățeniei cehe, respectiv slovace.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2000.

13–15 decembrie 1999, București/Bukurešť. Zilele Minorităților Naționale

Din inițiativa organizațiilor minorităților naționale, dar mai ales a Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale și a Consiliului Minorităților Naționale, au fost organizate Zilele Minorităților Naționale. Acest eveniment, aflat la a doua ediție, era în strânsă legătură cu Ziua Drepăturilor Omului (10 decembrie). În cadrul Grupului pentru Dialogul Social a avut loc prezentarea cărților publicate de grupurile minorităților din țară. Producția de carte a Editurii „Ivan Krasko” a fost prezentată de Dagmar Mária Anoca și Ondrej Štefanko.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2000.

2000

4 martie 2000, Nădlac/Nadlak. Comitetul de coordonare al U.D.S.C.R.

La Nădlac a avut loc ședința Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R. În cadrul lucrărilor, organul executiv a prezentat darea de seamă pe anul 1999. A fost discutată problema repartiției mijloacelor financiare pe cele patru zone autonome, dar și pe comisii. Tema centrală a fost, din nou, pregătirea strategiei pentru alegerile următoare și desemnarea candidaților.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2000.

16 septembrie 2000, Nădlac/Nadlak. Comitetul de coordonare al U.D.S.C.R.

În cadrul Comitetului de coordonare au fost analizate alegerile din anul curent. Bilanțul acestora a fost următorul: primari – în orașul Nădlac (județul Arad) și Gârnici (județul Caraș-Severin); consilieri – județul Mehedinți (2), județul Caraș-Severin (6), județul Timiș (2), județul Arad (8), județul Bihor (8). O nesincronizare a fost constatată atât la Șinteu (județul Bihor), cât și în mai multe localități din Caraș-Severin, unde slovacii, respectiv cehii au obținut locuri de consilieri, însă pe listele altor partide politice.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2000.

7 octombrie 2000, Nădlac/Nadlak. Comitetul de coordonare al U.D.S.C.R.

La ședință punctul principal al discuțiilor l-a reprezentat stabilirea candidatului pentru alegerile parlamentare din acest an. Întrucât niciun județ nu poate asigura cele 3 500 de voturi necesare pentru un candidat, rămâne să se respecte un algoritm dinainte stabilit. Până acum au fost reprezentate zonele București, Bihor și Caraș-Severin. Ar trebui să urmeze județul Arad, dar intrarea sa se poate face numai prin județul Bihor, unde sunt cei mai mulți alegători slovaci. De această realitate se folosește președintele P. Kubalak, care refuză să respecte algoritmul acceptat de toate celelalte zone. Problema rămâne nerezolvată.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2000.

2001

13 ianuarie 2001, Nădlac/Nadlak. *Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.*

La Nădlac a avut loc ședința de bilanț de după alegerile parlamentare desfășurate la sfârșitul anului precedent. În total, U.D.S.C.R. a obținut 5 686 de voturi, aproape dublu față de cât a fost necesar. Cele mai multe voturi s-au obținut în județul Timiș; în acest mod, Ana Florea a devenit pentru perioada 2000–2004 deputat în Parlamentul României. Elementul surpriză a fost înființarea Uniunii Cehilor din România, care a concurat la alegeri U.D.S.C.R., fără succes însă. Cu acest prilej a fost publicată și o declarație care confirmă dezideratele promovate în cei patru ani premergători, adică în ultima legislație.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2001.

26–27 mai 2001, Gârníc/Gerník (județul Caraș-Severin). *Festivalul folcloric ceh*

La Gârníc s-a desfășurat a treia ediție a Festivalului Folclorului Ceh din România. Au participat, ca de obicei, formațiile folclorice din toate localitățile cu populație cehă din România. Au mai fost prezenți reprezentanții conducerii U.D.S.C.R., ai Ambasadei Cehiei din București, reprezentanții autorităților județene.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2001.

2002

27 aprilie 2002, Moldova Nouă/Nová Moldava. *Prima Olimpiadă de Limba și Literatură Cehă*

La Moldova Nouă a avut loc prima ediție a Olimpiadei de Limba și Literatură Cehă din România. Au participat 40 de elevi din 7 școli cu limba de predare cehă: Gârníc, Sfânta Elena, Eibenthal, Bigăr, Berzasca, Ravensca și Moldova Nouă. Olimpiada a fost organizată cu sprijinul financiar al U.D.S.C.R.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2002.

20 mai 2002, Nădlac/Nadlak. *Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.*

La Nădlac a avut loc ședința Prezidiului U.D.S.C.R. Pe ordinea de zi a fost stabilirea delegațiilor la cel de-al patrulea Congres al Uniunii. S-au stabilit următoarele cifre pentru delegații pe zone: 21 – județul Bihor, 32 – Arad, 22 – Caraș-Severin, 13 – Timiș. Comitetul de coordonare va fi format din 9 membri din Bihor, 14 din Arad, 14 din Caraș-Severin și 6 din Timiș. Prezidiul uniunii va fi format din președinte, prim-vicepreședinte, secretar și 2 membri din Bihor, 3 membri din Arad, 3 membri din Caraș-Severin și un membru din Timiș. În același timp, s-a aflat în vizită la sediul uniunii și o delegație guvernamentală din Slovacia, condusă de Lubomir Fogaš, vicepremierul guvernului slovac. Oaspeții au prezentat politicile guvernului slovac în privința sprijinirii slovacilor din diasporă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2002.

31 mai–1 iunie 2002, Brestovăț/Brestovec. Zilele Culturii Slovace din Banat

În mica localitate bănățeană Brestovăț au fost organizate Zilele Culturii Slovace din Banat. Au participat mai multe ansambluri de dansuri populare din localitățile locuite de slovaci și cehi. Printre oaspeți s-au aflat, în afară de reprezentanții conducerii U.D.S.C.R., și deputatul în Parlamentul României Ana Florea și ambasadorul slovac la București, domnul Ján Šoth.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7–8 din august 2002.

2003

14–15 martie 2003, Nădlac/Nadlak. Cel de-al IV-lea Congres al U.D.S.C.R.

La Nădlac a avut loc al IV-lea Congres al U.D.S.C.R. Pentru a se economisi timpul, fiecare delegat a primit darea de seamă a Prezidiului pe ultimii patru ani. Congresul a fost deschis de prim-vicepreședintele Ondrej Štefanko, după care au fost alese organele de lucru ale congresului: Comisia de validare, Comisia de întocmire a procesului-verbal, supervizorii. În total au luat cuvântul 20 de vorbitori, atât delegați, cât și oaspeți. În funcția de președinte al U.D.S.C.R. a fost ales Ondrej Štefanko, prim-vicepreședintă a fost aleasă Ana Florea și secretar general a fost ales Michal Karkuš.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2003.

10 mai 2003, Budoii/Bodonoș și Gârnic/Gerník. Zilele școlii și festival folcloric

În aceeași zi au avut loc două evenimente. În localitatea bihoreană Budoii au avut loc Zilele Noului Liceu Slovac, ce poartă numele episcopului slovac Jozef Kozáček, unul dintre primii președinți ai Societății „Matica Slovenská”. Celălalt eveniment a avut loc la Gârnic, județul Caraș-Severin, și anume Festivalul Folcloric Ceh, organizat cu prilejul aniversării a 150 de ani de la construirea primei școli din această zonă. Cu acest prilej a avut loc și cea de-a doua ediție a Olimpiadei de Limba și Literatura Cehă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2003.

4 octombrie 2003, Moldova Nouă/Nová Moldava. Consfăturile cadrelor didactice din școlile cehe

La Moldova Nouă au avut loc consfăturile cadrelor didactice din școlile cu limba de predare cehă. Au participat cadrele didactice din Banatul de Sud, inclusiv lectorii din Republica Cehă. Discuțiile s-au centrat pe programele de limbă și literatură cehă, Olimpiada de Limba și Literatura Cehă, cât și pe predarea facultativă a limbii cehe în clasele românești.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2003.

20 decembrie 2003, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

În afară de problemele organizatorice și financiare, a fost analizată și finanțarea activității editoriale slovace. Se constată că, de-a lungul anului, uniunea a finanțat 45 de activități culturale și 8 proiecte editoriale. Cele culturale

se referă mai ales la festivalurile folclorice organizate de noi sau la care au participat membrii noștri, dar și la activitățile din învățământ. În ceea ce privește activitatea editorială, au fost finanțate următoarele apariții editoriale: Adam Suchanský, *Aripile lichefiate ale lui Icarus/Skvapalnene kridla Ikara* – culegere de poezii; Anna Dovál, *Uroboros* – culegere de poezii; Anna Lehotska, *Bibliografia revistei Naše snahy*; Ondrej Štefanko, *Activitate editorială de 150 de ani la slovacii nădlăcani/Poldruhastoročná vydavateľská činnosť nadlacksých Slovákov*. Au mai fost publicate culegeri de referate la diferite conferințe, dicționare pentru școli, antologii. Revista *Oglinzi paralele* începe să publice „Buletinul de informare despre U.D.S.C.R.”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2004.

2004

28 martie 2004, Moldova Nouă/Nová Moldava. Olimpiada de Limba și Literatură Cehă

La Moldova Nouă a avut loc cea de-a treia ediție a Olimpiadei de Limba și Literatură Cehă. Au participat 42 de elevi din școlile din Banatul de Sud.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2004.

Martie 2004, Nădlac/Nadlak. Apariția de noi publicații

La Editura „Ivan Krasko” au apărut noi publicații în limba slovacă: *Conexiunile descoperite/Ponachodene suvislosti* de Ondrej Štefanko (istorie, etnologie, cultură), apoi *Gárnic în anii 1838–1949/Gerník v letech 1838–1949* și *Reflexii/Uvahy* de Pavel Husárik.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2004.

26 iunie 2004, Moldova Nouă/Nová Moldava. Ședința Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R.

La Moldova Nouă a avut loc ședința Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R. S-au discutat mai ales problemele legate de regresul candidaților la alegerile din acest an. În loc de 28 de consilieri, s-a obținut doar un număr de 21 și niciun primar. Principalele cauze au fost lipsa alianței cu alte forțe politice și convingerea alegătorilor că minoritarii nu vor putea obține finanțări pentru proiectele de interes local.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2004.

August 2004, Nădlac/Nadlak. Apariția unei noi publicații

Societatea „Ivan Krasko” a început să editeze o nouă publicație, cu titlul *Naše snahy plus*. Sub redacția poetului Ondrej Štefanko sunt publicate secvențe din cărțile pregătite pentru a fi publicate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2004.

16 octombrie 2004, Nădlac/Nadlak. Ședința Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R.

În primul rând, s-a făcut analiza alegerilor trecute și s-a hotărât participarea la alegerile parlamentare pe listele județene separate, și nu pe o listă comună. Cu această ocazie a fost elaborată o scrisoare adresată ministrului educației, dar și premierului. Se constată că în ultimii 15 ani a fost editat un singur manual (cel de matematică) care să corespundă actualelor programe pentru clasele I–IV și V–VIII. Situația este similară pentru slovaci și pentru cehi. Manualele sunt scumpe din cauză că sunt publicate singular, treptat, în loc să fie tipărite toate manualele la pachet de către aceeași editură. Comitetul cere asigurarea manualelor pentru școlile slovace și cehe, la fel cum s-a întâmplat în cele românești, maghiare sau germane.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2004.

24 noiembrie 2004, București/Bukurešť. Protocolul pentru sprijinirea guvernului

Cei 18 reprezentanți ai minorităților naționale din Parlament, inclusiv reprezentantul U.D.S.C.R., au semnat un protocol de sprijinire a Alianței D.A., prin care se angajau să sprijine alianța în parlament, cât și guvernul Călin Popescu-Tăriceanu. În schimb, grupul naționalităților a primit promisiuni în vederea realizării următoarelor deziderate: Legea minorităților naționale, reducerea pragului de acces în Parlament la jumătate, înființarea până în anul 2006 a Autorității pentru Minorități Naționale, reprezentarea minoritarilor în instituții centrale și deconcentrate, rezolvarea problemelor legate de învățământul în limbile minorităților naționale, restituirea proprietăților – mai ales a parohiilor, a emisiunilor radio și TV în limbile minorităților naționale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2004.

17 decembrie 2004, București/Bukurešť. Validarea deputaților în Parlamentul României

La București au fost validați deputații nou-aleși în Parlamentul României. În legislatura ce urmează, U.D.S.C.R. va fi reprezentată de candidatul județului Bihor (ales cu 2 078 de voturi), domnul Adrian Miroslav Merka. În total, Uniunea a obținut aproape 6 000 de voturi în toate județele.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2005.

2005

19 februarie 2005, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

La Nădlac a avut loc ședința Prezidiului U.D.S.C.R. Printre punctele obișnuite de pe ordinea de zi au fost și prioritățile de finanțare a uniunii. În prezența noului parlamentar, Adrian Merka, se stipulează necesitatea creșterii subvențiilor de la stat cu 30%. Cei 9 320 000 de lei primiți de la bugetul de

stat vor fi suplimentați cu granturi din Slovacia, Cehia, de la sponsori, dar și din surse proprii. În total, s-a aprobat finanțarea publicării a nouă noi titluri de carte și a 60 de activități cultural-educative. Mai departe, s-a stabilit dotarea cu mobilier nou a sediului din Șinteu, dotarea cu aparatură nouă a redacției ziarului *Naše snahy*, finanțarea publicațiilor pentru copii *Gernický zvonček*, *Helenské sluníčko*, *Prameň*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2005.

20–24 martie 2005, Tulcea. Olimpiada – faza națională

La Tulcea, în Delta Dunării, a avut loc olimpiada de limba și literatura maternă pentru mai multe naționalități: cehi, slovaci, croați, sârbi și ruși. Acțiunea a fost coordonată de inspectorul general de la Ministerul Educației și Cercetării, doamna Vierošlava Timarova. Cei mai numeroși participanți, în total de 46 de elevi, au fost slovacii veniți din cele trei județe locuite de slovaci.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2005.

23 aprilie 2005, Nădlac/Nadlak. Ședința Comitetului de coordonare

La ședința Comitetului de coordonare, pe lângă problemele curente, s-a pus la punct, împreună cu deputatul Adrian Merka, pașii următori în vederea asigurării manualelor pentru școlile slovace, a numirii inspectorilor teritorialii slovaci pentru județele Arad și Bihor, respectiv ceh pentru Caraș-Severin. Se consideră importantă adoptarea Legii minorităților naționale, prin care s-ar obține mai multă autonomie și mai puțină dependență față de ezitățile Bucureștiului. Ca o soluție viabilă se întrevede și importarea de manuale din Slovacia și Cehia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2005.

21 iunie 2005, Praga/Praha. Delegația conducerii U.D.S.C.R. la Praga

Așa cum s-a hotărât la ultima ședință a Comitetului de coordonare, o delegație a Uniunii, formată din președintele Ondrej Štefanko, František Draxler, președintele zonei Banatului de Sud, și Josef Mašek, membru al prezidiului, a vizitat Praga. Aici membrii delegației s-au întâlnit cu reprezentanții Guvernului și ai Parlamentului ceh. Ministrul de externe Cyril Svoboda a promis că statul ceh va sprijini și în continuare financiar proiectele minorității cehe din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2005.

27–28 august 2005, Gârnic/Gerník (județul Caraș-Severin). Două festivaluri folclorice

La Gârnic, județul Caraș-Severin, a avut loc cel de-al treilea Festival al Comunităților Etnice din Banat și, în același timp, cea de-a noua ediție a Festivalului Folcloric Ceh. Au participat ansambluri folclorice cehe din localitățile cu populație cehă din zonă, dar și reprezentanții minorităților sârbă, croată, germană și romă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2005.

8 octombrie 2005, Budoï/Bodonoš. *Consfăturile cadrelor didactice*

În localitatea bihoreană Budoï au avut loc deja tradiționalele consfățuriri ale cadrelor didactice din școlile slovace. Cu această ocazie se prezintă bilanțul realizărilor U.D.S.C.R. în domeniul învățământului. În primul rând, se evidențiază faptul că au fost cumpărate manualele de limbă și literatură slovacă pentru toți elevii claselor I–X. A fost publicată antologia literaturii slovace pentru gimnaziile și vor fi publicate cele două manuale de istorie și tradiții ale slovacilor din România. Nu s-a rezolvat încă problema inspectorilor teritoriali pentru școlile slovace. Cele 149 de cadre didactice prezente își propun înființarea unui sindicat al cadrelor didactice slovace, pentru care trebuie elaborat un statut. În aceeași lună, la Herculane, au avut loc și consfăturirile cadrelor didactice de la școlile cehe din Banatul de Sud. Și la acestea au participat membrii din conducerea U.D.S.C.R., inspectorii școlari județeni și inspectorul general de la minister, doamna Vierošlava Timar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2005.

2006**Ianuarie 2006, Nădlac/Nadlak. *Darea de seamă asupra activității U.D.S.C.R. pe anul 2005***

În ziarul *Naše snahy* a fost publicată darea de seamă asupra activității U.D.S.C.R. pe anul 2005. Printre altele, s-au amintit aspecte din activitatea politică, și anume strădaniile de a convinge guvernarea să se țină de promisiuni și să promulge Legea minorităților naționale. În acest sens, se constată o bună colaborare cu celelalte minorități naționale. La capitolul învățământ se confirmă existența a 17 unități școlare cu limba de predare slovacă, în care funcționează 11 grădinițe, 15 școli elementare, 5 gimnazii și 2 licee. În total, există 1 026 de elevi și un număr de 118 cadre didactice. În limba cehă funcționează 7 unități școlare, cu un total de 130 de elevi și 36 de cadre didactice. Au fost editate un număr considerabil de manuale și antologii. La capitolul cultură se specifică funcționarea Muzeului Etnografic Slovac din Nădlac și mai multe conferințe și simpozioane. Importantă a fost editarea următoarelor titluri de carte: *Cehii și slovacii din România/Česi a Slováci v Rumunsku* de R. Urban, apoi *Nunta la slovacii bihoreni/Svadba bihorských Slovakov* de Gejza Rončák și *Culegerile și poeziile lui Sándor Petőfi/Sandora Petőfiho spisy básnické a verše* de Karol Hrdlička. Din creația poetilor contemporani din Nădlac au mai fost editate culegerile de poezii *Sonată pentru o mierlă de cristal* de Ivan Miroslav Ambruš și *Confidențe publice/Verejné dôvernosti* de Ondrej Štefanko. Publicațiile editate de Societatea „Ivan Krasko” sunt: *Naše snahy*, *Naše snahy plus*, *Helenské sluníčko*, *Gernický zvonček*, *Eibentalské obzory*, *Dolnozemský Slovák* și *Oglinzi paralele/Rovnobežné zrkadlá*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2006.

28–29 martie 2006, Nădlac/Nadlak. Planul editorial pe anul 2006

La Editura „Ivan Krasko” a fost elaborat planul editorial pe anul 2006. Acesta cuprinde următoarele titluri: *Pățaniile Didinei/Didine zážitky* de Štefan Dovál, *Domínika* de Pavel Bujtár, *Aspectele lingvistice ale folclorului slovacilor bihoreni/Jazykovedecké aspekty folklóru bihorských Slovákov* de Benedek Morong, *Evoluția demografică a slovacilor din România/Demografický vývoj Slovákov v Rumunsku* de Pavel Hlásnik, *Retrospectiva slovacilor din Poiana Micului/Retrospektíva Slovákov z Poiana Micului* de Jozef Jurašek, dar și manualul *Istoria și tradițiile minorității cehe din România*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2006.

4–8 aprilie 2006, Praga/Praha. Vizita delegației U.D.S.C.R. în Cehia

O delegație formată din membrii conducerii U.D.S.C.R. din Mehedinți, în frunte cu František Draxler și František Roch, a vizitat regiunile Plzeň și Praga. Au purtat discuții în vederea colaborării economice și culturale cu aceste regiuni.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2006.

18–21 aprilie 2006, Arad. Olimpiada de limbi și literaturi slave

La Arad a avut loc faza națională a Olimpiadei de Limba și Literatură Sârbă, Slovacă și Cehă. În total, s-au calificat 51 de copii slovaci și 21 de copii cehi. Cu acest prilej, copiii au vizitat Liceul „Csiki Gergely” și alte obiective turistice din localitate. Câștigătorii au beneficiat, din partea Ministerului Educației, de câte o excursie în străinătate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2006.

18 mai 2006, Moldova Nouă/Nová Moldava. Inaugurarea unui nou sediu

În Moldova Nouă a fost deschis sediul organizației zonale a U.D.S.C.R. pentru județele Mehedinți și Caraș-Severin. Cu această ocazie, conducerea centrală a U.D.S.C.R., împreună cu reprezentanții Ministerului ceh de Externe și cu deputatul Adrian Merka, au avut discuții cu reprezentanții județului Caraș-Severin. Tema principală a fost modalitatea de accesare eficientă a fondurilor europene.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2006.

11 iunie 2006, Timișoara/Temešvár. Casă tradițională slovacă la Timișoara

În incinta Muzeului Satului Bănățean, pe Aleea Naționalităților, a apărut un nou obiectiv. Este vorba despre o casă tradițională slovacă. La inaugurare au participat delegații slovacilor din județele Arad, Bihor, Sălaj și Timiș, ca și cehii din Caraș-Severin. Au participat: deputatul Adrian Merka, președintele U.D.S.C.R., Ondrej Štefanko, ambasadorul slovac la București, Ján Soth și alții.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2006.

11 iulie 2006, București/Bukurešť. Vizita președintelui ceh, Vaclav Klaus

În timpul vizitei oficiale la București, președintele ceh, Vaclav Klaus, s-a întâlnit și cu reprezentanții U.D.S.C.R. La întâlnirea informativă au participat deputatul Adrian Merka, președintele U.D.S.C.R., Ondrej Štefanko, președintele zonei Caraș, František Draxler, și alți membri ai organizației U.D.S.C.R. din Banatul de Sud.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2006.

30 septembrie 2006, Herculane. Consfăturile cadrelor didactice

La Băile Herculane s-a desfășurat ediția jubiliară (ediția a X-a) a consfăturilor cadrelor didactice din școlile cu limba de predare cehă. Au participat cadrele didactice din școlile cehe și reprezentanții conducerii U.D.S.C.R. Lucrările au fost conduse de inspectorul general din cadrul Ministerul Educației, doamna Vierošlava Timarova.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2006.

9 decembrie 2006, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

Prezidiul a analizat problemele curente ale uniunii, mai ales cele financiare. Printre altele, s-a constatat creșterea numărului de organizații locale în județul Bihor. În ceea ce privește colaborarea cu Asociația Mondială a Slovacilor, uniunea a avut o puternică reprezentare prin prezența lui Ondrej Štefanko, vicepreședinte, și prin Pavel Hlásnik, membru al Consiliului. S-au discutat problemele legate de învățământ, cu accent pe cele din învățământul superior. De asemenea, s-au discutat rezultatele alegerilor zonale și locale pentru comitetele uniunii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2007.

2007

4 februarie 2007, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

La această ședință a fost adoptat bugetul pe anul curent. Cei 1 803 800 lei au fost repartizați pentru mai multe activități: 94 de activități cultural-educative, 10 titluri de carte, alte cheltuieli administrative și investiții.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2007.

17–24 februarie 2007, Moldova Nouă/Nová Moldava, Nădlac/Nadlak, Timișoara/Temešvár, Valea Cerului/Čerpotok. Alegeri în organizațiile zonale

În luna februarie, ca urmare a alegerilor, s-a modificat structura organizatorică a U.D.S.C.R. La Moldova Nouă au fost aleși: František Draxler – președinte, František Roch și Emil Flaška – vicepreședinți și Josef Bouda – secretar. La Timișoara au fost aleși: Anka Rončáková – președinte, Vlastík Albert – vicepreședinte și Irina Šubertová – secretară. La Valea Cerului (județul Bihor): František Merka – președinte, Jozef Michalec – vicepreședinte și

Michal Karkuš – secretar. La Nădlac au fost aleși: Pavel Hlásnik – președinte, Ján Kukučka – vicepreședinte și Bianka Pascu – secretar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2007.

10–14 aprilie 2007, Oradea/Velký Varadín. Olimpiada de limba și literatura slovacă

La Oradea s-a desfășurat olimpiada de limba și literatura maternă pentru slovaci, cehi și sârbi. Au participat 61 de concurenți slovaci, 19 cehi și 49 sârbi. Lucrările s-au desfășurat sub coordonarea inspectorului general Viroslava Timarova și a doamnei Dagmar Mária Anoca de la Universitatea din București.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2007.

14 aprilie 2007, Nădlac/Nadlak. Are loc ultima întrunire a Prezidiului U.D.S.C.R. înainte de congres

Prezidiul U.D.S.C.R. s-a întrunit la Nădlac, la sediul Uniunii, pentru a pregăti Congresul și alegerile. În centrul discuției au fost propunerile de schimbare a statutului. Propunerile au vizat adaptarea acestuia la noua Lege a minorităților și descentralizarea. Contrapropunerea pentru amendamente la statut a venit de la deputatul Adrian Merka, care a dorit păstrarea, în mare, a actualei organizări, dar și măsuri de înăsprire a disciplinei, cu posibilitatea de excludere a celui ce nu respectă statutul Uniunii. Cu acest prilej, Ondrej Štefanko și-a depus demisia din funcția de redactor al revistei *Naše snahy*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2007.

28 aprilie 2007, Băile Felix. Cel de-al V-lea Congres al U.D.S.C.R.

La Băile Felix a avut loc cel de-al V-lea Congres al Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România. Au participat 189 de delegați din 63 de organizații locale. Lucrările au fost conduse de secretarul în funcție, Michal Karkuš, întrucât Ondrej Štefanko a demisionat din toate funcțiile deținute, iar vicepreședinta Ana Florea nu a participat la congres. Au fost adoptate amendamentele la statutul Uniunii propuse de organizația zonală Bihor. Apoi s-au desfășurat alegerile în urma cărora noua conducere a Uniunii a fost următoare: Adrian Miroslav Merka – președinte, Bianka Pascu – secretar general, Pavel Hlásnik (Arad), Jozef Michalec (Bihor), Mária Ana Rončáková (Timiș) și František Draxler (Caraș-Severin) – vicepreședinți. În Prezidiul Uniunii au mai fost aleși: Michal Babinský, František Merka, Alexander Mlynarčík, František Kapusniak, Josef Mašek. În Comitetul de coordonare au mai fost aleși alți 83 de membri: 11 membri ai Prezidiului, 9 din județul Arad, 7 din județul Timiș, 41 din județul Bihor și 17 din județul Caraș-Severin.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2007.

11 august 2007, Sfânta Elena/Svatá Helena. Festivalul folcloric al cehilor

În localitatea cărășană Sfânta Elena avut loc a X-a ediția a Festivalului Folcloric al Cehilor din România. Au participat ansambluri și spectatori din județele vecine și din Serbia. În total, un număr de 285 de participanți s-au bucurat de acest eveniment.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2007.

25 septembrie 2007, București/Bukurešť. Ședința Consiliului Minorităților Naționale

La inițiativa Departamentului pentru Relații Interetnice a avut loc o ședință a Consiliului Minorităților, în cadrul căreia au fost dezbătute următoarele probleme: reprezentarea minorităților în conducerile școlilor unde învață și minorități; aprobarea claselor cu un număr mai mic de cinci elevi ce aparțin minorităților; predarea istoriei și a geografiei în limbile materne; predarea limbii române după programe și manuale speciale, adaptate nevoilor copiilor ce aparțin minorităților etnice.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2007.

2008

20 februarie 2008, Nădlac/Nadlak. Moare Ondrej Štefanko

Nestorul mișcării culturale slovace din România, Ondrej Štefanko, a decedat după o lungă boală mistuitoare. A publicat zeci de poezii, eseuri, studii, culegeri de poezie, traduceri. A condus Editura „Ivan Krasko”, era redactor la mai multe publicații: *Naše snahy*, *Rovnožežné zrkadlá*, *Dolnozemský Slovák*. Era laureatul a șapte premii din partea Uniunii Scriitorilor din România. Timp de trei legislaturi a fost președinte, respectiv prim-vicepreședinte al U.D.S.C.R.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2008.

29 aprilie – 2 mai 2008, București/Bukurešť. Olimpiada – faza pe țară

Cea de-a 16-a ediție a olimpiadei de limba și literatura maternă pentru elevii slovaci, cehi și sârbi a avut loc la București. Din partea slovacă au participat 63 de concurenți. Premiile au fost acordate prin finanțarea venită din partea U.D.S.C.R.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2008.

8 mai 2008, București/Bukurešť. Lansare de carte

În incinta Ambasadei Cehiei la București a avut loc lansarea cărții *Învingătorii muntelui* de Francisc Draxler și Nicolae Pătruț. Cartea este bilingvă (cehă și română) și descrie comunitatea cehă, de la stabilirea ei pe aceste meleaguri până azi.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2008.

17–18 mai 2008, Valea Cerului/Čerpotok. Festivalul Internațional pentru Copii

La Valea Cerului are loc cea de-a doua ediție a Festivalului Folcloric Internațional dedicat tineretului. Organizatorul a fost filiala bihoreană a U.D.S.C.R., cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii. Au participat tinerii din localitățile cu populație slovacă și cehă din țară, dar și oaspeți din Serbia, Ungaria, Polonia și Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5–6 din iunie 2008.

2009**1 august 2009, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.**

La Nădlac a avut loc ședința Prezidiului U.D.S.C.R., la care s-au discutat mai multe probleme curente, financiare și organizatorice. S-a subliniat importanța unor evenimente organizate cu succes, cum ar fi conferința internațională cu tema „Ondrej Štefanko – viața și opera/Ondrej Štefanko – život a dielo”. S-a decernat pentru prima dată și Premiul „Ondrej Štefanko”. S-a planificat și apariția culegerii referatelor ce au fost prezentate cu acest prilej. S-au mai discutat problema achiziționării manualelor pentru clasele slovace și problema burselor pentru cei ce vor studia în Slovacia. A fost prezentat programul comun al celor trei comunități din România, Ungaria și Serbia (workshopuri, iarmarocul tradițional, publicații).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2009.

August 2009, Oradea/Velký Varadín. Centrul Cultural Ceho-Slovac

La inițiativa Ambasadei Cehe și a celei Slovace de la București, a fost aprobată înființarea unui Centru Cultural Ceho-Slovac la Oradea. Centrul va fi plasat lângă Universitatea din Oradea și va avea o suprafață de 620 m². În cadrul lui va funcționa o bibliotecă și se vor preda limbile slovacă și cehă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2009.

15 septembrie 2009, Sfânta Elena/Svatá Helena. A IX-a ediție a Festivalului Folcloric al Cehilor din Banat

La Sfânta Elena a avut loc cea de-a IX-a ediție a deja tradiționalului Festival Folcloric al Cehilor din Banat. Au participat ansamblurile folclorice din satele bănățene cu populație cehă și oaspeți din Cehia și Serbia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2009.

Octombrie 2009, Banat. Activitate caritabilă în satele cehe

Începând cu anul 2006, organizația umanitară cehă Charita Hodonin a strâns fonduri pentru activități de asistență socială în Banatul de Sud. Astăzi toate cele șase sate cu populație cehă au câte un sediu și câte o asistență socială pentru bătrâni și bolnavi. Gârnici și Sfânta Elena au chiar câte două asistente ce-și desfășoară activitatea cu normă întreagă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2009.

12 noiembrie 2009, București/Bucurešť. Vizita ministrului de externe ceh la București

Vicepremierul ceh și ministrul de externe ceh, Ján Kohout, au efectuat o vizită oficială în România. Vizita a marcat împlinirea a 90 de ani de relații diplomatice între cele două țări. Cu acest prilej, au fost decernate mai multe distincții pentru cei cinci generali români ce au participat la eliberarea Cehoslovaciei în timpul mării conflagrații mondiale. În același timp, a fost acordată o distincție și Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor, pentru lupta de păstrare a identității naționale în cei 20 de ani de existență.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2009.

2010

4 februarie 2010, Reșița/Rešice. Vizita de lucru a deputatului U.D.S.C.R., Adrian M. Merka

Agenda de lucru a avut următoarele obiective:

1. Întâlnire cu președintele Consiliului Județean, S. Frunzăverde. Discuțiile au vizat probleme economice din județ: repararea de drumuri comunale, construcția unui centru pentru persoane de vârstă a treia, extinderea rețelelor de apă.
2. Întâlnire cu inspectorul Adrian Doxan. Discuțiile au vizat problemele legate de școlile cu predare în limba cehă.
3. Întâlnire cu redactorii radioteleviziunii din Timișoara.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2010.

Februarie 2010, Cluj-Napoca/Kluž. Susținerea tezei de doctorat a lui Desideriu Gecse, cu titlul „Istoria comunității cehe din România (localizarea și dezvoltarea etno-demografică, socio-economică și cultural-confesională)”

Teza de doctorat conține nouă capitole în care autorul descrie cele mai complexe aspecte ale vieții comunității cehe din România de-a lungul secolelor. Proaspătul doctor în istorie s-a născut în data de 10 octombrie 1955 în Onești, într-o familie de secui. A terminat studiile superioare la Facultatea de Istorie-Filozofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj în anul 1979. Actualmente este profesor la Școala Generală nr. 3 din Moldova Nouă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2010 și fotocopia nr. 2 din fișier.

Februarie 2010, Arad și Oradea/Velký Varadín. Activitatea în teren a deputatului Adrian M. Merka.

Întâlnirea cu ministrul de interne Vasile Blaga și cu ministrul economiei Adriean Videanu. Discuțiile vizau posibilitatea finanțării reparațiilor de școli și drumuri din localitățile locuite de slovaci și cehi. Deputatul participă la lansarea filmului realizat de Francisc Draxler și Nicolae Pătruț: „Învingătorii muntelui”, film dedicat comunității cehe din Banatul de Sud.

La Oradea a fost deschisă, din inițiativa deputatului, Mica Cancelarie pentru Proiecte Europene, în incinta clădirii prefecturii. La Arad are loc întâlnirea cu reprezentanții P.D.L., Gheorghe Falcă și Gheorghe Seculici. Discuțiile au vizat posibilitatea redeschiderii finanțării campusului școlar din localitatea Nădlac, unde trăiește cea mai mare comunitate de slovaci din Nădlac. La fel, s-a stabilit finanțarea proiectului de înființare a unei grădinițe cu program prelungit pentru copiii slovaci din aceeași localitate.

Aprilie 2010, Moldova Nouă/Nová Moldava. Lansarea cărții „Învingătorii muntelui II” de Nicolae Pătruț și Francisc Draxel

În prima parte, Francisc Draxel prezintă aspectele culturale și spirituale ale așezărilor cehe din Banat, punând accent pe evoluția sistemului de învățământ în limba cehă din această zonă. În partea a doua ziaristul Nicolae Pătruț prezintă mai multe reportaje despre viața cotidiană a cehilor din satele de munte.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2010 și fotocopia nr. 6 din fișier.

25–31 iulie 2010, Costinești. Realizarea unui proiect interetnic cu tema „Vreau să învăț limba ta maternă”

Proiectul a fost organizat și finanțat de Departamentul pentru Relații Interetnice de pe lângă Guvernul României și realizat de domnul Vasile Raescu. Au participat copii croați și maghiari din zona Carașului, ucraineni din Căpăcele, germani din Orșova, cehi din Eibenthal și Gârnici, sârbi din Svinița, greci și bulgari din Craiova și romi din Turnu Severin. Copiii au prezentat programe proprii și au încercat să învețe câteva cuvinte din limba copiilor cu care a reușit să se împrietenească.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din iulie 2010.

30 august – 10 septembrie 2010, Praga/Praha. Curs metodic de predare a limbii cehe pentru cehii din diasporă

Karlova Univerzita din Praga a organizat un curs de predare a limbii cehe pentru cei care predau limba cehă în școlile din diasporă. Cursul a urmărit mai ales metode de predare a limbii, ca limbă străină, însușirea regulilor gramaticii cehe, stăpânirea comunicării corecte. La acest curs au participat și cadrele didactice din Banatul de Sud.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2010.

14 octombrie 2010, Timișoara/Temešvár. Inaugurarea Consulatului Onorific al Republicii Cehe

În data de 14 octombrie a avut loc la Timișoara deschiderea festivă a Consulatului Onorific al Republicii Cehe. Au participat funcționarii ambasadei cehe din București, în frunte cu Excelența Sa Petr Dokladal, ambasadorul Republicii Cehe la București. Au mai participat reprezentanții altor 11 consulate din oraș, primarul orașului Timișoara, Gheorghe Ciuhandu, deputați

și senatori din Caraș-Severin și Timișoara. În funcția de consul onorific a fost numit Ștefan Mocka, originar din localitatea Sfânta Elena.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2010.

4 decembrie 2010, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului U.D.S.C.R.

În data de 4 decembrie 2010 a avut loc la Nădlac ședința de lucru a Prezidiului U.D.S.C.R., sub conducerea președintelui Adrian M. Merka. Ordinea de zi a cuprins următoarele puncte: 1. Prezentarea activităților efectuate sub egida U.D.S.C.R., 2. Prezentarea activității deputatului din parlament, 3. Problemele din învățământ, 4. Discuții.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2010.

15–17 decembrie 2010, București/Bukurešť. Departamentul pentru Relații Interetnice de pe lângă Guvernul României a organizat seminarul cu tema „Istoria și educația interculturală”

La acest seminar au participat din partea U.D.S.C.R. profesorii Alena Gecse, Desideriu Gecse, Ján Kukučka și Anna Karolína Zimbran. Discuțiile principale au avut loc pe marginea referatului prezentat de Doru Dumitrescu de la Ministerul Învățământului, Cercetării, Tineretului și Sportului, intitulat „Aspectele actuale ale predării istoriei minorităților naționale din România”. În partea a doua a seminarului au avut loc discuții libere cu scopul elaborării unui manual și a unui caiet de lucru, în continuarea celui existent, intitulat „Istoria minorităților naționale din România”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2011.

Decembrie 2010, Moldova Nouă/Nová Moldava. Apare o nouă publicație despre cehii din Banat

În Moldova Nouă a apărut o nouă publicație a tandemului Francisc Draxel și Nicolae Pătruț, intitulată *Timp și istorie, adevăr și legendă, din satele cehe ale Banatului*. Cartea se adresează potențialilor vizitatori ai Banatului de Sud și informează despre posibilitățile de cazare și despre obiectivele turistice din zonă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2011.

2011

28 aprilie 2011, Sibiu/Sibiň. Întâlnirea Comisiei pentru învățământ și tineret de pe lângă Consiliul Minorităților Naționale

În prima parte a întâlnirii de lucru s-au consfătuț specialiștii care au elaborat manualul „Istoria minorităților naționale din România”, iar în a doua parte a avut loc vizita la Liceul cu predare în limba germană „Samuel Bruckenthal”.

Manualul se adresează elevilor români cu vârsta de 15–17 ani din liceele românești. Ei trebuie să facă cunoștință cu tradițiile, obiceiurile, învățământul și, în general, cultura minoritară.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

7 mai 2011, Bela Crkva (Serbia). A fost semnat acordul de colaborare dintre U.D.S.C.R. și Consiliul Național Ceh din Serbia

La Bela Crkva a fost semnat un acord de colaborare dintre conducerea a U.D.S.C.R. – zona Banatului de Sud și Consiliul Național Ceh din Serbia. Acordul a vizat domeniile culturii, învățământului, sportului și religiei. Acordul a fost semnat de președinții František Draxel și Štefan Klepáček.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2011.

20–21 mai 2011, Băile Felix. A avut loc cel de-al VI-lea Congres al U.D.S.C.R.

La Băile Felix a avut loc cel de-al VI-lea Congres al U.D.S.C.R., cel mai înalt for de conducere al acestei organizații. În cadrul acestui for se modifică statutul, se alege conducerea, se aprobă politica financiară. Lucrările congresului au fost începute prin discursul președintelui Adrian M. Merka, în prezența membrilor, dar și a unor personalități marcante din viața politică. În continuare, fiecare zonă a prezentat bilanțul activităților din perioada anterioară. După amendarea statutului vechi, a fost invalidată candidatura domnului Michal Karkuš, iar singurul candidat valid a rămas Adrian M. Merka. Noua conducere centrală a U.D.S.C.R. este următoarea: Adrian Miroslav Merka – președinte, Bianca Maria Unc – secretar general, Jaroslava Michalčova, Peter Pavel Hlásník, Maria Anna Romčáková, František Draxler – vicepreședinții zonelor Bihor, Arad, Banat și Banatul de Sud.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2011 și fotocopia nr. 18 din fișier.

Mai 2011, Arad, Timiș, Bihor, Sălaj, Caraș-Severin. Au avut loc alegeri în cadrul structurilor regionale ale U.D.S.C.R.

În perioada ianuarie-mai au avut loc alegerile pentru organele de conducere ale U.D.S.C.R. În zona Arad, președinte al organizației U.D.S.C.R. a rămas Pavel Hlásník, în zona Bihor, președinte a rămas František Merka, în zona Banatului, președintă a rămas Anka Romčáková, iar în Banatul de Sud, František Draxel.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

29 iulie 2011, Gârnic/Gerník. Are loc partea a doua a Simpozionului „Cehii din România: trecutul, prezentul și viitorul”

La Gârnic a avut loc Simpozionul „Cehii din România: trecutul, prezentul și viitorul”. La simpozion au participat președintele U.D.S.C.R., Adrian Merka, conducerea U.D.S.C.R. din zona Banatului de Sud, primarii din zonă. Discuțiile au fost legate de problemele economice (construcții de drumuri), sociale, dar și culturale sau religioase din satele locuite de cehi din Mehedinți și Caraș-Severin.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2011.

20 august 2011, Gârnic/Gerník. Are loc Festivalul Minorităților Cehe

În data de 20 august s-au întâlnit la Gârnic, în județul Caraș-Severin, reprezentanții comunităților cehe din România, Serbia, Croația și Cehia.

Festivalul a apropiat în diferite forme modul de viață, tradițiile, obiceiurile și folclorul ceh din aceste zone.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2011.

22 octombrie 2011, Coronini. Au loc consfăturile cadrelor didactice cehe din Caraș-Severin și Mehedinți

În data de 22 octombrie a avut loc în județul Caraș-Severin întâlnirea cadrelor didactice ce predau în limba cehă în școlile din zonă. Consfăturile au fost conduse de Viera Timarova din partea ministerului de resort și de inspectorii școlari din Caraș-Severin. Discuțiile principale au vizat Legea învățământului național nr. 1/2012, schimbările în sistemul școlar și problemele învățământului minoritar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2011.

12 noiembrie 2011, Moldova Nouă/Nová Moldava. Are loc ședința de lucru a Comitetului de coordonare al U.D.S.C.R. – zona Banatul de Sud

În cadrul ședinței au fost prezentate proiectele organizațiilor locale din zonă. A fost propusă realizarea următoarelor obiective:

- asigurarea mijloacelor financiare pentru asistentele sociale;
- asigurarea funcționalității clinicii de stomatologie pentru copii;
- punerea în funcțiune a sălii pentru evenimente culturale din sediu.

La ședință a participat și deputatul Adrian M. Merka.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2011.

Populația stabilă după etnie

Județul	Populația stabilă	Cehi	Județul	Populația stabilă	Cehi
Alba	342 376	7	Hunedoara	418 565	17
Arad	430 629	118	Maramureș	478 659	3
Argeș	612 431	–	Mehedinți	265 390	466
Bacău	616 168	3	Mureș	550 846	5
Bihor	575 398	7	Neamț	470 766	–
Brașov	549 217	5	Prahova	762 886	4
Caraș-Severin	295 579	1 556	Satu Mare	344 360	20
Cluj	691 106	11	Sălaj	224 384	–
Constanța	684 082	–	Sibiu	397 322	4
Dolj	660 544	–	Timiș	683 540	185
Gorj	341 594	10	Tulcea	213 083	–
Harghita	310 867	–	București	1 883 425	40
			România	20 121 641	2 477

Sursa: arhiva U.D.S.C.R. din Nădlac, documente din anul 2011.

2012

10 iunie 2012, Nădlac/Nadlak. *Au fost centralizate rezultatele alegerilor locale*

La alegerile locale, care au avut loc în data de 10 iunie, U.D.S.C.R. a obținut următoarele rezultate: județul Arad – orașul Nădlac: un viceprimar și doi consilieri; județul Bihor: câte un consilier în localitățile Derna, Șinteu și Suplacu de Barcău; județul Caraș-Severin: câte un consilier în localitățile Gârnic, Lăpușnicel, Socol, Șopotu Nou și doi în Coronini; județul Mehedinți: un consilier la Dubova; județul Satu-Mare – Huta Certeze: doi consilieri; județul Sălaj – Plopiș: doi consilieri; județul Timiș – Gătaia: un consilier.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2012.

2013

20 februarie 2013, București/Bukurešť. *Au loc dezbateri în cadrul Comisiei pentru învățământ de pe lângă Departamentul pentru Relațiile Interetnice*

Cu acest prilej a fost ales un nou comitet și s-a stabilit ca în anul 2013 să se serbeze Ziua Internațională a Limbii Materne. Anul 2013 trebuie declarat Anul European al Cetățenilor.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2013.

2–5 aprilie 2013, Nădlac/Nadlak. *Olimpiada de Limba și Literatură Slovacă, respectiv Cehă*

Câștigătorii ediției de anul acesta ai Olimpiadei au fost:

- Clasa a VII-a: Karina Erika Košková (Nădlac)
- Clasa a VIII-a: Martina Karolína Podhorová (Șerani)
- Clasa a IX-a: Milena Paula Ilyešová (Nădlac)
- Clasa a X-a: Andrea Kováčová (Nădlac)
- Clasa a XI-a: Adela Štefanka Suchanská (Nădlac)
- Clasa a XII-a: Silvia Adriana Hanková (Nădlac)

Câștigătorii Olimpiadei de Limba și Literatură Cehă au fost:

- Clasa a VII-a: Maria Vinschova (Gârnic)
- Clasa a VIII-a: Ilonka Pekova (Sfânta Elena)

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2013.

Aprilie 2013, Nădlac/Nadlak. *Editura „Ivan Krasko” publică volumul autoarei Helena Kresova „Ritualurile de familie ale minoritarilor cehi din Banatul românesc”*

Autoarea a fost lector de limbă cehă în România și a avut timp să culeagă informațiile necesare pentru publicarea cărții. În afară de partea științifică, cartea cuprinde și partiturile cântecelor populare și anexa cu fotografii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2013.

14–15 iunie 2013, București/Bukurešť. Conferință cu prilejul aniversării a 1150 de ani de la misiunea de creștinare a slavilor de către Chiril și Metodiu

Conferința s-a desfășurat la Universitatea din București și a fost organizată de ambasadele slave din București: cehă, slovacă, poloneză, bulgară și macedoneană. Au participat 30 de oameni de știință din Bulgaria, Croația, Cehia, Slovacia, Polonia, Serbia, Rusia și România. S-a discutat pe marginea problematicei misiunii lui Chiril și Metodiu în Moravia Mare.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2013.

29 iulie 2013, Băile Herculane/Herkulovy Lázně. Întâlnirea anuală a președinților organizațiilor locale ale U.D.S.C.R.

Cu toții au participat la seminarul „Cehii și slovacii – trecut, prezent și viitor”. Au fost prezentate mai multe materiale despre dinamica populației de slovaci și cehi din România, ca și despre școlile minoritare și perspectiva dezvoltării lor. Apoi, Comitetul de coordonare a dezbătut pe marginea bugetului și a folosirii lui raționale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2013.

2014

30 septembrie 2014, București/Bukurešť. Legiferarea Zilei Limbii Slovace, respective Cehe în România

La inițiativa deputatului U.D.S.C.R., Adrian M. Merka, parlamentul a votat legiferarea Zilei Limbii Slovace, respective Cehe. Astfel, în fiecare an, în data de 25 mai se va serba Ziua Limbii Slovace, iar în data de 28 septembrie, Ziua Limbii Cehe. În aceste zile vor fi organizate activități culturale, vor fi prezentate apariții noi de carte sau vor fi comemorate personalități ale culturii noastre.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2014.

2015

7–10 aprilie 2015, Timișoara/Temešvár. S-a desfășurat olimpiada de limba și literatura slovacă

La Timișoara s-a desfășurat olimpiada de limbă și literatură slovacă, cehă și sârbă. La deschidere au participat deputații din Parlament, președinții uniunilor sârbă și slovacă, inspectori și profesori. Elevii câștigători ai ediției din acest an, pentru secția slovacă, au fost următorii:

- clasa a VII-a: Ema Fabriova de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
- clasa a VIII-a: Kristina Martina Jurášová de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;

- clasa a IX-a: Kamil Martin Šomrák de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
 - clasa a X-a: Kristína Peniaková de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
 - clasa a XI-a: Milena Paula Iliešová de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
 - clasa a XII-a: Kristína Hecklová de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac.
- Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2015.

Aprilie 2015. Au avut loc alegeri în organizațiile locale în toate localitățile cu populația slovacă și cehă din România

În luna aprilie s-au desfășurat la diferite date alegerile pentru conducerea organizațiilor locale din localitățile unde există filiale ale U.D.S.C.R. Au fost alese conducerile noi sau confirmate cele vechi în 63 de filiale din județele: Arad, Bihor, Timiș, Sălaj, Caraș-Severin, Mehedinți, Satu Mare, Cluj și București.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2015.

15–17 mai 2015, Băile Felix. Are loc cel de-al VII-lea Congres al U.D.S.C.R.

La Băile Felix s-a desfășurat Congresul Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România. Printre oaspeți s-au numărat personalități: Ján Gabor, ambasadorul republicii Slovacia la București, Vladimir Valky, ambasadorul Republicii Cehia la București, Igor Furdik, președintele Asociației Slovacilor din Diasporă, și alții. După audierea dării de seamă pe perioada ultimilor patru ani, a fost aleasă noua conducere a uniunii: președinte – Adrian M. Merka, secretar general – Bianca Unc, vicepreședinți: Arad – Pavel Hlásnik, Bihor – Dănuț Dorel, Banat – Romceac Maria Ana, Banatul de Sud (cehi) – Bouda Ștefan.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2015 și fotocopia nr. 37 din fișier.

7 noiembrie 2015, Oradea/Velký Varadín. Au loc festivitățile cu ocazia aniversării a 25 de ani de la înființarea U.D.S.C.R.

La Oradea au avut loc Zilele Culturii Slovace. În cadrul acestor serbări, au avut loc și acțiunile de aniversare a 25 de ani de la înființarea U.D.S.C.R. Au fost decernate premii de excelență mai multor funcționari, activiști și membri merituoși ai U.D.S.C.R.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11–12 din decembrie 2015.

Bibliografie

Lucrări generale și speciale

ADAM, Simona

2008 Socializare interculturală și construcție identitară în discursul autobiografic bănățean. In: Vultur, Smaranda (coord.): *Banatul din memorie*. Editura Marineasa, Timișoara, 156–176.

ALEXANDRU-DOBRIȚOIU, Teodora

1965 Istoricul așezării cehilor în Banatul de Sud (Republica Socialistă România). *Romanoslavica* XII. 139–144.

ANDEA, Avram

1996 *Banatul cnezial până la înstăpânirea habsburgică (1718)*. Editura Banatica, Reșița.

ANDRECA, Dumitru

2002 *Arhiva groazei. (Drumuri în întuneric. Dezrădăcinații.)* Vol. II. Editura MJM, Craiova.

ATKINSON, Robert

2006 *Povestea vieții – interviul*. Polirom, Iași.

AUERHAN, Jan

1921 *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku* [Cehoslovacii din Iugoslavia, România, Ungaria și Bulgaria]. Melantrich, Praha.

BARNA Gábor

1996 Vallás – identitás – asszimiláció [Religie – identitate – asimilație]. In: Kátóna Judit – Viga Gyula (szerk.): *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei. (Az 1995-ben megrendezett konferencia anyaga.)* [Rezultate mai noi ale cercetării relațiilor interetnice. (Materialele conferinței din 1995.)] Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 209–216.

BĂICOIANU, Anca

2008 Memorie, istorie și ficțiune în *Întoarcerea huliganului*, de Norman Manea. In: Gătăianțu, Pavel (coord.): *Europa*. 1. Zavod za kulturu Vojvodine, Novi Sad, 35–39.

BĂRBULESCU, Mihai – DELETANT, Dennis – HITCHINS, Keith – PAPACOSTEA, Șerban – TEODOR, Pompiliu

2007 *Istoria României*. Editura Corint, București.

BOCȘAN, Nicolae

1986 *Contribuții la istoria iluminismului românesc*. Editura Facla, Timișoara.

BODÓ, Barna (coord.)

2007 *Ghid cronologic pentru orașele bănățene*. Fundația Diaspora – Editura Marineasa, Timișoara.

BRĂTESCU, Constantin – POPA, Ion – POTERAȘU, Margareta – ZABERCA, Vasile M. (întocm.)

1981 *Pagini de istorie revoluționară caraș-severineană. 1920–1944. (Contribuții documentare)*. Muzeul Județean de Istorie, Reșița.

BRUBAKER, Rogers

1998 Myths and misconceptions in the study of nationalism. In: Hall, John A. (ed.): *The State of the Nation. Ernest Gellner and the Theory of Nationalism*. Cambridge University Press, Cambridge, 272–306.

BRUNNBAUER, Ulf

1999 Diverging (Hi-)Stories: The Contested Identity of the Bulgarian Pomaks. *Ethnologia Balkanica* 3. 35–50.

BUNEA, Augustin

1941 *Istoria regimentelor grănicerești*. [s.n.], Blaj.

CALLOIS, Roger

2000 *Mitul și omul*. Nemira, București.

CARAGEA, Mioara

2002 Biografia memoriei. In: Saramago, José: *Toate numele*. Polirom, Iași, 247–271.

CIPLEA, Gheorghe

1963 Cantitatea vocalică în graiurile cehe din Banat. *Romanoslavica* VII. 211–217.

CONSTANTIN, Cătălin D.

2004 Arheologie culturală. *România Literară*. (25). Sursa: http://www.romlit.ro/arheologie_cultural.

CONSTANTINESCU, Romanița

2008 Cuvânt înainte. Border studies – expansiunea unui câmp interdisciplinar. In: Constantinescu, Romanița (coord.): *Identitate de frontieră în Europa lărgită*. Polirom, Iași, 7–20.

CZOERNIG, Karl Freiherr von

1857 *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*. Vol. III. Aus der Kaiserlich-Koeniglichen Hof-Und Staatsdruckerei, Viena.

ČERNÍK, Václav

1999 *Památka ze starých časů* [Amintiri din vremuri străbune]. [s.n.], Praha.

ČLOVĚK V TÍSNI [Omul la strâmtoare]

2009 Sursa: <http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?parent=402&sid=402&id=479>.

DANEŠ, Ivan

1982 Příspěvek k otázce adaptace a asimilace Čechů v rumunském Banátu (na základě výzkumu z let 1979–1980) [Contribuții la problema adaptării și asimilării cehilor din Banatul românesc – pe baza cercetărilor din anii 1979–1980]. *Český lid*. 51–58.

DOLÂNGĂ, Nicolae

1994 Țara Almăjului. *Caiete de culturologie „Iovan Iorgovan”* I. (2). Hestia, Timișoara.

1995 *Țara Nerei*. Kriterion, București.

2000 *Țara Almăjului. Studiu monografic*. Editura Mirton, Timișoara.

DRAGOMIR, Silviu

1925 Vechimea elementului românesc și colonizările streine în Banat. *Analele Institutului de Istorie Națională*. (3) 275–291.

DRĂGĂLINA, Patriciu

1899 *Din Istoria Banatului Severin*. [s.n.], Caransebeș.

DUMITRESCU, Doru *et al.* (coord.)

2008 *Istoria minorităților naționale din România*. Editura Didactică și Pedagogică, București.

DUMITRESCU-BUȘULENGA, Zoe

1979 Prefață. În: Lăzărescu, George: *Dicționar de mitologie*. Editura Ion Creangă, București, 5–12.

ĐERIĆ, Zoran

2008 Aspecte filozofice și politice ale emigrațiilor slave în veacul al XX-lea. În: Gătăianțu, Pavel (coord.): *Europa*. 1. Zavod za kulturu Vojvodine, Novi Sad, 45–56.

ENESCU, Ion – ENESCU, Iuliu

1915 *Ardealul, Banatul, Crișana și Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic*. Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, București.

EYERMAN, Ron

2004 The Past in the Present: Culture and the Transmission of Memory. *Acta Sociologica* 47. (2) 159–169.

FENEȘAN, Costin – GRĂF, Rudolf – ZABERCA, Vasile M. – POPA, Ion
1991 *Din istoria cărbunelui. Anina 200*. Muzeul de Istorie, Reșița.

FILIP, Petr

2014 *Po Dunaji za Čechy do Rumunska. Návrat ztracených dětí* [Pe Dunăre după cehii din România. Întoarcerea copiilor pierduți]. Jana Hanusová, Praha.

GEANĂ, Gheorghică

2005 Remebering Ancestors: Commemorative Rituals and the Foundation of Historicity. *History and Anthropology* 16. (3) 349–361.

GECSE, Desideriu

2010 Istoria și cultura cehilor din Banat. In: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 45–60.

2013 *Historie českých komunit v Rumunsku* [Istoria comunităților cehe din România]. Herrman & synové, Praga.

GHENADIE, Ilie

1930 Colonizările în Banat în secolele al XVIII-lea – al XIX-lea. *Analele Banatului*. (5).

GIURESCU, Constantin C. – GIURESCU, Dinu C.

1971 *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre*. Editura Albatros, București.

GIURESCU, Dinu Constantin (coord.)

2008 *Istoria românilor*. Vol. IX. *România în anii 1940–1947*. Editura Enciclopedică, București.

GÖLLNER, Carol

1973 *Muncă și năzuințe comune. Din trecutul populației germane din România*. Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., București.

GRAUR, Alexandru

1971 *Tratat de lingvistică generală*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

GRISELINI, Francesco

1984 *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*. Editura Facla, Timișoara.

GROZA, Liviu

1983 *Grănicerii bănățeni. Pagini din cronică Regimentului de grăniceri din Caransebeș*. Editura Militară, București.

GUSDORF, Georges

1996 *Mit și metafizică*. Amarcord, Timișoara.

HALBWACHS, Maurice

2007 *Memoria colectivă*. Institutul European, Iași.

HARWOOD, Frances

1976 Myth, Memory, and the Oral Tradition: Cicero in the Trobriands. *American Anthropologist* 78 (4) 783–796.

HIGYED István

[s.a.] Ecclesiae desolatae: Szent Ilona (Dunaszentilona). (Sursa: <http://www.banaterra.eu/magyar/M/makay/cikkek/dunaszentilona.htm>; accesat în data de 21 martie 2018.)

HORVÁTH István

2006 *Kisebbszociológia. Alapfogalmak és kritikai perspektívák* [Sociologia minorităților. Concepte de bază și perspective critice]. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár.

2012 Migrația internațională a cetățenilor români după 1989. In: Rotariu, Traian – Voineagu, Vergil (coord.): *Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România*. Editura Polirom, București, 199–222.

HRDÁ, Martina – ŠÍP, Radim

2011 *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu* [Identitatea în cercetarea social-pedagogică]. Vydavatelstvo Muni Press, Brno.

HRŮZA, František

1992 *Domov v cizině* [Casa din străinătate]. Vydavatelství Křesťanských sborů, Ostrava.

2013 *Vrátili jsme se do vlasti... Svědectví o životě Čechů z banátských Karpat 1823–2006* [Ne-am întors în patrie... Mărturie despre viața cehilor din Carpații bănățeni 1823–2006]. Nadační fond „Kalich”, Lovosice.

HŘÍBEK, Josef

1914 *České osady na srbských a rumunských hranicích* [Localitățile cehe de la granița sârbă și română]. Kasal, Teltsch.

IPUMS

2015 Minnesota Population Center. Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.4 [Machine-readable database]. University of Minnesota, Minneapolis, 2015.

ISTRATE, Nicolae

1925 *Indicatorul comunelor din Ardeal și Banat*. Cartea Românească, Cluj.

IONIȚĂ, Vasile

1975 Mărturii de viață pastorală în toponimia Banatului. *Tibiscum. Studii și comunicări de etnografie-istorie*. 263–274.

IZVERNICEANU, Damian

1935 *Oltenii din Banat (bufenii sau țărani) și originea lor*. Librăria Românească, Lipova.

JAKAB, Albert Zsolt – PETI, Lehel (ed.)

2009a *Folyamatok és léthelyzetek – kisebbségek Romániában* [Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România]. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

2009b *Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România*. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca.

2010a *Kisebbségek interetnikus kontaktzónában. Csehek és szlovákok Romániában és Magyarországon* [Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria]. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

2010b *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca.

JECH, Jaromír

1996 *Tady byl samej les. Dva tucty lidových povídek Čechů z rumunského Podunají* [Aici a fost numai pădure]. Vydavatelstvo Kultúrnej a Vedeckej Spoločnosti Ivana Krasku, Nadlak.

JECH, Jaromír – SECKÁ, Milena – SCHEUFLER, Vladimír – SKALNÍKOVÁ, Olga

1992 *České vesnice v rumunském Banátě* [Satele cehe din Banatul românesc]. Vydal Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha.

JENKINS, Richard

2002 Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizáció és hatalom [Regândirea etnicității: identitate, categorizare și putere]. *Magyar Kisebbség* VII. (4, 26) 243–268.

2008 *Rethinking Ethnicity. Arguments and Explorations*. (Second Edition) Sage Publications, Los Angeles– London–New Delhi–Singapore.

KARAS, František

1937 *Československá větev zapomenutá nebem i zemí. Čechove v Rumunsku* [Ramura cehoslovacă uitată de cer și pământ. Cehii din România]. Vydal Spolek Komenský, Praha.

KISS Dénes

2010 *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*. (Studii de atelier. Cercetarea minorităților naționale din România, 34.) Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 1–43.

KISS Dénes – KISS Tamás

2018 Carașovenii. Minoritatea croată din România după schimbarea de regim. In: Kiss, Dénes – Peti, Lehel (ed.): *Afirmarea etnicității în comunitățile minoritare din România*. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, în curs de apariție.

KOCMAN, Josef

2011 *Vyprávění o Banátu, vyprávění s Janem* [Povestiri despre Banat, povestiri cu Jan]. Nakladatelství Euroservis, Volyně.

KOVÁŘÍK, Petr

f. a. *Za půdou* [După pământ]. Cronica evanghelică.

KRESOVÁ, Helena

2012 *Rodinné obřady české menšiny v rumunském Banátu* [Sărbătorile familiale ale minorității cehe din Banatul românesc]. Vydavatelstvo Ivan Krasko, Nadlak.

KUKUCSKA, Ioan

2016 Slovaci și cehi. In: Gidó Attila (ed.): *Cronologia minorităților naționale din România*. Volumul III. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 187–242.

LEGRAND, Veronica

2006 *Cehoslovacia – între pragmatism intern și interes național*. Editura Universității de Vest, Timișoara.

LOTREANU, Ioan

1935 *Monografia Banatului*. Vol. I. *Situația geografică. Locuitorii. Comunele*. Institutul de Arte Grafice, Timișoara.

MANCIULEA, Ștefan

1943 Elemente etnice străine așezate în Banat între anii 1000–1870. *Revista Institutului Social Banat-Crișana. Buletin istoric* XII. 40–68.

1944 Elemente etnice streine așezate în Banat între anii 1000–1870. In: *Banatul de altădată. Studiu istoric*. Vol. I. Editura Institutului Social Banat-Crișana, Timișoara, 329–389.

MARCHESCU, Antoniu

1941 *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere*. (Contribuțiuni istorice și juridice). Tiparul Tipografiei Diecezane Caransebeș, Caransebeș.

2006 *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere. (Contribuțiuni istorice și juridice)*. Editura Mirton, Timișoara.

MARTINOVICI, Constantin – ISTRATE, Nicolae
1921 *Dicționarul Transilvaniei, Banatului, și a celorlalte ținuturi alipite*. Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj.

MENSON-RIGAU, Éric
2000 Des châteaux privés s’ouvrent au public. In: Fabre, Daniel (dir.): *Domestiquer l’histoire. Ethnologie des monuments historiques*. (Mission du Patrimoine ethnologique. Collection Ethnologie de la France, 15.) Éditions de la Maison des sciences de l’homme, Paris, 85–102.

MIČAN, Vladimír
1931 *Za chlebem vezdejším. Evangelisační návštěva československých osad evangelických v Rumunsku*. [După pâinea noastră cea de toate zilele]. Čas. Světlo a pravda, Brno.

MOISI, Alexandru
1934 *Monografia comunei Coronini și ținutului Clisura, județul Caraș, dela anul 1784–1934*. Tipografia Felix Weiss, Oravița.
1938a *Monografia Clisurei*. [s.n.], București.
1938b *Din monografia Clisurei*. Librăria Românească, Oravița.

MUELLER, Carol
1999 Escape from the GDR, 1961–1989: Hybrid Exit Repertoires in a Disintegrating Leninist Regime. *The American Journal of Sociology* 105. (3) 697–735.

MUNTEANU, Ioan
2006 Populația Banatului istoric la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. *Studii de Istorie a Banatului* 28–29. 273–293.
2006 *Banatul istoric. 1867–1918*. Vol. I. *Așezările. Populația*. Excelsior Art, Timișoara.
2007 *Banatul istoric. 1867–1918*. Vol. II. *Ocupații. Economia*. Excelsior Art, Timișoara.
2008 *Banatul istoric. 1867–1918*. Vol. III. *Școala. Educația*. Excelsior Art, Timișoara.

NECOV, Neco-Petcov
2006 *Dějiny Vojvodovo. (Vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku)* [Istoria localității Vojvodovo. (Satele cehilor și slovacilor din Bulgaria)]. [s.n.], Vojvodovo.

NEGREA, Ștefan – NEGREA, Alexandrina
1996 *Din Defileul Dunării în Cheile Nerei*. Editura Timpul, Reșița.

NICOARĂ, Toader

2005 *Istoria și tradițiile minorităților din România*. [s.n.], București.

NOŠKA, František Jiří

1929 Minoritățile cehoslovace în Transilvania și Banat. In: Bucuța, Emanoil – Gusti, Dimitrie (ed.): *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918–1928*. Vol. 1. Cultura Națională, București, 661–666.

OLICK, Jeffrey K. – ROBBINS, Joyce

1998 Social Memory Studies: From “Collective Memory” to the Historical Sociology of Mnemonic Practices. *Annual Review of Sociology* 24. 105–140.

PĂIUȘAN, Radu – NARAI, Eusebiu

2002 Situația socială în România în perioada interbelică. In: *Ghid pentru perfecționarea profesorilor (istorie)*. Editura Universității de Vest, Timișoara, 139–153.

PĂTRUȚ, Nicolae – DRAXEL, Francisc

2008 *Învingătorii muntelui. (Cehii în Banat – ieri și azi)/ Přemožitelé hor. (Češi v Banátu – včera a dnes)*. Editura Eubeea, Timișoara.

PETI Lehel

2017 Ethnicity in a Moldavian Csángó Settlement – Minority Identity as Hybrid Identity. In: Guzy, Lidia – Kapaló, James (eds.): *Marginalised and Endangered Worldviews. Comparative Studies on Contemporary Eurasia, India and South America*. LIT Verlag, Münster, 117–136.

PLETER, Tiberiu

1965 Particularitățile sistemului fonologic al graiului ceh din Peregul Mare, sub aspectul distincției între nucleul și periferia sistemului. *Analele Universității București* XIV. 81–91.

POPP, Nicolae M.

1942 *Populațiunea Banatului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*. [s.n.], Timișoara.

PREDA, Sînziana

2008 Între a pleca și a rămâne: dilemele supraviețuirii. In: Hügel, Peter – Colta, Elena Rodica (red.): *Europa identităților. Lucrările Simpozionului Internațional de Antropologie Culturală din 23–25 mai 2007*. (Colecția minorității, 9.) Complexul Muzeal Arad, Arad, 503–515.

2010a A bánsági csehek. Migráció és identitás [Cehii din Banat. Migrație și identitate]. In: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel (szerk.): *Kisebbségek interetnikus kontaktzónában. Csehek és szlovákok Romániában és Magyarországon* [Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria]. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 247–256.

2010b Cehii din Banat, migrație și identitate problematică. In: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 247–257.

2010c *Istorie și memorie în comunitățile cehilor din Clisura Dunării*. Editura Argonaut, Cluj-Napoca.

PRODAN, David

1979 *Răscoala lui Horea*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.

RADU, Homer – ORHA, Petru-Ioan

1966 *Documente din Istoria Românilor*. [s.n.], București.

RĂUȚ, Octavian

1970 Toponimie și istorie bănățeană. *Studii de limbă, literatură și folclor*. 17–18.

RIVIÈRE, Claude

2000 *Socio-antropologia religiilor*. Polirom, Iași.

ROȘU, Laurențiu Ovidiu

2006 Implicarea Comunității de Avere a fostului Regiment grăniceresc româno-banatic din Caransebeș în dezvoltarea economică a Graniței bănățene. *Studii de Istorie a Banatului* 28–29. 301–309.

ROZKOŠ, Pavel

1996 Contribuție la istoria colonizării „pemilor” în Banat. *Analele Banatului. Serie nouă, Istorie IV*. (2) 48–56.

SÁNDOR Klára

1996 A nyelvcsere és a vallás összefüggése a csángóknál [Relația dintre schimbarea de limbă și religie la ceangăi]. *Korunk VII*. (11) 60–75.

SCHLÖGL, Jan

1934 *Školská kronika Svaté Heleny. Památník. Rukopis* [Cronica școlară de la Sfânta Elena]. Bratislava. (Copie dactilografiată, după manuscrisul original, de Radoslav Schlögl, Praga, 1969, 132 pagini.)

SCHLÖGL, Jindřich

1925 *Dějiny českých osad v rumunském Banátě* [Istoria localităților cehe din Banatul românesc]. [s.n.], Praha.

SCHOVANEK, Karel

2013 *Dějiny české osady Fabián v Království jihoslovanském* [Istoria localității cehe Fabian în Regatul Iugoslav]. Česká národní rada, Bela Crkva.

SCURTU, Ioan – BOAR, Liviu (coord.)

1995 *Minoritățile naționale din România. Documente*. Vol. I (1918–1925) Arhiva Statului din România, București.

1996 *Minoritățile naționale din România. Documente*. Vol. II (1925–1931) Arhiva Statului din România, București.

SEGAL, Charles

2001 Auditor și spectator. În: Vernant, Jean-Pierre (coord.): *Omul grec*. Polirom, Iași, 173–201.

SENCU, Vasile – BĂCĂNARU, Ion

1976 *Județul Caraș-Severin*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

SHOHAMY, Elana – GORTER, Durk (eds.)

2009 *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. Routledge, New York and London.

SKALNÍKOVÁ, Olga – SCHEUFLER, Vladimír

1963 Základy hmotné a duchovní kultury českých kovozemědělských obcí v rumunském Banátu [Bazele culturii materiale și spirituale în localitățile agro-meșteșugărești din Banatul românesc]. *Český lid* 50. 332.

SLOBODA, Marián

2009 State Ideology and Linguistic Landscape: A Comparative Analysis of (Post) communist Belarus, Czech Republic and Slovakia. In: Shohamy, Elana – Gorter, Durk (eds.): *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. Routledge, New York and London, 173–188.

STEPANOV, Ljubomir

2006 *Pozdrav iz Dunavske Klisure* [Salutări din Clisura Dunării]. Savez Srba u Rumuniji, Temišvar.

STOICA DE HAȚEG, Nicolae

1981 *Cronica Banatului*. Editura Facla, Timișoara.

SUCIU, Coriolan

1967 *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*. Vol. I. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

SUCIU, Ioan Dimitrie

1941–1942 Noi precizări în legătură cu colonizările în Banat în secolul al XVIII-lea. *Revista Istorică Română* XI–XIII.

1977 *Monografia Mitropoliei Banatului*. Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara.

SVOBODA, Jaroslav

1999 *Česká menšina v Rumunsku* [Minoritatea cehă din România]. Edice Češi na Balkáně, Praha.

2002 *Češi nad Dunajskými soutěskami* [Cehii de deasupra Defileului Dunării]. [s.n.], Praha.

2004 *Gerník v letech 1826–1949* [Gârnicul în anii 1826–1949]. Vydavatelstvo Ivan Krasko, Nadlak.

ŠINDELÁŘOVÁ, Jana

1997 *Češi vystěhovalci v Banátu a jejich repatriace do České republiky* [Emigranții cehi din Banat și repatrierea lor în Republica Cehă]. Diecézní charita, Plzeň.

ŠPICEL, Alois

2012 *Poutní místo, Číklava* [Locul de pelerinaj Ciclova]. A. Špicel, Skalná.

ŠPICEL, Alois – ŠUBERT, Václav

2007 *Rovensko* [Ravensca]. [s.n.], [s.l.].

2013 *Rovensko* [Ravensca]. [s.n.], Praha.

ŠTEFANKO, Ondrej – HLÁŠNIK, Pavel

1995 *Bibliografia písomných zdrojov o Slovákoch a Čechoch v Rumunsku* [Bibliografia surselor scrise despre slovacii și cehii din România]. Vydavatelstvo Ivan Krasko, Nadlak.

ŠTĚPÁNEK, Václav

2005 *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničárského pluku* [Colonizarea cehă a graniței militare bănățene pe teritoriul Regimentului grăniceresc sârbo-bănățean]. În: Hladký, Ladislav – Štěpánek, Václav – Chocholáč, Bronislav – Jan, Libor: *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů* [Din Moravia spre Moravia]. Vydala Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, Brno, 75–87.

TÁNCZOS Vilmos

2012 *Language Shift among the Moldavian Csángós*. The Romanian Institute for Research on National Minorities, Cluj-Napoca.

ȚIGLA, Erwin Josef

2004 *Biserici romano-catolice din Arhidiaconatul Banatului montan*. ColorPrint, Reșița.

UNGUREANU, Dan

1999 *Originile grecești ale culturii europene*. Amarcord, Timișoara.

UNZEITIG, František

2002 Katolická misi ve vojenské Hranici. Pražské noviny č. 249 z 21.10.1855 [Misiunea catolică în Regimentul grăniceresc. Raportul lui František Unzeitig]. În: Svoboda, Jaroslav: *Češi nad Dunajskými soutěskami* [Cehii de deasupra Defileului Dunării]. Sdružení Banát, Praha, 27–30.

URBAN, Rudolf

1930 *Čechoslováci v Rumunsku* [Cehoslovacii din România]. Šmíd in Soběslav, Bukurešt.

URBÁNEK, Radim

2003 *Češi v rumunském Banátu* [Cehii din Banatul românesc]. Regionální Muzeum, Vysoké Mýto.

UTĚŠENÝ, Slavomír

1962 O jazyce českých osad na jihu rumunského Banátu [Despre graiul din localitățile cehe ale Banatului românesc]. *Český lid* 49. 201–209.

VERDEȘ, Constantin Ovidiu

1999 Textes de frontière, contextes de transition. În: *New Europe College Yearbook 1995–1996*. Humanitas – New Europe College, București, 357–403.

VERESS Ilka

2018 Grecii din Izvoarele. In: Kiss, Dénes – Peti, Lehel (ed.): *Afirmarea etnicității în comunitățile minoritare din România*. Institutul pentru Studierea Problemei Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, în curs de apariție.

VIGHI, Daniel – MARINEASA, Viorel

1994 *Rusalii '51*. Fragmente din deportarea în Bărăgan. Editura Marineasa, Timișoara.

VRABIE, Emil

1963 Stadiul actual și sarcinile cercetării graiurilor slave din R.P.R. *Romanoslavica* VII. 55–72.

1996 *Češi v cizině* [Cehii din străinătate]. Ústav pro etnologii a folkloristiku ČSAV v Praze. Praha.

2007 Pemie din satul fără tineri. <http://jurnalul.ro/timp-liber/culinar/pemie-din-satul-fara-tineri-295267.html>

Surse arhivistice, izvoare inedite

Acte funciare, bancare, miniere și judecătorești

Boháček, Alojs, *Zpráva o Duchovní práci na SvatéHeleně v Rumunsku, podle ustního vyprávění jednoho z pamětníků, bratra Václava Černíka, narozeného 22.10.1883 a podle sepsání bratra Štěpána Křívánka* [Raport despre munca spirituală la Sfânta Elena din România, după relatările orale ale povestitorului, fratele Václav Černík, născut în 22.10.1883 și după însemnările fratelui Štěpán Křívánek], numită pe scurt *Cronica baptistă*, în Arhiva Bisericii Baptiste din Sf. Elena.

D.J.A.N. Caraș-Severin, Colecția „Planuri”, nr. 246/1873.

Fotografii și documente de familie din arhivele personale ale cehilor.

Historia Domus (Parohiile Moldova Nouă, Gârnic, Eibenthal).

Matricula Defunctorum – registrul de decese.

Manuscris original, în limba cehă, de la familia Hrůza, despre religia baptistă în Ravensca.

Abstract

The Czechs from Banat

One of the characteristics of the research on national minorities in Romania is that, besides the few existing social scientific studies written by scientific researchers, most authors are intellectuals from these communities, working in different fields of culture and politics (artists, writers, clerics, teachers, local historians, politicians, etc.). This also explains the fewer number of publications on smaller ethnic communities, such as the Czech community of Romania. Due to their specific character, these publications could only have a very small effect in raising awareness about the respective minorities, since they were mostly written in the languages of the ethnic communities and have appeared in small-circulation publications. Hence, there are numerous disturbing gaps and unsolved research questions in the research of the Czech minority of the Banat region.

This volume is part of the monograph series on national minorities, published by the Romanian Institute for Research on National Minorities, titled the “Minorities Series” (Colecția Minorități). Most authors of this monograph are local intellectuals. Due to their knowledge of place and culture, as well as, in some cases, on the basis of their engagement, they are also actors involved in the public construction of the Czech minority. The intellectual elite and the researchers of the Czech ethnic group have been continuously observing the minority situation they have experienced and in whose development they have been actively involved. The minority institutional systems could not, with few exceptions, provide a basis and support for scientific researches. Thus, there were few possibilities for more encompassing syntheses, objective and methodical analyses to be worked out, and the mostly local historical studies that got published have hardly made it to the scientific and public sphere, as they would have deserved. In compiling this monograph we sought to remedy this lack as well.

This volume is aimed at a monographic description of the Czech minority's situation in Romania's Banat region. It contains the following thematic chapters: the historical context of colonization, demographic trends, the organization of political and economic life, the educational system, the organization of ecclesiastic and religious life, places and rituals of memory, elements of cultural heritage and forms of preservation of the Czech minority's popular traditions, a study on the post-December period, with special emphasis on the institutional system and on the relations with the Czech state, as well as an ample chronology of the Czech minority.

Rezumat

Cehii din Banat

Una dintre caracteristicile cercetării minorităților naționale din România constă în faptul că, pe lângă puținele lucrări din domeniul științelor sociale semnate de cercetători științifici, majoritatea studiilor au ca autori intelectuali activi în diferite segmente culturale și politice ale acestor comunități (artiști, scriitori, clerici, profesori, istorici locali, politicieni etc.). Acest lucru explică în parte și de ce, până în prezent, au apărut mai puține lucrări despre comunitățile naționale mai puțin numeroase, printre care și comunitatea cehă din România. Din cauza caracterului lor, aceste lucrări nu au putut exercita decât o influență restrânsă în ceea ce privește prezentarea minorităților respective, dat fiind faptul că au fost scrise, în mare lor majoritate, în limbile minorităților respective și au apărut în publicații cu circulație restrânsă. Așa se face că, inclusiv în domeniul cercetării minorității cehe din Banat, întâlnim o multitudine de lacune și probleme de cercetare nerezolvate.

Volumul de față face parte din Colecția Minorități a ISPMN, o serie de monografii dedicate minorităților naționale din România. Majoritatea autorilor prezentei monografii sunt intelectuali locali, fiind, în același timp, implicați și în construcția publică a minorității cehe, datorită cunoștințelor lor locale și culturale, respectiv, în unele cazuri, pe baza angajamentului lor explicit în acest sens. Elita intelectuală și cercetătorii aparținând etniei cehe au monitorizat în permanență acea situație existențială minoritară pe care au trăit-o și în a cărei formare au fost implicați într-o anumită măsură. Sistemele instituționale minoritare, cu puține excepții, nu au putut oferi o bază sigură și sprijin pentru cercetările științifice. Astfel, sintezele mai cuprinzătoare și analizele obiective și metodice lipsesc în cea mai mare parte. Prin urmare, aceste lucrări, cu precădere de istorie locală, rareori au ajuns să se bucure de atenția științifică și publică pe care ar fi meritat-o. Astfel, la întocmirea prezentei monografii, am avut în vedere și remedierea acestei lipse.

Obiectivul volumului este elaborarea unei descrieri în stil monografic a situației minorității cehe din Banat (România). Acesta cuprinde următoarele capitole tematice: contextul istoric al colonizării, dinamica demografică, organizarea vieții politice și economice, sistemul educațional, organizarea vieții ecleziastice și religioase, organizarea, locurile și ritualurile memoriei, elementele patrimoniului cultural și formele de prezervare a tradițiilor populare ale minorității cehe, un studiu despre perioada postdecembristă, cu accent deosebit pe sistemul instituțional și pe relațiile cu statul ceh, precum și prezentarea amplă a cronologiei minorității cehe.

Obiectivul volumului este elaborarea unei descrieri în stil monografic a situației minorității cehe din Banat (România). Acesta cuprinde următoarele capitole tematice: contextul istoric al colonizării, dinamica demografică, organizarea vieții politice și economice, sistemul educațional, organizarea vieții ecleziastice și religioase, organizarea, locurile și ritualurile memoriei, elementele patrimoniului cultural și formele de preservare a tradițiilor populare ale minorității cehe, un studiu despre perioada postdecembristă, cu accent deosebit pe sistemul instituțional și pe relațiile cu statul ceh, precum și prezentarea amplă a cronologiei minorității cehe.

ISBN 978-606-8377-58-2

EDITURA INSTITUTULUI
PENTRU STUDIEREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE